

Ifjúságügy - Szövetségűjtemény V.

Nagy Ádám - Oross Dániel (szerk.)

**IFJÚSÁGÜGY -
SZÖVEGGYŰJTEMÉNY V.**

OKTATÁSI SEGÉDANYAG

**IFJÚSÁGÜGY -
SZÖVEGGYŰJTEMÉNY V.**

IMPRESSZUM

Ifjúságügy – szöveggyűjtemény V.
oktatási segédanyag

Kiadó: Neumann János Egyetem – Juvenis Ifjúságszakmai Műhely, UISZ Alapítvány

Juvenis
Ifjúságszakmai Műhely

Szerkesztők: Nagy Ádám, Oross Dániel
Olvasószerkesztők: Kölcsényé Balázs Mária
Tördelés: Kreativity Kft.

Támogatók:

Nemzeti Együttműködési Alap (UISZ Alapítvány)

EFOP-3.6.1-16-2016-00006 „A kutatási potenciál fejlesztése és bővítése a Pallasz Athéné Egyetemen” (Neumann János Egyetem)

ISBN 978-615-5817-32-8

Nemzeti
Együttműködési
Alap

©2019 – Minden jog fenntartva!

Tartalomjegyzék

Előszó	7
---------------------	---

Lynne Chisholm, Siyka Kovacheva, Maurizio Merico, Maurice Devlin, David Jenkins, Andreas Karsten

Az ifjúság társadalmi felépítése, az ifjúságkutatás, az ifjúságpolitika és az ifjúságsegítés közti háromszög Európán belül	8
---	---

Ola Stafseng

Gondolatok az európai ifjúságkutatás agendájának fejlődéséről és relevanciájáról a közép- és kelet-európai kutatók számára	52
---	----

Helena Helve, Carmen Leccardi and Siyka Kovacheva

Ifjúságkutatás Európában	68
---------------------------------------	----

Lynne Chisholm

Európai ifjúságkutatás: Fejlődés, viták, elvárások	82
---	----

Reingard Spannring

A fiatalok többdimenziós kapcsolata a politikával: kvalitatív és kvantitatív eredmények	91
--	----

Carles Feixa, Inês Pereira and Jeffrey S. Juris

Globális állampolgárság és az „új, új” társadalmi mozgalmak: ibériai kapcsolatok	112
---	-----

Carmen Leccardi

A jövő újraértelmezése: fiatalos életrajzi konstrukciók a 21. században ...	128
--	-----

Finn Yrjar Denstad

Ifjúságpolitika Európában	138
--	-----

Howard Williamson

Egy összetett, de egyre koherensebb út? Az „ifjúságpolitika” kialakulása Európában	156
---	-----

Claire Wallace és René Bendit

Az ifjúságpolitika európaivá válására irányuló tendencia	171
---	-----

Manuela du Bois-Reymond

Integrált átmeneti politikák az európai fiatal felnőttek számára: ellentmondások és megoldások	186
---	-----

Helen Colley

A társadalmi bevonást célzó európai szakpolitikák: folytonosság, változás és kihívás	200
---	-----

Sofia Laine és Anu Gretschel

Kinek a küzdőtere az EU ifjúságpolitikája? A fiatalok részvétele és befolyása az EU ifjúságpolitikájában saját szemszögből: az EU elnökség ifjúsági rendezvénye Hyvinkää városában, Finnországban	212
--	-----

Előszó

Az ifjúsági világgal foglalkozó kötet sorozat első eleme *Ifjúságügy* címmel¹ jelent meg és igyekezett értelmezni magát a szabadidőben fiatalokkal végzett tevékenységrendszert. A sorban második kötet, az *Ifjúságügy-módszertár*² nonformális technikákat és szituációkat mutatott be.

A harmadik elem maga is egy sorozat: az *Ifjúságügy-szöveggyűjtemény* szériában eddig négy kötet látott napvilágot. Az első kettőben magyar (első kötet) és külföldi, főként európai (második kötet) szerzők cikkeinek fordításait közöltük. A harmadik kötetben az Európai Unió és az Európa Tanács közös kiadványsorozatának, a *History of Youth Work* öt kötetének³ válogatott publikációi jelentek meg⁴. A negyedik kötet a *Perspectives on Youth*⁵ első három kötetének válogatott tanulmányait közölte.

Az ötödik és hatodik kötet két részletben teszi közzé az *Európai Ifjúsági Tanulmányok* címmel megjelent kézikönyvet, amely 10 egyetem részvételével az azonos nevű M.A. diploma tananyagfejlesztésére irányult⁶.

Ezzel az Ifjúságügy-szöveggyűjtemény sorozata lezárul. Reméljük, hogy legalább olyan izgalmas szellemi kalandot jelentett a kötetek forgatása az Olvasó számára, mint maga a válogatás volt.

a szerkesztők

1 NAGY, Á., BODOR, T., DOMOKOS, T., SCHÁD, L. (2014): *Ifjúságügy*, ISZT Alapítvány-Excenter Kutatóközpont, Budapest.

2 NAGY, Á., ANTAL, Á., HOLCZER, M. (2015): *Ifjúságügy-módszertár*, ISZT Alapítvány-Excenter Kutatóközpont, Budapest.

3 VERSCHELDEN, G., COUSSÉE, F., VAN DE WALLE, T., WILLIAMSON H. (2009; szerk.): *The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today*, Council of Europe, Strasbourg.
TARU, M., COUSSÉE, F., WILLIAMSON H. (2010; szerk.): *The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today*, Volume 4, Council of Europe-European Commission, Strasbourg.
COUSSÉE, F., VERSCHELDEN, G., WILLIAMSON H. (2012; szerk.): *The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today*, Volume 3, Council of Europe-European Commission, Strasbourg.
TARU, M., COUSSÉE, F., WILLIAMSON H. (2014; szerk.): *The history of youth work in Europe - Relevance for youth policy today*, Volume 4, Council of Europe-European Commission, Strasbourg.
SIURALA, L., COUSSÉE, F., SOURRPAA, L., and WILLIAMSON, H. (2015; szerk.): *The history of youth work in Europe, Autonomy through dependency – histories of co-operation, conflict and innovation in youth work*, Volume 5, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

4 DEVLIN, M., FRIESENHAHN, G., LAMBERT, K., MAGKOU, M., SCHILD, H., SCHWALBACH, R., STUTZ, A., SUURPÄÄ, L., VAN DE WALLE, T., WILLIAMSON, H., WULFF, A. (2014): *Perspectives on youth volume 1: 2020 – what do You see?* Council of Europe Publishing, Strasbourg.
DEVLIN, M., FRIESENHAHN, G., LAMBERT, K., MAGKOU, M., SCHILD, H., SCHWALBACH, R., STUTZ, A., SUURPÄÄ, L., VAN DE WALLE, T., WILLIAMSON, H., WULFF, A. (2014): *Perspectives on youth volume: Connections and disconnections*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
AMSELLEM-MAINGUY, Y., DEVLIN, M., FRIESENHAHN, G., LABADIE, F., LAMBERT, K., MAGKOU, M., SCHILD, H., SCHWALBACH, R., SPRUYT, B., SUURPÄÄ, L., WILLIAMSON, H., WULFF, A. (2016): *Perspectives on youth volume 3: Healthy Europe: confidence and uncertainty for young people in contemporary Europe*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

5 NAGY, Á., OROSS, D. (2016): *Ifjúságügy – szöveggyűjtemény I.*, ISZT Alapítvány, Budapest.

NAGY, Á., OROSS, D. (2016): *Ifjúságügy – szöveggyűjtemény II.*, ISZT Alapítvány, Budapest.

NAGY, Á., OROSS, D. (2017): *Ifjúságügy – szöveggyűjtemény III.*, Neumann János Egyetem - UISZ Alapítvány, Kecskemét.

NAGY, Á., OROSS, D. (2018): *Ifjúságügy – szöveggyűjtemény IV.*, Neumann János Egyetem - UISZ Alapítvány, Kecskemét.

6 CHISHOLM, L., KOVACHEVA, S., MERICO, M. (2011, szerk.): *European Youth studies – integrating research policy and practice*, M.A –EYS Consortium, Innsbruck.

*Lynne Chisholm, Siyka Kovacheva,
Maurizio Merico, Maurice Devlin, David
Jenkins, Andreas Karsten*^{*1}

Az ifjúság társadalmi felépítése, az ifjúságkutatás, az ifjúságpo- litika és az ifjúságsegítés közti háromszög Európán belül

Kontextus és tartalom

Ez a tanulmánykötet az első olyan kiadványsorozat, amely az európai fiatalok gyorsan változó világát tükrözve ezen változások kontextusba illesztésére és megértésére törekszik. Úgy tervezték, hogy kiindulópontként szolgáljon mind az Európai Ifjúsági Tanulmányok mesterszakos hallgatói (M.A. EYS) számára, mind az interdiszciplináris posztgraduális kurzus, valamint az ifjúságkutatók, a politikai döntéshozók, a szakemberek és az összes, az ifjúságkutatás iránt érdeklődő olvasó számára. Elsődleges célja teret adni az európai ifjúsági tanulmányok eszméi számára, egybefogva az ifjúságkutatás, az ifjúságpolitika és az ifjúságsegítés feltörekvő, integrált területeit. Ez a három kiinduló pont, mint a szakmai gondolkodás és cselekvés különböző arénái, az úgynevezett politika/gyakorlat/kutatási párbeszéd „háromszögének” sarokpontjait képezik, amelyben összefogva lényegesen nagyobbak lennének, és mindegyik szakterületnek előnye származna a másik két területtel való szorosabb együttműködésből.

Míg a tanulmánykötet után további oktatási anyagok fognak összpontosítani a konkrét ismeretek és a vita területére, az azokhoz kapcsolódó elméletekkel és módszerekkel, ez, az első elektronikus formában megjelent könyv megpróbálja bemutatni a háromszög mindhárom „sarkának” eredményeit és az általuk felvetett kérdéseket, ugyanakkor törekszik a köztük lévő kommunikáció és információmegosztás elősegítésére is. Elképzelésünk az, hogy az ifjúságkutatás, a politika és a gyakorlat kölcsönösen - elméletben és gyakorlatban is - gazdagíthatják egymást, elősegíthetik a fiatalok megértését, miközben erőfeszítéseket teszünk a jelenlegi bizonytalanság kezelésére és a jövő felé való haladásra irányuló törekvéseik támogatására. A valóságban azonban még a 21. század első évtizedében is, a háromszög három sarkában dolgozók gondolkodásukban és cselekvésükben továbbra is elkülönültek, ezért összehangolt erőfeszítésekre van szükség az alkalmazható kutatások, a reflektív gyakorlat és a reagáló törekvések megtalálása érdekében. Ez a tanulmánykötet egy olyan meghí-

1 Bár a tanulmánykötet ezen bevezető fejezete a szerzők együttműködésének eredménye, Lynne Chisholm és Siyka Kovacheva vezették az első rész kidolgozását; Siyka Kovacheva és Maurizio Merico a 2. és 3. rész kidolgozásában; Maurice Devlin a 4. rész kidolgozásában; David Jenkins az 5. fejezet; míg Andreas Karsten a 6. fejezet kidolgozásában vállalt vezető szerepet.

vó, mely túlmutat az egyszerű geometrián és az európai ifjúságról szóló tudásanyag többdimenziós és sokrétű terébe invitál.

A tanulmánykötet a következőképpen épül fel: az első három rész az ifjúságkutatás, az ifjúságpolitika és az ifjúságsegítés kérdéseit és megközelítéseit bemutató cikkeket tartalmazza, míg a negyedik részben a korábban elkülönített területeket áthidaló tanulmányok szerepelnek. Ez a bevezető fejezet is erre a logikára épít, hogy átfogó képet nyújtson az európai ifjúsági tanulmányok sokféleségéről, mint a tudás és a készségek feltörekvő szakterületéről.

A kiterjedt, és folyamatosan növekvő irodalomból származó tanulmányok kiválasztásának kritériumai: a magas tudományos színvonal (kritikus gondolkodás és/vagy tartalmi és módszertani innováció); az interkulturális és az összehasonlító megközelítés (európai perspektívákkal, nem pedig egyetlen országra összpontosítva, bár meg kell jegyeznünk, hogy az összehasonlítások egy országon belül is megvalósulhatnak); a közelmúltban publikáltak (ám a múltba tekintő és a jövőre összpontosító, történelmi képzelőerővel); angol nyelven is elérhető, mivel ez a konzorcium munkanyelve. Arra is törekedtünk, hogy a lehető legigazságosabban egyensúlyt teremtsünk a három említett szempont és a szerzők között (ebben az utóbbiban a nem, a nemzetiség, a kutatási terület, valamint a konzorciumon belül és kívül az M.A. EYS projekt fejlesztése volt mérvadó).

A gyűjtemény egy olyan közös képesítést adó kurzus létrejöttét kívánja elősegíteni, amely elhagyja a kanonikus tudományterületeket és az elszigetelt szakmai területeket, elmozdulva egy olyan új, integrált terület felé, amelynek két fő sajátossága a szellemi és szakmai határok átlépése és az európai többdimenzionalitás. Arra ösztönözzük diákjainkat, munkatársainkat és az ifjúságpolitika valamennyi szereplőjét, hogy járuljanak hozzá az integrációs folyamathoz és mérlegeljék azt.

A bonyolult érveléseket tartalmazó szövegek olvasása szükségszerűen aktív, nem pedig passzív folyamat, amelynek során a „kritikus olvasó” készen áll a kihívásra és a szöveg befogadására. A kritikus olvasás megpróbálja meglátni a szöveg mögöttes értelmét, születésének körülményeit és az érvelésének természetét; ezenkívül elfogadott minden javaslat megkérdőjelezése is. Az olvasó a következő kérdéseken gondolkozhat el a kiválasztott olvasmányoknál és a bevezető fejezetben. (A kérdések nem mindegyike releváns minden szöveg esetében, így az egyik feladata a relevancia megítélése lesz.)

1. Milyen történelmi körülmények között íródott ez a szöveg, és ezek a körülmények hogyan formálták azt? Általánosabban, hogyan képzeljük el az összeállítását? Milyen műfajhoz tartozik a szöveg, és milyen elvárásokkal jár az adott műfaj?
2. Nincs olyan szöveg, amely értéktelen lenne. Milyen értékek támasztják ezt alá, deklarálva vannak vagy impliciten?
3. Melyek a legfontosabb gondolatok és fogalmak?
4. Megjelenik-e az *argumentum ad verecundiam* (illő, elvárható tiszteletre alapozó érvelés), az érzelmekről, a közös értékekről, az empirikus bizonyítékokról, vagy a személyes szemlélet adott kérdésekről? Vannak-e hiányosságok az érvelésben? Bizonyos következtetések indokoltak? Más írók nem értenek egyet?
5. A legtöbb szöveg egy bizonyos elméleti szemszögből vagy nézőpontból íródik. Bizonyos célok eléréséhez néhány megközelítés jobb, mint a többi. Hogyan tudjuk ezt megítélni?

6. A vita mindig gyümölcsöző, ha a szakértők nem értenek egyet. Milyen töréseket vagy nézeteltéréseket fedezett fel a szöveg olvasásakor?
7. Hol helyezné el önmagát a politika/gyakorlat/kutatás háromszögében, és ez miben okozott változást Önben, olvasóként?

Az ifjúság társadalmi konstrukciójának dinamikája

1978-ban Pierre Bourdieu a következő gondolattal állt elő: 'la "jeunesse" n'est qu'un mot' (az ifjúság csak egy szó), ám a szavak sohasem pusztán szavak, és még a mesterséges konstrukciók is olyan társadalmi jelentéseket hordoznak, amelyek valódi hatással bírnak. Az ifjúsági gyakorlatról, az ifjúságpolitikáról vagy az ifjúságkutatásról folytatott bármilyen vita komoly kérdéseket vet fel az „ifjúság” fogalmának, társadalmi és történelmi felépítésének, valamint a fiatalok életének megértésében rejlő társadalmi és politikai következményekről. A következőkben megpróbálunk eljutni a „szó” mögöttes tartalmáig, kibontva ambivalenciáját és változó jelentéseit különböző politikai és kulturális környezetben. Megvizsgáljuk és szemléltetünk néhány olyan kérdést, amely a fogalom mögött rejlík, és a bonyolult társadalmi, politikai és történelmi folyamatokat melyek jelen voltak e különböző, szinte homályos társadalmi entitás megjelenésekor. Röviden, az ifjúság társadalmi konstrukciójának komplex dinamikájával foglalkozunk.

Ugyanakkor a koncepció rugalmassága viszonylag korlátozott. Az ifjúság helye az életciklusban, annak időtartama azonban meghatározott, ami annyit tesz, hogy az „ifjúság” kétségtelenül szuggesztív a fizikai és biológiai tényezők bármely kultúrájában. Ez utóbbi hatással van testünk növekedési és öregedési folyamataira, viselkedésünk, attitűdjeink és érzéseink befolyásolására és átalakítására, valamint másokkal és a környezettel való kapcsolatainkra is. Mindazonáltal ezeknek a folyamatoknak a tapasztalata és jelentősége, beleértve a „ifjúságnak” nevezett szakaszt is, történelmi és társadalmi konstrukció (Berger & Luckmann, 1966). Ez a „valóság társadalmi konstrukciója” azt az elképzelést foglalja magába, miszerint az „ifjúsághoz” hasonló fogalmak már kulturálisan előre meghatározottak, nem pedig adatok attribútumai, vagy – ha másként szeretnénk fogalmazni –, elméleti modellezéssel van dolgunk. Egy fiatal egyaránt társadalmi valóságot épít, és része is lesz más emberek konstrukcióinak, beleértve az irányelvet alátámasztó implicit modelleket is. Az emberek „valós énje” és ahogy mások „látják őket”, olyan körülményekhez kötődnek, amelyek különböző társadalmakban és kultúrákban, időben és történelemben – csakúgy, mint ugyanazon társadalmon vagy kultúrán belül az idő múlásával, eltérnek egymástól (Wyn & White, 1997; Wallace & Kovacheva, 1998; Jones, 2009).

Amint a történészek, az antropológusok és a szociológusok rámutattak, sok társadalom és kultúra sokáig egyáltalán nem ismerte el az ifjúság tapasztalatait (Gillis, 1974). Más esetekben az ifjúságnak tulajdonított jellemzők meghatározása és jelentése nagyban eltért a nemek és a társadalmi osztályok között (Eisenstadt, 1956; Mitterauer, 1986), elsősorban a felső osztálybeli férfiak előjogának tekintve (Levi & Schmitt, 1997 [1994]), és így nem egyértelműen meghatározva annak kereteit az életkor alapján (Kett, 1977). Sőt, különösen a nem-nyugati társadalmakban, a másoktól való függőségtől az autonómiához való átmenetet gyakran különös átmeneti rítusok jellemezték (Van Gennep, 1909), amelyek különböző módon valósultak meg, és amely jellemzőit – Margaret Mead (1928) szerint – a kortárs nyugati koncepcionális keretek alkalmazásával nem voltak képesek értelmezni.

Az ifjúság, mint megkülönböztett kategória – és ezt követően az ifjúság, mint egy meghatározott életszakasz egy véges időszakban – megjelenése történelmileg az iparosodást megelőző korszaktól az ipari társadalomig terjedő szakaszra, és különösen a modernizáció korszakának elejére tehető (Ariès, 1960; Kett, 1977). A 19. század során, különösen a nyugati társadalmakban, sőt egyes régiókban azt megelőzően is, az ifjúság fogalma az életciklus normális és normatív szakaszaként vált legitimé (Gillis, 1974). Ez a fejlemény számos tényezőnek tulajdonítható, többek között: az iparosodás és az urbanizáció hatásai és a munkaerő-piaci változások, az életkörülmények javulása, a társadalom termelési és reprodukciós módjainak átalakulása, valamint annak a felismerése, hogy az idő hasznosan beosztható, így lehetőség nyílik az egyén életének mérhető egységekbe való szétválasztására és strukturálására.

Wallace és Kovacheva (1998) szerint számos tényező befolyásolta az ifjúság „konstrukciójának” folyamatát: az Észak-Amerikában és Európában ebben az időszakban zajló oktatási reformok; az állami beavatkozás kezdete; a munkakörülmények szabályozása, különösen a gyermekmunka tekintetében; a büntető igazságszolgáltatási rendszerek átszervezése; a szabadidő, mint sajátos ifjúsági tapasztalat jellemző elismerése; valamint a társadalmi kontroll hagyományos formáinak eróziója, és ennek következtében új horizontális szocializációs képviselők kialakulása. Különösen fontosak voltak az Európában kialakult középosztályok ifjúsági mozgalmi (Gillis, 1974) és az ifjúság fasiszta és kommunista totalitárius rezsimek társadalmi változásainak szimbolikus erőforrásaiként való felfogása (Passerini, 1997 [1994]). Ezeknek a fejleményeknek az együttes hatása, valamint a „serdülőkori időszak tudományos tanulmányaiból” származó „új tudás” olyan szinten volt mindössze, hogy az 1940-es években egy konzervatív társadalom-komentátor helyesen megállapította, hogy „csak a mi korunkban lett az ifjúság teljes mértékben felfedezve” (Devane, 1942: 1).

Röviden, a modernitás radikálisan átalakította az emberek életének társadalmi szerveződésének módjait, kiterjesztve a *Bildungsroman* (Moretti, 1987 [1986]) által kifejezetten az „én” és a társadalmi tájkép feltárására szentelt időszak mintázatát. A fiatalság megtapasztalásának elvárásai strukturális változások miatt szintén megváltoztak. A fiatalokat egyre inkább a formális és nem formális oktatásba vonták be, azonban kizárták a termelési tevékenységekből (Berger & Berger, 1976). Ugyanakkor a fiataloknak a más korosztályoktól eltérő, azonos életszakaszukban közös kulturális és társadalmi viszonyok kialakítása révén egy közös öntudatuk alakult ki: ezáltal közös generációs identitást létrehozva (Abrams, 1982).

A fentiekben bemutatott szempontok a fiatalok társadalmi konstrukciójának mindössze egyik oldalát képezik. Egy párhuzamos felfogás azon a véleményen volt, – mely a 19. század végétől a 20. század első évtizedeiben jelent meg – hogy a fiatalok „problémát”² jelentenek és társadalmi zavart okoznak, mivel távol állnak és függetlenek a megalapozott kulturális mintáktól és normáktól (Hareven, 1976). Egyrészt ez a problémás felfogás egyre növekvő szerepet játszott az intézményeknél, amelyek a felnövő egyének támogatását és fejlődését voltak hivatottak elősegíteni; másrészt legitimálta a viselkedési problémák megszüntetésére irányuló társadalmi ellenőrzés bizonyos formáit, az ifjúsági szükségletekkel és problémákkal foglalkozó ügynökségek létrehozásával (Platt, 1969; Gilchrist és munkatársai, 2009).³ Ezekre a lépésekre

2 Erre a szempontra visszatérünk a bevezető fejezet 4. részében.

3 Lásd még a tanulmánykötet által kiválasztott ifjúságsegíttéssel kapcsolatos kutatásokat.

együttesen úgy tekinthetünk, mint egy kulcsfontosságú lépésre az ifjúság egy olyan konstrukciójának intézményesítése felé, amely mind az „általános”, mind a „célzott” gondoskodás kétlépcsős politikájához vezetett.

Mostanra már világossá kellett, hogy váljon, hogy a szociológusok miért támaszkodnak a „társadalmi konstrukciókra” a fiatalok fogalmának értelmezésénél, és hogy az ifjúság „felfedezése” (vagy az ifjúság mint összetett, újraértékelt életszakasz) túlmutat a józan ész ismeretein (Cristofori, 1997). Az ifjúsági tapasztalatokat, az ifjúságsegítést, az ifjúságpolitikát és az ifjúságkutatást körülvevő különböző diskurzusok mindegyikének van egy közös vonása: feltalált konstrukcióktól függenek, amelyek mély kulturális konnotációkat hordoznak, és implicit vagy explicit elméleti modellstátusszal rendelkeznek.

Az európai perspektíva legitimitásáért szilárdan, de kísérleti módon vitatkozva, emlékeztetnünk kell magunkat, hogy a modernizáció Európa-szerte különböző útvonalakat követett. Következésképpen az ifjúság „felfedezésének” és felépítésének módja is ezeket a különböző utakat követte (és továbbra is követi), valamint különböző mintákat alakított ki (Liebau & Chisholm, 1993; lásd még a Stafseng által írt cikket ebben az tanulmánykötetben). Ez azt jelenti, hogy – ahogyan azt a bevezető fejezet 3.2. részében látni fogjuk – amikor elemezzük azt a folyamatot, amelyen keresztül az ifjúság „társadalmi kategóriává” vált Európában, valamint a fiatal európaiak által megélt konkrét tapasztalatok elemzése során, ügyelnünk kell a különböző országok közötti eltérések, valamint az ugyanazon országon belül a nemek, a társadalmi osztályok, a régiók és az etnikai csoportok közötti különbségekre. Ez szükségessé teszi tehát, hogy módszerünk az összehasonlítás és az összevetés legyen.

Az ifjúságkutatás fejlődése Európában

A társadalomtudományok és az ifjúság, a fogalom létrejötte

Allen (1968: 321) után azt állíthatjuk, hogy „nem az életkorok közötti kapcsolat hoz létre változást vagy stabilitást a társadalomban, hanem a társadalom változása, amely magyarázza a különböző életkorok közötti kapcsolatokat”. Így, más életszakaszokhoz hasonlóan (Hareven, 1976; Kett, 2003) az ifjúság is eltűnik, majd újra felbukkan időről-időre, a társadalmi változás ritmusának alakulásával, a remény és félelem váltakozó forrásává válik. (Merico, 2002; 2004). Ebből a szempontból a társadalomtudományok több mint egy évszázadon át játszottak kulcsfontosságú elemző szerepet az ifjúsági tanulmányokban.

A következőkben a társadalomtudományok által a 20. század eleje óta megjelent főbb hozzájárulásokat vizsgáljuk, megpróbálva megfejtetni az „ifjúság” fogalmának folyamatos (és gyakran ambivalens) újjászervezését, a társadalomtudományok kutatóinak szempontjából. A megjelenő mintázatot változó definíciók, hozzárendelt jellemzők és politikai hangsúly jellemzi. Az elfogadott definíciók hiányában a tudósok vagy jogszabályokat alkottak a területen úgy, hogy saját, úgynevezett „feltételes” definíciókat választottak, vagy „elvi” meghatározásokat fogadtak el, azaz olyan definíciókat, amelyek normatív feltételezéseket hordoznak, előnyben részesített cselekvéseket javallva, mint pl. a fiatalok társadalmilag romboló jellegűnek beállítása, ezzel rámutatva egy, az ellenőrzés irányába mutató politika szükségességére (Scheffler, 1960).

Az alábbi elemzéseket a területre irányuló jelentős szellemi hozzájárulások pillanatképeinek sorozata alapján végeztük el. Ez összességében lehetővé teszi számunkra, hogy a koncepció építésének és újjáépítésének vonalát kövessük,⁴ valamint, hogy azonosítsuk azokat a módszereket, melyek révén a társadalomtudományok foglalkoztak az ifjúsággal szembeni társadalmi aggályokkal. Ugyanakkor a pillanatképeink – bár kétségtelenül hiányosan – a kortárs ifjúsági tanulmányok létrehozása mögött álló és általánosságban elismert észak-amerikai és európai tudósokat mutatják be.⁵ Örökségük az egymást kiegészítő és átfedő elméleti orientáció, amely gyakran emlékeztet arra, hogy a probléma és módszer kiválasztása egyáltalán nem áll távol a politikai állásfoglalástól. Az első három ábrázolás az Egyesült Államokból származik. Granville Stanley Hall volt az az úttörő, általánosságban az első modern elméleti szakemberként elismert amerikai pszichológus, aki tudományos szemszögből közelítette meg a „serdülőkort”⁶, arra törekedve, hogy összehozza a pszichológia, a szociológia, az orvostudomány és az oktatás tudományágait. Két kötetes munkájában, Darwin evolúciós elméletére építve, Hall (1904) a serdülőkort a „vihár és stressz” időszakaként írta le, amelyet a német „*Sturm und Drang*” mozgalomból vett át. Hall szerint a serdülőkort egyrészt a biológiai és testi változásokhoz való nehéz alkalmazkodás jellemzi; másrészt ez egy instabil és problémás életszakasz a gyermekkori pre-racionalitás és a felnőttkori racionalitás között, amely felügyeletet, védelmet és irányítást igényel. Hall serdülőkori ábrázolása az érzelmi felfordulás fázisaként, hosszú időn keresztül szolgált alapul az ifjúsági tanulmányoknak (Griffin, 1993; lásd még a Stafseng tanulmányát ebben a tanulmánykötetben), ugyanakkor polarizált álláspontokat nevezett meg, amelyeken belül a jövőbeni elemzések elhelyezhetők: a fiatalok számára teret engedve az önazonosság autonóm fejlődése és a potenciálisan veszélyes viselkedésük irányításának. Ez a mélyen futó kettősség számos ambivalenciát eredményezett – a változás és a stabilitás között, a szakmai gyakorlat és az öröklés között, valamint a félelmek és a remények között (Cohen, 1997; Cicchelli & Merico, 2001).

A következő két pillanatkép Chicago-ból származik. A Hall (Wallace és Kovacheva, 1998) által bemutatott „esszenciális” modellel ellentétben, Jane Addams (1909), az amerikai Chicagói ún. settlement mozgalom első házának alapítója, és az 1931-es Nobel-békedíj nyertese, azzal érvelt, hogy az ifjúság a modern ipari város terméke, ahol nagyszámú fiataalt gyűjtöttek össze, mint munkaerő-kínálat, így kikerülve a hagyományos társadalmi ellenőrzés eszközeit. Addams az ifjúsági rossz viselkedés és bűnözés által okozott társadalmi aggodalmakat, a fiatalok elszigeteltségének eredményeképpen értelmezte; a város keveset vagy semmit sem tett annak érdekében, hogy fenntartsa és újjáélessze a „fiatalok szellemét”, a „kaland keresését”, vagy a „játék iránti kielégíthetetlen vágyát”, amelyek mindegyikét, George Mead (1934)

4 Ebben a tekintetben fontos hangsúlyozni, hogy az elemzés egyik fő célja nem az, hogy az ifjúság fogalmára vonatkozó egyetlen és meghatározott definíciót vagy perspektívát javasoljon. Fő célja hangsúlyozni, hogy a fogalom összetettsége és sokoldalúsága zavart kelt minden modell és értelmezés esetén: az itt bemutatott és megvitatott ötletek és perspektívák nagy része ugyanolyan szinten bizonytalan, mint azok, amelyek helyébe lépnek.

5 A tanulmánykötetben a későbbiekben bemutatott és megvitatott szerzők és iskolák közül néhányat Stafseng és Helve, a Leccardi és a Kovacheva tanulmányaikban tovább elemeznek.

6 A jelen fórum meggátolja, hogy itt teljes körűen megvitassuk a „serdülőkori” és „ifjúsági” részben ellentét és részben átfedő diskurzusok közötti komplex kapcsolatot. A kortárs társadalomtudományban ez a két fogalom elsősorban a pszichológia és a szociológia tudományágaihoz kapcsolódnak; két tudományághoz, amelyek maguk is részben ellentmondásosnak és részben átfedőnek tekinthetők (lásd Devlin, 2009).

nyomán, az „én” építésének legfontosabb forrásának tartotta. A Hull House-i kollégáival együtt a pragmatizmussal és a progresszív korszak reformista szellemével, a gyermekmunkával járó kizsákmányolás ellen tiltakozva, a kötelező oktatás és a játszóterek biztosítása mellett kampányolt (Rauty, 2007; 2010).

Ugyanebben a kontextusban, a 1910-es évek végétől az 1930-as évek elejéig, a Chicagói Szociológiai Iskola tudósai egy „városi ökológia” szemszögéből vizsgálták a fiatalok deviáns és bűnözői viselkedését (Park és munkatársai, 1925), különös figyelmet fordítva a „társadalmi rendellenesség” (Thomas & Znaniecki, 1918-1920) és a „társadalmi fertőzés” (Park, 1915) jelenségeire, mint a bevándorlás és a tömeges urbanizáció következményeire. A minőségi és mennyiségi kutatási módszerek megkülönböztető kombinációjának felhasználásával⁷, valamint számos nemzeti ügynökség és filantróp alapítvány pénzügyi támogatásával a Park és Burgess diplomás és PhD hallgatói összegyűjtötték a vándormunkások (Anderson, 1923), a „csitrik” (Thomas, 1923), „taxi táncosok” (Cressey, 1932) és bandák (Thrasher, 1927) adatait és életéletrajzát. Emellett empirikus vizsgálatokat is végeztek a fiatalkori bűnözésről a *Juvenile Kutató Intézet* (Shaw, 1930; 1931; Shaw & McKay, 1942) számára. Általános anyagi és módszertani megközelítésük új teret hozott létre, elhagyva a fiatalkori rossz viselkedés egyedi okainak azonosítását (Getis, 1998). Ehelyett olyan mintákat és térbeli eloszlásokat kerestek, amelyek nagyobb léptékű okozati magyarázatokat jelenthetnek.

A chicagói iskola egyik sikere, hogy képes volt kimutatni, különösen a földrajzi térképezés és a statisztikák grafikus ábrázolása révén, hogy a bűnözési ráták a népesség változásának ellenére állandóak maradtak a társadalmilag szervezetlen helyeken. Ez egy általánosabb következtetés részét képezte, miszerint minden ifjúsági magatartás egy „természetrajz” eredménye, amely a város társadalmi, kulturális és politikai struktúráinak, az egyéni társadalmi hátterek és az adott környezet közötti kölcsönhatás következménye, melyben a fiatalok élnek (Brake, 1985; Merico, 2004).

Következő „kitekintésünk” Európába vezet, ahol a 20. század elején Anna Freud (1937[1936]), az osztrák pszichoanalízis atyjának lánya, Henri Massis és Alfred de Tarde *Les Jeuns Gens* (1995 [1913]) című munkájának az ifjúsági tanulmányokhoz való hozzájárulását azonosíthatjuk be, továbbá megemlítenéd a német irodalomkritikus és filozófus Walter Benjamin (2004) ifjúsági metafizikája, mind pedig Gramsci a „fiatalok kérdéséről” elmélkedése, melyet a *Levelek a börtönből* (angolul: *Prison Notebooks*) című művében tett közzé: (Gramsci, 1992 [1975]).

Ebben az időszakban, a még mindig mezőgazdasági bolgár társadalomban, Ivan Khadzijski (1974 [1943]) a szociológia és az etnológia perspektíváit alkalmazta az ifjúság, mint konkrét életszakasz tanulmányozására. Nagyon rövid gondtalan időszakról számol be a falusi ifjúság esetében, mielőtt azoknak el kell fogadni a nehéz mezőgazdasági munka felelősségét. Ezzel szemben az ifjúság hosszabb és jól strukturált időszakát jelentették a fiatal férfiak számára azok a városok, ahol a kézműves mesterség elsajátítása alatt a tanítómester háztartásában éltek – köztes állapotként a saját családjuk által nyújtott védett gyermekkor és az önálló felnőttkori családalapítás között. A fiatal nők számára az ifjúság korszaka általában az a rövid időszak volt amíg kiléptek a szülői gondozás és irányítás alól és beléptek a férj gondozása és irányítása alá. A Szovjetunióban az októberi forradalom után az ifjúságot egy nagy társadalmi-politikai misszióhoz kötődő, nagymértékben ideológiai fogalomként

7 A vegyes kutatási módszerek értékeléséhez Chicagóban lásd. Madge (1962); Bulmer (1984, 89-108); Platt (1994).

építették fel – a kommunista társadalom építésére és fenntartására. A szocializált ifjúság ezen elképzelésében a fiatalok identitása a tömegkommunista szervezetek – a Fiatal Úttörők és a Komszomol (Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség) – ifjúsági szárnyaként szerepelt. A szovjet pszichológia abban az időben a gyerekek és serdülők kognitív fejlődésére összpontosított, ahogy azt Vygotsky (1962 [1934]) és Leontiev (1981 [1931]) kiemelkedő művei ábrázolják és taglalják.

Ebben a korszakban az ifjúsági tanulmányokhoz jelentősen hozzájárult Karl Mannheim „*A nemzedékek problémája*” (1952 [1928]) című műve. A pozitivizmust és a romantikus historizmust kritizáló szellemi álláspont „dinamikus” elemzését próbálva kifejleszteni, a Németországból száműzött, magyar származású zsidó szociológus azt állította, hogy biológiai és demográfiai jelenségekkel ellentétben, az új generáció kialakulása a releváns történelmi és társadalmi változások eredménye. Mannheim megkülönbözteti az „an sich” és a „für sich” generációkat. Társadalmi osztályként a „generációs helyek” kevés és korlátozott potenciális tapasztalattal rendelkeznek az egyének és csoportok számára, amelyek alapján meghatározhatják saját *Weltanschauung-jukat* (azaz világnézetüket). A közös társadalmi és kulturális horizont megosztása nem jelent automatikusan szubjektív tudatot; ez akkor következik be, amikor az egyének úgy tekintenek magukra, mint közös tapasztalatokat megosztók (ezáltal „tényleges generációt” alkotva), továbbá amikor a „generációs egységeknek” nevezett ellentétes alcsoportokban társadalmi tevékenységet folytatnak. Nem minden generációs hely termel generációs egységet; ez utóbbi akkor jelenik meg, amikor a gyors változások hatásai új módszereket igényelnek a társadalmi valóság kezelésére (Abrams, 1982; Chisholm, 2002).

Ahogy azt a spanyol filozófus, José Ortega y Gasset (1923) már felismerte, Mannheim (1952 [1928]: 296) elismeri, hogy tapasztalatuk hiánya miatt (ami „elősegíti a változó világban való életüket”) a fiatalok kulcsfontosságú szerepet játszhatnak a társadalmi változásokban (Berger, 1960, Merico, 2009). Közelebb állva a „jelenhez”, ám még abban nem érdekelten, ezek a „kívülállók” könnyen el tudják fogadni az új attitűdöket, viselkedéseket és kulturális mintákat. Ahogy Mannheim egy, az Egyesült Királyságban –ahová a náciizmus felemelkedése után Németországból költözött – megrendezett konferencián rámutatott, az ifjúság szociológiai funkciója annak innovációra való nyitottságában és a társadalmi változások aktív forrásává válásában rejlik. Az elemzés szerint, különösen a modern társadalomban, az ifjúság egy látens erőforrás, amely „minden társadalom rendelkezésére áll, és amelynek vitalitása annak mozgósításától függ” (Mannheim, 1943: 32). Az ilyen mobilizációnak nemcsak a nemzedékek közötti kapcsolatokra kell különösképpen odafigyelnie (Mannheim, (1952 [1928]): egy társadalomnak, amely egy új társadalmi rendet kíván létrehozni, „következetes, mindenre kiterjedő ifjúsági politikát” kell megalkotnia (Mannheim, 1943) valamint biztosítania kell a „társadalmi nevelést”, amely egyben tartja a társadalmi struktúrát, és biztosítja az eszközöket melyek szükségesek a fiatalabb generációk számára a társadalmi változások kezelésére (Mannheim & Stewart, 1962). Visszatérve az Egyesült Államokba, az 1940-es évektől az 1960-as évek elejéig kísérletet tettek a modern ifjúság átfogóbb és ambiciózusabb megértésére az amerikai strukturális-funkcionalizmus által. A kísérlet fő célja az volt, hogy megértsék az ifjúság és az egész amerikai társadalom előtt álló változásokat és kihívásokat, elsősorban a felnőttkorra való áttérés, a szocializáció és a fiatalok integrációját illetően (Erikson, 1963). E megközelítés mögötti elképzelés az volt, hogy a bonyolult társadalmi tényezők miatt a fiatalok ténylegesen „pszichoszociális moratóriumnak”

voltak kitéve, amely a pszichológiai fejlődés meghosszabbodott ideje az egyén és a meglévő társadalmi rend kapcsolatának feltárására (Erikson, 1950; Keniston, 1968; 1971). Egyesek, ebben az időszakban a patológiás viselkedést normálisként definiálták újra.

Szociológiai szempontból az „ifjúsági kultúra” fogalmát is bevezették az „életkor és nemi kategóriák” elemzés szempontjából való releváns értékeléshez (Linton, 1942). A koncepció egy olyan kulturális mintát vázolt fel, amelynek főbb jellemzői a felelőtlenség, a társadalmi tevékenységek és az atlétika nagy hangsúlyozása, valamint „a felnőttek elvárásainak és fegyelmének nyomásával szembeni ellenszegülés” (Parsons, 1942: 606-607). Az ifjúsági kultúrára kettős irányultsággal jellemezhető jelenségként tekintettek: a felnőttek elvárásaira és a „kényszerítő függetlenségre”, amely a kortárs csoportok felé történő „kényszeres megfeleléssel” párosul (Parsons, 1950). Ezeket a szempontokat – az amerikai társadalom aggályait tükrözve – úgy értelmezték, mint a „nemzedékek közötti konfliktus” (Davis, 1940), valamint a saját értékekkel, argóval és szimbólumokkal rendelkező, jellegzetes és megkülönböztető „serdülő társadalom” jelét, melynek értékei azonban ellentétben álltak a felnőtt társadalom által elfogadottakkal (Coleman, 1961). Az elemzés végkicsengéseként egyfajta „tinédzser zsarnokság” meglétéről írtak (Hechinger & Hechinger, 1963).

Eisenstadt (1956) történeti-összehasonlító képet ad a kortárs csoportok szerepéről a család „sajátos” értékeitől a szélesebb közösség „egyetemes” értékeihez való átmenet támogatásában. Ebből a szempontból Parson elmélete alulértékelt a fiatalok beilleszkedési nehézségeit és az ifjúsági lázadást, mint kiváltó okokat, helyette az ifjúsági kultúrát és a kortárs csoporthoz való hűséget tekinti a feszültség megnyilvánulási helyének, amelyeknek a fiatalok ki vannak téve az ellentmondásos elvárások és a felnőtt érzelmi és normatív támogatás hiánya miatt (Parsons, 1962). Ugyanakkor a felnőttek engedékenysége és az ifjúság növekvő szabadságának célja a függetlenség és a felelősség ösztönzése volt, ezáltal a devianciát a társadalmilag elfogadható határokon belül tartva. Ahelyett, hogy elidegenedést vagy a passzív alkalmazkodást feltételezne, e nézőpont szerint az ifjúsági kultúra körüli struktúrák funkcionális erőforrássá válnak a társadalmi ellenőrzésben, azáltal, hogy megkönnyítik az „aktív alkalmazkodást” a gyorsan változó körülményekhez, így megtartva a hitet az integrált amerikai társadalomban (Parsons, 1962).

Habár az ifjúságkutatás későbbi fejlesztésének egyik legbefolyásosabb perspektívája (Merico, 2004), valamint az ifjúságpolitika és a gyakorlat (Wallace és Kovacheva, 1998) szempontjából kulcsfontosságú, a strukturális-funkcionalista elméletet két fő okból kifogásolták. Egyrészt, amint arra Cohen (1997: 187) is rámutatott, „lényegében arról szól, hogy milyen srácként kamaszoknak lenni a középosztályú Amerikában, a második világháború alatt és után”. Ez egy olyan ifjúsági esszenciális konstrukciót foglal magában, amely a „mítosz” néhány jellemzőjét veszi át (Elkin & Westley, 1955), egy homogén csoportra utal, közös vonásokkal, erősségekkel és gyengeségekkel. Bár egyesek (pl. Friedenberg, 1969) támogatták azt az elképzelést, hogy a „generációs szakadék” átveszi az osztályharc helyét, az esszencialista beszámolók történelmietlenek és mindenfajta osztályszempontú, etnikai vagy nemi szempontokat figyelembe vevő elemzéstől elszakadtak (Brake, 1985), mert nem ismerik el sem a belső különbségeket, sem a nemzedékek közötti összefüggéseket (Berger, 1963; Smith, 1976). A strukturális-funkcionalizmus második kritikája megkérdőjelezte az elmélet azon, társadalomra vonatkozó normatív feltevését, hogy stabilak az alapvető

értékek és a szocializációs intézmények, amelyekbe a fiatalok végül asszimilálódnak (Mills, 1959; Gouldner, 1970).

Az utóbbi kritikát kiindulópontként tekintve, az 1950-es és 1960-as évek radikális teoretikusai a fiatalok társadalmi és kulturális változások kezdeményezésében és előmozdításában betöltött potenciális szerepét hangsúlyozták (Jones, 2009). Abból a feltevéstől kiindulva, hogy a „lázas vagy alapvető változás kezdeményezése egy társadalmi funkció”, Paul Goodman (1956) kitarzott azon elképzelés mellett, miszerint a fiatalok a társadalomban marginalizálódnak. Elemzése szerint az elégedetlen fiatal, a verekedő gyerek és a fiatalkorú bűnöző is csak különböző módon fejezte ki, hogy nehéz volt felnőni egy olyan társadalomban, amely nem tudta biztosítani az autonómiájuk és kreativitásuk kifejezésének szabadságát. Figyelembe véve a fiatalok politikai ébredését, és különösen az 1950-es évek elején az Egyesült Államokban és Európában létrejött diáktüntetések, Theodore Roszak (1968) a fiatalok körében azonosította az „ellenkultúra” felemelkedését, mely a „technokratikus társadalom” elutasítása és az új értékekkel és érzékenységekkel rendelkező „alternatív társadalom” előmozdítása. Azt is figyelembe véve, hogy a fiatalokat nagyrészt kizárták a gazdasági lehetőségekből, és csak az oktatási intézményekbe szorultak, vagy kényszerből csatlakoztak a fegyveres erőkhöz, John és Margaret Rowntree (1968) az ifjúságra, mint potenciális új forradalmi „osztály” kialakulására tekintettek.

Ezeknek az elemzéseknek a többsége inkább ideológiailag orientált, mint empirikusan megalapozott, és főleg az ifjúságra, mint korhatárolt csoportra összpontosított. Mindazonáltal, olyan szociológusok munkái, mint David Riesman (1950), Charles Wright Mills (1958) és Herbert Marcuse (1964), a tömegfogyasztás és a tömegtájékoztatás szerepének – az ifjúsági életmód és a kulturális alkotótevékenység, a nemzedékek közötti kapcsolatok definiálásában – és az ifjúság – a fejlett társadalom átalakulásában játszott – szerepének kritikus elemzését hangsúlyozták.

Utolsó pillanatfelvételünk Angliából, Birminghamból származik, ahol 1964-ben Richard Hoggart megalapította a Kortárs Kulturális Tanulmányok Központját (CCCS)⁸. A jamaikai születésű antropológus és szociológus, Stuart Hall és Tony Jefferson irányítása alatt kutatási projektet indított a háború utáni Nagy-Britanniában élő ifjúsági szubkulturákról (Hall & Jefferson, 1976) ⁹. Mérsékelt gyökerei ellenére nagyon befolyásos lett, pedig mindössze fórumként szolgált egy vita folytatására, amely egy ír munkás 1975-ös elrablásából eredt (Procter, 2004). A CCCS nem volt hajlandó az ifjúságot a jólét, a fogyasztás és a tömegtájékoztatás új szintjeivel összefüggésben megérteni, és a Marx-tól, Althusser-től és a „hegemónia” fogalmából származó neo-marxista elméleti álláspontot népszerűsítette. Hall és munkatársai elemezték a brit munkásosztályú fiatalok „forradalmi” ellenállásának a „rituális” ellenállás felé való elmozdulását.

Elemzésük szerint a fiatalok az osztálykülönbségek kihívása helyett az egymásnak ellentmondó munkásosztály-identitásaikat „tárgyalták” meg. Ezt a tárgyalást szimbolikus szinten játszották végig a munkásosztályi fiatalok szubkulturáiban, a „bricolage”-on (barkácsolás) keresztül (Claude Levi-Strauss, 1962-ben elfogadott koncepciója). Ez a megközelítés tokenisztikus tárgyakat, ruhákat, zsargonokat, paralingvisztikai jegyeket és kódokat tartalmazott, amelyeket a felső osztályoktól kölcsönözve, átalakítva, kombinálva, majd az eredeti jelentésüket diszkrétizálva és

8 A CCCS tevékenységéről és szerepéről az ifjúsági tanulmányok fejlesztésében lásd még Helve, Leccardi és Kovacheva tanulmányát ebben a tanulmánykötetben.

9 Előszőr a Kulturális Tanulmányok munkadokumentumaként jelent meg. 7/8 (1975)].

visszafelé alakítva, így a zenei műfajokkal és gyülekező helyekkel együtt, meghatározták egy adott szubkulturális csoport „stílusát” (Hebdige, 1979). Stanley Cohen (1972) szerint társadalmi szinten az extravagáns és exhibicionista szubkulturális stílusok elfogadása „erkölcsi pánikot” indított el; a fiatalokat „népi ördögöknek” nevezték, felelősnek tartva a társadalmi értékek korrupciójáért, és bűnbakokká tették őket a társadalmi problémák széles körében. A szubkultúra tagjai számára azonban a hagyományos szabályok és jelentések felforgatása a marginalizált helyük munkásosztályi „anyakultúrája” és a felnőtt társadalom „domináns kultúrája” közötti ellentmondásokra való reakció (Hall & Jefferson, 1976). A munkaerő-piac, az oktatás és a szabadidő strukturális egyenlőtlenségeinek „valódi megoldása” helyett a modok, rockerek, skinheadek, crombiek, rasztások vagy rudies-ek rituális ellenállása csak „képzeletbeli”, mágikus és szimbolikus szintű volt (Cohen, 1972; Brake, 1985). Utcai színjátéknak mondhatná bárki, nem pedig a politikai változás képviselőjének. Jones (2009: 21) szerint a CCCS elmozdult a „fiatalok homogén ellenkultúráként vagy korosztályként való kezelésétől [...], a fiatalok értékeit és cselekedeteit társadalmi osztályukban gyökerező meglátás felé.” Ezt a megközelítést, bár neo-marxista szempontból koherensebb, kritizálták, mivel kevés figyelmet fordított az osztály és a kor közötti kölcsönhatásra, valamint az életkor és generáció kifejezéseket összekeverte (Marsland, 1993). Ugyanakkor azt állították, hogy a CCCS nem ismeri fel a „fontos kulturális megosztottságokat az osztályokon belül”, és néha az osztály fogalma úgy tűnt, hogy „jobbára tárgyiasított és feltételezett, minthogy bizonyított lenne” (Wallace & Kovacheva, 1998: 34). Ezenkívül a fiatal nőket és a középosztályú fiatalokat többnyire figyelmen kívül hagyták (Brake, 1985), ugyanúgy, mint az egyéni szinteket (Frith, 1986). A CCCS azonban kétségtelenül hozzájárult az ifjúság és ifjúsági kultúra(k)ról szóló vita (újra) bevezetéséhez az osztály, a nemek és a „faji” különbségek elismerésén alapuló többes megközelítéshez, valamint ahhoz, hogy felhívja a figyelmet az 1970-es évek vége óta a kulturális és kifejező formák sokféleségére (ahogy a fiatalok a mindennapi életüket élik), ezzel kihívást jelentve az ifjúság homogén csoportként való elképzelésére, elismerve az „ifjúság” mint fogalom „újragondolásának” szükségességét.

Az ifjúságkutatás mozaikjai Európában

A bevezető fejezet előző részei az 1960-as évekig és az 1970-es évek elejéig tartó ifjúsági koncepciók elméleti vitáit követték. Ez az áttekintés rámutatott, hogy a fiatalok olyan társadalmi entitást alkotnak, amelyhez a társadalmak különleges jellemzőket, szerepeket, jogokat és kötelességeket társítanak, és amelyekhez ugyanazon társadalmak sajátos felelősségeket rendelnek. Ugyanakkor, változékony és vitatott társadalmi konstrukcióként, annak meghatározása és jellemzői egy adott pillanatban jellegzetesen eltérnek a régebbi korszakokétól, vagy a társadalmi, politikai és kulturális kontextusoktól függően, éppúgy, ahogyan a jövőben is meg fognak változni, folyamatosan elismerve az ifjúságon belüli – valamint más társadalmi csoportokkal és egész társadalommal való kapcsolataiban fennálló – különbségeket, sokféleséget és pluralitást (Chisholm, 1990).

Ugyanakkor fel kell ismernünk, hogy az ifjúság ambivalens fogalom, amely folyamatosan módosul a folytonosság és a változás, a hasonlóságok és a különbségek, az abszolút és a relatív perspektívák, valamint a monolit és töredezett definíciók között. A fiatalok megértésében bekövetkezett változások az 1980-as években még

nyilvánvalóbbá váltak a Birminghami CCCS munkájának nyomkövetésével, amely az ifjúság fogalmának dekonstrukciós folyamatát egy olyan elképzelésként indította el, mely egy sor újításon ment keresztül. Az 1970-es évek vége felé a világgazdaság átalakulása, a benzinválság után gyors változást eredményezett a munka világában, az oktatásban, a családi kapcsolatokban és a demográfiai fejlődésben a nyugat-európai fejlett társadalmakban. A küszöbön álló társadalmi változások érzékelése és a jóléti állam ellátási stratégiájának újragondolása az ifjúságkutatási projektek széles választéka számára kövezte ki az utat. Az empirikus kutatások a fiatalok különböző csoportjainak társadalmi helyzete és élettapasztalatai közötti különbségek vizsgálatára összpontosítottak. Az 1970-es évektől az 1990-es évekig az ifjúságkutatás kitöltötte az európai fiatalok életének sokszínű mozaikdarabkait a kontinensen, kiemelve a különböző dichotómiák kontúrait – a keleti és nyugati, dél- és észak-európai elválasztás, valamint az országon belüli hasonló „határok”, például Olaszország északi és déli része, Ukrajna keleti és nyugati részei között, beleértve az olyan mindenhol jelen lévő megoszlást, mint az osztály, nemek, „fajok”, etnikai hovatartozás, városi és vidéki területek stb.

Még ha az ifjúság történelmi megértésének széles körű változásai nem is voltak különösebben elvont elméletek termékei, az ifjúságról szóló fogalomalkotás a 20. században inkább teoretikus volt, mint empirikus: az empirikus kutatás szerepe nagyrészt a kialakuló fogalmak és orientációk támogatása és/vagy finomítása volt. Ironikus, hogy az ifjúságkutatás a terület fejlődésének hajtóerejévé pontosan azon a ponton vált, amikor a fogalommeghatározások és a fogalmi keretek egyre kevésbé voltak biztosak, mivel a kulcsfogalmak kulturális és szociolingvisztikai dekonstrukciónak voltak kitéve. Az 1970-es években a Birmingham Iskola azzal érvelt, hogy az ifjúsági kultúrák általában osztályalapúak voltak, és hogy az osztály, nem pedig az életkor volt az, amely a különbségeket szisztematikus egyenlőtlenségekké alakítva társadalmi rétegződést teremtett, okot adva az ifjúság, mint egyedülálló társadalmi kategória megszűnésének spekulációjára.

Ugyanebben az időben a kelet-európai szociológusok párhuzamos dilemmával szembesültek, ám ők a kommunista társadalmak eltérő társadalmi kontextusaira hangolt választ kaptak. Kulturálisan kötelesek voltak olyan ideológiai keretrendszerben keresni az ifjúságot, mint társadalmi kategóriát, amelyben csak az osztályt fogadták el rétegző tényezőként, míg az életkor és a nemek közötti egyenlőséget csak jogilag, nem pedig ténylegesen hirdették az új társadalmi rend jellemzőiként. Másrészt a kommunista politikai teoretikusoknak új módszert kellett kidolgozniuk egy olyan társadalmi csoport megfogalmazására és kezelésére, melyről azt állították, hogy az új kommunista társadalom aktív építőerejei és az önkéntes és egyébként olcsó munkaerő fontos forrásai. Következésképpen az ifjúságkutatást a szocialista államok igényei ösztönözték, a fiatalok nyomkövetésére és ellenőrzésére, azok az új rendszer „kirakati bábuivá” alakítására, mivel úgy vélték a fiatalok optimistábbak és kevésbé terheltek az előző rendszer értékeitől. A bolgár kutatók egy társadalmi-biológiai definíciót foglaltak meg az ifjúságról, mint társadalmi csoportról, amely koralapú és jövőorientált (Semov, 1972; Mitev, 1982). Ez egy olyan elméleti konstrukció, amely nem felel meg teljesen a marxista politikai ideológiának, mely a rétegződést a termelési eszközök tulajdonjoga tekintetében határozta meg. Hasonló megszorításokat tapasztaltak a Szovjetunió kutatói. Az ifjúság egyik legbefolyásosabb elméleti konstrukciója Kon (1967b; 1979) nevéhez fűződik, aki megértette a szocializáció, az elidegenedés és a serdülő pszichológia elméleteinek feltételeit, szemben a domináns

elmélettel, hogy a tudat az objektív feltételek szubjektív tükröződésének eredménye. Mindazonáltal ezek az elméleti kompromisszumok legitimálták az ifjúságkutatások fejlődését, és lehetővé tették a kutatók számára, hogy az empirikus vizsgálatokhoz állami finanszírozást igényeljenek. Az újonnan alapított ifjúsági kutatóintézetek (először Lipcsében a Német Demokratikus Köztársaságban, majd sok más szocialista országban) a fiatalok attitűdjeit és élettervét, az iskolából a munkába való átmenetet és a családalapítását vizsgálták. A hatalmi elit kezdeti elvárásai ellenére ezek a vizsgálatok azt mutatták, hogy a fiatalok értékei és a hivatalos pártvonal között egyre nagyobb eltérés mutatkozik, a fiatalkori törekvések és a tervgazdaságban rendelkezésre álló munkahelyek közti egyre növekvő feszültség társadalmi elidegenedés jeleit eredményezte. A feltörekvő fiatal szubkultúrák, az úgynevezett „nem formális csoportokról” szóló tanulmányok az 1980-as kelet-európai országokban megmutatták, hogy a fiatalok jelentőségteljes identitást keresnek, és arra törekednek, hogy önálló területet teremtsenek maguk számára a párt- és állami ellenőrzésen kívül. Kutatási adataik értelmezése során a keleti tudósok olyan fogalmakkal álltak elő, mint a „*juventológia*” (Mahler, 1983; 1987; lásd még Stafseng és Helve és munkatársai tanulmányait ebben a tanulmánykötetben), amely szerint a fiatalok kevésbé valószínű, hogy konformisták, nagyobb valószínűséggel mindössze kétségbe vonják a megalapozott értékeket és struktúrákat. Ez a koncepció a „személyiség önrendelkezésének” (Kenkman, idézi Wallace & Kovacheva, 1998), valamint a „fiatalok társadalmi autonómiájának” fogalmaival áll összefüggésben (Ule, 1988).

Bár a 20. század utolsó évtizedeiben Dél-Európa nem volt olyan szinten politikailag és gazdaságilag elszigetelve, mint Kelet-Európa, úgy tűnik, hogy a régióban az ifjúságkutatás kevésbé volt befolyásos, mint az elvárható lett volna egész európai viszonylatban. Egy úttörő ifjúsági elmélet, amely az 1980-as években az európai ifjúságkutatások mozaikjához egy kis déli színt is kevert, Cavalli (1980) nevéhez fűződik, aki az olasz ifjúság helyzetét egy támogató „folyamatból” egy gyászos „állapotba” történő változásként magyarázta, amelyben a fiatalok elvesztették a világosan meghatározott jövő reményét a hosszú és kiszámíthatatlan várakozás csapdájába esve. Ez az elmélet ösztönözte a fiatalok identitásképződésével és élettrajzi felépítésével foglalkozó kutatások új formáit, valamint az önálló felnőttkorra történő átmenet új modelljeit, beleértve az „úton” lévő akadályok vizsgálatát is. A 80-as években, Olaszországban rengeteg kutatás született, mind kvalitatív (az ifjúság kulturális kifejezőmódjának vizsgálata), mind kvantitatív (a fiatalok oktatásban és munkában szerzett tapasztalatai), amely nagyban az IARD Intézet szponzoráló szerepének volt köszönhető (lásd Helve és munkatársai ebben a tanulmánykötetben).¹⁰

Azonban az Egyesült Királyságban az ifjúsági szubkultúrák és az ifjúsági átmenetek közötti kutatási szakadék ebben az időszakban volt a legjelentősebb. Az 1970-es évek végén a benzinválság által okozott ifjúsági munkaerőpiacok összeomlása új lendületet adott a fiatalok oktatásból a foglalkoztatásba történő átmenetére irányuló kutatásra, amelynek célja, hogy „feltárja, kit merre visz az út” (Roberts, 2003). A növekvő ifjúsági munkanélküliség, valamint a képzési programok elterjedése a humán tőke előmozdítása érdekében a gazdaság versenyképességének növelésére, új kutatási finanszírozást és fokozott kutatási érdeklődést váltott ki. Rengeteg adatot gyűjtöttek össze az 1980-as években az ifjúsági tapasztalatok megvilágítására, feltárva a különböző társadalmi struktúrák hatásait. Longitudinális vizsgálatok és kereszt-

¹⁰ Az ifjúságkutatás általánosabb értékeléséhez Olaszországban lásd még Rauty (1989); Cristofori (1997); Merico (2002).

metszeti elemzések dokumentálták az ifjúsági fázis meghosszabbodását az Egyesült Királyságban az oktatás és képzés kiterjesztésével (Coffield és munkatársai, 1986) és a családi kapcsolatokban bekövetkezett változásokkal (Brannen & Wilson, 1987). Közben az észak-írországi konfliktushelyzetre összpontosítva Bell (1990) etnográfiai munkája világossá tette, hogy a politikai-vallási hovatartozáson alapuló hosszú távú feszültségek ugyanolyan meghatározóak lehetnek (és megosztóak) az ifjúsági szubkultúrákra, mint az osztályon belüli rések.

Az ifjúság fogyasztói piacként való bővülésével a kutatás hangsúlya az ifjúságra általánosságban, és az ifjúsági kultúrákra irányult. Már szemmel láthatóan nem volt elegendő az ifjúság szubkultúráit mindössze a fiatalok kapitalizmus és a domináns osztálykultúra normái elleni lázadása eredményeként magyarázni (Brake, 1985; Maffesoli, 1996 [1988]). Az 1980-as években az angliai empirikus kutatások rávilágítottak arra, hogy az osztályokon belül is fontos kulturális megoszlások vannak (Brown, 1987), és nemcsak azok között. A fiatalok identitása nagymértékben függött a társadalmi egyenlőtlenségektől, mint például a nem, az etnikai hovatartozás, a szexualitás és a stílus (lásd a bricolage-re vonatkozó megjegyzéseket). Különösen a feminista szociológusok kritizálják a férfi szubkulturális elméleti szakemberek nemi vakságát, és kutatásaikban lányokra összpontosítva, az otthoni életüket és társas kapcsolataikat vizsgálták (Griffin, 1985). Még Paul Willis-t (1977) is szigorúan bírálták, műve *A Skacok* („Learning to Labour”) kizárólagosan a fiúkra fektetett hangsúlya miatt.

Az 1980-as évek végére Európában az ifjúságkutatás gazdag és legitim kutatási területté fejlődött, sok olyan tanulmányi terület széttöredezett és mozaikminőségének megőrzésével, amelyek úgy nőttek fel, hogy gyakorlati megvalósításuknak nem volt támpontja. Egy új területet foglalt magába, ahol az összesített kutatási törekvés – bár nem tipikusan az egyéni tanulmányok – kombinálta a szociológia, a pszichológia, a kulturális tanulmányok és az antropológia perspektíváit, valamint az adatgyűjtés és elemzés egyes módszereit. Készen állt az előttük álló kihívásokra – az 1990-es évek magas globalizációs hullámára, amelyet a szovjet blokk összeomlása felgyorsított a közép- és kelet-európai bársonyos forradalmakkal.

Úton az európai ifjúságkutatás integrált megközelítése felé

A berlini fal 1989-es leomlása új lendületet adott az ifjúságkutatás integrációjának Nyugat- és Kelet-Európában. A koncepciókat és módszertanokat felváltották az ifjúsági munkanélküliséget és a vállalkozói szellemet, a tiltakozást és a politikai közönyt vizsgáló kutatások, valamint a globális kultúrák lokalizációjának tanulmányozása, talán inkább nyugatról kelet felé, mint fordítva. Ironikus módon a keleti kutatóknak rá kellett döbbsenniük, hogy a kutatások európai integrációját akadályozó ideológiai és politikai akadályok megszűnésével új pénzügyi akadályok merültek fel, amelyek akadályozták a fiatalok európai szintű diskurzusában való részvételüket, mivel a költségvetési hiány csökkentette a korábban nagylelkű „nemzetközi együttműködésre” szánt állami finanszírozást. Az olyan hálózatok, mint a *Nemzetközi Szociológiai Társaság* (ISA) 34-es Kutató Bizottsága, és az UNESCO voltak azok a szervezetek, melyek lehetővé tették a kelet és nyugat-európai kutatók közötti folyamatos (eszme) cserét az 1990-es években. Ugyanakkor a politikai retorika mögött a radikális változások a 20. század utolsó évtizedében átalakították az összes európai társadalmat a csúcstechnológia és a szolgáltatásorientált tudásalapú gazdaságok felé, a munkahelyek nagyobb rugalmasságával és bizonytalanságával, az oktatás további bőví-

tésével és pluralizálásával, a családi kapcsolatok diverzifikálásával és a fogyasztói társadalom terjedésével. A kelet-európai politikai változások mellett a nyugat-európai „jóléti állam” szakpolitikák csökkenése következett be, ami a társadalmi problémák individualizálódásához és privatizációjához vezetett (Ferge, 1997; Wallace & Kovacheva, 1998). Ezek a tendenciák egyértelműen kétségbe vonták és megváltoztatták a társadalmi és az egyéni változás közötti kapcsolat természetére vonatkozó jelenlegi szociológiai feltételezéseket (Mills, 1959). Az ifjúsági tanulmányokat ebben az új helyzetben a késői vagy a posztmodernitás elmélete és az ehhez kapcsolódó individualizációs koncepció erősen befolyásolta (Beck, 1992 [1986]; Giddens, 1991). A felhalmozott társadalmi kockázatok, a strukturális bizonytalanságok és a szociális normák elmosódásának körülményei között az egyének szabadabban irányíthatták saját átmenetüket és saját életútjukat hozhatták létre.

Az ifjúságkutatók a reflexivitás szerepét és a felnőttkorra való áttérés során felmerülő személyes felelősség növekedését elismerve, eltérő fogalmakat és különböző tanulmányokat fogalmaztak meg ezen változások ifjúságra gyakorolt hatásairól.

Az ifjúságkutatás egyik szakasza – empirikus kutatásokkal – a fiatalok önálló cselekvésre való lehetőségeinek kiterjesztésére összpontosított, melynek célja a „választott életrajzok” (angolul: choice biography kutatása (Lagré, 2002)). Mások rámutattak arra, hogy a választások meghozatalához szükséges források egyenlőtlenül oszlanak meg a fiatalok között, így megalkotva a „fejlődési” (developmental) és az azzal ellentétes „hiányos” (default) individualizáció közötti különbséget (Coté, 2000). Az ifjúságkutatók által kifejlesztett másik koncepció a „strukturált individualizáció” (structured individualisation) volt, amelynek alkalmazása inkább megerősítette a társadalmi egyenlőtlenségek folyamatosan fennálló jelenségét (Furlong & Cartmel, 1997; Walther és munkatársai, 2006).

Az ifjúsági szakasz meghosszabbodásának trendje és ennek következtében az életkori határok elmosódása az egyéb kulturális eltolódások mellett következett be, mint például az alulfoglalkoztatottság terjedése és az általános gazdasági bizonytalanság, a családi és lakhatási megállapodások diverzifikálása, a kifejező kulturális stílusok és multikulturális modellek berobbanása, műfaji fúzió a művészetben, vagy az új társadalmi mozgalmak és hitközösségek felemelkedése. Az összes ilyen jelenséget az ifjúságkutatók és a kultúra elméleti szakemberei észlelték és az európai fiatalok dekonstrukciós folyamatának megnyilvánulásaként magyarázták, egy olyan helyzetet teremtve, ahol „egy univerzális ifjúsági koncepció már nem létezik” (Wallace & Kovacheva, 1998: 30).¹¹

Míg az ifjúság soha nem volt olyan társadalmi egység, amelynek „közösek az érdekei, erősségei és gyengeségei” (Jones, 2009: 3), az évezred fordulóján az életszakasz meghosszabbodásától sarkallva Arnett (2004) új fázist határozott meg az életúton a – „kialakuló felnőttkort” (emergent adulthood) – amikor az egyének már nem „fiatalok”, de még nem teljesen felnőttek. Coté (2000) azonban kritikusabban ezt az állapotot „feltartóztatott felnőttkornak” (arrested adulthood) nevezte, a felhalmozott kockázatok és bizonytalanságok csapdája miatt.

11 Ennek egyik következménye, hogy lehetséges intellektuális stratégiaként elismerik a radikális „dekonstrukciós” pozíciót. Ebben minden európai ifjúsági kutatást Jacques Derrida szociolingvisztikai, filozófiai gondolatai alapján végeznek, amelyben nincs valóság a „tükör csarnokán” túl, amely maga a nyelv. Kevésbé szélsőséges álláspontok természetesen lehetségesek, és sokan azt mondanák, hogy ezeket kell előnyben részesíteni, például, hogy a fenomenológiai leírásokat nem kell elkülöníteni, hanem (rá)mutatni, bár bizonytalanul „valódi igazságokra”. A nyelv továbbra is fontos kérdés.

Chisholm és Kovacheva (2002) elemezte az összetett ifjúsági realitást, az európai gyors társadalmi változások háttérében. A szerzők meghatározták az ifjúsági kutatás fő kihívását, amely magában foglalja a sokféleséget a hálózati társadalom felemelkedésével, amely az országok, társadalmi csoportok, értékek és ötletek korábbi határát kommunikációs artériákká, információs és tudásaramlatokká változtatta (ibid.).

A posztmodernitás „különbségforrások sokféleségével” (Bauman, 1992) való foglalkozását tükrözve az európai ifjúságkutatás feladata a fiatalok körében lévő strukturált társadalmi egyenlőtlenségek sokféleségének és következményeinek felderítése és magyarázata volt. A fiatalok közötti diverzifikáció egyik fő forrása az életpálya átmenetek töredezettsége (Chisholm, 2001; Bynner és munkatársai, 2002). A fiatalok különböző pályafutásaira vonatkozó felmérések és kvalitatív esettanulmányok rámutattak a régi és az új egyenlőtlenségek szerepére (Colley és munkatársai, 2007; Williamson, 2004). Az 1989-ben kelet- és közép-európai társadalmak társadalmi rendjében bekövetkezett változás felváltotta a kommunista uralom kényszerített homogenizálását, és a hátrányos helyzet különböző összeállásai jelezték a régió fiataljainak foglalkoztatási és családi pályáit (Ule, 2005; Mitev, 2005, Tomanovic & Ignjatovic, 2006). Ellentmondásos mintázat volt megfigyelhető az univerzalista állam átfogó támogatása által befolyásolt észak-európai korai felnőttkorba való átmenet (Helve, 1993; Brannen et al., 2002) és a fiatalok, a kontinens déli részén a „tartós család” (long family) által támogatott, késedelmes átmenete között (Donati & Scabini, 1988; Leccardi, 1995). A destandardizált és gyakran reverzibilis felnőtté válás egész Európában a „jojó” átmenet metaforájában (López Blasco és munkatársai, 2003) került elfogadásra, sok fiatalot irányzatindítónak téve az új, és nem mindig kényelmes, életmódok feltárásában a 21. század körülményei között.

Az átmeneti tanulmányokat (transition studies) a statikus és kategorikus ifjúsági számadás – mint diszkrét, esszenciális kategóriák közötti szakasz – miatt kritizálták (Wyn & White, 1997), azonban a kései modern társadalmakban a fiatalokat a folytonosság és a változás szempontjából kell értelmezni. Habár a folytonosság és a változás folyamata – a fiataloknál és a társadalomban is – valójában egyidejűleg történik (CYRCE, 1995; du Bois-Reymond & Chisholm, 2006). Folyamatos vita folyik a struktúráról és működésről, valamint egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a nézőpontokra, amelyek a fiatalokat saját átmenetük navigálásának aktív közbenjáróként tanulmányozzák; az életrajzokban kifejezett reflektív döntéseikről, a döntéshozatali folyamataikról, a másokkal és a társadalmi intézményekkel folytatott tárgyalásaikról és az identitásuk kialakulásáról (Machacek & Roberts, 1997; Walther és munkatársai, 2009).

Az identitásépítés egyre inkább összefügg a kultúra termelésével és fogyasztásával, és bár a megnövekedett szabadidő nem egy olyan, fiatalokra jellemző tendencia, mint a modernitás ifjúsági szubkulturái voltak, az ifjúság vezeti ezt a változást, különösen az új kommunikációs technológiákban. Az új technológiák felemelkedése új egyenlőtlenséget alakított ki a fiatalok között – az úgynevezett digitális szakadékot, amely azonban a 21. század első évtizedében folyamatosan bezárul. A globalizáció világszerte hasonlóságokat teremtett a fiatalok között. Több lehetőséget biztosít a helyi kulturális kifejezésekre is (Nilan & Feixa, 2006; Lagrée, 2002). Ráadásul az ifjúsági életmód rétegződése nemcsak Kelet és Nyugat között, gazdag és szegény országokban, de a társadalmak fiataljainak különböző csoportjain belül is megfigyelhető (Pilkington és munkatársai, 2002; Roberts, 2009).

A destandardizált átmenetek új feltételei és az ifjúsági kultúrák pluralizálása alatt a nemek közötti különbségek ingataggá és bizonytalanná váltak. A családon belüli kapcsolatok lehetővé teszik a választást, és tárgyalásokat igényelnek a családi szerepek korábbi elfogadásának kérdéséről (du Bois- Reymond, 2008b). A nemi identitásokkal kapcsolatos kutatások elhagyták a nemekről szóló esszencialista elképzeléseket, és megmutatták annak szükségességét, hogy újra kell definiálni a nemi szerepekről és kapcsolatokról szóló ismereteinket Európa különböző részein és a fiatalok különböző csoportjain belül (Machado Pais & Chisholm, 1997). Kelet-Európában például a jóléti privatizáció különösen keményen sújtotta a nőket (Corrin, 1992; Reiter, 2008), de a fiatal férfiak is elveszítették a korábbi, homogenizált és szabványosított értelmében vett férfiasság fogalmát, a felgyorsuló piacgazdaság új kockázata és a korábban kötelező katonai szolgálat miatt. Jelenleg a nemi szerepek tanulása helyett a fiatalok aktívan „megélik a nemeket” (Sainsbury, 1999).

Hasonló változások mutatkoztak a „faji” és etnikai kutatásokban, amelyek az egyenlőtlenségek jellegzetes formáit tanulmányozták az európai országokban a fekete és ázsiai fiatalok tapasztalatai alapján (Back, 1996). A legújabb kutatások azt mutatják, hogy a bevándorlók, különösen a második és az azt követő nemzedékek, számos hibrid identitást fejlesztenek, kreatív stílusokat vesznek fel, és összekeverik a helyi, nemzeti és globális kultúrákat. Tanulmányok készülnek az új bevándorlókról olyan országokban, mint az északi vagy a dél-európai országok és Írország (Lalor és munkatársai, 2007; Európai Bizottság, 2009a). A mobilitás növekedése Európában megteremtette az innovatív koncepciók és módszerek szükségességét az etnikai és vallási megkülönböztetés és az új szakadék tanulmányozására – amely az európai ösztöndíjakat kihasználó, tanulmányokat folytató és az önkéntes munkát végző kiváltságos kisebbség, illetve a mobilitási tapasztalatok nélküli, hátrányos helyzetű régiókban, hátrányos helyzetben élő fiatalok között fennáll.

A 21. század első évtizedében az európai ifjúsági kutatások integrációs folyamatát három fő tendencia segítette: a kutatói hálózatok megerősítése; az Európai Unió új stratégiája – a transznacionális kutatás előmozdítása, és az európai ifjúságpolitika fejlesztése, az Európa Tanács és az Európai Bizottság összehangolt erőfeszítései révén. Az új technológiák megjelenése segítette az olyan hálózatokhoz tartozó kutatók tevékenységének elismerését, mint a CYRCE, az EGRIS, az *Európai Szociológiai Szövetség Ifjúsági és Generációs Hálózata* és mások. A Nemzetközi Szociológiai Szövetség 34-es Kutatási Bizottságának folyamatos erőfeszítései különös figyelmet érdemelnek az ifjúságkutatók nemzetközi együttműködésének előmozdítása és a fiatal ifjúságkutatók támogatása, képzési szemináriumok szervezése, és egyéni bátorításuk okán. A 2000-ben elfogadott Lisszaboni Stratégia előmozdította az Európai Kutatási Térség (ERA) létrehozását, amelynek stratégiai célja a tudásalapú gazdaság fejlesztése. Az Európai Kutatási Térségről szóló 2007. évi *Zöld Könyv* kikövezte az utat a jelentős változásokhoz, amelyek az Európai Unió keretprogramjaiból finanszírozott ifjúságkutatói projektek sokaságát eredményezték.

Jelenleg az európai ifjúságkutatás egy lazán kialakított gyakorlatorientált terület, mely átlépi a tudományágak, szektorok és szakterületek határait, új elméleti és empirikus keretek kialakítására törekedve, amelyek képesek a gyakorlati és a tájékoztatási vezérelvek irányítására. A terület érzékeny a fiatalok individualizációjának különböző formáira az eltérő történelmi és társadalmi kontextusokban, lényege pedig az interkulturális és összehasonlító kutatási perspektívákban áll (Bynner & Chisholm, 1998). A terület összehasonlító jellege mindig is a társadalomtud-

mányok sajátossága volt, de az európai ifjúságkutatás számára ez a változatosság további dimenzióját adja. Míg az 1990-es években az ifjúsági tanulmányok köre különböző országokra vonatkozó esettanulmányok fejezeteit tartalmazta, az új évszázad első évtizedeiben az ifjúságkutatások lényegében összehasonlítvá váltak, a már eredetileg is összehasonlító szemszögből vizsgálódó nemzetközi projektek eredményeit értelmezve (az európai ifjúsági kutatási projektek áttekintéséért, lásd Európai Bizottság, 2009a).

Ahogy arra egy interdiszciplináris területnél számíthatunk, az európai ifjúsági tanulmányok kutatása módszertani szempontból széles körű, mind kvantitatív, mind kvalitatív paradigmákra épül, bár a kísérleti vagy kvázi-kísérleti keretek között eddig kevés bizonyíték van a pozitivistá tanulmányokról. Bár az európai ifjúsági tanulmányok nem rendelkeznek sajátos vizsgálati vagy igazságot bizonyító tesztmodellekkel, gazdag hozzáférést biztosítanak a kutatási hagyományokhoz, amelyek a szociológia, a filozófia, az oktatási tudományok, a közgazdaságtan, a szociolingvisztika, a pszichológia és a kulturális antropológia részét képező tudományágakat alkotják. Számos tanulmány nagyrészt fenomenológiai, a saját élettapasztalaton keresztül átélt, néha videó-etnográfiaival kiegészített élményeket tár fel; mások a meglévő elméleti keretek vagy analitikus konstrukciók alkalmazásával kezdik, vagy új magyarázó fogalmak fejlesztésére és tesztelésére törekednek. Az európai ifjúsági tanulmányok geopolitikai keretei azonban elkerülhetetlenül kihangsúlyozzák az összehasonlító dimenziót, amely egy adott irányba tereli ezt a módszertani eklektikát, egyrészt a több adatforrás széles körű multinacionális felmérési adatai és meta-analízise felé, másrészt az ifjúságpolitika és a gyakorlat összegyűjtött esettanulmányaiból, valamint a történeti és kontextusos tanulmányokból származó *cross-site* általánosítások irányába. Egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik a részvételi kutatás különböző formái iránt, beleértve az akciókutatást is. Együttműködő kísérleteket tettek a terület fogalmi kereteinek rendezésére és olyan kutatási menetrend előmozdítására, amely (Quaker szavaival élve) mind a politikai döntéshozók, mind a szakemberek „igényeit megszólítja”, és összhangban van közös értékeinkkel és kötelezettségvállalásainkkal, így például a kutatási program magában foglalja a nemek, az osztály és az etnikai egyenlőtlenségek kezelésére irányuló tanulmányokat.

A különböző napirendek, módszertanok és kulturális kontextusok korábbi kiemelésén alapuló tendencia most egy integrált kutatási terület kialakítására irányul. Összességében a helyi, nemzeti, európai és globális ifjúsági realitások holisztikus megértését és kreatívabb, készségesebb módszertanokat kíván létrehozni, miközben elismeri, és abba beépíti, az ifjúságkutatás felhasználóinak véleményét (Chisholm, 2006a).

A közös álláspont kimondja, hogy a fiatalok a társadalmi változások aktív hajtóerejét adják. Az európai ifjúságkutatások autonóm és legitim területének létrehozása nem azt jelenti, hogy új határokat képezzünk a belső- és kívülállók között, azaz külön terepet képezzünk a kiválasztott szakértők számára, továbbá nem Európa-központú önellátót terület, mely elhanyagolná az Európa politikai, gazdasági és kulturális és képzeletbeli határain túl élőket. Még mindig vannak feszültségek, a néha versengő diskurzusok és a közreműködő tudományos szakterületek keretei között, valamint az egyes tudományágakon vagy területeken belüli versengő megközelítések és módszerek között, nem utolsósorban a személyes ellentmondások miatt is. Az elmélet és a kutatási gyakorlat összetett egysége „a tudás párbeszédese társadalmi társtermékeként” (angolul: dialogistic social co-production of knowledge) fejlődik (Bendit,

2006: 114), hidakat építve a szakpolitika és az oktatás felé, és célja a fiatalok olyan képességekkel való felhatalmazása, melyekkel jobban navigálhatnak majd a komplex társadalmi világban.

A kiválasztott tanulmányok megközelítése

Ezeket a jellemzőket szem előtt tartva (amelyek még mindig készülöben vannak) választottuk ki az európai ifjúságkutatásról szóló tanulmányokat. Az első három tanulmány (Stafseng, 2001; Helve és munkatársai, 2005; Chisholm, 2006a) történelmi betekintést nyújt az európai ifjúságkutatásba, és javaslatokat tesz a jövőbeli fejlődésükre. Bár mindegyikük foglalkozik az ifjúságkutatás napirendjének kérdésével, különböző perspektívákat kínálnak, amelyek nagyon különböző társadalmi kontextusokban gyökereznek. Staffseng számára az ifjúságkutatás a diskurzus és a tudás területe, amely a tudományágak és az ifjúsági valóság közti témák közt lezajló párbeszéd révén épül fel. A kommunikáció azonban nem a különböző európai országok kutatói közötti erőegyensúlyon, a különböző kutatási hagyományokon és a különböző nemzedékeken alapul. Ez jól látható az európai ifjúsági kutatás történetének tanulmányozásában, amely a felületi és a rejtett napirendek, a folytonosság és a változás keverékének dekódolási folyamata, míg az innováció nem a múlt elhagyásából, hanem a közös szellemi örökség és az új elméleti és módszertani megoldások egymás mellé helyezéséből jön létre.

Helve, Leccardi és Kovacheva a különböző földrajzi és kulturális régiókban mutatják be az ifjúságkutatás elméleteinek és gyakorlatainak sokféleségét, támogatják az ifjúság koncepciójának megújulását és a fogalmak, továbbá a kutatásban alkotott empirikus tények kölcsönös keresztezését. Ez könnyebben megtörténik az északi ifjúsági kutatás jól intézményesített területein virágzó szellemi közösség szemszögéből, mint a kevésbé látható dél-európai hagyományokból, vagy a kelet-európai tudósok csendes erőfeszítéseiből Európa posztkommunista felében.¹² Az egyes olvasók történelmi vagy földrajzi elhelyezkedései, mind befolyásolják a folyamatban lévő vita értelmezését, de elkerülhetetlenül mindannyian feszültségeket és hiányosságokat fedeznek majd fel az eszmecserékben. Chisholm tanulmánya egy új szemszögből csatlakozik a vitához – a „tudatosan és kifejezetten az európai ifjúsági kutatási terület” kialakulását felügyelő előretekinthető elemzőként (Chisholm, 2006a: 11). E megkülönböztető tanulmányterület kialakulása az új európai realitásokhoz kötődik, mint például az európai közszféra fejlődése, amelyet az intézményi politika és az értékek, gyakorlatok közösségének egyre növekvő értelemben vett európai hozzáállása követ. A szerző állítása szerint az európai fiatalok tanulmányozásában és támogatásában az európai ifjúsági tanulmányok (be)biztosító jellegzetességei a következők: az elmélet-kutatás gazdagításának integrált folyamata, valamint a kutatás, politika és gyakorlat kritikus vizsgálata. Ez nem azt jelenti, hogy a terület módszertani kihívásokkal nem bír, hanem, hogy fogalmi kapacitása, módszertani készségei és társadalmi felelősségvállalásának etikai normái már megalapozottak.

A következő három tanulmány az európai ifjúságkutatási agenda néhány kulcsfontosságú dimenziójára összpontosít, amint azt az előző elemzések is kiemelték. Spannring tanulmánya (2008) az ifjúsági részvétel koncepciójából indul ki, a műkö-

¹² Ebben a vonatkozásban fontos felismerni a nyelvi akadályt, amelyet mind Dél-, mind Kelet-Európában megfigyelhetünk, ahol az angol nyelvet - általában a nemzetközi egyetemi együttműködés és párbeszéd „közös nyelveként” elismerve - nem használták széles körben. Csak az elmúlt években kezdték bátorítani az angol nyelvű publikálást ezekben az országokban.

dés és a struktúra társadalmi kutatásának tartós és folyamatosan változó dilemmájában fejlesztve azt. Sok olyan kihívás, amellyel a fiatalok a politikában való részvételükkel szembesülnek a mai európai társadalmakban, a késői modernitásban lévő társadalmi intézmények destrukturalódásából ered. A szerző az ifjúság politikával való kapcsolatának, jelenlegi elégedetlenségének magyarázataként, a fiatalok személyre szabott felnőttkorba való átmenetének meghosszabbodását teszi felelőssé, melyet az európai gazdaságok gyengülő munkaerőpiacai, valamint a rugalmassá tett és bizonytalan munkafeltételek formálnak. A szerző megközelítése országokon átívelő és összehasonlító jellegű, kombinálva a nagyszabású felmérések kvantitatív statisztikai adatait és – az európai fiatalok önmagukról és a politikában való részvételükről szóló fogalmi elképzeléseket – információkat.

Feixa, Pereira és Juris (2009) más nézőpontot képviselnek a fiatalok politikában való részvételéről a kulturális tanulmányokból eredően. Megvizsgálják a fiatalok részvételét a kulturális identitás terén folytatott szimbolikus küzdelemben, kiemelve a különbséghez való jogot. Míg az „új, új társadalmi mozgalmak” nem tipikusan kollektív ifjúsági formák, mint az 1960-as és 1970-es évek elején a diákmozgalom (Touraine, 1978), és társadalmi alapjuk átível a nemzedékeken, nemeken, nemzetiségeken és területeken, rámutatnak a fiatalok szerepére az állampolgárság megszerzésében a növekvő globalizáció és transznacionizmus összefüggésében. Az „új, új társadalmi mozgalmak” elemzésében újdonság az identitásalapú mozgalmak komplex és instabil geometriájának, dinamikájának megragadása. Leccardi (2006) számára az ifjúsági identitáskonfiguráció mai formáinak egyedisége nem annyira a fiatalok civil részvétele földrajzi kiterjedésének bővülésétől, sokkal inkább a fiatalok fogalomalkotásának időbeli átalakulásától, és jövőbeli alakításáról szól. Az új globális kockázatok egyik legjelentősebb következménye, hogy a jövő „határozatlan és meghatározhatatlan”, ami viszont a fiatalok életrajzi szerkezeteiben a projekt elképzeléseinek erőzójához, és a „kiterjedt jelenben” való élet felé történő elmozduláshoz vezet. A tanulmány értékes hozzájárulást jelent a tevékenységgel kapcsolatos vitához azzal érvelve, hogy a bizonytalanság idején a racionális cselekvési stratégia az, amely a jövő homályát a jelenkori új határok felfedezésének lehetőségévé alakítja, melyet a későmodern „felgyorsult” társadalom nyit meg.

Az európai ifjúságpolitika szerkezete

Szakpolitika, ifjúság, európai: a fogalmak tisztázása

Eddig az ifjúság, mint fogalom kialakulására és fejlődésére összpontosítottunk, az ifjúságkutatásra, mint koherens (habár sokoldalú és interdiszciplináris) vizsgálati területre, valamint a fiatalok életének és tapasztalatainak megkülönböztető jeleire a modern és a posztmodern korszakban. A fentiekhez párhuzamosan és szervesen kötődik a kormányzat(ok) kifejezetten a fiatalokat érintő és azokra irányuló szakpolitikájának fejlődése. Amit ma „ifjúságpolitikának” nevezünk, leginkább a szociálpolitika olyan részhalmaza, amely modern formában, a 19. század végén a nyugati társadalmakban megindult változások és kihívások, mint az iparosodás, az urbanizáció és technológiai innováció és szellemi/ideológiai pezsgésre való reakcióként értelmezhető. A filantróp személyek és szervezetek kulcsszerepet játszottak a sürgető társadalmi problémák (például a szegénység, az egészségügy és a higiénia, az oktatás, a munkavállalók és családtagjaik körülményei) előmozdításában és új válaszok

nyújtásában, de ugyanúgy a kutatók és az értelmiségiek is, köztük a társadalomtudományok fejlesztésének néhány úttörője. A szociálpolitika *intézményesítéséhez* azonban mindenekelőtt az állam szerepéről és feladatköréről szóló új elképzelések kidolgozására és elfogadására volt szükség, mivel az adott területi határokon belül az egyének és csoportok életének számos aspektusát irányította és tartozott érte felelőséggel, mely különösen igaz volt az „ifjúság” kialakuló társadalmi csoportja esetében, bár az európai kontinensen némileg változó ütemben és különböző sémák szerint ment végbe (Wallace és Kovacheva, 1998).

A szociálpolitikára tekinthetünk olyan szemszögből, melyben figyelembe vesszük a „szociális szolgáltatásokat”, például az egészségügyet, a lakhatást, a szociális biztonságot, az oktatást és a jólétet, vagy a „személyes szociális szolgáltatásokat”; ez volt a hagyományos megközelítés a gyakorlatban és a szociálpolitika tanulmányozásában is sok éven keresztül (Burden, 1997). A másik mód, hogy megvizsgáljuk a szociálpolitika által érintett főbb alcsoportokat, beleértve természetesen jelen esetben a „fiatalokat”, de mellettük a gyermekeket, az időseket, a fogyatékkal élőket, a szegényeket, a dolgozókat vagy a munkanélkülieket, az egyik vagy másik nemű vagy etnikumú csoportokat stb. Nyilvánvaló, hogy a két megközelítés nem zárja ki egymást kölcsönösen, mivel bizonyos típusú szolgáltatások jobban kapcsolódhatnak (relevánsabb vagy szükségesebbek) bizonyos csoportokhoz. Különböző típusú gondozási szolgáltatásokat például a leginkább a nagyon fiatalok vagy a nagyon öregek igényelnek. De ahhoz, hogy bármely csoport „célzott” legyen, először annak a felismerésnek kell megszületnie a politikai döntéshozók részéről, hogy ilyen csoportok léteznek, és tagjaik kellően megkülönböztető igényekkel vagy jellemzőkkel rendelkeznek ahhoz, hogy másként kezeljék őket.

Amint azt már korábban megállapítottuk, az a gondolat, hogy az ifjúság az élet megkülönböztető stádiuma, és amely külön intézményi ellátást és a különféle szakmáktól speciális támogatást igényel, a 19. század végére és a 20. század elejére vezethető vissza. Ugyanakkor továbbra is jelentős kétértelműség áll fenn a szakasz időbeli, kor szerinti meghatározása tekintetében. A különböző társadalmak és kultúrák különböző módon értelmezik az ifjúság fogalmát és annak kapcsolatát a gyermek- és felnőttkorral. A helyzet azonban még összetettebb, még hozzá olyan módon, amely közvetlenül kapcsolódik a politikához. Még egy véletlenszerűen választott európai országban is gyakran fordul elő, hogy „az állam különböző adminisztratív részei különböző módon határozzák meg az ifjúságot” (Wallace & Bendit, 2009: 448). Ezek a különbségek gyakran tükröződnek a jogszabályokban, ami azt jelenti, hogy az oktatásra, a büntető igazságszolgáltatásra, a foglalkoztatásra vagy az egészségügyre vonatkozó jogszabályok tükrözhetnek a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet(ek) természetére vonatkozó ellentétes feltételezéseket, valamint a kor eltérő meghatározását, amikor az egyén eléri a különböző képességeinek és kapacitásának „érett” dimenzióját. Berger és Berger szerint: „a törvény mindig azt a társadalmat tükrözi, amelyben létezik, és ezen a konkrét területen a törvény kétértelműsége tükrözi a társadalom ifjúsági koncepciójának kétértelműségét.” (1976: 236).

Nem meglepő, hogy ez a kétértelműség európai szintre terjed ki. Csak hogy néhány példát emeljünk ki az Európai Unióból, a „fiatal (ok)” vagy „ifjúság” különböző definíciói megtalálhatók a fiatalok munkahelyi védelméről szóló *Tanácsi Irányelvben*, mely kijelenti, hogy a fiatalok a 18 év alattiak (94/33/EC tanácsi irányelv); az *Eurobarométer* felmérésekben a fiatalokra általában, mint 15-24 évesekre utalnak; az Európai Bizottság legutóbbi stratégiai dokumentumában, a „*Investing and*

Empowering”-ben, az ifjúságot „általánosságban 13 és 30 év közötti fiatalokra és fiatal felnőttekre” értik (Európai Bizottság, 2009b: 2). A lényeg itt nem az, hogy a „fiatalság” vagy „ifjúság” nemzeti vagy nemzetközi szintű meghatározása megvalósítható vagy kívánatos-e, mivel a fiatalok életének növekvő összetettsége és az ifjúsági átmenet „dinamikus heterogenitása” (Chisholm, 1995a: 139), egy ilyen feladatot hiábavalóvá tenne. Egyszerűen azt javasolja, hogy az „európai ifjúságpolitika” megfontolásakor a fontos és nehéz előzetes kérdés, amellyel foglalkozni kell a következő: mi az „ifjúság”, amelyre a politikát tervezik? Az a tény, hogy maga a válasz nem egyszerű, fontos betekintést nyújt számunkra a fiatalok körülményeibe és ellentmondásos tapasztalataiba, a szociális intézményekkel való kapcsolataik néha gazdag jellegébe, és a „vegyes üzenetekbe”, amelyekről jó okkal gondolhatják, hogy azt a politikai döntéshozóktól és a hivatalnokoktól kapják (Devlin, 2006).

A következő fontos kérdés az, hogy „mi számít európainak az európai ifjúságpolitikában?” Az EU Tanács a fiatalok foglalkoztatásának védelméről szóló irányelve egy példája egyfajta választ ad: az európai ifjúságpolitika olyan politika, amely a nemzeti határokon átfelölő politikát jelent, melyet a transznacionális szinten működő testület tagállamai hivatalosan elfogadtak és adoptáltak. Még ha a szóban forgó politikának sem jogi hatalma, sem kötelező érvényű irányelve nincs, akkor is az „európai ifjúságpolitika” ebben az értelemben felhasználható, hogy utaljon azokra a módokra, melyekkel „Európa” országaiban – az Európa Tanácsban, valamint az Európai Unióban is – egyre inkább együttműködnek a nemzetközi szervezeteken keresztül (és gyakran általuk ösztönözve), a közös célok elérése érdekében. Az „európai” szót ezért elsősorban intézményi értelemben használják. Az „európai ifjúsági politikát” felhasználhatjuk arra is, hogy utaljunk az ifjúságpolitika Európa különböző országaiban és régióiban meglévő típusára(-aira), a közöttük lévő hasonlóságokra és különbségekre, azok fejlődését és végrehajtását befolyásoló tényezőkre, és a felmerülő kérdésekre. Itt az „európai” kifejezést geopolitikusan használjuk, azaz „Európában” értelemben. A fogalom mindkét értelmében felmerül a kérdés, hogy az „európai ifjúsági politika” mennyire tükröz közös elképzelést vagy közös értékeket. Az európai ifjúsági politika mindegyik „konstrukcióját” az alábbiakban vizsgáljuk.

Az Európai Unió: az ifjúságpolitika a „fő iránya”?

Az ifjúságpolitika dimenziója létezett már az Európai Unió létrehozását eredményező szerződés megkötése előtt is. A munkaerő „közös piacon” (ahogyan az Európai Gazdasági Közösség informálisan volt ismert) való mobilitásával kapcsolatos aggodalmat tükrözve a *Római Szerződés* 50. cikke előírta, hogy „a tagállamok egy közös program keretében ösztönzik a fiatal munkavállalók cseréjét”. Az ezt a célt szolgáló csereprogramokat pedig először az 1960-as években vezették be. Ezért az egyik szerző azt állítja, hogy az ifjúságpolitika „mindig a mainstream része volt az EU-ban”, bár hozzáteszi, hogy az ilyen politika az oktatás, a szakképzés és a foglalkoztatás kérdéseire korlátozódik. „Az EU lényegében azt akarja, hogy a fiatalok iskolázottak, képzettek, majd foglalkoztatottak legyenek. Ezen túlmenően nem fordított rájuk figyelmet [és nincsenek is jelei a fejlődésnek] ” (Geyer, 2000: 195, 202).

Az ilyen, 2000-ben megjelent megjegyzések természetesen nem veszik figyelembe az ezredforduló óta bekövetkezett fejleményeket, de talán még az azt megelőző kezdeményezéseket sem megfelelő szinten. Általánosságban a fiatalok számára létrehozott (nem csak a fiatal munkavállalókat beleértve) mobilitás és csere lehetőségeit 1988-ban vezették be (az első „Fiatalok Európáért” program), és amikor 1992-ben

aláírták a *Maastrichti Szerződést*, az „oktatás, szakképzés és ifjúság” című fejezet a főrészbe került, nem pedig a szociálpolitikáról szóló jegyzőkönyvbe és megállapodásba, mint a szociális ügyek többségében (bár a jegyzőkönyv és megállapodás később az *Amszterdami Szerződés* fő részébe került, lásd Hantrais, 2000: 47; Sykes, 2005: 330). Többek között a *Maastrichti Szerződés* az Európai Közösséget (ahogy azt akkor nevezték) formálisan feljogosította arra, hogy olyan intézkedéseket hozzon, amelyek célja „az ifjúsági cserék és a társadalmi-nevelési oktatók cseréjének ösztönzése” (126. cikk), ezáltal megnyitva a lehetőségeket a nem formális és informális oktatás, és különösen a nem formális és informális oktatók számára. A „szociálpedagógus” az EU-ban „az ifjúságsegítő jogi megnevezése” (Európai Bizottság, 2009b: 11). A maastrichti megfogalmazást a későbbi szerződésekben megtartották, a *Lisszaboni Szerződésben* (amely jelenleg a 165. cikk) „a fiatalok európai demokratikus életben való részvételének ösztönzése” című jelentős kiegészítéssel.

A „fiatalok demokratikus életben való részvételével” kapcsolatos aggodalmak egyre inkább áthatják az EU ifjúsági politikájának fejlődését az elmúlt években. Az ifjúságról szóló *Fehér Könyv* létrejöttét (Európai Bizottság, 2001a) nem utolsósorban az EU-ban fennálló „demokráciahiány” aggodalma motiválta, és hogy a fiatalok azok között voltak, akiket ez a leginkább érintett (az ifjúságpolitikai kezdeményezések és a fiatalok nemkívánatosként való meglátása közötti kapcsolatnak hosszú története van, lásd Davies, 2009). Az „aktív állampolgárság” a *Fehér Könyv* központi témája volt, és továbbra is az EU három legfőbb „ifjúságpolitikai együttműködési pillérének” egyike, a társadalmi és foglalkozási integráció (az oktatás, a fiatalok foglalkoztatása és a társadalmi integráció előmozdítása) és az „ifjúsági mainstreamség” mellett más szakpolitikai területeken (lásd Denstad tanulmányát ebben a tanulmánykötetben). A Bizottság 2009-ben az „*Investing and Empowering*” stratégiai dokumentumának közzétételét követően az ifjúságpolitika terén folytatott együttműködésről szóló megújított keretrendszer tanácsi állásfoglalás (angolul: Council Resolution on a Renewed Framework for Cooperation in the Youth Field) számos „tevékenységi területet” határozott meg, amelyek sokkal szélesebbek voltak, mint amilyenek valószínűleg tűntek amikor Geyer megalapította a fejlődés hiányát az ifjúságpolitika „nem hagyományos” területein, nevezetesen az oktatáson, a szakképzésen és a foglalkoztatáson túlmutató területeken (Geyer, 2000: 202). A megújított keretrendszer az oktatásra, a foglalkoztatásra, az egészségügyre, a részvételre és az önkéntességre, a társadalmi integrációra, a „fiatalokra és a világra”, valamint a kreativitásra és a kultúrára (az Európai Unió Tanácsa, 2009) vonatkozó tevékenységeket foglalja magában. Első pillantásra úgy tűnik, hogy ez, és a közelmúlt kezdeményezései bizonyítják, hogy „a fiatalokat segítő programok” valójában azok közé tartoznak, amelyek „közepes vagy magas szintű továbbfejlesztési lehetőséggel rendelkeznek” uniós szinten (Taylor-Gooby, 2004: 12), valamint azt a kijelentést, miszerint egy „európai perspektíva” lehetővé teszi számunkra, hogy a szociálpolitikát tágabb értelemben láthassuk: „több szakpolitikai területet foglal magában, mint a hagyományos klaszrikus szociálpolitikai területek” (Clasen, 2008: 443).

Ugyanakkor továbbra is fennáll a kérdés, hogy mik azoknak az EU fejlesztéseknek a konkrét eredményei, nemzeti (és regionális és helyi) szinten, amelyek említésre kerültek. Mit tehet az EU ténylegesen a szociálpolitikával kapcsolatban? A szociális kérdésekre való összpontosítás (ellentétben állva, vagy kiegészítve a gazdaságiakat) minden bizonnyal nőtt az EU létezésének éveit során, számos „szociális cselekvési program” létrejöttével, a szociálpolitikáról szóló *Zöld Könyv* és *Fehér Könyv*

(Az Európai Közösségek Bizottsága, 1993; Európai Bizottság, 1994), a „szociális fejezet” megjelenése az Egyezmény fő részében (1997 óta), a „Megújult Szociális Napi-rend” 2008-ban (Európai Bizottság, 2008), és nemrégiben az Európai Unió *Alapjogi Charta Szerződésébe* való beiktatásával. Azonban a szubszidiaritás elve, amelyet a *Maastrichti Szerződéssel* formálisan bevezettek az uniós jogba, és amelyet a *Lisszaboni Szerződés* is megtartott, azt jelenti, hogy az Európai Unió nem ragaszkodhat ahhoz, hogy a tagállamok intézkedést hajtsanak végre, kivéve azokat melybe teljesjogú beleszólása van (gazdasági és monetáris politika, vámunió, versenyszabályok és néhány más). Vannak olyan területek, ahol az EU és a tagállamok „közös hatáskörrel” rendelkeznek, de közülük kizárják a legtöbb szociálpolitikát, beleértve az oktatást, a képzést és az ifjúságot. Ezekkel kapcsolatban a tagállamok kizárólagos hatáskörrel rendelkeznek, és az EU szerepe „támogató”. Ezért a fent említett dokumentumokhoz hasonlóan rendszeresen használnak olyan fogalmakat, mint az „ifjúságpolitikai együttműködés”, és amiért az ifjúsági *Fehér Könyvben* (és megerősítve a Megújult Keretrendszerben) az ifjúságpolitika kialakításának előrehaladására bevezetett mechanizmus a *Nyílt Koordinációs Módszer* (OMC, amelyet a Denstad és a Williamson tanulmányai fejtenek ki bővebben ebben a tanulmánykötetben). Ez a módszer (amelyet először a foglalkoztatáspolitikára, majd az oktatásra, a kultúrára, a kutatásra, a bevándorlásra, a menekültügyre és más területekre használtak) elsősorban „kormányközi” jellegű, melyben az Európai Bizottság átveszi a célkitűzések kidolgozásának elősegítését, ösztönzését és támogatását, „referenciaértékek” és „mutatók”, valamint a legjobb gyakorlatok terjesztésének szerepét az egyes szakpolitikai területeken. A megújított keretrendszer például nagyobb hangsúlyt fektet a tudásépítésre és a bizonyítékokon alapuló ifjúságpolitikára (többek között az ifjúságpolitikával foglalkozó európai tudásközpont (EKCP) továbbfejlesztésére), a tagállamok közötti kölcsönös tanulásra, „társaikkal való közös tanulási tevékenységek, konferenciák és szemináriumok” révén, az ifjúságpolitika új mutatóinak kidolgozására, valamint a fiatalokkal és ifjúsági szervezetekkel folytatott strukturált párbeszédre (Devlin, 2010).

Mindazonáltal, még akkor is, ha a tagállamok hivatalosan megtartják az ifjúságpolitikával kapcsolatos kizárólagos hatáskörüket, ez még nem jelenti azt, hogy jelentős előrelépést ne lehetne tenni, vagy nem tettek az „európai ifjúsági politika” létrehozása érdekében az EU-n belül. Nem valószínű, hogy a fent említett kezdeményezések megtervezésére és fejlesztésre erőfeszítéseket tettek volna, ha nem gondolnák, hogy ez valamilyen eredménnyel járna. Ugyanez vonatkozik a szociálpolitika más területeire is. Az oktatás ennek egy jó példája. Nyilvánvalóan ez egy olyan terület, amely óriási jelentőséggel bír a fiatalok számára, és az Európai Bizottság kifejezetten az ifjúsággal kapcsolatos munkáját az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság (DG EAC) kezeli, amely két ifjúsági egységgel rendelkezik, az egyik az ifjúságpolitikáért, a másik pedig a „Cselekvő ifjúság” program irányításáért felelős. Egy nemrégiben készült tanulmány az *Oktatás és képzés 2010* programjáról (amely a 2000-es Lisszaboni Stratégiából származik, és amelyet a jelenlegi ET 2020 program követett, ugyanazokat a széleskörű célkitűzéseket megtartva, de az egész életen át tartó tanulásra koncentrálnak) azt sugallja, hogy bár „formális szinten nem létezik az oktatásra vonatkozó uniós politika, csak az együttműködés és a kormányközi szakpolitikai együttműködés”, az oktatás területe azonban „az egyik leghatékonyabb európai politikának” tekinthető (Nóvoa, 2010: 264). Ez azért van, mivel „az összehasonlítható mutatók feltalálása nem csak a valóságot leíró művelet; ez is egy új módja az új ötletek és

gyakorlatok megteremtésének az oktatásban” (ibid. : 265). Nóvoa hozzáteszi, hogy ez része az európai ügyek szélesebb körű elmozdulásának a kormánytól („lakosok, választások, képviselő...”), a kormányzás felé (a hálózatok által lakott, szakértői értékelés, megállapodások...); az „új irányítási módok a szerződéskötés és a hálózatok logikáján alapulnak, amelyeket nagy mértékben támogatnak adatok, értékelések, hatások, benchmarking, legjobb gyakorlatok és kölcsönös tanulás” (ibid. : 270). Az általános hatás nagyobb „kohéziója és konfigurációja a politikának”, nem a szankciók bevezetésével, hanem „kifinomultabb megközelítés” révén (ibid. : 269).

A nemzeti és nemzetközi szintű „hálózati irányítás” felé való elmozdulást, különösen az oktatáspolitikában, de általánosabban a társadalmi és a közpolitika terén, Stephen Ball is dokumentálja, aki hangsúlyozza a heterarchiák (sokközpontúság) szerepét. A heterarchia egy „szervezeti forma, valahol a hierarchia és a hálózat között, amely a különböző horizontális kapcsolatokra támaszkodik, amelyek lehetővé teszik a politikai folyamat különböző elemeinek együttműködését (és/vagy versenyzését), ugyanakkor egyénileg optimalizálják a különböző sikerességi kritériumokat” (Ball, 2010: 155- 156). Ez egy „politikai eszköz, a dolgok kipróbálásának módja, a dolgok megoldására, megváltoztatására és a megalapozott közszféra lobbis és érdekeinek elkerülésére... A kormányzó területek és a kormányozható személyek alakításában új hatalmi, hatósági és szubjektivitási formákat hordozva” (ibid.: 158). Az EU-ban a szociálpolitika (ideértve az ifjúsáspolitikát is) megalapozhatja a heterarchia elemeit, tekintve annak „változatos politikai dinamikáját... a szakpolitikai folyamat többszintű struktúráját, a nemzeti és uniós szintű szakpolitikai területek közötti változó kapcsolatot [...] és azt a tényt, hogy az EU politikája egyre nagyobb mértékben érdekcsoportok által vezérelt” (Geyer, 2000: 208-209). Az ilyen érdekcsoportok és az Európai Bizottság közötti kapcsolat kulcsfontosságú. „A legtöbb uniós szociálpolitikai csoportot a Bizottság finanszírozza. Hatalmat és legitimitást kapnak ezzel egyidejűleg, amikor a Bizottság politikai alapot teremt a szociálpolitikai tevékenységeihez” (ibid.: 209).

Európa Tanács: részvétel és partnerség

Noha a „gazdasági” jelző már nem szerepel az EU nevében, a gazdasági kérdések természetesen abszolút központi szerepet játszanak a terveiben. A „*Mozgásban az ifjúság*”, az Európa 2020 (a 2000-es Lisszaboni Stratégia utódja) stratégiában szereplő hét kiemelt kezdeményezés egyikének általános célkitűzése: „a fiatalok potenciáljának kiaknázása az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés elérése érdekében az Európai Unióban” (Európai Bizottság, 2010). A gazdasági és egyéb célkitűzések (és különösen a „társadalmi”) közötti egyensúly és az egymással való kapcsolat nagy vita tárgyát képezte mind az EU-n belüli, mind az uniós ügyeket tanulmányozó tudósok körében. Ezt az egyensúlyt kétségtelenül az Európa Tanács (CoE) az évek során befolyásolta.

Az Európa Tanácsot 1949-ben hozta létre a második világháború után tíz alapító tagállam, a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és a kulturális együttműködés előmozdításának céljával az egész kontinensen. Legfontosabb és legismertebb eszköze az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* (1950), amely létrehozta (és felügyeli) az Emberi Jogok Európai Bíróságát. Több évtizeden keresztül az Európa Tanács tagjai a nyugat-európai országokra korlátozódtak, de a berlini fal 1989-es leomlását követő években valóban páneurópai szervezetté nőtte ki magát. Ahogyan az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* is kulcsfontosságú befolyást gyakorolt az EU Alapjogi Chartájára, az Európai Tanács európai szociális chartája inspirálta a munkavállalók alapvető

jogairól szóló közösségi chartát, amely végül az EU-Egyezmény „szociális fejezetévé” vált (Hantreis, 2000: 2). Noha az egyezménynek jogilag kötelező ereje nem volt, a Charta számos alapvető jogot határozott meg a munkavállalók és a polgárok számára, és kifejezetten utalt a gyermekek jogaira, illetve szociális, jogi és gazdasági védelmére. 1996-ban felülvizsgálták és „gazdagították”, a felülvizsgált Európai Szociális Charta pedig fokozatosan felváltja az eredeti egyezményt (Európa Tanács, 2011: 2). Az Európa Tanács az egyik első nemzetközi intézmény, amely összehangoltan összpontosított a fiatalok szükségleteire, jogaira és körülményeire, valamint a „fiatalok részvételének” elősegítésére a társadalomban. Ebben is jelentős befolyást gyakorolt az EU-ra. Denstad és Williamson hozzájárulásai a tanulmánykötetben összekapcsolják fejlődését és hozzáállását az ifjúsági ügyekhez, kiemelve a 20. század végén és 21. század elején történt kulcsfontosságú történelmi eseményeket mint az 1968-as társadalmi zavargások Európában, az 1989-es politikai átalakulások, valamint a „9/11” és az európai városokra irányuló későbbi terrortámadások hatása (lásd még Williamson, 2008a). Az Európa Tanács „ifjúsági együttműködésének” struktúráját úgy alakították ki, hogy tükrözze az ifjúsági részvétel iránti elkötelezettségét, rendszeres Ifjúsági Miniszterek Európai Konferenciáin helyet adva a vitáknak, amelyet először Strasbourgban rendeztek meg 1985-ben.

A Kijevi konferencia az Európa Tanács ifjúsági politikájának hosszú távú stratégiájával állt elő. *Agenda 2020* néven később elfogadásra került a Miniszterek Bizottsága által, amely az Európa Tanács döntéshozó szerve, és amelyet a tagállamok külügyminiszterei alkotnak (vagy állandó diplomáciai képviselői Strasbourgban). Három kiemelt témája az emberi jogok és a demokrácia; együttélés a különböző társadalmakban; és a fiatalok társadalmi befogadása (Európa Tanács, 2008). Ezek lényegében átfedik az Európa Tanács *Ifjúsági Partnerségének* és az Európai Uniónak a 2005-ben létrehozott jelenlegi prioritásait, amikor egy egységes partnerségi megállapodásban egyesült és több meglévő együttműködési területen építkezett. A 2010–2013-as évekre az *Ifjúsági Partnerség* kiemelt célokat fogadott el a fiatalok társadalmi befogadásával; a demokrácia és az emberi jogokkal, a demokratikus polgárság és az ifjúsági részvétellel; illetve kultúrák közötti párbeszéddel és sokszínűséggel kapcsolatban.

Egyéb konstrukciók, különböző rendszerek

Az Európai Unió és az Európa Tanács ifjúságpolitikai dokumentumainak felülvizsgálatakor (vagy akár csak a fent említett „főcím” fogalmi esetében) a tanulmánykötetnek talán elnézhető a „körköröség” érzékeltetése, mely során számos téma és motívum következetesen újra és újra megjelenik. Howard Williamson megjegyezte, hogy „ugyanazok a meglehetősen kiszámítható témák találhatók ismételten az ifjúsági miniszterek és mások számos állásfoglalásában és nyilatkozatában: a retorika könnyen előállítható, a valós fejlődés és a cselekvés meglehetősen megfoghatatlan” (Williamson, 2008a: 67). Mindazonáltal, amint Williamson hozzáteszi, ez nem mind „üres beszéd”: felhívja a figyelmet néhány olyan „konkrét eszközre”, amelyek a folyamat során keletkeztek, és amelyek mind az „Európai Bizottság átfogó politikai és gazdasági napirendjéhez (gazdaság, oktatás, szociális kérdések) és az Európa Tanács jogi és kulturális aggályaihoz kötődnek (emberi jogok, demokrácia és a jogállamiság)” (ibid.). Ez minden bizonnyal azért van így, mivel az Európai Unió és az Európa Tanács együttesen, együttműködve jelentősen megerősítette azt az elképzelést, hogy létezik „európai ifjúságpolitika”, az ifjúság politikai megközelítésének értelmében, amelyen – bár csak most kezd kialakulni – osztoznak Európa egész kontinensén.

Amint azonban már megjegyeztük, ez nem az „európai ifjúságpolitika” egyetlen lehetséges jelentése (vagy konstrukciója), mivel a fogalom arra is használható, hogy utaljon az ifjúságpolitikák konvergenciájára és eltérésére az európai országokban és régiókban. Itt is párhuzamokat tudunk vonni a szociálpolitika más területeivel és a szociálpolitika tudományágával általánosan. A különböző oktatási rendszereket például úgy lehet besorolni, hogy a tanulók milyen fontosabb átmeneti útvonalakat választanak ki, vagy vannak számukra kiválasztva, ami a későbbi részvételi arányokra utal (Chisholm, 1992). A szociálpolitika, vagy a szociális jólét egész „rendjei” számos kritérium szerint osztályozhatók. Az ilyen megközelítés egyik legismertebb és legbefolyásosabb példája az Esping-Andersen (1990) statisztikai indikátorok alkalmazása a jóléti állam három fő típusának megkülönböztetésére a nyugati kapitalista társadalmakban, a 20. század végén, nevezetesen a „liberális” (méréselt állami kiadások, eszközalapú jóléti juttatások, szelektív közszolgáltatások), a „konzervatív” (magasabb közkiadások, társadalombiztosításon alapuló jóléti ellátások, a családok szerepének hangsúlyozása, nem pedig közszolgáltatásoké) és a „szociális demokratikus” (nagyon magas állami kiadások, nagylelkű és szinte egyetemes jóléti juttatások és közszolgáltatások) rendszerek esetében. Az ilyen kategóriák (még akkor is, ha az Európa egy részére, vagy a társadalom típusára vannak limitálva, mint ebben az esetben) nem kimerítőek vagy egymást kizáróak, de hasznos elemző eszközök lehetnek – „ideális típusok” Weberi értelemben –, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy érthetővé váljanak különböző nemzeti és regionális szintű szociálpolitikai adatok. A „rendszerelmélet” fényt deríthet rá, hogy „az emberi jólét előmozdításának különböző megközelítései konvergensek; alternatívaként szolgálhat, hogy megértjük, hogy [a nemzetközivé válás és a globalizáció] nyomása ellenére egyes országok „útfüggőek” és nem tudnak változni” (Dean, 2006: 32).

Az Esping-Andersen (1990) által befolyásolt ifjúsági politika tanulmányozásának egyik példája Pohl és Walther (2007) összehasonlító elemzése a különböző módokról, ahogyan az EU-tagállamok értelmezik és végrehajtják az „aktiválás” fogalmát azáltal, hogy foglalkoznak az hátrányos helyzetű fiatalok szükségleteivel. A szerzők úgy találják, hogy „minden megközelítés csökkenti a társadalmi beilleszkedést a munkaerő-piaci integrációba és az iskolából a munkába való ifjúsági átmenetet” (Pohl & Walther, 2007: 536), s emellett jelentős regionális különbségeket találtak (tanulmányaik a 2000-es évek elején készültek, tíz EU-tagország és három csatlakozó állam adatait alapul véve). Az általuk azonosított főbb rendszerek az „egyetemes” (skandináv országok), széleskörű iskolarendszerrel rendelkeznek és az átmeneti politikák középpontjában az oktatás áll; a liberális (Anglia), ahol az egyéni jogokat és felelősségeket a kollektív rendelkezéseknél többre értékelik; a foglalkoztatásközpontú (Ausztria és Németország), ahol az iskolázottság szelektívebben szerveződik, a fiatalokat szakmákra és társadalmi pozíciókra osztva; a „szub-védő” (dél-európai országok), amelyekben a „standard” munkalehetőségek viszonylagos szűkössége miatt a család és az informális munkaszervezés jelentős szerepet játszik; és a „posztkommunista” országok, ahol a gazdaság és a munkaerő-piac szerkezetátalakítása „destandardizálást, bizonytalanságot és kockázatot jelentett” azokra, akik más országok különböző politikai nézeteit fogadták be (Pohl & Walther, 2007: 544-548). A szerzők által felismert politikai és rendelkezési minták tükrözik azt a tényt, hogy a szükségletek, jogok és felelősségek, a jólét, az állam és a civil társadalom egyes szempontjainak megfogalmazása bizonyos szempontból következetes, míg más szempontok szerint különböznek az európai kontinensen. Ez arra emlékeztet bennünket, hogy

az ifjúságpolitika tanulmányozása olyan kérdéseket és problémákat vet fel, amelyek általánosabban a szociálpolitika középpontjában állnak.

A kiválasztott tanulmányok megközelítése

A kötet ezen tanulmányai úgy lettek kiválasztva, hogy azok tükrözzék a fentiekben tárgyalt témákat, kérdéseket és problémákat, valamint azt a tényt, hogy az „európai ifjúságpolitika” kifejezést különböző módon lehet értelmezni és „felépíteni”. Az első tanulmányban, Finn Denstad (2009) elsődlegesen az „intézményi” dimenzióra összpontosít: az Európa Tanács és az Európai Unió által az ifjúságpolitika területén végrehajtott politikákra és programokra, külön – és az utóbbi időben egyre inkább – az EU-CoE Ifjúsági Partnerségen keresztül. A szerző bemutatja az ENSZ ifjúsággal kapcsolatos munkáját, és felteszi a kérdést, hogy vajon beszélhetünk-e európai vagy nemzetközi „szabványról” az ifjúságpolitika esetében. A tanulmány célja, hogy tájékoztatást adjon és útmutatásul szolgáljon azoknak, akik maguk is egy nemzeti ifjúsági politika kialakításán szeretnének dolgozni.

Howard Williamson (2007) tanulmánya az Európa Tanács és az Európai Unió munkáját is leírja, és munkájukat történelmi kontextusba helyezi. Saját korábbi munkájára építve Williamson elemzi az Európa Tanács által támogatott nemzeti ifjúsági politikai felülvizsgálatokat annak érdekében, hogy kidolgozzák „az első kísérletet egy transzverzális, ágazatokon átívelő ifjúságpolitikai keretrendszerre”. A keretrendszer legfontosabb elemei: az ifjúságpolitika, és az ifjúságpolitika fogalmának kialakítása; strukturális megfontolások; a politika fő területei; átfogó kérdések; és „alapkövek”, mint például a kutatók és a szakemberek szakmai képzése. Ennek a megközelítésnek a további aspektusait ugyanazon szerző itt és más tanulmányaiban is bemutatja (Williamson, 2008a; 2008b).

Williamson kerete egy példa a „besorolási elvek” használatára a szakpolitikai elemzések során. Egy másik példa követi Wallace és Bendit (2011) tanulmányában, amelyben az Esping-Andersen „rezsimelméletének” hatása nyilvánvaló és elismert. A szerzők az Európai Unióban (2000-ben, 15 tagállamban), valamint Liechtensteinben, Izlandon és Norvégiában (Európai Gazdasági Térség országai) három alapelv alapján fogalmazzák meg az „ifjúságpolitikai tendenciák” osztályozását: beavatkozás, beleértve az ifjúság domináns fogalmát; célcsoportok, beleértve a korcsoportokat és más alcsoportokat; és az ifjúsági szektor szervezete. Ez négy ifjúságpolitikai rendszer vagy „tendencia” típus azonosítását eredményezi, melyek az „univerzális”, „közösségi alapú”, „védelmi” és „központosított”. Wallace és Bendit elismerik a módszertani nehézségeket az egyes országjelentések elemzésében, amelyekben a szakértői tudósítók jelentősen eltérhetnek a feltett kérdések értelmezésében. Az ilyen nehézségek kezelésére tett kísérlet önmagában is hasznos példa arra, ahogy a diákok megközelítik az összehasonlító szakpolitikai elemzést.

Az Európában létező szakpolitikák típusainak felülvizsgálatával (mint például Wallace és Bendit teszi) és az egyes országok tapasztalatain alapuló fejlesztési keretek megalkotásával (ahogyan Williamson teszi), az európai ifjúságpolitikát meg lehet megközelíteni: az európai fiatalok szükségletei és körülményei, életük és életmódjuk, valamint az velük bekövetkezett átmenetek típusainak szemszögéből, illetve hogy ezeknek mekkora hatásuk van a helyi, regionális és nemzeti hatóságok és az európai intézmények politikájának fejlődésére. Ezt a megközelítést példázza du Bois-Reymond tanulmánya (2009). A szerző három fontos, a fiatalok átmenetével kapcsolatos szempontot vagy „konstellációt” azonosított a kortárs Európában – ta-

nulási környezeteik, mind a formális, mind a nem formális jellegűek; a migrációs tapasztalataik és a fiatalok és a társadalmak növekvő kulturális és etnikai sokszínűsége az általánosságban; és a növekvő bizonytalanság és bizonytalanság idején a növekvő kihívás, hogy kielégítő „munka-tanulás-család-élet egyensúly” jöjjön létre. A szociális elméletben és különösen az ifjúságkutatásban a struktúra-működés dialektikára hivatkozva, és megjegyezve, hogy a „részvétel” kulcsfontosságú eleme az európai ifjúságpolitikai dokumentumoknak és retorikának, du Bois-Reymond azt javasolja, hogy a fiatalok átmenetére vonatkozó politikát „a cselekvési terület szerint, amelyet a fiataloknak biztosítanak vagy visszatartanak” kell megítélni.

Helen Colley tanulmánya (2007) egy másik, korábban tárgyalt témára összpontosít: az EU politikai döntéshozatali feszültsége a gazdasági és társadalmi célok között. Colley arra utal, hogy a gazdasági versenyképességgel és a társadalmi kohézióval foglalkozó hivatalos dokumentumok hangja a „sürgősségről” a „vészhelyzetre” változott, ahogy az 1990-es éveket a 2000-es évek váltották fel, és hogy az ifjúságpolitika olyan aspektusai, amelyek nem közvetlenül kapcsolódnak a foglalkoztatáshoz és az oktatáshoz, alacsonyabb státusszal rendelkeztek a „politikaalkotási hierarchiában” (ez egyértelműen a korábban idézett Geyer álláspontját tükrözi). Megkérdőjelezi, hogy az ifjúságról szóló *Fehér Könyv* – a fiatalok „kevésbé hasznos” egyénként való meglátása, amelyet előrelépésnek tekint a gazdasági stratégiák és az aktív állampolgárság lehetőségei közötti jobb egyensúly megteremtésében (és amely nagyobb teret biztosít a fiatalok hangjainak meghallgatásra) – a gyakorlatban is fennmarad-e. Meglátásai az Európai Bizottság *Investing and Empowering*, valamint az Európa Tanács *Megújított Keretrendszerének* publikálása előtt merültek fel, 2009-ben. Ez utóbbi dokumentum elismeri, hogy „a fiatal nők és férfiak társadalmi és szakmai beilleszkedésének előmozdítása alapvető fontosságú eleme az Európa növekedési és foglalkoztatási Lisszaboni Stratégia céljainak eléréséhez, akárcsak a személyes elismerés, a társadalmi kohézió és az aktív polgárság előmozdítása” (az Európai Unió Tanácsa, 2009: 2). A 2018-ig terjedő évek megmutatják, hogy a két célcsoport közötti egyensúly kialakítása mennyire sikerült.

Végül Laine és Gretsche (2009), aki esettanulmányként használja az EU elnökségi „ifjúsági rendezvényét”, a fiatalok saját politikájának és a benne rejlő szerepüknek a kérdését vizsgálja. Ez az alkalom az ifjúság és ifjúságkutatás olyan eseménye, amelyet az egyes tagállamok az EU elnökségük idején szerveznek. Minden ország sajátosan szervezi meg az eseményt, de az Európai Bizottsággal egyeztetve, 2005 óta pedig az események a fiatalokkal folytatott „strukturált párbeszéd” részét képezik. A szerzők ugyanakkor rámutatnak arra, hogy az események „egészen radikálisan” különböztek az „ifjúságpolitika különböző szereplőinek integrációját” illetően, sőt, „nagyon kis hatással voltak csak az uniós szintű ifjúsági politikára”. A finn EU-elnökség ifjúsági rendezvényén 2006-os szervezésének részletes megvitatása után (a résztvevők megfigyelése és a fiatal küldöttekkel folytatott interjúk alapján) számos javaslatot tesznek arra vonatkozóan, hogy az esemény hogyan befolyásolhatja nagyobb mértékben a politikát, és képviselhet többet „az egyenlő párbeszédben a fiatalok, az ügyintézők és a kutatók között”. Figyelembe véve, hogy „a fiatalok és a felnőttek közötti kapcsolat mindig egy hatalmi viszony”, egy olyan témát is érintenek, amelyek nemcsak a politikára, hanem az ifjúságkutatás valamennyi aspektusára is vonatkozik Európában és azon túl.

A gyakorlat: az európai ifjúságsegítés helyzete

Európai ifjúságsegítés: történelem, hatókör, módszerek és kérdések

A bevezető fejezet ezen része az európai ifjúságsegítéssel foglalkozik, bár a tanulmánykötet egészének témája miatt, a kiválasztás és a kezelés nem különálló. Megpróbál kiragadni és megvilágítani néhány alátámasztó motívumot és dilemmát a töredezett diskurzusból, amely bemutatja, hogy az európai ifjúságsegítés területe történetének, terjedelmének, módszereinek és problémáinak szempontjából hogyan fejlődött. Először néhány általános problémát vizsgálunk meg, majd röviden foglalkozunk a kiválasztott tanulmányokkal.

Az első észrevétel az, hogy éppúgy, mint az ifjúságpolitika esetében, megközelíthetjük az „európai ifjúságsegítést” úgy, hogy megvizsgáljuk a főbb európai intézmények hogyan dolgozzák ki és ösztönzik az ifjúságsegítés közös megközelítését Európában; vagy figyelembe vesszük a különbségeket és a hasonlóságokat regionális és nemzeti szinten. Bármelyikből is indulunk ki, biztosan találkozunk bizonyos feszültséggel és félreérthető pontokkal, mivel a közös megközelítés előmozdítására irányuló erőfeszítések nagyobb érdeklődésre vagy nagyobb ellenszenvre (vagy csak apátiára) találhatnak néhány szegmensben, mint mások. Néhány európai országban alig van olyan történelmi vagy kortárs rendelkezés vagy gyakorlat, amely megfelel annak, amit mások ifjúságsegítésként elismernek; ezért maga a kifejezés sem fordítható le közvetlenül vagy egyszerűen számos európai nyelvre. Mindazonáltal azok az országok, amelyekben az ifjúságsegítés hagyományai erősek, az utóbbi években egyre inkább részt vettek a transznacionális kezdeményezésekben és megközelítésekben, amelyeket az Európa Tanács és az Európai Unió aktívan támogatott, olyan politikák és programok végrehajtásával, mint amilyeneket a bevezető szakasz korábbi részei említene.

Azon országok megfontolásai alapján, ahol viszonylag megértik mit is jelent az ifjúságsegítés, Peter Lauritzen összefoglaló nyilatkozatot készített:

[Általánosságban] az ifjúságsegítés az „iskolán kívüli” oktatás területe, és így a nem formális vagy informális tanuláshoz kapcsolódik. A legtöbb definíció két, a kettős aggodalmat tükröző iránymutatást tartalmaz: kedvező (szabadidő-orientált) tapasztalatok (társadalmi, kulturális, oktatási vagy politikai jellegű) biztosítása a fiatalok személyes fejlődésének megerősítésére és személyes és társadalmi önállóságuk elősegítése érdekében; ugyanakkor lehetőséget nyújt a fiatalok integrációjára és befogadására a felnőtt társadalomban a társadalmi integráció általános elősegítésével vagy a hátrányos helyzetű csoportok kirekesztésének megakadályozásával (Lauritzen, 2006).

Később visszatérünk a feszültségekhez, melyek a „személyes” és „társadalmi” célok és eredmények iránti kettős elkötelezettségek velejárói. Először is érdemes megjegyezni, hogy a fenti meghatározás mind a „nem formális”, mind az „informális” tanulásra vonatkozik. Noha ezeket néha felcserélve használják, jelentős különbségeket is lehet tenni közöttük. Az ifjúságsegítők és ifjúsági szervezetek egy csoportjának egyik megfogalmazása a következő különbséget tette köztük:

A nem formális oktatás olyan tanulásra és fejlődésre utal, amely a formális oktatási területen kívül zajlik, de amely viszonylag strukturált és a tanulási célokon alapul. Ez különbözteti meg az informális tanulástól, amely nem strukturált és a mindennapi életben folytatott tevékenységekben történik stb. Az ifjúságsegí-

tők intervenciói általában nem formális és informális tanulást is eredményeznek (Youth Service Liaison Forum, 2005: 13).

A gyakorlatban a nem formális és az informális közötti egyensúly megteremti a különböző szervezetek és ifjúságsegítők hagyományait, küldetéseit és identitását, és azt, hogy hogyan látják magukat más szakmákhoz és/vagy mozgalmakhoz hasonlóan.¹³

Ezután megvizsgáljuk, hogy lehet-e tanulságokat levonni abból, ahogyan az „ifjúságsegítés” – bárhogyan is volt értelmezve és kategorizálva – történelmileg Európa-szerke kialakult. Ennek a tanulmánykötetnek az egyik elméleti alapjappillére, hogy az „ifjúságterület” kategorikus fogalma nemcsak „szociálisan épült”, hanem időnként homályos a szélek körül, különösen akkor, ha európai dimenzióban vizsgáljuk. Ez azért van, mert a társadalmilag kialakított valóság (Berger & Luckmann, 1966) kultúrspecifikus, és bizonyos árnyalatok „elveszhetnek a fordításban”. Mindazonáltal általános egyetértés van abban, hogy az európai ifjúságkutatást alkotó változatos és ködös tevékenységek jellemzésére irányuló erőfeszítések érdemesek, és hogy a történelmi megértés e törekvés egyik lényeges eleme, a kritikus és a gyakorlati gondolkodás mellett, amely túlmutat az önelemzésen. Ez részben a „történelmi képzelet” kifejlesztésének kérdése (Collingwood, 1994 [1946]) a szakmai reflektív gyakorlat részeként, részben pedig a történészek feladata.

Marwick (2001) azoknak a purista történészeknek a képviselője, akik a történelmet inkább tudományos, mint politikai tevékenységnek tekintik; bár a jelen megértéséhez elengedhetetlen a hűtlenség a meta-narratívákhoz, melyek előnyt adnak azoknak a jövőbeli irányzatoknak, amelyekben a polgári társadalom fejlődik, így aztán (arra következtethetünk) semlegesnek kellene lennie az európai ifjúsági terület „ideológiai projektjével” szemben. Bár a történelem néha „leckéket” hordoz a jövőre nézve, úgy teszi ezt, hogy jobban megragadja a kortárs kérdéseket, nem pedig megoldja azokat. Ez nem a forradalmasított, tesztelt politikák forrása, nem utolsósorban azért, mert a társadalmi és politikai helyzetek közismerten egyedülállóak. Továbbá, amikor a politika, az oktatás, a gazdaság és a társadalom közti határok átlépésre kerülnek, a történelmi elemzésnek megvan az a veszélye, hogy önkényesen mindent „időszakokra” oszt fel. A „időszaknak” nincs eleve létezése, kivéve analitikai eszközként, így attól hogy valaminek társadalomtörténelmi időszakként van értelme, még nem feltétlenül jelenti azt, hogy az a politikai történelemben is megállja a helyét.

A történelmi számadások szintetizálására vagy általánosítására való törekvés tipikusan vitatható meta-narratívák formájában történik. Mivel a társadalmi konstrukciók összevonásával foglalkozunk, a kiválasztott feladat, hogy az „ifjúsági kutatás” kifejezetten „európai” szemléletét fogalmazzuk meg, nehézséget jelent, különösen a transznacionális, nemzeti és helyi perspektívák közötti potenciális feszültség miatt, mivel a közülük való választás gyakran implicit módon politikai.

Az egyik kifejezetten európai helyzeti előnyt élvező tanulmány az *Ifjúságsegítés Története Európában* és annak jelentősége az ifjúságpolitika szempontjából (Verschelden és munkatársai, 2009a), a műhelymunkák sorozata közül az elsőből származik (Blankenberge, Belgiumban 2008 májusában), melyek az ifjúságtörténetet kifejezetten a nemzeti és transznacionális politikák vonatkozásában vizsgálták, a feszültséget, mint az egyik legfontosabb problémát kiemelve. A következő konferen-

¹³ A nem formális és informális megkülönböztetés mellett figyelmet kell fordítanunk az „oktatás” és a „tanulás” közötti hangsúly és orientáció közötti különbségekre. Az „egész életen át tartó tanulás” kontextusában az ilyen különbségekre vonatkozó észrevételekért lásd Griffin (2009); Rubenson (2009).

ciák és szemináriumok követték ezt az utat azzal a céllal, hogy egy konvergens meta-narratívát ösztönözzenek, ugyanakkor fokozottan tisztában voltak a „helyi tudás” hatalmával (Geetz, 1993).

A történelem úgynevezett „leckéivel” kapcsolatos fontos módszertani és érdemi kérdésekkel Lorenz (2009) foglalkozik, aki azokat a nehézségeket érzékeli, amelyek a komplex nem-lineáris történelem, amely magában foglalja a múlt totalitárius rezsimjeinek „egyenruhás ifjúsági mozgalmait” és a civilizált laissez-faire önkéntességet, egyetlen európai meta-narratívává alakításánál merülnek fel. Átfogó kérdésének célja, hogy megtudja milyen célt szolgálhat a történelem, és elemzésének eredménye, hogy együtt és külön nemzetállamunkban a legjobban az elnyomó vagy potenciálisan veszélyes kulturális tendenciákat kell ellensúlyozni azáltal, hogy felismerjük és ellenezzük őket. Tehát a funkcionális ifjúságsegítés „könyvvizsgálati kultúra” felé vezető politikai és ideológiai elmozdulása kihívást jelenthet, ha a történelem képpromboló nézetét vesszük figyelembe, mint a kiváltság megszilárdulását szolgáló politikai jellegű narratívát.

Ez az érvelés egy német szemszögű (Spatscheck, 2009) jelentéssel megegyezik, ahol az időszakosítás messze nem önkényes. „3. fázis: a Nemzeti Szocialisták Ideológiai Ifjúságsegítése” a HJ-t (Hitler Jugend) kifejezetten ideológiai hordozóként ábrázolja. Nem meglepő, hogy a későbbi „átképzés” nagyrészt szellemi emancipációs volt, a „nehezen elérhető” miatt aggodalomra adva okot, bár az FDJ (Szabad Német Ifjúság) ugyanúgy „ideológiai állami intézmény” volt (kölcsonvéve Althusser, 1970 kifejezését és provokatív értelmezését). A „problémás” európai ifjúságot érintő jelenlegi szorongás nagy része a szélsőjobboldali politika újjáéledésének félelmére vonatkozik. Kelet-Európában az egypárti rezsimek azzal kísérleteztek, hogy a fiatalokba beleneveljék a „kommunista eszméket”, de ugyanúgy törekedtek egyesítésükre a második világháború előtt létező különféle ifjúsági szervezetek eltörlésével és az adott korosztály számára egyedülálló szervezetek létrehozásával: a „fiatal úttörők” szervezet a 10–14 éves korosztály, és a Komszomol (Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség) a 14–28 évesek számára.

Az európai ifjúsági projekt önmagában egy politikai ideológia¹⁴, amely az emberi jogokon és a demokráciára összpontosító erős konszenzuson alapul. Európai szinten az Európai Ifjúsági Központok Strasbourgban és Budapesten, amelyeket 1972-ben és 2005-ben „kísérleti tanulás laboratóriumaként” hoztak létre (Lauritzen, 2004: 54), kulcsszerepet játszottak az európai értékek oktatási programokba és tevékenységekbe való átültetésében. Az egyenlően megosztott hatalom egyedülálló felépítésében az Európa Tanács teljes ifjúsági szektorát a strasbourgi központ megalakulása óta az európai kulturális egyezményt aláíró nemzetközi, nem kormányzati ifjúsági szervezetek és kormányok közösen kezelték, az ágazat által az európai ifjúsági központok, valamint az Európai Ifjúsági Alapítvány irányítására irányuló értékeket követve. Az Európai Unió a maga részéről operatív szektorprogramot nyújtott be az európai ifjúsági projekthez, 2007–2013-as változatában, a „Cselekvő Ifjúság” nevű programmal 885 millió eurós finanszírozást biztosított 7 éves időtartamra. Míg a két intézmény megközelítése az európai értékek – fiatalok körében történő – megszilárdítására átfedik egymást, az Európa Tanács a civil társadalmi szervezetekkel folytatott tevékenységekre összpontosít, míg a Cselekvő Ifjúság program lehetőséget

14 Itt is, mint máshol, hangsúlyoznunk kell, hogy az „ideológia” kifejezés nem elítélően olvasandó. „Világnézetre”, következetes, átfogó kulturális, társadalmi és politikai feltételezésekre utal, amelyek a cselekvés alapját képező alapvető értékek. Ezek általában hegemónikusak, beszivárogva a józan észbe.

biztosít az egyes fiatal európai polgárok számára, hogy támogatást kapjanak, különösen az önkéntes projektek esetében.

Az Európai Bizottság és az Európa Tanács közötti *Ifjúsági Partnerség* kialakulása azonban új hangsúlyt és irányt adott az ifjúságsegítők és az ifjúsági vezetők képzésében az oktatási megközelítésnek, megalapítva az ATTE-t (Advanced Training for Trainers in Europe, Emelt szintű képzés az európai oktatóknak) és a TALE-t (Trainers for Active Learning in Europe, Oktatók az aktív tanulásért Európában), melyek hosszú távú képzések, azzal a céllal, hogy meghatározzák a kulcskompetenciák profilját, különösen az interkulturális tanulásban, amelyek elengedhetetlenek az európai szintű „oktatók képzéséhez” az ifjúság (szak)területén. Az „európai ifjúságsegítés” fogalmát mindkettő „kompetenciák” portfóliójaként határozta meg, ideértve különösen az interkulturális kompetenciákat, nem pedig a feladatleírások összesítését. 2010-ben a frankfurti *Szociális Munkaügyi és Szociális Oktatási Intézet* kísérletet tett az ifjúságsegítést alátámasztó társadalmi-gazdasági tényezők elemzésére. Ez a jelentés az Európai Bizottság és az Európa Tanács ifjúsági partnerségének megbízásával készült, azzal az elvárással, hogy a politikára és a gyakorlatra is befolyást gyakorol. A fiatalokkal való munka feltétlenül a korrelátumok vagy okok kifejezett, vagy implicit modelljein alapul, különösen egy beavatkozó és enyhítő társadalmi filozófiában; a GIS (földrajzi információs rendszer) technológiával jelenleg új eszközöket fejlesztenek ki, amelyek geostatisztikus és vizuális leképezési funkciókat biztosítanak a szocio-ökonómiai klaszterek térbeli eloszlásainak, és a hozzájuk kapcsolódó viselkedéseknek nyomonkövetéséhez. Kétségtelen, hogy az „ifjúságsegítés” finanszírozási folyamata a 2011-es londoni zavargások után ennek az elvnek megfelelően lesz célozva. Ugyanígy, a Birminghami TIHE (Theatre in Health Education, Színház az egészségsnevelésben) finanszírozása a tizenéves nemkívánatos terhességi ráták eloszlására vonatkozó adatok kezelésére irányult.

Coussée (2009) történelmi elemzést alkalmaz, hogy megvilágítsa az ifjúságsegítés jelenlegi kétértelműségeit és dilemmáit, lehetővé téve a szituációs specifitás és a tematikus rezonancia közötti finom kölcsönhatást. A kortárs európai gyakorlat ábrázolásában módszere lényegében összehasonlításon és kontrasztok keresésén alapszik. Kiindulópontja az ifjúságsegítés valóságának és gyakorlatának „identitásválsága”, amely a külső társadalmi, kulturális és osztály-meghatározott tényezőkben helyezkedik el, és nem nyitott „dekontextualizálás általi megtisztulás”. A kérdés az, hogy vajon ez mennyire befolyásolja az európai meta-narratíva paradox szükségességét, mind a helymeghatározáshoz, mind az integrációhoz? Coussée számos mély feszültséget azonosít a múltbeli és a jelenlegi helyzetben, az egymással ellentétes – kontroll vagy emancipáció – erőfeszítések között, a szakmai és önkéntes részvétel polarizált kultúrái között, valamint az általánosított ifjúság (egyre szegregáltabb) célcsoportjai, a nemkívánatosak, szociálisan problémások, vagy sebezhetőek között. Európa-szerte a jogalkotókat a posztindusztriális társadalmi és kulturális változások és nyugtalanságok kényszerítették arra, hogy figyelembe vegyék egy olyan városi alosztály felemelkedését, amelynek viselkedését tipikusan problémásnak és helyreállítást igénylőnek tartanak, bár ennek megpróbálása további vitát generál az irányító vagy emancipációs megközelítések között. Az ifjúsági szociálpolitika története gyakran, mint az Egyesült Királyságban is, a napirendre válaszként sorolható fel (Davies, 2009). A Thatcher-korszakban a kiszolgáltatott fiatalok konkrét célzását szinte teljesen megvetette az 1960-as évek „megengedő” megközelítéséből az ellenőrzési kultúra „új menedzsmentjére” való áttérés, amelyet Blair átvett, hozzáadva

a mostanáig viszonylag kiegyensúlyozott „egyesített szolgáltatások” iránti igényt, melynek egyetlen gondolata a „mért eredmények” voltak.

Természetesen az egyik alapvető kritérium a társadalmi osztály. Az ifjúságsegítés élesen kettéoszlik az „általános” középosztályról való gondoskodás, ahol a *laissez-faire* megközelítések tökéletesen elfogadhatók, és a „speciális” gondoskodás között, a sérülékeny csoportok számára. Ez utóbbiak „világos eredményeket” igényelnek, amelyek a hatások és az elszámoltathatóság gazdasági modelljeihez kapcsolódnak. Egy másik szépen ironikus mutató a Cardijn és Baden-Powell közötti híres beszélgetés, amelyben BP elismerte, hogy erős felderítő szervezete tükrözi saját háttérét, mely „nem ismeri a munkásosztály életét” (Coussée, 2009). Lister (2000) szerint a társadalmi beilleszkedési politikák, amelyek mind a társadalmi kohéziót, mind a társadalmi igazságosságot igyekeznek megvalósítani, átfogó optimalizálási problémával szembesülhetnek. A jelenlegi tendenciák természetesen úgy tűnik, hogy egy „kétlépcsős politika” intézményesítése felé vezetnek.

Napjaink fő kérdései

A következő rész egy kísérlet arra, hogy ebből az elemzésből és más bizonyítékokból vizsgáljon meg számos kérdést, amelyek felmerülnek a kortárs ifjúságsegítés valóságának és gyakorlatának megértése során, és hogy biztosítsa annak helyét a gyakorlati/elméleti/kutatási háromszögben. A kiválasztott kérdések felsorolása után reméljük, hogy kritikus, de konstruktív módon kezeljük a háromszög „sarkai” közötti működő kapcsolat gyakorlati érvényességét fenyegető veszélyeket.

Európa-szerte sokféle ifjúságsegítési gyakorlat létezik, ami megnehezíti az összehasonlító elemzést, és bizonyos fokú töredezettséget mutat a kifejezetten európai „elfogadás” fogalmában, annak ellenére, hogy egyre inkább mögötte áll az értékorientált európai „ideológiai projekt”, a határokon átnyúló kultúrák közötti tevékenység, amelyet a tisztelet, az önrendelkezés, a társadalmi kohézió, az antirasszizmus, az antixenofóbia, a befogadás és a részvételi demokrácia deklarált európai értékei támasztanak alá. A megfigyelt Európában természetesen sok ilyen értékre törekvés „talán inkább elvi támogatásnak tekinthető, mint alapvető kulturális értékeknek” (Jenkins, 2011a).

A gyakorlat sokfélesége olyan differenciált politikai, jogalkotási és adminisztratív körülmények között működik, amelyek jelentős „helyi ismereteket” igényelnek, mielőtt az olyanokat, mint a történelmi tényezők, kulturális és ideológiai feltételezések, szakmai státusz, megengedhető beavatkozások és gyakorlati korlátok megérthetjük. A szektort Geertz „homályos műfajok” jelzővel jellemzi, amelyekre nagyban eltérő „pillérek” jellemzőek (szocialista, katolikus, liberális, nacionalista stb.) ezzel növelve a keverék összetettségét. Valójában nem lenne nehéz ezeket a „pilléreket” (mint létesítmény pilléreit?) „oszlopként” ábrázolni (mint az „ötödik oszlop”). Befolyásuk megköveteli, hogy az ifjúságsegítés gyakorlatának alapját képező értékeknek és ideológiának minden eleme tartalmazzon bizonyos szétválást. Az ifjúságsegítés összességében semleges, de aggodalmas az említett „pillérek” nyílt szektai agendáinak tekintetében, a népszerűsített toleráns együttműködéssel.

Mindez azt jelenti, hogy az ifjúságsegítést és az ifjúságpolitikát csak a történelmi összefüggéseikben lehet érteni, de a „tanulságok”, amelyek ebből a tudásból származnak, szövevényesek és árnyaltak. A történelmi elbeszélés és az ifjúságpolitikát támogató értékek közötti kapcsolat összetett és problémás. Az ifjúsági gyakorlat sok helyen atheoretikus és apolitikus, az egyéni kontextus népi bölcsességén alapszik.

A (társadalmi) ifjúságsegítés és az ifjúsági (társadalmi) mozgalmak között fennáll némi feszültség.

Az ifjúságsegítéssel kapcsolatos diskurzus széttöredezett, az egymással versengő definíciók különbözőképpen fogalmazzák meg az ifjúságsegítőket, mint oktatókat, szociális pedagógusokat, pszichoterapeutákat, javító társadalmi-nevelési oktatókat és így tovább. Az európai megfogalmazások elmozdulásával a konszenzus felé, miszerint az ifjúságsegítők elsősorban társadalmi-nevelési oktatók¹⁵, valószínűleg nem sok „ifjúságsegítő” tud azonosulni. Európában is vannak bizonyítékok a „kettős pálya” gondoskodás haszontalan növekedéséről, mely „sajátosan” a hátrányos helyzetű fiatalokat célozta meg, akik viselkedése problémásnak tekinthető. Az ifjúságsegítés ezen szektorával foglalkozó szakemberek körében egyre nagyobb mértékben kell számolniuk a vezetői célirányos ellenőrzési kultúrával, amely gyakran szemben áll az emancipációs filozófiájukkal. A kettősség tükröződik az önkormányzati ifjúsági szervezetek hagyományaiban, az idősebb korosztály által az emancipációval és a részvétellel foglalkozó fiatalok körében, valamint a szakmai vagy önkéntes alapon vezetett „ifjúságsegítésnél”, amelynek szerves része a mentés, a befogadás, a személyes fejlődés stb.

Egy másik kérdés az ifjúságpolitika szakembereit érintő szakmai és személyes identitás válsága, amely szerint az ágazat hagyományos alapjait a nem formális oktatásban, az autonómiát, az önrendelkezést és az önkéntesség értékeit folyamatosan aláássa a társadalmi célok felülrendeltsége a társadalmi ellenőrzéssel és a potenciális zavargások „visszaszorításával”, ahelyett, hogy a tömegeket civilizálná. Az Egyesült Királyság kormányának a londoni zavargásokra adott közelmúltbeli reakciója adott esetben szemléltető példa lehet, mely nem utal arra, hogy olyan strukturális tényezők állnak a háttérben, amelyek szélesebb körű fellépést igényelnek, mint a „a törvény súlyos keze”. Elolvasták *A Lélek Szintje: Az egyenlő társadalmak miért szinte mindig jobbak?* (*The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*) (Wilkinson és Pickett, 2009) című könyvet, de nem „értik” annak burkolt célzását, miszerint egy egyenlőtlen társadalom saját gazdaságilag alacsonyabb helyzetű osztályának kiszorítása társadalmi kohézióval jár.

A feszültség és a félreérthetőség másik oka az önkéntesség és az ifjúságsegítők szakmai státuszának elérésére irányuló törekvés együttes fennállása (Coussée et al., 2011, közelgő). A szektor nagy részének a nem formális önrányítás kvázi-fundamentalista változata iránti elkötelezettsége gátolja az ifjúsági dolgozók oktatóinak tudásalapú képzése és a teljes szakmai akkreditáció irányába tett későbbi lépések felé történő haladást. Még mindig nincsenek elfogadott európai oktatói kompetenciák, bár egyértelmű értékrendet állapítottak meg, és némi előrelépést tettek a TALE és más kezdeményezések terén az Európai Bizottság és az Európa Tanács közötti ifjúsági partnerség keretében (lásd Fennes & Otten, 2008; Otten és Ohana, 2009). A legutóbbi tanácsi állásfoglalás az ifjúságsegítésről (valószínűleg az ifjúságsegítés legmagasabb szintű elismerése az EU politikai döntéshozatalában) felkéri az Európai Bizottságot, hogy dolgozzon ki „eszközöket az ifjúságsegítők és az ifjúsági vezetők kompetenciáinak dokumentálására”, és felszólítja mind a tagállamokat, mind pedig a Bizottságot a „képzés bármely formájához szükséges készségek és kompetenciák szisztematikus értékelésében” való részvételre (az Európai Unió Tanácsa,

15 A Maastrichti Szerződés – amely a szubszidiaritás elvének keretein belül (és korlátaiban belül) kiterjesztette az Európai Unió jogalapját az oktatás és képzés területén – bevezette a „társadalmi-nevelési oktatók” (socio-educational instructor) kifejezést (126. Cikk, Európai Közösség, 1992).

2010: 6). Ugyanakkor a Bizottság *Investing and Empowering (Befektetés és Képzés)* és a Tanács *Megújított Keretrendszerében* a hangsúly és a terminológia közötti különbségek „szoros olvasása” megerősíti, hogy az ifjúságsegítés szakmai státusza vitatott és „politikai” kérdés is egyben (Devlin, 2011).

Ezenkívül még mindig vannak bizonytalan kapcsolatok az ifjúságsegítés és más gondozási ágazatok, pl. formális oktatás, tanácsadás, szociális munka, rendőrség, bűn-megelőzés, foglalkoztathatósági politikák között. Európai szinten az ifjúsági szektorban a nem formális tanulás és a polgári részvétel hagyományainak támogatására és ápolására tett hősies erőfeszítések ellenére, az „ifjúságsegítők”, és amivel ténylegesen foglalkoznak, még mindig rosszul értelmezett és nem megértett az ifjúsági területen kívül.

Az ifjúsági gyakorlat helyi és európai megértése közötti feszültséggel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy az ifjúságsegítés, különösen a hátrányos helyzetű városi környezetben, inkább az ökológiai pszichológia meglátását igazolja (Barker, 1968), miszerint a viselkedés és a helyzet egymással kölcsönösen konstitutívak, és ami gyakran a tétjük, az a „pszichikai élőhely” biztosítása bizonyos találkozási formákhoz, mint azt jelenleg Budapest belvárosában sikeresen működtetnek, olyan helyeken, mint a „Cherry”. Ha az ilyen kísérletek egy közös európai tudásbázis és a nyilvános hagyomány részévé válnak, az egyetlen lehetséges módszer a néprajzi ábrázolások (esettanulmányok), nem pedig adminisztratív ellenőrző listák lesznek. Ellentétben (mondjuk) az orvostudománnyal, itt nincsenek megalapozott nyilvános hagyományok az ifjúságpolitika terén bevált gyakorlatok rögzítésére, elemzésére és megosztására, bár a *Coyote* és a *Forum 21* kiadványai, valamint a szakmailag felülvizsgált folyóiratok, köztük a *Young, Journal of Youth Studies, Youth and Policy* és a *Youth Studies Ireland* révén bizonyos előrelépések történtek. Szükséges továbbá az egyes projektek vagy kezdeményezések leírásain túlmenően, a gyakorlatot a pedagógiai kutatás keretein belülre helyezni. A nem formális oktatás pedagógiája értékorientált, személyre szabott, időnként mélyen idioszinkratikus, rugalmas és az igényre reagáló. Bár a „fagyasztott eljárás” semmiképpen sem kedvelt a kísérleti kutatás lobbijának körében, annak elvei és gyakorlata bizonyára képesek valamiféle kognitív rendezésre/sorrend kialakítására, ám ez a fajta munka jelenleg nem a kutatóközösség prioritása.

A kiválasztott tanulmányok megközelítése

Összefoglalva, számos olyan elkerülhetetlen nehézséget azonosítottunk, amelyek meggátolják az európai ifjúságsegítés megvitatását, és fogalmi szempontból rendezetlenné teszik a területet annak ellenére, hogy azt megpróbálják rendszerbe foglalni. Átfogó területe ködös, és a divat, a politika vagy a irányelvek alapját képező eltolódó definíciók következményei miatt változik. Bár a Lauritzen (2008) tanulmány a tevékenységek (a kultúra, a szabadidő, a vallás, az egészségügy, a politikai oktatás, a nemzeti identitás, a kultúrák közötti tanulás és a fogyatékkal élők számára nyújtott szolgáltatások) „leltárát” tartalmazza, az európai ifjúságsegítés „területe” gyakrabban fordul elő más fogalmakkal definiálva, akár a nemzetállamokon átnyúló projekt-ként (de zavaros és átfedő napirendet hordozó), akár pedagógiai elkötelezettség-ként az önkéntesség és a társulás nem formális elvein alapuló bizonyos „munkához”. Verschelden és munkatársai (2009b) és Coussée (2010) lehetővé teszik számunkra, hogy sorrendbe rendezzük néhány, kifejezetten európai ifjúságsegítési terület kialakulási tendenciáját, ám általánosságban zavaros értékek vitáira mutatnak, amelyek

továbbra is folytatódnak a versengő társadalmi és pedagógiai meghatározások és alternatív elméleti keretek között. Az egyik hibavonal az ifjúságsegítésről kialakult azon képzet, miszerint az „univerzális” gondoskodásként a gyermekkor/serdülőkor korosztályra a civil társadalomban való szocializációt illetően különlegesként tekint, illetve, hogy növekvő tendenciával a beavatkozásokat „célozzák meg” annak érdekében, hogy javítsák az észlelt szociális kérdéseket a gazdasági alosztály „problémás” viselkedésével kapcsolatban (Bradford, 2005). A célzott fiatalokra különböző módon „sebezhetőként” lehet tekinteni, akik elégedetlenségét az ifjúságsegítők rokonszenvesen megpróbálják megérteni, vagy a társadalmi tervezés megfelelő tárgyaként, leginkább agresszíven, egy „felülvizsgálati kultúra” pártfogásában, mely meghatározza a sikert a konkrét eredmények szempontjából. Ahogy Williamson (2011) rámutat, az eredmény nyomást gyakorolhat az ifjúságpolitika „kutatási alapú politikájának” ezen zavaros változatával való játékra, és valójában ösztönözheti az irreleváns gyakorlatot.

Ami az európai politikai napirendet illeti, a Lauritzen tanulmány (2008) az 1945 utáni csatlakozási folyamatra vonatkozó konkrét nézethez és az ebből eredő feszültséghez kötődik, az újjáalakult etnikai nemzetek és az új mobil Európához való törekvés között, melyben a történelmi ellenségeskedések az interkulturális tanúhoz vezethetnek, annak ellenére, hogy a történelmi zavarok összetéveszthetetlenek, amint azt a „fiúcserkészek” vagy „különböző úttörők” ideológiai mutatók.

Európában az ifjúságsegítés nem végezhető úgy, mintha az technikai megoldás lenne a jól megértett problémákra. Thompson (2005) emlékeztet minket Schön munkájára a „reflektív szakember” ideális típusának fejlesztésében, de az elmélet nem használható az ifjúságsegítés szakmai modelljeként anélkül, hogy gondolnánk a szakmai előrelépés körülményeire, a folyamatra, amelyet általában külső elismerés kísér. Ezt, és a kapcsolódó témákat, négy további dokumentumban is vizsgálják: Bradford (2005), Spence (2007), Fennes és Otten (2008) és Jenkins (2011a). Bradford az ideológiailag kialakított „jóléti ellátás” elmozdulási keretébe helyezi a szakmai törekvéseket a történelmi megvilágosodás konszenzusával, amely „indokkal működő munkakategóriát” keres, amely megnyitja a „liberális demokratikus” és a „radikális intervenció” ideológiák közötti konfliktust.

Két további dokumentum foglalkozik kifejezetten az ifjúságsegítők képzésével és az „oktatók képzésével”. Fennes és Otten (2008) a nem formális oktatás és képzés minőségi kérdéseivel foglalkozik az ifjúsági területen, érvelve a szakmai „kompetenciák” egyeztetett profiljáért. A kompetenciák különböznek attól, amit a tanterv-elméleti szakemberek „megfelelően megfogalmazott céloknak” tekintenek. Amiatt, hogy erősen általánosított állításokat tartalmaznak az alapul szolgáló készségekről és diszpozíciókról, amelyeket rugalmasan kell az előre nem látható helyzetekből levonni, bár nehéz megtalálni azokat a mutatókat a különböző teljesítményszintekre vonatkozó megfelelő kritériumok alapján, melyek megfelelnek az Európai Képesítési Keretrendszernek. Jenkins (2011a) elemzi a nem formális oktatás pedagógiáját a TALE-ben kifejlesztett (oktatók az aktív tanulásért Európában) fent említett európai programjában, és bemutatja néhány eredményét és hiányosságát a kultúrák közötti párbeszéd iránti elkötelezettségének hátterében, együtt a tagállamok közötti együttműködéssel.

Végül, és visszatérve a korábban bevezetett fogalmakhoz és koncepciókhoz, Jean Spence értelemyszerűen azt állítja, hogy saját szellemi és gyakorlati történelmük vizsszaszerzésében az ifjúságsegítőknek kellene „fejlesztetniük az informalitás nyelvét”.

Spence szemszögéből az ifjúságsegítés érzékeny, érzelmi és interperszonális aspektusait meg kell védeni a „feltörekvő szakmai diskurzusban”.

Végső soron az egyre jobban összekapcsolódó világban az ifjúságsegítés sikeres fejlődése nemcsak a nemzeti jogszabályok és politika paramétereitől, vagy a munkavállalók nemzetközi gyakorlathálózatok létrehozásának képességétől függ, hanem azon általánosan megkülönböztető jellemzők azonosításától is, amelyek körvonalazzák azt más jóléti és oktatási szakmákból, és ezáltal lehetővé teszik, hogy az bizonyos szakpolitikai környezetben átvihető legyen. (Spence, 2007)

A tanulmánykötet ezen részének kritikus olvasója aligha kerülheti el azt a benyomást, hogy ez egy vitatott terület, mely nem mindig mutat apró különbségeket a konceptuális, a hangsúlyos, a szakmai tájékozódási és az elismert értékek között. Nyílt kérdés, hogy a bizonyosság sokfélesége az igazság sokoldalúságának példaként szolgál-e, a mélyen futó kettősségek helyett. Olvasóink feladata, hogy megértsék az egyes szerzők álláspontjait, és levonják belőlük saját következtetéseiket.

A kutatás, a politika és a gyakorlat közötti kapcsolat feltárása

Mágikus háromszög? A kutatás, a politika és a gyakorlat közötti határok meghúzása

Ó, magasztos szentháromság!
sugárzó háromszög: aritmetika! *algebra!*
geometria! Esztelen, aki nem ismerkedett
meg veletek!
Comte de Lautreamont (1846-
1870)

Az ifjúságpolitika területén a kutatás általában szorosan, különböző implicit és explicit módokon kapcsolódik a politikához és a gyakorlathoz. Európai szinten ezek a kapcsolatok bizonyos intézményi kontextusokba ágyazódnak, és hálózatok, szervezetek széles köre és különböző személyek segítik őket, s e széleskörű támogatás eredményeként viszonylag intenzívek, sokrétűek és érettek. 1967-ben az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése elfogadta az európai ifjúsági problémák tanulmányozására felszólító irányelvet. 1985-ben az Európa Tanács összehívta az ifjúsági kutatások első kollokviumát. Az Európai Unió 2001-ben követte ezeket az elveket, és a Bizottság „Új lendület az európai ifjúságnak” című *Fehér Könyvében* tartós prioritásként kezelte a fiatalok jobb megértését. 2004-ben a *Fehér Könyvet* kifejezetten az „ifjúsági ismeretekre” irányuló közös célok erősítették.

Mindkét európai intézmény számos alkalommal hangsúlyozta az ifjúság jobb megértésének és ismeretének fontosságát a bizonyítékokon alapuló ifjúságpolitikák előmozdítása és megerősítése érdekében. 2008-ban az Európa Tanács *Agenda 2020*-es dokumentuma megerősítette az ifjúságkutatás szerepét, mint az ifjúságágazat megközelítésének egyik fő elemét, mely ismereteket szolgáltat a fiatalok helyzetéről Európában, továbbá a 2009-ben kiadott *Ifjúsági Stratégiájában* az Európai Unió megerősítette az ágazatokon átívelő megközelítés fontosságát, beleértve az ifjúsággal kapcsolatos ismeretek létrehozását, az ifjúságkutatási eredmények terjesztését és

az ifjúságkutatási hálózatok fellendítését. Ez az erős politikai elkötelezettség sokféle eredményhez vezetett, az Európa Tanács összehasonlító ifjúságpolitikai jelentésaitől, az Európai Unió statisztikai és tematikus ifjúsági jelentéséig. Az Európai Unió nyitott koordinációs módszere és az Európa Tanács nemzeti ifjúságpolitikai felülvizsgálata, amelyeket e bevezető rész előző fejezetei már ismertettek, két egymást kiegészítő mechanizmus, amelyek aktívan – részlegesen ifjúságkutatók irányításával – törekednek további ifjúságkutatók bevonására.

Az intézményeknek a bizonyítékokon alapuló szakpolitikák megerősítésére tett ígérete, kiemelkedően fontos szerepet játszik az ifjúságpolitikai partnerség tevékenységében. Ennek az együttműködésnek a keretében az *EU-CoE Ifjúsági Partnerség* koordinálja az Európai Ifjúsági Kutatók Egyesületét, otthont ad és fenntartja az Európai Ifjúsági Politikai Tudásközpontot, tematikus kutatási szemináriumokat szervez és közléseket az ifjúsággal kapcsolatos eredményeket. Ennek az intézményesen támogatott, egész szektorra kiterjedő és folyamatos társadalmi társtermelésnek, és az ifjúsági ismeretek társkezelésének összefüggésében, a kutatókat, a döntéshozókat és a szakembereket tartalmazó háromszög metaforája a standard ikonográfia részeként került elfogadásra.

A *Párbeszéd és hálózatok: az ifjúsági szereplők közötti cserék megszervezése* (*Dialogues and networks: organising exchanges between youth field actors*) című munkájában, Lynne Chisholm (2006b: 27) azt állította, hogy „a kutatás, a politika és a gyakorlat közötti aktív, pozitív és együttműködő információcsera [...] az ifjúsági szektor életének rutin jellegzetességévé vált.” Ugyanakkor azt javasolja (az e kötetbe kiválasztott tanulmányokkal összhangban), hogy a politika/gyakorlat/kutatási háromszög néha fejlett vizuális metaforája foglalja magába a megegyező, vagy akár egyenlő oldalú kapcsolatokat a különböző szereplők között, míg valójában a háromszög gyakran egyenlőtlen oldalú. A háromszög alakú konfigurációk nem vezetnek automatikusan triangulációhoz, amelyek mindegyik perspektívát egyenlően és tisztességesen figyelembe veszik: a szereplők összegyűjtése nem garantálja, hogy azok képesek lesznek hatékonyan együttműködni. A különböző logikák, diskurzusok és megközelítések gyakran egymást kölcsönösen kizáró elvárásokat és lehetőségeket írnak le, ami feszültségi és bizonytalansági kapcsolatokhoz vezet, melyek „a háromszög konstitutív jellemzőinek” tekinthetők (ibid.: 29).

Howard Williamson a súrlódásokat úgy magyarázta, hogy a nehéz realitások és kihívások fényében „az aspirációs háromszög – a három sarka közötti mélyen beágyazott kapcsolatokkal és a kommunikációval – még mindig több, egymástól leválasztott egyenes vonal maradt (Williamson, 2006). Megállapította, hogy az ifjúsági terület háromszögbeli együttműködésének egyik kulcsfontosságú dilemmája a közös nyelv megtalálása egy olyan probléma, mely további megfontolásra érdemes.

Folyamatosan jeleztük, hogy diskurzusunk alapvető, kategorikus feltételei a helyi kulturális értelmezésre képes társadalmi konstrukciók, de az ügyet tovább súlyosbítja a jogszabályokba és az adminisztratív intézkedésekbe beépített, történelmileg valóságos különbségek öröksége. Az „ifjúságsegítés” kifejezés Európa-szerte sok különböző konnotációt hordoz, amelyek veszélyeztetik az európai szintű „jelentésének” kifejezését. Az ebből eredő széttöredezett örökség, nyelvi alapon, mindig is futóhomokon fog nyugodni. Ezért a szociolingvisztikai dekonstrukció az európai ifjúsági tanulmányok teljes mozaikjának megértéséhez szükséges feladat.

Az egyes érdekelt felek körében további feszültségek és csatlódások alakulnak ki, amelyek bizonyos legitimitással állítják, hogy hangjukat nem veszik mindig kellő fi-

gyelemben, nem utolsósorban azért, mert a szereplők közötti kapcsolatokat hatalmi gradiens jellemzi, és szociolingvisztikai értelemben ez befolyásolja a kommunikációs csatornán utazó üzeneteket. A háromszögbeli együttműködésen nem sokat segítenek a többiekkel kapcsolatos sarokspecifikus feltételezések és mítoszok sem; az, hogy a szakemberek úgy ítélik meg a kutatókat, mint ítélkező megfigyelőket, akik nem ismerik a nem formális ifjúságsegítés gyakorlatát szabályozó titkos kódokat; vagy a kutatók, akik azzal gyanúsítják a politikai döntéshozókat, hogy csak a saját álláspontjukat megerősítő bizonyítékokat emelnek ki a kutatásokból; vagy a döntéshozók, akiknek alapfeltételezése, hogy a kutatók vagy a szakemberek javaslatai sem pénzügyi szempontból nem realisztikusak, sem politikailag nem megvalósíthatóak. Ezen túlterhelt, rögtönzött vázlat ellenére, a sztereotípiák egy része azokra a bennük rejlő ellentmondásokra vonatkozik, amelyek nagyrészt megoldatlanok maradnak. Hogy lehetnek a szakemberek a tanulmányok alanyai és az adatok társtulajdonosai egy időben? Hogyan képesek a kutatók akkumulatíván elmélkedni a szakemberek szakértelmén, és hogyan tudnak a szakemberek meggyőződni arról, hogy az elméleti absztrakció hasznos számukra? A „bizonyítékokon alapuló politika” valódi elkötelezettség vagy kicsit több, mint egy retorikai gesztus? Hogyan tudják a bizonyítási igények a politikát megfelelő erőforrásokkal támogatni? Hogyan végezhető el az átfogó helyszíni általánosítások és az azt követő kumulatív elmélet generálásához szükséges helyi tanulmányok anélkül, hogy figyelmen kívül hagynánk a megvédhető cselekvési javaslatok szükségességét? Hogyan lehet leküzdeni az időskálák összeegyeztethetetlenségét, amikor a politikai döntéshozók azonnali tanácsot igényelnek a jelenlegi politikai események nyomása alatt?

Mindezek a feszültségek és ellentmondások a kutatók, a döntéshozók és a szakemberek gyakorlatilag minden találkozásánál kézzelfoghatóak, és minden féltől jelentős erőfeszítéseket igényel, hogy az ebből eredő konfrontációkat és tárgyalásokat gyümölcsöző és jutalmazó párbeszédékké és cserékké alakítsák. Legjobb esetben ezek az erőfeszítések innovatív gondolkodáshoz, a komoly párbeszéd és a valódi kölcsönös elkötelezettség inspiráló kilátásaihoz vezetnek, de, bár strukturált terek rendelkezésre állnak a szereplők közötti gyakori tárgyalásokra, különösen európai szinten, nem minden esetben világos, hogyan navigálhatunk különböző diskurzusok konstruktív áthidalásában. Chisholm arra ösztönözte az ifjúsági szervezeteket, hogy „természetes brókereként” alakítsák ki képességeiket, megkönnyítve a „multilógusokat” a háromszög sarkában elhelyezkedő szereplők között (2006b: 35), melyek megoldása még várat magára.

Az összes kihívás ellenére, Williamson és Chisholm mégis az egységes ifjúsági terület ötletét visszhangozták, köztük az MA EYS konzorcium, mikor széles körben egyértelműen megerősítette az ifjúság kutatásának, politikájának és gyakorlatának jobb kapcsolataiban, párbeszédben és megértésben rejlő közös előnyöket. Elismerik, hogy a háromszög minden sarkának készen kell állnia arra, hogy áldozatokat hozzon, amit a gyakorlati közösségek közötti tárgyalások folytatnak majd – azokat elcserélni és kicserélni egy koherensebb és megfontoltabb ifjúsági tudásbázisért, és egyúttal több koherens és megfontolt politikáért és gyakorlatok összességéért az ifjúságpolitika területén.

A kiválasztott tanulmányok megközelítése

Ebben az összefüggésben a kötet ezen részére kiválasztott tanulmányok különféle beszámolókat mutatnak be arról, hogy az ifjúsági terület érdekelt felei

közötti háromszögletű együttműködés hogyan valósítható meg. Míg az első két „pillanatfelvétel” szélesebb fogalmi értelemben világítja meg a háromszöget, és általánosságban figyelembe veszi a kutatás, a politika és a gyakorlat közötti kapcsolatot, a négy egymást követő tanulmány a háromszöget konkrétabb kontextusba helyezi, és illusztrálja, hogy a kutatás, a politika és a gyakorlat közötti kapcsolatot hogyan lehet lefordítani és alkalmazni.

Anthony Azzopardi (2001) a kutatást oktatási vállalkozásként mutatja be, amely számos „érdekelt és kapuőr” bevonását jelenti a szponzoroktól és az ügyfelektől a válaszadókig és a kutatókig. Azzopardi szerint ez a több érdekelt féllel rendelkező valóság megköveteli, hogy a kutatók hatékony és eredményes projektmenedzserekké váljanak, és képesek legyenek koherens keretrendszerek, stratégiák kialakítására és kidolgozására, komplex kutatási projektek felügyeletére és lefolytatására, valamint a megállapítások összefoglalására és közlésére. Azt állítja, hogy „egy olyan kutatás, amely nem ösztönöz vitát, és amely nem képezi a nyilvánosság vizsgálatának tárgyát a könyvtárak polcain fog megporosodni.”

Az ifjúságkutatás esetében, hogy az hosszú távú hatást gyakoroljon a fiatalok életrajzára, Azzopardi szerint „a kutatás olyan értékes, mint amennyire befolyásolja a politikát és a gyakorlatot.” Megállapította, hogy az ifjúságkutatás az elméleti, módszertani és empirikus perspektívák vegyítésével sem tudta nagyrészt befolyásolni az ifjúságpolitikákat és gyakorlatokat. Szerinte a kutatási eredményekre adott politikai válaszokban a „hagyományos és lassú beleegyezés a helyreállító intézkedésekre” dominál.

Azzopardi azt állítja, hogy „a hatalom széleskörű gyakorlása különböző szinteken” rendszeresen azt eredményezi, hogy néhányan „hatalmat gyakorolnak a leginkább érintettek rovására”, és ezt a politikát sem a gyakorlat, sem a kutatás nem alakítja és formálja. Az elméleti gyakorlat, amely „a kutatási törekvések iránya a politika és a gyakorlat befolyásolására” mellett érvel, egy olyan megközelítés, amely segíthet a kutatás hatékonyabbá és eredményesebbé tételében, a fiatalok és az ifjúságpolitika hosszú távú hatásának megteremtésében.

René Bendit (2006) a kutatás, a politika és a gyakorlat kapcsolatát úgy közelíti meg, hogy figyelembe veszi az ifjúságra vonatkozó ismeretek társadalmi társ-termelését, melyet több szereplő, köztük az ifjúságkutatók és maguk a fiatalok törekvései alakítanak. Megállapítja, hogy „ebből a szempontból az ifjúságkutatás egy fontos szereplő a tudás előállításában és kezelésében.” Bendit bekintést nyújt a különböző megközelítésekbe, amelyek az ifjúsági ismeretek közös előállítására és kezelésére irányulnak, az alulról felfelé irányuló kezdeményezésektől, például a *Nemzetközi Szociológiai Társaság* 34-es kutatási bizottsága az ifjúságszociológiáról, a felülről lefelé irányuló kezdeményezésekre, például az Európai Unió statisztikai adatbázisai, és vegyes kezdeményezésekre, például az Európa Tanács ifjúsági kutatói hálózata. Az ifjúsági ismeretek társadalmi társtermelésének lencséje által elemzi a különböző típusú kezdeményezések előnyeit és hátrányait.

Bendit tovább vizsgálja az ifjúságról szóló tudás jövőbeli társadalmi közös produkcióinak különböző területeit és témáit, kezdve a politikai, társadalmi és gazdasági részvétel változó formáitól a globalizáció és az europaizálódásnak a fiatalok identitás szerkezetére gyakorolt következményéig. Tanulmánya megoldatlan kérdések listájával zárul, kiemelve többek között a tudásfilozófia közös kialakításának és vezetésének alapjául szolgáló eszközök, megközelítések és módszerek kifejlesztésének szükségességét.

Andreas Walther (2006) a különböző „átmeneti rendszerek” hatását elemzi a fiatalok életrajzi élményeire a destandardizáció, az individualizáció és az átmenetek széttagoltságának összefüggésében, melyet „az ifjúság és a felnőttkor közötti átmenetek jójó-izációjának” nevez. Az elemzés alapján azt vizsgálja, hogy a fiatalok tisztában vannak-e a szubjektív és a szubjektív értelemben vett döntések meghozatalának lehetőségeivel és következményeivel, és megvitatják, hogyan lehet megkönnyíteni és támogatni az ilyen döntéshozatali folyamatokat.

Walther hangsúlyozza, hogy a biográfiai tapasztalatok diverzifikálása és destandardizálása „hajlamos a nemzeti kultúrák értelmező repertoárját megsérteni”, valamint „a nemzetállamok politikai repertoárjait, amikor az átmenetek szabályozására törekcszenek.” Javasolja az átmeneti rendszerek tipológiájának kialakítását Európában, a megközelítéseket egyetemes, foglalkoztatás-központú, liberális vagy szub-védő jellegűnek minősítve, és megvizsgálja, hogyan lehet azonosítani ezen átmeneti rendszerek hatásait a fiatalok életrajzi felépítésére.

Walther tanulmányát az átmeneti rendszer modell előnyeinek áttekintésével zárja le, hangsúlyozva, hogy a modell megmagyarázza a strukturális különbségeket, azonosítja a „normális éghajlatot”, és tovább megy a kulturális értékek, valamint az átmeneti politikákat és a fiatalok válaszstratégiáit tájékoztató politikai fogalmak kezelésére. A modellt a politikai megközelítésekre is alkalmazza, leírja a politikai beavatkozásra vonatkozó, érvényes stratégiák különböző értelmezését, és bemutatja, hogy azok csak részben javítják a társadalmi integrációt.

Beatrix Niemeyer (2007) a társadalmi befogadás eszméjével szembesült politika és gyakorlat kihívásait vizsgálja. Az iskolából a munkahelyre való áttérés veszélyzónájában lévő, hátrányos helyzetű fiatalokat érintő kutatási projekt eredményei alapján vitatja az iskola-munka közötti átmenet főbb gazdasági és társadalmi perspektíváit, és alternatívaként bevezeti a gyakorlati közösségekben tanulás megközelítését. Niemeyer felhívja a figyelmet, egy népszerű, idealizált politikai narratíva – amely szerint a fiatalok európai identitását „élethosszig tartó tanulóként” lehet erősíteni az „európai értékek” által elfogadott környezetben – és a szakemberek egymásnak elmentmondó gyanúja – hogy a fiatalok sokoldalú valósága kevés motivációt hagy a tanulásra – közötti konfliktusra, mely gyakran az apátia és az elhidegülés ellen harcol. A tudásalapú gazdaság felé vezető úton, valamint a kontinens nagy részén a fiatalok munkanélküliségének drasztikus szintjével szembesülve megvizsgálja, hogy az iskola-munka közötti átmeneti rendszerek és programok kizárást vagy beilleszkedést eredményeznek-e, amit az általa leírtaknak nevezett verseny – a legtöbb szakoktatási és képzési megközelítés szakmai és oktatási elemei között – korlátoz.

Niemeyer kritériumokat mutat be a társadalmi és a részvételen alapuló tanulási gyakorlatokra összpontosító közösségek számára. Ezek a „gyakorlatokra összpontosító tanulási közösségek” munkahelyi környezetben történő tanulás segítségével újracsatlakoztatják az elszakadt fiatalokat, ezáltal segítve az identitásuk újjáépítését a munkahelyi környezetben. Niemeyer megvitatja a megközelítés akadályait és kihívásait, és azt hangsúlyozza, hogy a gyakorlatokra összpontosító tanulási közösségek helyzeti tanulás fogalma érvényes eszköz a formális és informális tanulási pályák integrálására, a fiatalok és társadalmi befogadásuk javára.

Walter Hornstein (2008) a globalizációs folyamatok következményeit vizsgálja a fiatalok szemszögéből – különböző szinteken és különböző dimenziókban –, és kritikusan foglalkozik az ifjúságpolitika és az ifjúságkutatás által adott válaszokkal. Elmagyarázza a „globalizáció” fogalmát és különféle jelentéseit és konnotációit,

megjegyezve, hogy a politikai célok hiánya a gazdaság- és erőorientált globalizációs folyamatban megzavarja a keretrendszer kutatását, azzal érvelve, hogy „a társadalomtudományi kutatásnak saját politikai keretét kell kialakítania.”

Hornstein bemutatja azt a tézist, miszerint a globalizációs folyamatok „új, nem hagyományos konstellációkat, referenciakereteket, kontextusokat hoznak létre a szocializációs folyamatoknak és a következő generációk társadalmi elhelyezkedéséhez”, és miközben a nemzeti hatásköröket átépítik, általában egy „regionális, helyi, nemzeti és globális osztályozási tényezők specifikus keveredési aránya” zajlik. Azt állítja, hogy ezek, a társadalmi változások jelentős dinamikáját kezdeményezik, ami a szocializáció megértésének és leírásának kihívásához vezet a globális rendszer pártfogása alatt.”

Hornstein új megközelítésekért kiált mind a globalizáció folyamataival foglalkozó kutatásokban, mind a politikákban (a nemzetek közötti összehasonlításon túl), másrészt javasolja a jelenleg használt nemzeti fogalmak és terminológiák vizsgálatát és kiterjesztését. Számos kutatási témát terjeszt elő, amelyek új dimenziókat adnának a globalizációs diskurzushoz, beleértve azt a kérdést, hogy a generációs változás hogyan alakul át a globalizációból eredő nyomás és lehetőségek fényében, és hogy a népesség összetétele és arányai hogyan befolyásolják a generációk közötti kapcsolatot.

Lynne Chisholm (2008), a kötet utolsó tanulmányában a nem formális tanulást vizsgálja kutatói szemszögből; a kutatás, a politika és a gyakorlat háromszögét a nem formális tanulás lencséjén keresztül értelmezi, mely, az észrevételei szerint, továbbra is alulreprezentált az ifjúságkutatásban érdekelt témák között, nem pedig a tematikus specialitás külön területe. Következésképpen a nem formális tanulás területe nem rendelkezik „erős és kifejezett fogalmi és elméleti bázissal”, s bár az ifjúsági ismeretek általában elengedhetetlenek az elismerési folyamatban, a rendelkezésre álló tudásbázis többnyire leíró és kontextushoz igazított.

Chisholm illusztrálja az ifjúságpolitika különböző szereplői között leküzdendő dilemmákat, megjegyezve, hogy sok oktatáskutató, akik a szakterületüktől és gondolkodásmódjuktól függenek, nem kutatja, hogy a nem formális tanulás hogyan járul hozzá például kompetenciák fejlesztéséhez, míg a legtöbb oktató szakembert nem biztos, hogy érdekelhetik az olyan fogalmi és elméleti kereteket, amelyeket például John Dewey vagy Henry Giroux fejlesztett ki.

Chisholm rámutat a bizonyítékokon alapuló politika iránti bizalom és a kereslet, másrészt pedig a célzott szisztematikus tanulmányok megfelelő keretei között tapasztalható ellentmondásra. Az ilyen gyakorlati példák, amelyeket kutatási eszközökkel dokumentáltak, idővel a példák felhalmozódásához fognak vezetni, és hozzájárulnak azokhoz az absztrakciókhoz, amelyek képesek arra, hogy empirikusan megalapozott ismeretekkel tájékozottassák a politikát és a gyakorlatot. Ez a megközelítés, Chisholm szerint, több kommunikációt és nagyobb együttműködést igényel az ifjúság területének szereplői között. Azt is megköveteli, hogy ezek a szereplők olyan lépéseket tegyenek – a jelen kötet szövegeinek kritikus olvasása által –, amelyek segítenek az aspirációs háromszögnek, a geometriai metafora látszólag vonzó egyszerűségén túlmutató valósággá válni.

Az európai ifjúságkutatás

Ola Stafseng

Gondolatok az európai ifjúságkutatás agendájának fejlődéséről és relevanciájáról a közép- és kelet-európai kutatók számára¹

Ha az ifjúságkutatás napirendjének fejlődését szeretnénk felvázolni, legalább két dimenziót mindenképp számításba kell vennünk. Más az, ami egy valódi világban megtörténik, és más, ahogy azt érzékeljük. Ha az utóbbival kezdünk, akkor azt emelném ki, hogyan határozták meg nekünk, akik az 1970-es években egy nyugat-európai egyetem kapuját átléptük, a társadalomtudományok területével kapcsolatos kutatásokat. A klasszikus és modern marxista elmélet képezte a fő érdeklődési vonalat, és butaságnak tartották a Parsons és Merton fémjelezte strukturális funkcionalizmus olvasását. Évekbe telt kijavítani ennek a megközelítésnek a szellemi károsodását és újraértékelni az olvasás szükségességét. Másrészről nem létezett az ifjúságkutatásra vonatkozó agenda, csupán egy nyílt terület, melyre saját fejlődésünk által hatást gyakorolhattunk (vagyis ahogyan mi azt, akkor feltételeztük).

Azok, akik az 1990-es években léptek a társadalomtudományokba, az egész világot posztmodernnek tekintették, így szükségtelenné vált a modernitás irodalmának olvasása – ezt a posztmodern kritikusok lefedték. Nem irigylem őket azokért az erőfeszítéseikért, amikor a jövőben fizetniük és kijavítaniuk kell a szellemi károkat. Másrészről, az akadémiai munkába akkor kerültek be, amikor az ifjúsági kutatás már rögzített napirendekből állt. Ez bizonyos mértékig új, posztmodern napirendek kialakításához vagy a már meglévő napirendi pontok módosításához vezetett, mivel ezek nemcsak szellemi tőkéből állnak, hanem az anyagi források jelentős részét is vonzzák.

Ez csak a kezdeti leírása annak a folyamatnak, melyben a kutatási területek alakulnak, változnak, ahogy a kutatási közösségek és generációk alakulnak és formálódnak. Az ifjúságkutatás konkrét területének további kidolgozásához néhány kulcsfontosságú fogalomra és megközelítésre lesz szükség, még akkor is, ha ez csak egy rövid történet lesz a számos alternatív megoldás közül. Három fő kérdésre vagy főcímre összpontosítok a továbbiakban. Az első a rejtett agendákról fog szólni, és hogy hogyan tehetnénk azt átláthatóvá. A második az ifjúságkutatást próbálja definiálni és arra kíván válaszolni, hogy mi is az ifjúság? A harmadik fiatal(abb) kutatóknak kínál stratégiákat, mivel azok eltérhetnek, különbözhetnek a meglévőktől.

1 A tanulmány eredeti megjelenése: Stafseng, O. (2001). Reflections on the development of agendas for European Youth Research. In: I. Guidikova & H. Williamson (eds), Youth research in Europe: the next generation (pp. 9-22). Strasbourg: Council of Europe Publishing. A szerző és az eredeti kiadó engedélyével: © Európa Tanács.

Átláthatóság vagy rejtett agenda?

Pár éves aktív kutatás után mindig jó ötlet nyilvánosságra hozni a kutatásunk eredményeit egy szélesebb, nemzetközi szintér előtt is. A legnagyobb elismerés, ha cikkünket közlésezi egy elismert folyóirat. Mégis bárkivel megeshet, aki akár 10-15 éven át folytatott kutatásokat olyan témákban, mint például az ifjúság és az oktatás és a társadalmi mobilitás kapcsolata, hogy évről évre elutasíthatják a cikkét, még akkor is, ha az tartalmilag és formailag is tökéletes. A legtöbb ember soha nem jön rá, hogy ennek valódi és fő oka a kutatási terület (nem feltétlenül maga a folyóirat) "kulisszái mögött" rejlik, és egy 5-10 főből álló belső kör, akik a terület definícióit „uralják” és csendes „kapuőrként” működnek.

Gyakoribbak az olyan esetek, mikor kollégák a periféria országaiból nyújtanak be (például egy romániai esettanulmányt) minőségi adatokkal, eredményeiket mégis mérsékelt érdeklődés vagy teljes csend fogadja. Ez a norvég társadalomtudományokra is jellemző, és a „norvég eset” mögötti érvelésünk az, hogy a kollégák többsége úgy gondolja, Norvégia annyira egyedülálló és kiemelkedő, hogy mindenki örül, ha többet megtudhat róla. Sajnos ez nem így van, és mindez gyakran csalódásokhoz vezet.

Az, hogy ki tartozik a perifériához és ki a centrumba főként nyelvi kérdés, így az Európa három vezető nyelvén publikáló anyanyelvűek kerülnek a „középpontba.”² Vannak azonban kivételek, hiszen itt nem univerzális törvényszerűségekről vagy sorsszerűségekről van szó, és nincs is okunk arra, hogy ezeket "játékszabályok"-ként fogadjuk el. Ezért a következő lépés az alsóbbrendűség leküzdése.

A történelemről - és a terület sokféleségéről/egységéről

Az ifjúságkutatás nem tekinthető homogén területnek. Ez egy elismert tény és a fő cél, olyan eszközök és koncepciók kialakítása, amelyek ezzel a heterogenitással együtt is képesek működni. Ez azt jelenti, hogy az egyes diszciplínákért és ügyekért folytatott harcot félre kell tenni és a kutatást tudományközi, interdiszciplináris keretek közé szükséges emelni. Ezért mondjuk azt, hogy az ifjúságkutatás mindenekelőtt tudományközi, majd transznacionális. Az ilyen terület feltérképezéséhez két úton juthatunk el: meta-tudományos diskurzusokon és tudománytörténeti vizsgálódáson keresztül.

Induljunk el a történeti vonalon, merthogy ez sem egyszerű. Mindenekelőtt sok ember azért foglalkozik ifjúságkutatással, mivel így elkerülhető a történelem; a fiatalok a jövő tanulmányozására használhatók. Másodsorban számos ország társadalmi, politikai és valós történelme – különböző okok miatt – nagyon alacsony státusszal rendelkezik az értelmiségiek körében. Ebben mutatkozik meg néhány olyan akadály, mely gátolja egy olyan szellemi és tudományos terület közös megértését, mint az európai ifjúságkutatás.

Amikor Romániában ifjúságkutatást végeznek, egy új történelmi kontextusra, az 1990-es évekre limitálják azt, és a tágabb referenciákat az európai társadalomtudományokban keresik, melyek előzőleg nem voltak elérhetőek. Ahogy én látom, senki sem ismeri el, hogy Európa egyik kimagasló ifjúságkutatója – az 1988-as haláláig – éppen a román Fred Mahler volt. Pályafutása utolsó 15-20 évében az európai (globális) ifjúsági kutatásban az interdiszciplináris diskurzusok fogalmának és modell-

² Ez az angol, francia és német nyelv. Tisztában vagyok azzal, hogy a spanyol nyelv más pozíciót foglal el a világon, de ez nem számít az európai kontextusnak – eddig, több, mint nyelvi okok miatt.

jeinek vezető szereplője volt, például a „juventológia”, mint áthidaló keretrendszer, hangsúlyozása miatt. Művei közül néhány angol nyelven is elérhető, de a főműve és utolsó könyvei csak románul jelentek meg (Mahler, 1983; 1986; 1987). Referencia-keretei – a nyugati és a keleti általános társadalomtudományok, a világszerte folyamatban lévő ifjúságkutatások és az ifjúsági agenda elemzése a 80-as évek végéig. Sajnálatos, probléma és egyben paradoxon is, hogy a romániai kollégák figyelmen kívül hagyják jelenlétét az európai diskurzusok közelmúltbeli történelméből, miközben elképzeléseit (néhány) kolléga Románián kívül használja. Ez nem egyedülálló példa arra, amikor a tudományos párbeszédet sajátos, helyi konfliktusok, félreértések vagy mítoszok blokkolják.

Ez a példa a bolgár ifjúságkutatások közötti különbségek jelzéséhez is hasznos. Romániával ellentétben Bulgária nem alakított ki semmilyen nemzeti vagy központi intézményt az ifjúság kutatására. De például Kovacheva Siyka vagy Petar-Emil Mitev írásaikban mégis nagy hangsúlyt fektettek az ifjúságkutatás eredményeinek 1990 előtti és utáni összekapcsolására, még úgy is, hogy az ország politikai körülményei radikálisan megváltoztak. Ennek a megközelítésnek a fontossága elsősorban olyan kapcsolatok létrehozásában rejlik, amelyek meghosszabbítják és elmélyítik a bulgáriai ifjúságkutatás kortárs történelmét. A második előny az, hogy a múlttal való kapcsolatok egyfajta hídként összekötik a bolgár ifjúsági kutatást az európaival, mivel Bulgária az 1980-as években az összehasonlító tanulmányok koordináló és kiadó központja volt (Hartmann & Stefanov, 1984).³

Ezek az emlékek, a kortárs történelem kezelésének különböző módjairól, első lépést jelentenek a közelmúlt felé. Még a „hidegháború” idején is, a két blokkra osztott Európával, az 1970-es és az 1980-as években élénk, összehasonlítható diskurzusokat találunk, amelyek többé-kevésbé azonos, fő referenciákon alapultak – néhány standard tanulmányon, vagy kiemelkedő elméleten (lásd: Kreutz, 1974). Ugyanakkor a jövőbeli vizsgálatok arra vonatkozóan, hogy miként értelmezték és használták ezeket a közös referenciakereteket Európa-szerte, egy komplex dekódolási munkát jelentenek a kutatók számára. De jelen szándékunk az, hogy az ifjúságkutatás közös agendájához való hozzáférési megközelítést hangsúlyozzuk, ahol az 1990-es évek a diverzifikációs árnyak legrosszabb időszakát képviselik. Az egyik sérelmem, amikor megfigyelem, hogy az 1990-es években a diákok és a fiatal tudósok úgy tanultak Pierre Bourdieu-ról, Anthony Giddens-ről vagy Jürgen Habermas-ról (és a közelebbi köreiről), mintha a közelmúltban felfedezett kultikus alakok lennének. Valójában ők már az 1970-es és 1980-as évek diskurzusában is jelen voltak, igaz néha más gondolati irányokat támogattak, mint ma.

Ezeknek a lépéseknek, a közös szellemi történelemben rejlő előnye, a közös tudományos örökség felfedezése. Ahhoz, hogy gyümölcsöző áttekintést nyújtsunk arról, hogy a különböző országok vagy egyetemek hogyan alakítottak ki változatos napi-rendeket a közös eredetektől, egy nagyobb lépést kell tennünk a múlt század egésze hosszabb távú perspektíváinak feltárása felé. Csak így érhetjük el, hogy a megoldat-

3 Más országok ezzel párhuzamos példákat mutatnak, mint például Észtország vagy Szlovákia. E kapcsolatok további előnye a közelmúlt történelmére nem tárgya jelen tanulmánynak. Nem kétséges azonban, hogy bölcs dolog tanulmányozni a fiatalok életkörülményeinek fejlődését ezekben az országokban. Igaz, 1990 körül eltűntek a népszerűtlen rezsimek, s a keleti és nyugati emberek ma már értékelhetik az általános politikai feltételeket, mégis szerencsés összehasonlítani, hogy a fiatalok hogyan éltek 1990 előtt és a jelenlegi körülmények között. Sok esetben sokkal rosszabb állapotban élnek ma, és ezeket a tényeket a tudományos közösségen belül és kívül is meg kell vitatni és nem szabad elrejtetni abban az ideológiai felfogásban, hogy a „történelmet a győztesek írják.”

lan problémák, mint a bumerángok, ne térhessenek vissza új és nem (könnyen) érthető címkék alatt. Íme, néhány példa a korai társadalomtudományok gazdag műhelymunkáiból:

Az ifjúságtudomány egyik fontos kiindulópontja volt, mikor Granville Stanley Hall 1904-ben meghatározta a „serdülőkor” fogalmát és koncepcióját (Hall, 1904). Néhány nagyon éles képet vetített a civilizáció történetében és biológiájában gyökerező személyiségváltozásról, a „Vihar és Vágy” („Sturm und Drang”) időszak alapján. Történelmi szempontból nemcsak új koncepciójának elméleti alapjait, hanem az alkalmazott kontextust is figyelembe kell vennünk: sikere csak akkor érthető, ha látjuk az oktatásban a kortárs, változó paradigmákkal való kapcsolatát. A folyamatban lévő és jövőbeli reformorientáció a tanterv és a tanítás (a német Herbart-hagyomány) hangsúlyát a gyermekek és fiatalok személyes fejlődésére helyezte át, Hall erős és ösztönző hatással volt a serdülőkori mentális és kognitív fejlődésről szóló eszmékre. Amikor Margaret Mead az 1920-as években elsőként járult hozzá az ifjúságkutatáshoz a samoa-i serdülő lányokról készült tanulmányával, kifejezett célja volt, hogy módosítsa Hall elméletét – egy másik kultúra bemutatásával „vihar és vágy” nélkül. (Mead, 1928; Côté, 1994). Még ha azt is állította, hogy be akarja bizonyítani, hogy Hall nem egy egyetemes pszichés állapotra mutatott rá a serdülőkornál, hanem inkább a serdülőkorban való bizonyos teljesítményre a modern kultúra egy specifikus formájában, ma már látjuk, hogy ez sokkal inkább a biológia és öröklődés, valamint az emberi fejlődés környezete közti vita kezdete volt. Ma már azt mondanánk, hogy ez az ellentmondás az ifjúsági kutatások sokféleségének és interdiszciplinaritásának kezdeti lépéseként értékelhető, és nem pedig Hall tévedésének tekinthető.

A szakirodalomban kétségek merülnek fel Hall európai befolyása kapcsán. Hall majdnem teljes tudományos végzettségét Európában (Németország) szerezte, és a Leipzig laboratórium alapítója, a modern pszichológia atyja, Wilhelm Wundt, büszkén hívta őt „Wundt-nak Amerikában.” Amikor 1909-ben Hall „saját” Clark egyetemének első húsz évét ünnepelte látványos módon, három meghatározó vendége is volt Európából – Freud, Jung és az ifjúsági pszichológia vezető professzora, William Stern (Rosenzweig, 1992).⁴ Sok más befolyás is érte, azonban néha nehéz azonosítani ezeket. Mindazonáltal Hall az első tájékoztató pontként szolgál a modern serdülőkor megértése során. Itt jelzem, hogy az irányok a reformoktatási mozgalom felé mutatnak (a második világháborúig), és ez a Kelet- és Közép-Európa nagy részén (hegemonikus) német nyelvet beszélő és író egyetemi intézeteket és hálózatokat jelent, mint a modern ifjúságról szóló korai ötletek kiindulópontja.

A második példa a történelemből vagy a jelenből indulhat ki. Ha az utóbbit választom, azt csak azért teszem, hogy Pierre Bourdieu (szociális) mező(k) koncepciójára mutassak rá, aki maga is elismeri, hogy a legtöbbet erről Kurt Lewin-től tanulta. Lewin (1890-1947) történelmünk egy nagyon érdekes „ajtónyitója”. A német ifjúsági mozgalom tagja volt, és Berlinben tudományos karriert futott be mielőtt zsidó menekültként az USA-ba érkezett. 1933-tól még ismertebb karriert futott be, végül az MIT-hez került, ám ennek korai halála vetett véget. A pszichológia és a szociológia is küzd azért, hogy klasszikus elméleti tudósukként ismerhessék el. Lewin ötleteivel az első ifjúsági vezetőképzési kurzusán találkoztam, mikor eredetileg három vezetői formát – az autokrata, a laissez faire és a demokratikus formát határozta meg, az ifjúsági klubokban folytatott tanulmányára alapozva.

⁴ Ez a látogatás különösen érdekes, mivel Freud első amerikai látogatása is volt egyben, mellyel jobban nyilvánosságra került ezen a konkrét találkozón kívül is.

Lewin tudományos hozzájárulása a társadalomtudományok széles körét fedi le, de itt csak néhány sajátosságra hívom fel a figyelmet, melyeket a jelenlegi kutatásban tanulmányozunk. A „fal leomlása” után Lewin volt az egyik legelfogadottabb amerikai társadalomtudós keleten – például az NDK-ban, ahol még nagyobb elismerésben részesült, mint nyugaton az 1970-es és 1980-as években. Itt hangsúlyoznom kell, hogy Lewin mindig hűséges maradt saját ifjúsági mozgalmakból merített tapasztalataihoz, és folyamatosan hangsúlyozta a gyermekek, az ifjúság és a szocializációs elmélet fontosságát, valamint erőteljesen befolyásolta a szociális pszichológia, a szociológia és a pedagógia alapelméleteit. Ezeken a területeken szoros szövetségben, partnerségben és barátságban volt, olyan orosz tudósokkal, mint Vygotsky és Luria. Abban az időben, Berlinben a szovjet pszichológia marginalizált volt, de tudatában kell lennünk annak, hogy ez a berlini-moszkvai szövetség két különböző, az emberi fejlődésről alkotott nézetekről szóló véleménnyel is szemben állt: a viselkedés-lélektan ellen érveltek – Pavlov ünneplése és az amerikai hegemonia miatt, de a freudi pszichológiát sem ismerték el spekulatív jellege és az empirikus „bizonyítékok” hiánya miatt.

Ezen irányzatok és ellenzőik elméleti feltevései, és azok ifjúsági elméletekre gyakorolt hatásai között számos lépés van. Hosszú ideig a kutatók nem látták a különbségeket a fiatalok megértésére irányuló mélyebb kutatások között. Az elmúlt években azonban számos oka lett annak, hogy tisztábban látunk az egyéni/társadalmi kapcsolatok szociális pszichológiájában tapasztalható paradigmatisabb különbségeket illetően: a fiatalok attitűdjeinek, cselekedeteinek stb. elemzésekor, mint a felszínes és egyéni elemek, a teljes egész nélkül, vagy hogy az egyénre – mint egy biográfiai történelem, egy biológiai pszichés „programra” való adaptációként – tekintünk a freudi hagyományt követve. Mindkét determinisztikus modellt ellensúlyozta egy harmadik alternatív módszer, mely során általánosságban az embereket, és különösen a fiatalokat (szándékos) szereplőként látják saját életükben – mint egyének vagy kollektívák (szubkultúrák). Ez a tájékozódás a régi tevékenységen alapuló elmélet újjászületéséhez vezetett („Tätigkeit”⁵), valamint a régi kapcsolatok bővítéséhez, például Lewin és Vygotsky között. Ezzel párhuzamosan az utóbbi években az orosz forrásokból régi szövegek sokasága vált elérhetővé, az USA-ban (és Európában) rendelkezésre álló fordítások révén; a régi archívumok a posztmodern eszmék trendjeit mutatják be egy új típusú életrajzi munkáról az ifjúság időszakában – ahol a fiataloknak reflexív önképzéssel kell alakítaniuk az életüket. A lényeg azonban az volt, hogy Lewin-Vygotskyn keresztül bemutassuk a keleti és nyugati szakmai párbeszéd értékelésének egyik történelmi vonását, amely bizonyos jelentőséggel bír az ifjúságkutatás alapjai szempontjából.

Általánosságban a tudományos területek kontinuitásáról és diszkontinuitásáról, főképp az ifjúságkutatásról

Ezek az ifjúságkutatások történelméből kiemelt rövid példák emlékeztetnek arra is, hogy a történelem mindig elmúlik, lezárul és feledésbe merül – nemcsak a politikai tragédiák miatt, hanem a tudományos életben is, amelyet előszeretettel tekintünk tisztának, nyitottnak és az örök igazság keresőjének. Fentebb már említettem azokat a kelet- és közép-európai tendenciákat, melyek a „Nulladik évet” az 1989/90-es évek körül állítják be. Ez általánosságban a politikában igaznak tekinthető, mindazonáltal

5 Az angol nyelvű tevékenységi koncepció ezen a téren sokkal diffúzabb kifejezés, míg a „Tätigkeit” német kifejezés pontosabban elmondja, hogy hová tartunk.

nagyon veszélyes lehet, ha a tudás és tudomány fejlődésére is rá szeretnénk húzni. Megfigyelhetjük azt is, hogy a két Németország 1945/49 után és az elkövetkező negyven évben meglehetősen másképpen fejlődött. Nyugat-Németországban a társadalomtudományok úgy működtek, mintha 1945 lenne a „Nulladik év”, míg az NDK-ban az elemi agenda-hoz tartozott, hogy a (társadalom)tudomány kritikus tudatosságát a náci idők előtt és alatt fenntartsa (lásd: Friedrich, 1976). Az újraegyesítéskor mindkét félnek óriási gondokat okozott, hogy ezek az eltérő gondolati világok kompatibilisen működjenek. A könnyebb útként a „nyugatiaknak” engedték, hogy az NDK társadalomtudományát „megszentségtelenítsék”. Úgy tűnik, a „keletiek” negyven esztendeje elfelejtődött, és ebben a pszichológia és a pedagógia különösen a nagy veszteségek közé tartozik.⁶

Az orosz forradalom (1917) utáni évekre szintén a drámai szétagoltság volt jellemző, mind politikai, mind gazdasági szinten. De ha feltérképezzük, hogy milyen írások születtek az oktatásról és kultúráról az 1920-as években, akkor olyan női szerzőket találunk, mint Krupskaya (Lenin felesége) vagy Alexandra Kollontaj. Ezekben egyrészt nagy hangsúlyt kapnak a legjobb orosz hagyományok, mint például a Tolsztoj oktatási elképzelései, akit más európai reformerek is terjesztenek/terjesztettek, másrészt pedig érződik belőlük a nemzetközi reformprogram vagy a női mozgalom felé való nyitottság. Oroszországban az döntő változások az 1930-as években zajlottak, a sztálinizmus horizontján, ami nagy csalódást okozott a nyugati kollégák körében.⁷

Ez néhány, a kutatási területeken kívüli körülményekből eredő példa volt a folytonosságra illetve tagoltságra. Ugyanakkor beszélhetünk a kutatás belső dinamikájáról is, amely szintén diszkontinuitáshoz vezethet, főként a paradigmatiszmas változások vagy új „iskolák” megjelenése által. Például a serdülők pszichológiájának bevezetése a fiatalokri bűnözés tanulmányozásába az 1950-es és 1960-as években paradigmatiszmas változást eredményezett a kriminológián belül, arra óriási hatást gyakorolva huzamosabb ideig. Míg az 1970-es és 1980-as években a „Birmingham-iskola” új paradigmákat nem eredményezett, következtetések voltak a korábbi „Chicago Iskola” humánökológiai és az irodalmi, nyelvi és kommunikációs kutatásainak valamint a kontinentális, humanista divatok kombinációja terén.

Ez a felvázolt – rövid megjegyzésekből álló – beszámoló a háttérrel, a kapcsolatokról, a folytonosságról és európai tagoltságról egy meglehetősen általános áttekintést ad az ifjúságkutatás főbb időszakairól. Nekem erre egy radikális megoldásom van: két időszakra kell osztani az évszázadot. Először is, a háborúk árnyékában rejtőzve, a 20. század első felében igen sokféle transznacionális ifjúságkutatás született, amit az új tudományágak létrehozása és a „korai” modernitás felfedezései hoztak magukkal. Erik H. Erikson „Gyermekkor és társadalma” tekinthető az időszak utolsó eredményének (Erikson, 1950).⁸ Térjünk el attól a tényről, hogy a könyvet az Egye-

6 Míg ezek az általános észrevételek, hozzá lehet tenni, hogy a német társadalomtudomány az elmúlt tíz évben az ifjúság és az ifjúságkutatási történeleme kapcsán temérdek művet írt, ám ezek egyértelműen a „következő generáció” tollából születtek, akik mindaddig hallgattak, amíg a háború utáni professzorok generációjának többsége nyugdíjba nem vonult.

7 Figyelemre méltó például, hogy 1930-ban Bertrand Russel összehasonlító elemzést készített a legradikálisabb oktatási kísérletről Moszkvában és Chicagóban, tizenévesek iskoláiban (Bruhn, 1932; Russel, 1932).

8 Ez a kijelentés arra vonatkozik, hogy az ifjúsági és identitásválságokkal kapcsolatos későbbi munkái mind a „Gyermekkor és társadalom” koncepcióinak és modelljeinek folytatása.

sült Államokban publikálták, és reflektáljunk inkább Erikson életrajzára. Tizennyolc éves korában, közvetlenül az első világháború után, egy hentes fiaként, a dán-német szülői otthonából menekül, középfokú tanulmányait vizsgák nélkül hátrahagyva. Németországban csavargó lett, egy Wandervogel (Vándormadár), aki csatlakozott a német Bündische ifjúsági mozgalomhoz (lásd Becker, 1946). Néhány évvel később Freud Anna rábukkant erre a jóképű fiatalemberre, aki Bécs egyik óvodájában dolgozott, ahol gitározott és gyönyörű dalokat énekelt a gyerekeknek. Anna meghívta őt a pszichoanalitikai intézetükbe, hogy ott folytassa tanulmányait. Itt kutató munkatársak voltak, míg 1938-ban menekülni kényszerültek a nácik elől. Még ha a gyermekekről és az ifjúságról szóló munkái és további kutatásai mind az USA-ban zajlottak is, a gyermekkorról és serdülőkorról szóló teóriája a Bécsben és Európában szerzett ifjúsági tapasztalatai és kutatói tanulmányai által született meg, a korai modernitás fogalmaiba ágyazva. Így tekintve a könyvére, fontos megemlíteni még Maxim Gorkij és Adolf Hitler – európai kultúrával és történelemmel teli – neveléséről szóló, kiváló esszéikkel teli fejezeteit is.

Az ifjúságkutatás következő és jelenlegi időszaka kiindulópontjának James Coleman „Adolescent Society” (magyarul: Serdülőkori társadalom) című munkáját tartom, ahol az író a tinédzser közösséget az oktatási értékekkel szembenálló ellentétes kultúráként azonosítja és értelmezi. A történelem észlelésének ezen módja, az időszakra jellemző néhány fontos tanulmány előfutára is, mint például Mead Samoa tanulmánya, és különösen Hollingshead „Elmtown ifjúsága” és Eisenstadt „From Generation to Generation” (magyarul: Genreációról generációra) című munkái (Coleman, 1961; Hollingshead, 1949; Eisenstadt, 1956). Mindannyian egy összetettebb, interdiszciplináris ifjúságkutatási agenda kezdetét jelölik, ahol az ifjúságot független társadalmi entitásként vagy egészként kezelik (holisztikus megközelítés).

Napjainkat a függetlenség és a szubjektív önképzés (önalakítás) domináns ifjúsági modelljeivel, általában „magas” vagy „késő” modernizmusnak titulálják, ami véleményem szerint egy jobb koncepció, mint a „posztmodernitás”. Az egész évszázad tudástörténetének összetettsége legalább két okra vezethető vissza. Az első az, hogy a posztmodern ifjúságról szóló tényleges diskurzusok könnyen téveszmékhez vezetnek, mivel a kutatók egyszerűen nem ismerik a korai modern ifjúságról szóló párbeszédet. Amikor ezeket a diskurzusokat összekapcsolják és összehasonlítják, a kutatók gyakran arra a következtetésre jutnak, hogy a modernitás teljes vonatkozását újra felfedezik napjainkban (Stafseng, 1994). Továbbá ez az áttekintés szükséges a nyugodt és kreatív, közös ifjúsági párbeszéd agenda kidolgozásához is Európában. Meg kell találnunk a hegemonikus és marginalizált ifjúsági diskurzusok „ki-mit-mikor”-ját olyan országokban, mint Oroszország, Olaszország, Franciaország vagy Svédország. A tudományos szakirodalomban előfordulhat a két világháború között egy hegemon diskurzus egy adott korban, ami másutt eltűnt és kihalt, míg egy hasonló diskurzus visszatérése az 1980-as és 90-es években nem más, mint ennek a korábbi diskurzusnak egy gyenge folytatása, ahogy az például Oroszországban és Svédországban is megtörtént. Vagy azt is felfedezhetjük, hogy az olasz társadalomtudományban soha nem alakult ki ilyen diskurzus, a fiatalok hipermodern kulturális gyakorlatai kapcsán. Vagy, mint azt a svájci kontextusban tapasztalhatjuk, Erikson látásmódja a tinédzserekről egykor marginális volt, ma viszont a hegemonikus diskurzus felé tart- ezért a svájci kollégáknak óvatosságnak kell lenniük, amikor bekapcsolódnak a késői modernitás európai diskurzusába.

Mi az ifjúság – és mi az ifjúságkutatás?

A probléma megközelítésének egyik módja a téma történetének és rejtett aspektusainak vizsgálata. A másik egy jóval közvetlenebb megközelítés, hasonlóan ahhoz, amikor meghatározzuk, hogy egy adott munkát egy adott kutatási területen belül vagy kívül kell-e definiálni. Ez az, amikor rá kell kérdeznünk, mi is az az ifjúságkutatás? A kérdés azonban bonyolult és nem egyértelmű a válasz. A legeredményesebb megoldás az, hogy ezeket a kérdéseket a terület belső diskurzusaiba foglaljuk bele. Bizonyára még akkor is sok olyan kutató lesz, aki elutasítja, hogy ő ifjúságkutató, de műveiket a területen belül mégis fontos hozadékként használják és vitatják meg, és természetesen lesznek olyanok is, akik ragaszkodnak ahhoz, hogy ők ifjúságkutatók, de mégsem lesznek a többiek által elismerve.

Ezeknek a kérdéseknek a további kidolgozása pragmatikus és leíró módon történhet. Ez azt jelenti, hogy a témát megvizsgálhatjuk úgy is, mint egy könyvtáros, aki a kiadványok gyűjteményét és a további besoroláshoz és regisztrációhoz szükséges tezausz rendszert kívánja létrehozni. Ez a liberális, leíró megközelítés, mielőtt egy normatív lépést tennénk, az eredmények koncentráltabb bemutatása és a viták irányába.

Az ifjúság(kutatás) tematikus konstrukciói

Az ifjúsági kutatást a tudásterület önkéntes és véletlenszerű konstrukciójának tekinthetjük. Vagyis úgy, mint az ifjúság – vagy „ifjúsági kérdések” tematikus konstrukcióját. Egy egyszerű ábrán, két tengely mentén ábrázolhatjuk. Az első tengelyen véletlenszerű sorrendben különféle tudományágakat és/vagy al-tudományágakat helyezhetünk el, amelyek összekapcsolódnak a területtel, mint például a pszichológia, a szociológia, az orvostudomány, a zenetudomány, a szociolingvisztika, a teológia stb. Szisztematikusabbá tétele érdekében a terület történeti fejlődését követően, időrendi sorrendbe is rendezhetjük őket, vagy a bibliográfiai adatok felhasználásával, kvantitatív jelentőséggel bíró sorrendet készíthetünk. Olyan tudományágakat is hozzáadhatunk a listához, melyek reményeink szerint a jövőben hozzájárulnak és sikerre viszik majd a területet – mondjuk az emberföldrajz vagy a filozófia.

A második tengely mentén fel lehet sorolni a tematikus kérdéseket, véletlenszerűen vagy szisztematikusan, mint például a bűnözés, a (szer)fogyasztás, az öngyilkosság, az iskola-munka átmenet, a nemi kérdések stb. Érdekes eredmények merülnek fel, ha szisztematikusak, történelmi vagy kvantitatív jellegűek próbálunk lenni, az elmúlt évtizedekben bekövetkezett fókusz- és hangsúlyváltás miatt, beleértve a különböző nemzeti középpontban lévő témákat is. Például Lengyelországban erős az érdeklődés a fiatalok körében előforduló kövérség (orvosi) kutatása iránt, Albániában pedig a kollégák a migrációra és az ifjúságra összpontosítanak.

A két tengely között keletkezett tér, a tudományágak és kérdések közötti találkozáspontok határozzák meg az ifjúsági kutatás területét.

E két tengely között elképzelhető egy központi vonal is, melyen feltételezhetően a „mainstream” ifjúságkutatás halad. Ez azt jelenti, hogy (elvárásaink szerint) bármely országban találunk alapvető serdülőkori pszichológiára; szociológiában az iskolából munkába való átmenetre; néhány alapvető demográfiai kérdésre; vagy iskolai eredményekre vonatkozó tudományos tevékenységet és ismereteket. Ezzel egyidejűleg az ábra reflektálásra is készíthet, hogy a változások, az előrehaladás vagy a fejlődés hogyan történhet meg ezen a területen. Például a fiatalok szubkultúráinak kérdé-

se (nem szubdiszciplináris szemszögből, csak az egyszerű modell hiányosságainak bemutatása érdekében), tudjuk, hogy sokáig a kriminológia tanulmányozta őket, és ezért szinte a bandák/gangek (angolul: gangs) szinonimáiként, nem pedig mindennapi társadalmi formációnak tekintették a csoportokat. Az elmúlt 10-15 évben azonban láttuk, hogy pl. a (modern) zenetudomány nagy érdeklődést mutatott a zenei szubkultúrák iránt, és ez megváltoztatta az általános nézeteket a „normális” ifjúsági csoportokban élőkről.

Ez a megközelítés egy olyan értekezést indíthat el, mely szerint a tudományágak és problémák új vagy meglepő kombinációi gyakran az innovációk és az új tudás forrásai, szemben a folyamatosan ismétlődő tanulmányokkal. Például körülbelül 30-35 évvel ezelőtt egy rövidtávú érdeklődés mutatkozott az ifjúsági nyelv iránt a kriminológiában, mely a bűnözés és a „tolvajnyelv” ismerete közötti kapcsolatot hivatott feltérképezni. Ez az érdeklődés azonban gyorsan elhalt és elapadt, viszont az elmúlt években egy óriási skandináv és brit projekt keretein belül újra elkezdték vizsgálni az ifjúsági nyelv(ek)et humán tudományági (és nyelvészeti) alapon, melyben a tolvajnyelv az egyik legfontosabb érdeklődési területet teszi ki. Nagy elvárásokkal vizsgálom az eredményeket, mivel ezek a tanulmányok jelentős hatással lesznek a humán tudományokra, valamint hozzájárulnak az ifjúságkutatás „napirendjének” bővítéséhez. A másik kérdés az, hogy mi következik az ifjúsági fejlődéslelektan kevéssé erős pozíciója után. Az ifjúságkutatás ezen ága évtizedek óta úgy ítélte meg, hogy a személyiség „normál” fejlődése egyben etikus személyiséget von maga után. Ez a feltételezés ma már nem érvényes, és izgatottan várhatjuk a filozófusok és teológusok véleményeit, mikor belépnek erre a kutatási területre, az erkölcsi és etikai kérdések megvitatásába.

Az ábra nem képez határokat a kutatási területnek, hanem inkább egyfajta anarchikus logikai elvre épít, amely bábeli toronyhoz vezet. De vannak szabályozó elvek és/vagy mechanizmusok. A tudományterületek tengelyét főként a tudományos és kutatói közösségek szabályozzák. Egyes országokban és intézményekben erős határok és a versenyek uralkodnak a tudományágak között, amelyek megnehezítik az ifjúságkutatást az előrehaladásban (és általában a tudományágakban is) – itt az ifjúságkutatók boldogtalan és elszigetelt egyénekként jelennek meg. Más helyeken nagy a szervezetfejlesztési érdeklődés, így például az egyetemek maguk is szívesen vesznek részt központok és kutatási környezet létrehozásában a meglévő oktatási karokon, az interdiszciplináris kutatás és a tudásfejlesztés ösztönzése érdekében. A humán- és társadalomtudományok számára automatikusan 3-4-5 önmagában is nyilvánvaló téma érkezik ezekhez a „napirendekhez”: nők/nemek, gyermekek, ifjúság, média és környezet. A problémák fejlődését főként a (külső) társadalom irányítja, akár erkölcsi pánikkal, akár tudatos politikai döntéshozatalként. Például az ifjúsági minisztériumok és/vagy kutatási tanácsok rövidebb vagy hosszabb ideig programokat szerveznek és finanszíroznak, melyeknek fő célja, hogy hosszabb időre néhány problémára összpontosítsanak, és koherensebb tudáshoz, illetve tudományos kompetenciákhoz jussanak. A legegyszerűbb módszer bizonyára egy „tisztán” ifjúsági program létrehozása lenne, de az ifjúságkutatás gyakran olyan projektek erős ága, mely a nemek, a média, a (szer)fogyasztás, a jólét stb. témáit térképezi fel.

Az 1980-as évek közepén az ifjúsági ügyek pusztító anarchizmusa ellen a legeredményesebb fellépést szimbolikusan az Ifjúság Nemzetközi Évében 1985-ben összegyűjtött információk jelentették. Az Év retorikája elsőbbséget adott a részvételnek, a fejlődésnek és békének, mint vezető témáknak, és iránymutatásként szolgált egy át-

fogó – nemzeti (helyi), regionális és globális szintű – ifjúsági politika kialakításához. Abban az időben nem volt egyszerű meghatározni, hogy ez csak rövid távú retorika volt-e, de a későbbi eredmények azt mutatták, hogy az egész témát jól elemezték, elkészítették és beépítették az ifjúsági ügyek helyi szintű és nemzetközi együttműködésének bővülő programjába. (Stafseng, 1998).

Párhuzamos érvelések – az állami ifjúságpolitikában és az ifjúsági kutatásban – képezték a viták alapját. Emellett végtelen számú, széttöredezett ifjúsági kérdés nőtt ki magát, különféle adminisztratív ágakban elválva egymástól. Az ifjúságpolitika részvételi dimenziója helyébe az (ifjúság) adminisztratív alárendelése lépett. Az ifjúsági kutatók válaszát ezekre a fejleményekre már 1925-ben megfogalmazta Eduard Spranger a „*Jugendpsychologie*” első kiadásában (Spranger, 1924/1932). Egy békát élvezfelboncolása után nem lehet a darabok összeillesztésével újra „felépíteni”, utalva ezzel a töredezett humántudományokra. Ugyanezen érvelés alkalmazásával egy átfogó, holisztikus ifjúságpolitika és a résztvevő, elkötelezett fiatalok közötti kölcsönös függőség jött létre. Mind a politika, mind a kutatás számára ez egyfajta váltást jelentett, az ifjúság domináns problémaorientált megközelítésétől, a fiatalok -- egyéni és kollektív szintű – erőforrásait kereső irányelvektől a kutatásokig.

Az 1980-as évek közepe óta tapasztalható, hogy a modern ifjúságpolitikai keretrendszerhez alkalmazkodó országok új és különböző ifjúsági diskurzusokat és „napirendeket” is meghatároztak, valamint az ifjúságkutatásban új témákat vezettek be, hozzájárulva a holisztikus ifjúságpolitikához. Az eredmények nem csökkentették a kábítószerekkel, a bűnözéssel, a munkanélküliséggel stb. kapcsolatos kutatások számát, hanem egyre nagyobb igényeket támasztottak az integráltabb, szintetizáló ismeretek megszerzésével kapcsolatban. Ezzel párhuzamosan növekedtek a különbségek az ifjúságkutatás jobb és gyengébb feltételeivel rendelkező országok között. Az elmúlt tíz év változásai során különösen Kelet- és Közép-Európa országai veszítettek sok erőt és pozíciót, kivéve néhány olyan országot, mint Lengyelország, Szlovákia, Albánia, Szlovénia és bizonyos mértékben Románia. Oroszország egy nagyon különös és ellentmondásos eset, amelyet e dokumentum keretein belül nem lehet megvitatni.

Hangsúlyok és kiemelések

Visszatekintve a háború utáni évtizedekre, azt tapasztalhatjuk, hogy a kutatási terület nem ugyanazt az ifjúságot vizsgálta és vitatta. Ez részben az empirikus és elméleti ifjúságfogalom kapcsolatának és az ifjúság valóságos körülményeinek radikális változásainak köszönhető – például a munkaerő-piacról az oktatási intézményekbe való állandó átmenetnek. Ugyanakkor fontos volt, hogy a kutatási területen belül is változtassuk a hangsúlyt. Megkísérlünk kiemelni fő irányvonalat.

Az 1950-es években az érdeklődés középpontjában az új tinédzserek, a bűnözés és az általános nyugtalanság állt, melyet Helmut Schelsky a „*Die skeptische Generation*” (Schelsky, 1957) című cikkében vázolt fel. Az 1960-as éveket nehezebb leírni, mivel azt „Amerika kiszöldülése” és az „Ellenkultúra születése” jellemzi. Mindenki számára, aki komolyan elmélyül az 1968-75-ös időszak kutatási irodalmába, egyértelmű, hogy a hangsúly a problémás tinédzserekről az „ifjúsági mozgalmakra” és a húszas éveikben járó diákokra került át.

Mivel ezek a kiadványok a hetvenes évek során elavultak, egyben „nevetségesebbé” is váltak, és egyfajta kétségbeesést keltettek a korábbi diákaktivisták körében, akik leírták, hogy a „késő kapitalizmus”, hogyan nyerte meg a harcot a fiatalok fejében (emlékszem néhány német könyv címére, amelyekre itt nincs terem hivatkozi).

Az aktivizmus, a mozgalmak és a diákok hangsúlyozása akadályt jelentett, amikor a fő irányvonalak az 1970-es évek végéről a 1980-as évek elejére átvérve megváltoztak. A fókuszban lévő ifjúságot ismét a tinédzserek képezték, akikről széles körben beszéltek. Alapvető kétely merült fel arra vonatkozóan, hogy a nyugati országok vajon Reagan és Thatcher rendszereit, mint a „jobbboldaliak új osztályháborúját” élték-e meg, ami növekvő és robbanásszerű ifjúsági munkanélküliséghez vezetett. Vagy bizonyos fejlett gazdaságok korszerűsítésének, vagy fejlődésének voltak szemtanúi, ahol az új képesítési igények az ifjúsági (serdülőkori) időszakot a munkaerő-piacról az oktatásba helyezték át. A Nemzetközi Ifjúsági Évet pozitívan ítélem meg, mivel az új ifjúságpolitikák társadalmi és civilizált rendet hoztak ebbe a kaotikus agendába – olyan változást elősegítő vitatémákat, amelyeket modernizáló fejlődésnek tekintettem. Mivel ezek a fejlődési folyamatok Spanyolországban, Olaszországban vagy Oroszországban még mindig tartanak, nyitott vagyok az alternatív leírások és értelmezések megvitatására.

Az 1990-es évek elején új agenda alakult ki. Az 1980-as évek meglepő közmegállapodásokkal zárultak a modern serdülőkor pozitív értékeiről, az ifjúságkutatások (vagy az ifjúsági munkások) évtizedes erkölcsi pánikja és bozótharca után. Ma még az oktatásban is megtaláljuk a zajos, kreatív és önképző tizenévesek iránti igényeket. A problémafókusz a serdülőkor utánra, a meghosszabbított ifjúsági évekre – vagy a felnőttkorhoz való hozzáférés hiányára („örök ifjúságra”) helyeződött. Ez megint eltér a serdülőkori pszichológiától, és helyette a demográfiát, a lakhatást, a diákok pénzügyeit, a generációk közötti jóléti elosztást stb. kell vizsgálnunk (Stafseng, 1998).

Az 1990-es évek második trendje az ifjúsági és oktatási diskurzusok új menetrendjének tekinthető. Még ha Colemanra, mint a tényleges ifjúságkutatás időszakának vezéregyéniségére is tekintünk – aki oktatásszociológusként középiskolai tanulmányok révén „tizenéves közösségeket” vizsgál – a modern ifjúságkutatás fő hagyományait egészen másként kell jellemeznünk. A hagyomány azt követelte meg, hogy maradjunk kívül és/vagy alapvetően kritikusak az oktatással. Az oktatás és oktatáskutatók valamint az ifjúságkutatók kölcsönösen bizalmatlanok voltak egymással - ez a legtöbb országra vonatkozik.⁹

A kilencvenes években egy olyan újabb agendával találkozhatunk, mely megbontja a tradíciók határait. E változásoknak több oka van. Az ifjúságkutatás oldaláról az iskolák – térben és időben – egyre nagyobb jelentőséggel bírtak, és az ifjúság és ifjúsági kultúrák kialakulását ma az oktatás jobban befolyásolja, mint a család és a szabadidő. Az iskolák egyre nehezebben tekintenek az iskolai falakra, mint a releváns tanulás hatáira, ugyanakkor az oktatás lemarad, ha az iskolán kívüli tudásról van szó. Olyan problémáknak tanúsítanak jelentőséget, mint a formális és informális oktatás közötti kapcsolatok és „a demokratikus állampolgárságra való nevelés.” Megfigyelhetjük olyan kérdések növekvő jelentőségét, mint a formális és informális oktatás közötti kapcsolatok, és a „demokratikus polgárság megtanulása”. Az állampolgárság téma számos régi és új kérdést vet fel az oktatás történelméről, a jóléti állam történelméről, az erkölcsi és politikai oktatás nagyban eltérő nézeteiről és hagyományairól, és nagy részben a nacionalizmus, a globalizáció és a multikulturalizmus közötti kapcsolatokról. Ennek következménye, hogy az intézmények elválasztása megszűnik csakúgy, mint a munkamegosztás a különféle tudományágak között.

⁹ Kerülni fogom a brit tapasztalatok megvitatását ezekben a kérdésekben, mivel ez sokkal bonyolultabb és kidolgozottabb történelmet mutatna, ugyanakkor ugyanazokat a főbb trendeket is mutatja.

Ezek a tendenciák ugyanakkor történtek, amikor Európa régi megosztottsága véget ért, és Kelet-Közép-Európa és a Nyugat új politikai, kulturális és tudományos rendben próbálták megtalálni egymást, beleértve az ifjúságkutatás új menetrendjét. Különböző okokból azonban nem volt könnyű felismerni, hogyan valósulhat meg mindez egyenlő feltételekkel. Kelet-Közép-Európa számos országának fő érdeke a nemzetépítés, az erős állam rossz tapasztalataival a múltból, amelyet nem könnyű kombinálni a modern piacgazdaság elveivel. A fejlett európai gazdaságokban az állampolgársági diskurzus lényege, hogy leküzdjék a nemzet és az állam hagyományos korlátait. Ezen a kiegyensúlyozatlan kereten belül lehet, hogy minden oldal irányítását megfáradt férfiak formálják, és a fiatalabb generációk a vezetőktől eltérő irányban orientálódnak – mind Nyugaton, mind Keleten. A helyi, nemzeti/regionális, európai vagy globális szinten az állampolgárság forrásaival kapcsolatos generációs kérdés egy közös európai menetrend egyik kiinduló platformjává válhat, bár a társadalmi feltételek és a potenciális eredmények nagyon eltérőek lehetnek.

Eddig ez az elemzés az általános politikai napirendeknek megfelelően, kényelmesen megállná helyét legtöbb hivatalos európai irodában. De ahhoz, hogy normatívabbá váljunk, és a társadalmilag felelős ifjúságkutatásért harcoljunk, egy kicsit tovább kell mennünk. Ez azt jelenti, hogy egy fogalom általános és felszínes szintjéről, mint pl. az állampolgárság, egy összetettebb és kényesebb irányt kell vennünk. Ez a kritikus kutatási jelentések bizonyos formáihoz való visszatérést jelenti az 1970-es évek stílusában, sokkoló történetekkel a jóléti kapitalizmus hátsó utcáiról a hatalmi hatóságokkal szembeni „eszmék és valóságok” szembesítésével. A problémák itt nem a történetek voltak, hanem a „féltörténetekben” a szegényes, felelőtlen vagy hiányzó elemzést értem ez alatt. A közelmúltban a volt NDK egyes közösségei hasonló típusú jelentéseket készítettek a neonáci ifjúságról.

Pozitív perspektívával kezdve az állampolgárság fogalmát, amely az oktatás, a szociálpolitika, az ifjúságpolitika és a politikai elmélet ötleteinek gyümölcsöző kombinációja, megvizsgálhatunk néhány vezető dokumentumot a témában, hogy lássuk a felszínes változat vajon egy megálmodott új, európai ifjúsági arisztokráciához vezet-e – az új középosztálybeli csereprogramokon részvevő ifjúsághoz, az utazókhoz, az Európa Tanács és az EU tanfolyamain résztvevőkhöz stb. Innen fontos a fogalom olasz kontextusban való értelmezése az elmúlt pár évet tekintve. Olaszország fiataljai soha nem voltak részesei a háború utáni zavargásoknak, néhány 1968-as diákot kivéve, hűek voltak családjukhoz és jól viselkedtek a társadalomban. De az elmúlt pár évben helyi kezdeményezéseket követve szinte mindenhol létrehoztak „ifjúsági akciókat”, melyeket országos hálózatba kapcsoltak – mindez igen agresszívnek és erőteljesnek hat. Érdekes, hogy az állampolgárság fogalmát milyen komoly mértékben lehet alkalmazni a folyamatban lévő történések áthatóbb megértére.

Ezután vehetjük az elmúlt évek tapasztalatait a balkáni térségben, amely nem az egyetlen olyan terület Európában, ahol (a fiatalok körében) újfajta nemzeti nacionalizmus alakul ki. Szükség van kutatásra, megvitatni, hogy ezek a nacionalizmusformák összeegyeztethetők-e az állampolgárság fogalmával. Ez könnyen vezethet egy nem gyümölcsöző, felületes és erkölcsi diskurzushoz, amelyet csak a norvég nacionalizmus történeti összehasonlításával bonyolítanék, amikor Norvégia skandináv „Kosovo” volt (de az utolsó pillanatban elkerülte a háborút a svédekkel). Karl Marx azt állította a tőkérről, hogy nincs hazája, ám megkérdőjelezhetjük, vajon a valódi állampolgárról alkotott képünk nem a hazával függ össze – vagy mivel?

Most nem szeretnék következtetéseket levonni, de nem szeretem, hogy az „Európa” vagy az „állampolgárság” csendes vagy ketyegő bombák felett folytatott diskurzus-hoz vezet. Ehelyett inkább a kritikus megközelítéseket részesítem előnyben, ahol az ifjúságkutatás a társadalmi és politikai felelősség legrosszabb problémáit vizsgálja, miközben hajlandó hozzájárulni a gyakorlati és politikai fejlődéshez.¹⁰

Stratégiaiák a fiatal kutatók számára?

Ahogy elkezdünk különbséget tenni maga a kutatási terület, és a között, ami számomra/számunkra fontos belőle, ahhoz a kérdéshez kellene eljutnunk, hogy a fiatal kutatók mit tudnának vagy tudnak tenni? Mivel nem hiszem, hogy nőnek kell lenni a nők kutatásához, vagy gyermeknek a gyermekek tanulmányozásához, így aztán úgy gondolom, hogy fiatalnak sem kell lenni ahhoz, hogy jó ifjúságkutató legyen valaki – vagy, hogy a fiatal kutatóknak szükségszerűen nagy érdeklődéssel kell rendelkezniük az ifjúsági kutatás iránt. Itt azonban fontos, egy olyan stratégiai terv, amelynél a fiatal(abb) kutatók ténylegesen érdekeltek az ifjúsági kérdésekben.

Háttér-napirendként azt mondanám, hogy elsősorban a saját helyzetüket és körülményeiket kell tanulmányozniuk, mint a generációk közti jelenlegi általános akadémiai problémát. A legtöbb fejlett országban, az 1970-es években az akadémiai és kutatási pozíciókba történő egyszerű toborzás fellendült, és ez a (mi) generációnk még 15-20 évig ebben a pozícióban fog munkálkodni. Tehát a fiatalabb kutatók alapvető, általános problémája az akadémiai rabszolgaság valósága – és hogy a korábbi rabszolgák eléggé naprakészen tudják-e tartani a tudásukat, hogy betöltsék a pozíciókat?

Szervezeti orientációk: a szakpolitikai és az akadémiai hálózatok között

Senki, legalábbis nem a humán- és a társadalomtudományokban, ma már nem törekedhet intellektuális karrierre, pompás elszigeteltségben. Fontos megtalálniuk a többi kutatót, azonosítani a társaikat – először diákként, később pedig közeli és távoli munkatársakként itthon és külföldön. Minden kutatás az együttműködés és versengés egy furcsa kombinációja.

Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy egy fiatal kutatónak szervezettnek kell lenni, vagy a megfelelő szervezeti keretek után kell kutatnia. Ezek az irányzatok két irányt követhetnek, gondosan figyelve, hogy mi történik a politikaalapú hálózatok és az akadémiai hálózatok között, és ezek eltérő következményeire. Helyi szinten egy önkormányzat vagy minisztérium hozzáférési lehetőséget biztosít a szakpolitikai hálózatokhoz, miközben például az Európa Tanács képviseli ugyanazt az irányt európai szinten. Az akadémiai hálózatoknál a nemzeti szövetségek, az ISA Kutatási Bizottság 34 segítségével, vagy még kevésbé hivatalos hálózatokkal végzik a kapcsolatok felügyeletét.

A fiatalabb kutató releváns szükséghelyzete a területhez való hozzáférés, a feladatok és projektek, valamint a szakértői kapcsolatok fejlesztése. Ha fiatal vagy, és nincs megalapozott hírneved, a legegyszerűbb néhány szakpolitikai irányvonal mentén mozogni – kisebb vagy ambiciózusabb jelentéseket készíteni egy önkormányzat, egy minisztérium vagy egy nem kormányzati szervezet számára. Sok ifjúságkutató így

¹⁰ Az 1999. júniusában, Budapesten tartott Európa Tanács Ifjúsági és Sportigazgatóságának ifjúsági kutatásáról szóló legutóbbi konzultációs találkozón tartott kerekasztal-beszélgetésre hivatkozva. Johan Galtung hozzájárulása az igazgatóság honlapján <http://www.coe.int/youth>.

kezdte pályafutását. Ez előrelépést jelent az erősebb szponzor / ügyfél-kapcsolat, és gyakran a közigazgatáson belüli fontos társak közötti kapcsolatokban is, amelyek a fiatal kutatókat a nemzetközi találkozók és az együttműködés szintjére is emelhetik. Nincs semmi baj ezzel a pályával, azonban a szükséges védekezni az esetleges „zsákutca” ellen, vagy bejutni egy olyan közigazgatásba, amely biztosítja a megfelelő, releváns akadémiai hálózatban való elhelyezkedést.

Jelenleg a kínai kollégák a megfelelő szponzort nemcsak a közsférában, hanem régi barátaiknak és azok karrierjének köszönhetően a magánszektorban is megtalálják. Ez releváns lehet a kelet- és közép-európai kollégák számára is, a gazdasági javak jelenlegi eloszlásával (a Soros Alapítvány ennek egy érdekes példája).

Az akadémiai hálózatok jelentős jellemzője, hogy gyakran az érdemeken, hierarchiákon és formálisabb kritériumokon alapulnak – ezek természeténél fogva „gerontokratikusak”. Ez csak egyre rosszabb minél több pénzt és hatalmat találunk egy adott hálózatonál. A jelenlegi ifjúságkutatási hálózatok azonban általában nyitottabbak és könnyebben hozzáférhetők.

A lényeg azonban az, hogy ezeket a szervezeti megfontolásokat – akár politikai, akár akadémiai hálózatokat – ne tekintsék a kutatáson kívülinek. A kutatások belső dimenziójaként a hálózatok tudásterületeket vagy „törzseket és területeket” alkotnak. Bourdieu területének fogalma és a Foucault diskurzusának koncepciója hasznos lehet a hálózatok dinamikájának tükrözésében és megértésében, különösen az ifjúságkutatás, mint megfigyelés vagy a személyes tapasztalat általános elemzése részeként. Itt nem lehet megoldani a napirend kérdését, csak hangsúlyozni, hogy ezek a fogalmak különböző módokat kínálnak a szellemi területek társadalmi pozícióinak és hatalmi dinamikájának megismerésére és megértésére, valamint a kutatás és a kutatás eredményeinek irányítása közötti különbségekre.

Utolsó pontként hozzátenném, sajnálatos, hogy a pozitívizmusról folytatott megbeszélések során olyan nagy figyelmet szenteltek a módszereknek és a belső kutatási folyamatoknak. Számomra a pozitívizmus valódi áldozatai azok, akik úgy gondolják, hogy semleges az, aki tudatlanul és/vagy passzívan viszonyul az általuk vizsgált személyek környezetéhez és diskurzusaihoz.

Akadémiai orientációk: a puristák és az interdiszciplinaritás hívei között

A fiatal(abb) ifjúságkutatók karrierjük korai szakaszában felfedezik, azonosítják és fontolóra veszik az akadémiai orientációikban döntő dilemmát. Maga a kutatási terület kihívásai, az interdiszciplinaritás hangsúlyozása, részben pedig az a feltételezés, hogy az alapkutatás és az alkalmazott kutatás közötti különbség gyenge jelentőséggel bír a területen. Az ifjúságkutatók könnyedén dolgozhatnak szakpolitikai kérdésekkel vagy a gyakorlattal, az elméleti alapfogalmak és módok színes felhasználásával (ahogy azt később kollégám, Sven Mørch bizonyítja). Az interdiszciplinaritás nem (csak) a különböző tudományágakkal való párhuzamos működést, hanem az egyes megközelítések és tanulmányok bizonyos irányultságát és nyitottságát is jelenti.

Ez arra utalhat, hogy a kevert kutatási stílus erény. Ez az erény jól és kockázatok nélkül működhet, ha az ember akadémiai körökben foglalkoztatott, vagy ösztöndíjas. A fiatal kutatóknál viszont általában nem ez a helyzet, ők inkább a bizonytalan karrier, vagy kutatási feltételek korai fázisaiban járnak, leggyakrabban szigorú fegyelmi rendszerrel –, a puristákkal, akik a sztenderdeket és a játékszabályokat meghatározzák. Ez a gyakorlat akkor jön létre gyakran, amikor az intézetek határozott idejű

szerződésekkel alkalmazzák az adott kutatókat, akik ugyanakkor pályájukat megpróbálják saját intézményüknél egyetemi és a doktori ösztöndíjak mellett egyengetni.

Ezekre a dilemmákra nincsenek szabványos megoldások. Fontos, hogy őszintén elemezzük és megítéljük e kérdések valóságát. Néhány országban ezek a formális vagy informális szabályok annyira szigorúak, hogy nem adnak teret a kísérletezésre, mindössze elfogadják az érvényes jegyeket a „kutatási vonatra”, az ifjúság témájának alapszintű ismerete mellett az egyéni tudományágon belül elvárják, hogy az egyén az ambícióit a későbbi szakaszokban bővítse. Más országokban vagy egyes egyetemeken vagy intézetekben az interdiszciplináris fejlesztés a legmagasabb prioritás, de néha nem kombinálódik a kifizetődő gyakorlatok változásaival. Tehát a fiatal és a lelkes tudósok nagyon későn fedezhetik fel, hogy hét évig dolgoznak Rachelnek, aztán még hét évet Leanak, és ami valójában történt az az, hogy – olyanná váltak, mint Rachel, Lea vagy talán senki, nem emlékszem...

A vitatott kérdés általános és aktuális problémája az, hogy a humán és társadalomtudományok terén elért előrehaladás az interdiszciplináris kutatáson keresztül történik, a tudás/elmélet hagyományainak és/vagy módszertani megoldások új és meglepő kombinációinak segítségével. Az ifjúsági kérdésekkel kapcsolatos kutatások különleges előnyökkel és vonzerővel bírnak, mivel azok efféle felfedezésekkel járnak együtt. Ez nem csökkenti a dilemmát – fontos a fiatal korban bekövetkezett haladás, segít elkerülni, hogy az egyén mindössze egy „régí fej legyen egy fiatal testen” a szakmai pályafutása hátralévő részében.

Univerzális elmélet vagy helyi mesemondás, mint az értelmiségi törzsek és területek megközelítése?

A kutatóközösségek rejtett vagy nyílt hierarchiái nagyon különbözhetnek egymástól, de gyakran megfigyelhetők az életkorra vonatkozó főbb trendek. Vegyük például a saját szociológiai tanulóéveimet. A tanáraim a háború utáni időszakban tanultak, még amikor az egyetemen ez a tárgy újdonságnak számított, és mivel nem volt tanárunk, kénytelenek voltak saját maguk erejéből elsajátítani. Tanárként ők nem szavaztak bizalmat a tanításnak, sem a tekintélyelvnek, miközben a növekvő számú diákcsoportunknak meg kellett szerveznie a saját tanulmányait. Ezek a tapasztalatok magukban foglalják a tanulás fontos, rejtett formáit – nem téve mindig boldoggá a kollégákat világszerte. Ma a legtöbb egyetemen és kutatóközösségben klasszikus társadalmi rend alakul ki, de el tudom képzelni, hogy néhány kelet-közép-európai országnak vannak olyan problémái, amelyek az előző és a jelenlegi politikai rendszerekhez kapcsolódó akadémiai generációkkal kapcsolatosak.¹¹

A fiatal kor egyik fő jellemzője az alárendeltség, a néha puha, néha brutális autoritásnak. Leggyakrabban ez azt a szabályt eredményezi, hogy a kezdők a kis problémákkal vagy kérdésekkel kezdenek, amelyek kiegészítéssel bővíthetnek nagyobb kérdésekre, és/vagy van egy mester agy, aki a kisebb darabok összeillesztésével és elemzésével épít fel egy komolyabb problémát – pl. valamilyen világkongresszuson. A fiatalabb kutatók játszótere tehát könnyedén válik a helyi mesemondás színhelyévé, konkrét vagy metaforikus értelemben, egy váróteremben ülve, még több globális és egyetemes kutatási problémára várakozva. Ez azonban akadályozza a kapcsolatok kialakítását és a nemzetközi társakkal való együttműködést, amely minden kutatási

11 Ez a tudományos bizalomhiányos probléma gyakran előfordult a német történelemben, számos okból, és sok érdekes kutatási kérdés a szellemi és tudományos élet generációs hullámaira vonatkozóan különösen Németországban tanulmányozható.

pályafutás kezdetén mindig kötelező. Ez nem feltétlenül a fizikai kérdés, a mozgás és az utazás, hanem az attitűdökkel és az orientációkkal kapcsolatos kérdés: Hol találom meg az érdeklődési köröm vezető irodalmi és kutatási környezeteit, és mi az univerzális és döntő diskurzus? Ennek következménye, hogy a helyi mesemondás alternatívájaként közvetlenül az egyetemes vagy alapvető „elmélethez” forduljanak, mely előfeltétele az érintett nemzetközi közösségek partnerségének. A kulcsszó a tényleges referenciakeretek megosztása, még akkor is, ha bizonyos esetekben úgy is tekintenek az emberre, mint „elefántra a porcelánboltban.”¹²

Amikor Gregory Bateson antropológus a kommunikációról és tanulásról ír, gyakran használ egy bizonyos példát a Zen-buddhizmusból, hogy bemutassa néhány lényeges pontját. A Zen-tanárrol (szerzetes) és a tanítványa érettségének teszteléséről szóló gyakorlatáról van szó. A tanítvány feje fölé helyezte a botot, mondván, ha azt mondja, hogy a bot létezik, vagy azt, hogy nem, megüti a fejét. Ha nem mond semmit, a bot akkor is megüti. Ezután az érett tanítvány megtámadja a tanárt és megszerzi a botot (Bateson, 1973).¹³ A tanulmányok és a kutatások mindig az autoritási hierarchiában fognak történni, és a szellemi haladás rejtett titka a bot azonosításáról, annak megfigyeléséről, majd a megfelelő időben történő megszerzéséről szól.

12 Sok kollégám volt, akik azt mondták, „várnak” a „nemzetköziesedéssel”, amíg meg nem csinálták a saját házi feladatuk, és van valami „mondanivalójuk”. Még mindig nem léptek ki a helyi „mesemondás” keretei közül.

13 Modellhelyzetként a Double Bind kommunikáció és a fejlett tanulás logikáinak bemutatására szolgál („A játék és fantázia elmélete”).

Helena Helve, Carmen Leccardi and Siyka Kovacheva

Ifjúságkutatás Európában¹

Az európai ifjúságkutatás értelmezése

Az Európai Unió 2004 májusában történő bővítése azt eredményezte, hogy a 25 európai uniós tagországban jelenleg 75 millió 15 és 25 év közötti fiatal él. 2001. november 21-én az Európai Bizottság kiadta az Új lendület *Európa fiataljai számára* című *Fehér Könyvet*. Ebben a *Fehér Könyvben* (Európai Bizottság, 2001A) a Bizottság egy új keretrendszert javasolt, mely magába foglalta az európai szintű együttműködést az ifjúságpolitika terén, s a nyitott koordináció alapelvét alkalmazza. A *Fehér Könyv* egyik célja, hogy felhívja a közvélemény figyelmét a fiatalok problémáira európai szinten, az ifjúságpolitika területén.

Az ifjúság sokoldalúbb megértéséhez nélkülözhetetlen a statisztikai adatokon, felméréseken és a kutatás egyéb formáin keresztül történő információgyűjtés valamint az adatok értelmezése.² Azonban az ifjúsági kérdésekkel kapcsolatos kommunikációs csatornák Európa-szerte nem elég fejlettek (Chisholm & Kovacheva, 2002). Jelenleg az *Európa Tanács* a kutatók és intézmények elérhetőségeivel kapcsolatban az *Ifjúsági és Sport Igazgatóság (Directory of Youth and Sport)*, valamint az *Európai Ifjúságkutatói Hálózat (European Youth Research Network Correspondents)* segítségével nyújt tájékoztatást. E kutatói hálózat célja az Európai Bizottság és az Európa Tanács jelenlegi, az ifjúságkutatással és az ifjúságpolitikával kapcsolatos agendájának nyomkövetése, valamint annak vizsgálata, hogyan lehetséges az Európai Bizottság közös, „a fiatalok jobb megértésére” irányuló célkitűzéseinek jobb végrehajtása. A cél az információk terjesztése a nemzeti ifjúsági kutatóhálózatokon keresztül, vagy – ahol azok nem léteznek – a nemzeti hálózatok fejlesztésének ösztönzése.

Még mindig sokkal nagyobb erőfeszítésekre van szükség az Európai ifjúságkutatási együttműködés hatékony infrastruktúrájának kiépítéséhez. Kontinensünk számára az ifjúságkutatási program fejlesztésének egyik fontos csatornája a Nemzetközi Szociológiai Társaság Ifjúságkutató Bizottsága (az RC34). Az európai ifjúságkutatás nagymértékben függ az ilyen kutatóközösségek alapításától és megerősítésétől. Ugyanakkor Európában a társadalmi változások globálisabb irányba haladnak, ahol a kulturális, gazdasági és politikai szféra nemzetközivé válása olyan problémák globalizálását is jelenti, mint a munkanélküliség és a társadalmi kirekesztés. Ugyanakkor a fiatalok körében szemtanúi lehetünk kis, helyi nacionalista csoportok megerősödésének néhány európai országban.³ Az igazság az, hogy az európaiság egy vi-

1 Az eredeti tanulmány megjelent: Helve, H., Leccardi, C. & Kovacheva, S. (2005). Youth research in Europe. In: H. Helve & G. Holm (eds), *Contemporary Youth Research. Local Expressions and Global Connections* (pp. 15- 32). Aldershot: Ashgate. A szerzők és az eredeti kiadó engedélyével újranyomtatva.

2 Forrás: Az Európai Bizottság „Ifjúság megértése” című kérdőívének 1993. évi kísérő levele.

3 Eurobarométer Flash-felmérés, 2002. május 27. és június 16. között, 7558 főt számláló reprezentatív mintával

tatott fogalom a fiatal európaiak körében.⁴ Európa képe sokszínű: helyi kultúrákkal, hasonlóságokkal és eltérésekkel, valamint a gazdasági fejlődés, a munkanélküliség, az urbanizáció, a tömegkommunikációs eszközök elérésének eltérő szintjeivel.

Az Eurobarométer felmérései arra szolgálnak, hogy rendszeresen figyelemmel kísérjék az EU (Európai Unió) társadalmában jelentkező társadalmi és politikai attitűdöket. Például amikor az Európai Bizottság megvizsgálta a 15-24 évesek nézeteit az Európai Unió működéséről, a felmérés két fő kérdésre fókuszált: milyen gyakorlati intézkedéseket lehet tenni annak érdekében, hogy a fiatalok könnyebben azonosuljanak Európával; és melyek azok a kulcsfontosságú kérdések, amelyekkel az Bizottságnak foglalkoznia kell? Ez az Eurobarométer felmérés kimutatta, hogy a 15-24 évesek úgy érzik, a foglalkoztatás, a szolidaritás, a mobilitás és a demokratikus értékek tisztelete döntő fontosságú az európai projekt számára. Bőven vannak európai fiatalokra vonatkozó felmérési adatok, ellenben az őket érintő összehasonlító kutatások száma kevés, noha jelenleg is számos összehasonlító tanulmány folyik, melyeket az Európai Bizottság finanszíroz.⁵

Noha nem könnyű megtalálni az európai ifjúságkutatás közös identitását – tekintettel a kutatási terület finanszírozását illető országok közötti szakadéokra, és a viszonylag fejletlen transznacionális hálózatokra és a szakmai mobilitásra –, némi együttműködés mégis fennáll. Az 1980-as évek közepe óta az Európa Tanács *Európai Ifjúsági Központja* (EYC) jelentős mértékben hozzájárult a nemzeti ifjúságkutató közösségek, valamint az ifjúságkutatók és az ifjúságpolitika közötti szorosabb kapcsolatok kiépítéséhez. Az ENSZ *Ifjúság Nemzetközi Éve* (1985) után, az Európa Tanács 1987-től 1989-ig az ifjúságkutatással és dokumentációval foglalkozó szakértői bizottságot alapított. Ez a bizottság arra törekedett, hogy rávegye a közép- és kelet-európai ifjúságkutatókat, hogy vegyenek részt az európai és nemzetközi közös ifjúsági kutatási konferenciákon és hogy a *Nemzetközi Szociológiai Társaság* (ISA) 34-es kutatási bizottságának – „A fiatalság szociológiája” – tagjaivá váljanak. Szintén az 1980-as évek közepén, a skandináv országok is elkezdtek kialakítani a saját ifjúsági kutatóhálózatukat az *Északi ifjúságkutatási információs szimpózium* (NYRIS) sorozat által (Jonsson 1995; Hübner-Funk, Chisholm, du Bois-Reymond & Sellin, 1995). Az 1993-ban, a budapesti *Európai Szociológiai Szövetség* (ESA) konferencia végén, hozták létre az *Ifjúság és Generációk Európában kutatási hálózatot* (angolul: Youth and Generation in Europe Research Network). Ez a hálózat alapvetően két eszközt használ: egy e-mail fórumot és az ESA kongresszusát.⁶

Az 1990-es években az Európai Unió, az Európa Tanács és más nemzetközi intézmények fejlesztették és koordinálták az ifjúsági kutatások területének hálózatát. A marginalizáció, a társadalmi befogadás és a kirekesztés, a polgárság és az európai identitás (lásd pl. Helve & Wallace, 2001) európai vitatémákká nőttek ki magukat. 2000 májusában az Európai Bizottság szponzorált egy Lisszabonban tartott találkozót, az európai ifjúságkutatás és politika jövőbeli kihívásainak megvitatása érdekében. A találkozót mintegy 150 kutatót és politikai szakértőt hozott össze. Ez azt mutatja, hogy beszélhetünk európai ifjúságkutatásról. 2003-ban az Európa Tanács

4 A fiatalok és az Európai Unió közötti komplex kapcsolat az Európai identitás fogalmával összefüggő. Lásd Chisholm, du Bois-Reymond & Coffield (1995); Lagrée (2000) és Leccardi (2001).

5 Lásd: Rural Young People in Changing Europe. A Comparative Study of Living Conditions of Rural Young People in Estonia, Finland, Germany, Italy and Sweden, Helve (2000).

6 Az e-mail fórumnak több mint 200 európai ifjúsági szociológus tagja van.

és az Európai Bizottság megállapodott abban, hogy a kétéves partnerségi megállapodás keretében együttműködnek az ifjúságkutatás területén. Ez az együttműködés a fentebb említett *Fehér Könyvhöz* kapcsolódik. Röviden, az európai ifjúságkutatók az 1990-es évek óta az európai ifjúságpolitika szakértői lettek.

Ez segítette megerősíteni az ifjúságkutatás területének autonómiáját, legitimálva azt, mint egy olyan közös területet, ahol az elméleti és empirikus kutatások találkozhatnak. Az ifjúságkutatás elméleti vitái a társadalmi, globalizációs elmélettel és új elméleti fejleményekkel kapcsolatosak (pl. Habermas, Bourdieu, Giddens, Beck és Bauman). Míg Stanley Hall korábbi ifjúsági elméletei (és Erik H. Erikson) az 1950-es, 1960-as és 1970-es évekből a munkásosztálybeli fiúkra összpontosított, a későbbi ifjúságkutatások a lányokat is bevonták. Ez összefügg az európai és különösen a skandináv nők munkaerő-piaci jelenlétének növekedésével a hatvanas években, amelyet az oktatásban való részvételük „robbanásszerű” emelkedése követett. A skandináv ifjúságkutatók szintén aktívan tevékenykedtek a társadalmi nemek közötti tanulmányokban (pl. Harris, Aapola & Gonick, 2000; Gordon, 1990; Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1994; Helve, 1997). Az első nemzetközi női kutatói konferenciát, *Alice Csodaszországban* névvel, 1992-ben rendezték meg Amszterdamban.

A nyugat-európai kutatók laza hálózatát mindig erős szálak fűzték össze Ausztráliával és Kanadával. Hasonló megközelítéssel osztoznak, mindazonáltal engedik az önálló profilalkotást. A nyugat-európai ifjúságkutatás szorosan kapcsolódik a háború utáni brit szubkultúra 1970-es kutatási hagyományaihoz. Gyökerei Stuart Hall és Tony Jefferson könyvéhez, a „Rituálék általi ellenállás” (angolul: *Resistance through Rituals*, 1976) nyúlnak vissza, valamint Paul Willis híres kutatásához a *Profán Kultúráról* (1978).⁷ Ezek a kutatók mind kapcsolatban álltak a birminghami *Kortárs Kritikai Kultúrakutatói Központtal* (angolul: Centre for Contemporary Cultural Studies – továbbiakban CCCS).⁸ A CCCS több különböző iskola szemléletét foglalta magába: feminista, posztmodern, kriminológiai, konstruktivista stb. Egyes CCCS szemléletek régebbi tradíciókra támaszkodtak (pl. Coleman és Eriksson) és újabb francia bourdieu-i szemléletek szintén megjelentek. Habár a birminghami iskola soha nem szerzett autonóm pozíciót, az európai ifjúságkutatók körében magas státuszt foglalt el, különösen az északi országokban.

A Birmingham utáni fejlemények a kulturális és társadalmi alapú ifjúsági tanulmányok feloszlásához vezettek (Furlong & Cartmel, 1997). Például két nagy kutatási programot finanszírozott a brit *Gazdasági és Szociális Kutatási Tanács* (ESRC): az 1985-1991-es *16-19 Kezdeményezés* (angolul: 16-19 Initiative) programot, melyben egy összehasonlító tanulmány is megtalálható, és az iskolából a munkaerő-piacra való átmenetet hivatott kutatni Angliában és Németországban (lásd Bynner, 1987); és az *Ifjúság, polgárság és a társadalmi változás* (angolul: Youth, Citizenship and Social Change) programot.⁹ A brit ifjúsági kutatócsoport reméli, hogy a felkelti a brit Szociológiai Társaság (BSA) tagjainak figyelmét, valamint hogy az ifjúsági munkában és kutatásban érdekelt egyéb tudományágak és szervek közötti kapcsolatokat is elmélyíti. A csoport fő célja olyan egynapos szemináriumok és workshopok szervezése, melyek feltérképezik a fiatalok ku-

7 Az 1990-es években a szubkultúrák új formában jelentek meg, mint a rajongók és a fogyasztói kultúrák (Featherstone, 1991), és közös kultúrák (Willis, 1990).

8 Willis és Jefferson posztgraduális hallgatók voltak a Központban, Hall volt az igazgatója.

9 Liza Catan rendezésével. A projekt 2003-ban fejeződött be. Ez a program 17 különböző kutatást foglal magában, a társadalmi kirekesztéstől az állampolgárságig.

tatásának minden aspektusát. A kultúra kutatások főként a kulturális termelésre és az innovációra fókuszáltak, míg a társadalomtudományi ifjúságkutatások közép-pontjában a társadalmi reprodukció, a társadalmi egyenlőtlenségek álltak (Fornäs, 1995).

Mint Európa legnagyobb és legrégebbi ifjúságkutatóintézete, az 1963-ban alapított Német Ifjúsági Intézet (eredeti néven: Das Deutsche Jugendinstitut, DJI) fontos szerepet játszott abban, hogy az ifjúság európai napirendre kerüljön. Az RC34 első női elnöke, Sibylle Hübner-Funk is ebből az Intézetből indult. Aktívan részt vett számos európai szintű kutatási projektben, köztük az Európai Bizottságnak szóló multinacionális jelentésben, az IARD által Milanóban, Olaszországban koordinált: *Tanulmány a fiatalok és az ifjúságpolitika európai állapotáról* (angolul: Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe, Schizzerotto & Gasperoni, 2001). Az Intézet jelentősen hozzájárult a Bizottság ifjúságról és ifjúságpolitikáról szóló *Fehér Könyvéhez*.

Az Integrált Szociális Kutatások Európai Csoportja (angolul: European Group for Integrated Social Research, EGRIS) egy Kelet-Nyugat között közvetítő európai kutatási hálózat (a székhelye Németországban van). Több mint 10 éves tevékenysége alatt számos EU-kutatási projektet vezetett, mint például: „Megtévesztő pályakezdés: Az európai fiatal felnőttekre vonatkozó munkaerő-piaci integrációs politikák nem szándékolt hatásainak értékelése” és a „Családok és átmenetek Európában”. Továbbá fórumként működik a társadalmi integrációról és a szociálpolitikáról folytatott európai szintű eszmecsere során.

Az 1980-as években az európai ifjúságkutatások nagyrészt kulturális tanulmányokban, médiakutatásban és társadalmi nemek tanulmányaiban kaptak helyet. Ugyanakkor a skandináv ifjúsági tanulmányok egy szélesebb interdiszciplináris profilt alkottak, amit az 1987 januárjában, Oslóban megrendezett, első Északi Ifjúságkutatási Szimpózium (NYRIS 1) jól reprezentált (lásd még: Gudmundsson, 2000). Az oslói szimpózium egy interdiszciplináris, skandináv ifjúsági kutatóközösség kiépítésének az alapköve volt. A 2000-ben, Helsinkiben lezajlott, hetedik Északi Ifjúságkutatási Szimpózium, a *Határok áttörése és építése* (angolul: Breaking and Making Borders, NYRIS 7) már egy egész Európára kiterjedő konferencia volt. A NYRIS 7-en nagyobb figyelmet szenteltek a társadalmi nemeknek (gender tanulmányoknak) az egész programban. A skandináv országok közül az ifjúsági kulturális tanulmányok különösen Svédországban kaptak erős hangsúlyt (lásd például Fornäs, 1994). Az elméleti aggodalmak leginkább az egyéni viszonyokra és a kultúrára összpontosultak, mint az általános gender-elméletekre (lásd még: Jonsson, Helve & Wichström, 2003).

Az ifjúságkutatás formális struktúrái: az északi modell

Most az ifjúságkutatás formális struktúráit próbáljuk meg jellemezni Európában, különösen az északi országokban, ahol az ifjúságkutatás infrastruktúrája széles körben kidolgozott, még akkor is, ha az ifjúságkutatás jelenleg is viszonylag új kutatási területnek számít. A kutatók több tudományos szakterületen és intézetben oszlanak el. A skandináv országokban az első, 1987-ben megrendezett, *Északi Ifjúságkutatási Szimpózium* jelentette a NYRI, az Északi Ifjúságkutatási Információ és az Északi Ifjúságkutatóintézet kezdetét. A NYRI az északi országok ifjúságkutatóinak számos hálózati tevékenységének és információs rendszerének általános szervezete: Dánia (beleértve a Feröer-szigeteket és Grönlandot), Finnország, Izland, Norvégia és Svédország. A NYRI tevékenységek finanszírozása az Északi Miniszterek Tanácsa által

valósul meg, az *Északi Ifjúságkutató Koordinátoron* keresztül, és a nemzeti ifjúsági minisztériumok *Tanácsadó Csoportján* (AG) át. Ez a kutatási szervezet és stratégia kapcsolatokat alakított ki az ifjúsági ügyintézők, az ifjúsági szervezetek, a nemzeti ifjúsági tanácsok és az ifjúsági kutatók között, akik konkrét témákban több kutatásalapú információt igényelnek. A NYRI kapcsolatba került az Európa Tanáccsal¹⁰ és az EU ifjúságkutatásával. Az NYRI hálózata mintegy 1700 kutatót és kutatásalapú információt felhasználó embert kapcsolt össze. Ennek a szövetségnek a fejlesztése 1985-ben kezdődött, és a jelenlegi kerete 1992-ben jött létre.¹¹

2001-ben indult az északi perifériában élő fiatalok életkörülményeit vizsgáló projekt. Ez a tanulmány Finnország, Izland, Feröer-szigetek, Dánia, Grönland, Norvégia és Svédország távoli régióiban élő fiatalokat vizsgálta a másodlagos elemzés módszerével. A kutatási projekt olyan társadalmi, egyéni és kulturális tényezőkre összpontosított, amelyek a periférián élő fiatalok felnőttkorba való átmenetét befolyásol(hat)ják. A projekt a periférián élő fiatalok integrációjának és marginalizációjának folyamatait is elemezte.¹² Az észak-balti doktori iskolai hálózat 36 ifjúságkutatóval és 23 egyetemi műhellyel és nyári tanfolyamokkal 2000-ben indult. Az ifjúságkutatói hálózat a fiatal kutatókat az északi és a balti egyetemekkel és kutatóintézetekkel való hatékony és rendszeres együttműködésre ösztönözte. 2003-ban Oroszország is csatlakozott a hálózathoz. Ez az ifjúságkutatási hálózat interdiszciplináris. Álláshelyeket hirdetnek fiatal kutatók számára, akik például kulturális, szociális, pszichológiai és tanári tanulmányokat végeztek/folytatnak. A workshopokon és a nyári iskolákban való részvétel költségeit a *NorFa*, a *Magasabb Tanulmányok Skandináv Akadémiája* (angolul: Nordic Academy of Advanced Study) fizette.¹³

A NYRIS-szimpoziumok és az Északi Ifjúságkutatói Folyóirat (angolul: Nordic Journal of Youth Research), *Young*¹⁴ publikációi az északi ifjúságkutatási hálózatok publikációs felületét jelentették elsősorban. A *YOUNG* (magyarul: Fiatal) az ifjúságkutatás területének egyik fő akadémiai folyóiratává nőtte ki magát (a *Journal of Youth Studies* nemzetközi lappal együtt).¹⁵ A *YOUNG* párbeszédet eredményezett az ifjúsággal foglalkozó tudományágak között, mint például a szociológia, a politikatudomány, a pedagógia, a pszichológia, az antropológia, az etnológia, kulturális földrajz, közgazdaságtan, kriminológia, jog, történelem, médiatanulmányok, társadalmi nemek tanulmánya, orvostudomány, pszichiátria, irodalom, zenológia, film, színház, nyelvészet és kulturális tanulmányok.

10 Az ifjúságért felelős európai minisztériumok ötödik konferenciáján, 1998. április 27-29-én, Bukarestben az Európa Tanács Ifjúsági Igazgatósága közzétett egy dokumentumot, *25 Years of Youth Policy in the Council of Europe: Taking Stock and Looking Ahead* (magyarul: Az ifjúságügy 25 éve az Európa Tanácsban: Leltározás és előre tekintés) címmel. Rámutat arra, hogy az 1964–1969-es évek voltak az európai ifjúságpolitika létrehozásának tényleges ösztönzői, amikor a fiatalok és a társadalom közötti konfliktusok és értékek nyilvánultak. Ezért az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1968 májusában úgy határozott, hogy rendszeresen megvitatja az európai fiatalok helyzetét, és javasolta az Európai Ifjúsági Központ és az Európai Ifjúsági Alap létrehozását.

11 Lásd a NYRI honlapját: <http://www.alli.fi/nyri/index.htm>.

12 Helve (2003), Ung i utkant. Aktuell forskning om glesbygdungdomar i Norden.

13 A NorFA az észak-európai országok doktori iskoláinak hálózata, amely munkakapcsolatban áll az északi országok ifjúságpolitikájával és az ifjúságsegíttéssel és amelyet az Északi Tudományos Akadémia támogat.

14 A *Young*-ot eredetileg Svédországban nyomtatták. Az absztraktok és cikkek szintén a NYRI-ben jelennek meg. A szerkesztőbizottság is skandináv volt. A Sage kiadványokkal folytatott tárgyalásokat követően 2003-tól a Sage kiadásában jelent meg.

15 Lásd még <http://www.alli.fi/nyri/young/index.htm>.

Az északi országokban, ahogy más európai országokban és a világ számos részén, rengeteg új dolog zajlik az ifjúságkutatás, az ifjúságsegítés és az ifjúságpolitika területén: Finnországban az 1987-ben alapított *Ifjúságkutató Társaságnak* (angolul: Youth Research Society) mintegy 200 tagja van. 1999 elején a Társaság új kutatócsoportot alapított *Nuorisotutkimusverkosto* (magyarul: Ifjúságkutató Hálózat) néven, amely több mint 20 kutatót és projektet foglalt magába, melyeket főként az állam finanszírozott. A hálózat az *Ifjúsági Kutatás 2000* programján alapult, amely 1994-ben kezdődött. A finn *Ifjúságkutatás Tudományos Folyóírat*a (angolul: Scientific Journal of Youth Research), a *Nuorisotutkimus* 2003-ban ünnepelte huszadik évfordulóját.

Az Izlandi Társadalomkutatási és Elemzőközpont (ICSRA), *Rannsóknir og Greining*, egy független nonprofit szervezet. A Központ az ifjúság társadalmi jólétét elemzi Izlandon, és szorosan együttműködik különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel, hogy finanszírozást és logisztikai támogatást nyerjenek a serdülők problémáinak és problémás viselkedésének kutatásához.

A roskilde-i Dán Ifjúságkutató Központ (angolul: Danish Youth Research Centre), a *CeFu*, 2003-ban szervezte meg a nyolcadik NYRIS-szimpoziumát, az *Ifjúság hangja és a zaja* címmel (angolul: Youth Voice and Noise). A Dán Ifjúsági Tanács és a Roskilde Egyetem együttműködött a Központ új struktúrájának fejlesztésében. A Központ szorosan kapcsolódik a különböző központi intézményekből, szervezetekből és vállalkozásokból származó tagokhoz Dániában, ami biztosítja, hogy a fiatalokkal napi szinten együttműködő szervekkel és környezettel kapcsolatba kerüljenek a kutatók.

Norvégiában 2001-ben a NOVA elindított egy új ifjúságkutatói lapot, az *Ungdomsforskning*-et.¹⁶ A NOVA ifjúsági kutatócsoportja multidiszciplináris, többnyire szociológusok, antropológusok és pszichológusok alkotják. A serdülőkkel kapcsolatos empirikus kutatásuk helyi és regionális, kvalitatív és kvantitatív vizsgálatokon, valamint nemzeti felméréseken alapul. Fő kutatási témáik az ifjúsági kultúra és a szabadidős tevékenységek, az iskolai beilleszkedés, az iskolából a foglalkoztatásba való átmenet, az alkohol- és kábítószer-használat, a bűnözés és a magatartási problémák, a nemzedékek közötti kapcsolatok és az etnikai és multikulturális társadalom kérdése.

Svédországban a Svéd Munkaügyi és Társadalomtudományi Tanács, a *Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap* értékelte a svéd ifjúsági kutatást (*Ifjúsági kutatás Svédországban, 1995-2001*. Értékelő jelentés; Jonsson, Helve & Wichström, 2003). Értékelésük szerint az ifjúságkutatás területe alapvetően megosztott: Az egyik a birminghami iskola Kulturális Tanulmányaival kapcsolódik össze, amely gyakran az ifjúság társadalom felépítésére, az identitásuk kialakulására és választott életmódjukra összpontosít. A másik hagyomány olyan tudományterületek tanulmányainak széles skáláját foglalja magába, mint a szociálterápia/epidemiológia és a pszichológia, a szociális munka, az oktatás, a humán tudományok és a szociológia.

Északon az ifjúságkutatók aktívan részt vettek az *Unga i Norden* (Északi Ifjúság) kutatási programban. A különböző hálózatok integrált platformokat hoztak létre a tudásalapú döntéshozatalhoz. Ezt a multidiszciplináris kutatási programot a kutatók

16 A NOVA - norvég társadalmi kutatás – egy nemzeti kutatóintézet. Az igazgatóságot a Norvég Oktatási- és Kutatási Minisztérium nevezi ki. A Nemzeti Közgyűlés, Stortinget biztosítja az alapfinanszírozást. Az intézet célja a társadalmi feltételek és a változási folyamatok ismereteinek és megértésének fejlesztése. Az életfolyamatokra, az életkörülményekre és az életminőség szempontjaira, valamint a jóléti rendszer által nyújtott programokra és szolgáltatások kérdéseire összpontosít.

kal, adminisztrátorokkal és politikusokkal együttműködve fejlesztették ki. Például a *Barents Ifjúságkutatási Hálózat* (angolul: *Barents Youth Research Network*) és az *Arktikus Ifjúságkutatási Hálózat* (angolul: *Arctic Youth Research Network*) az északi országok közötti együttműködésen alapuló új hálózatok. Ezeknek a programoknak a legfontosabb témái a fiatalok életkörülményei, a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenet, az északi identitás és az ifjúsági kultúra (vö. Bjurtström, 1997). Ezek a témák magukban foglalják az összehasonlító, az értékelő, továbbá mind kvalitatív, mind kvantitatív kutatást.

Az ifjúság modernizálása. Ifjúságkutatás Olaszországban

A következő fejezetben olyan témákra összpontosítunk, amelyek az elmúlt ötven évben Európában a fiatalok és az ifjúsági kutatás élvonalában álltak. Esetünk olasz ifjúsági kutatásból származik, de sok szempontból illeszkedik más európai országok ifjúságához és ifjúságkutatásához, különösen Dél-Európában. Látni fogjuk, hogy a modernizáció néhány évtized alatt mezőgazdasági országból posztindusztriálissá alakította át Olaszországot és alaposan megváltoztatta az ifjúsági profilokat is. Az itt röviden elemzett tanulmányok kiemelik e változások jellegét és főbb jellemzőit.

Az ifjúság születése: Az ötvenes és hatvanas évek

Az ötvenes évek elején Olaszországban végzett tanulmányok (Grasso 1954; Dursi 1958) meglehetősen unalmas képet adnak a fiatalokról. A fiatalokat, mint védekező pozícióban álló embereket ábrázolták, akik intenzív társadalmi kontrollnak vannak kitéve, továbbá akiket a befeléfordulás, a társadalmi és a politikai élet iránti közömbösség jellemez. Ez azonban megváltozott az 1950-es évek utolsó évében, a „gazdasági fellendülés” megérkezésével – a gyors és intenzív gazdasági növekedés időszaka, amely az 1960-as évek elején folytatódott – és amely radikálisan átalakította az olasz társadalmi „tájképet” (Ginsborg, 1989). A fiatalok vidéki térségekből¹⁷ való távozása lehetőséget nyújtott, hogy az idősebb generációktól eltérő létezéshez való jogukat érvényesítsék.

A fogyasztási cikkek elterjedésével – a gazdasági fejlődés anyagi és szimbolikus emblémáival – ez az időszak az ifjúsági kultúra első formáit is feltárta. Valójában a fiatalok ezeket a fogyasztási cikkeket használták fel a felnőttektől eltérő, sajátos generációs profiljuk nyomán követésére: a robogóktól az albumok felvételéig, a ruháktól a csillagos képekig, a fogyasztási cikkek és azok szimbólumai a felnőttek világából való hatékony emancipáció eszközévé váltak. Amint azt az akkori tanulmányok is dokumentálják (Cristofori, 2002) – függetlenül attól, hogy Milánóban (Diena, 1960) vagy Genovában (Cavalli, 1959) vagy tartományi Toszkánában (Carbonaro & Lumachi, 1962) vagy Venetóban (Allum & Diamanti, 1986) végezték azokat – a fiatalok, a munkavállalók és a diákok elsősorban a fogyasztási cikkek révén voltak képesek megteremtteni a korábbi ifjúsági generációk számára ismeretlen szabadságot és függetlenség érzését.

Az új fogyasztási lehetőségek nagy jelentőséggel bírtak a 60-as évek elején, a városi régiókat uraló fiatalok „bandák vagy gangek” által küldött üzenetek dekódolásában is (Piccone Stella, 1993). Különböző jogsértések révén, elsősorban az indokolatlan bűncselekmények elkövetésében, a fiatalok csoportjai – férfiak, főként a mun-

17 A második világháború után a dolgozó népesség mintegy felét az elsődleges szektor foglalkoztatta.

kásosztályból – igyekeztek a mindennapi gyakorlatba fordítani a tömegkultúra által hangoztatott hedonizmust. Ez a kép az olasz *teddy fiúk* (Bertolini, 1964) jelenségéről szóló számos tanulmányból származik, amelyet főként pszichológusok, pedagógusok és kriminológusok végeztek. Abban az időben az olasz szociológia csak minimálisan foglalkozott ezzel a jelenséggel.

Ehelyett a szociológusokat ezekben az években az ún. „normális ifjúság” új generációs identitása foglalkoztatta. Egy Milánóban végzett kutatás (Baglioni, 1962) például a fiatalok körében beazonosított (ahogy Schelsky néhány évvel korábban Németországban tette) egy *szürke* generációt, az úgynevezett három M-generáció: *moglie* (feleség), *macchina* (car), *mestiere* (job), egy olyan képet festett, amelyet Alfassio Grimaldi és Bertoni (1964) kutatása később megerősített: ábrándok és fantáziák nélküli generációról van szó politika iránti kevés érdeklődéssel, csupán felnőtt szerepeket szeretnének a lehető leghamarabb „játszani.”

A hatvanas évek közepén az ifjúság új profilja kezdett kialakulni, párhuzamosan a középiskolába járók számának növekedésével és a jövőre vonatkozó optimizmus terjedésével. Eközben az 1968-as évek elején elkezdődött a beat-kultúra virágzása. A Milánóban 1967-ben végzett tanulmány (Ardigò és munkatársai, 1968) szerint a beatmozgalomban résztvevő fiatalok elsősorban közép- és alsó-középosztálybeliek voltak, hatalom- és fogyasztásellenesek, akik a felnőtt generáció által megtestesített alkotmányos rend ellen harcoltak. Gyakran félúton az eltérő vélemények és a fogyasztás között, tömeges kifejezéssel élve¹⁸, a beatgeneráció a domináns kulturális rendszerekből való felszabadulás üzenetét terjesztette, és több hiteles kapcsolatot keresett. Valójában ez egy hosszú ifjúsági mozgalom korszakához vezetett, amely Olaszországban egészen az 1970-es évek végéig tartott.

A „mozgalmi kortól” a „bizonytalanság koráig”

Anti-autoritarizmus és a köz- és magánszféra közötti határok újradefiniálása; a politika elsőbbsége és a mindennapi élet központi szerepe, mint a hatalom kihívására szolgáló aréna; a könyvből tanulás elutasítása az elmélet és a gyakorlat szorosabb kapcsolata érdekében; új kommunikációs formák – ezek voltak az 1968-as mozgalom kulcsfontosságú pontjai. A szociológiai kutatások nem elemezték őket, hanem a mozgalom fiatal vezetői (Bobbio & Viale, 1968; Viale, 1978). A szociológiai tanulmányok ebben az időszakban inkább az értékek változására összpontosítottak, amelyek az egész ifjúság-világot, nem csak az aktív kisebbséget érintették. E tendencia jó példája a Doga által (Shell nevében) 1969-ben végzett felmérés eredményei (Shell, 1970). Többek között, az meggyőződés jutott felszínre – amelynek szinte minden megkérdezett fiatal hangot adott – hogy hiteles konfliktusban állnak a felnőtt világgal. Egy másik felmérés, amelyet az ISVET egy évvel később végzett (Scarpato, 1973), a növekvő marginalizáció szempontjából festett képet az ifjúságról. A fiatalok a társadalmi kirekesztés mechanizmusai miatt szenvedtek mind az iskolában, mind a munkaerő-piacon, ahol a fiatalok munkanélküliségének növekedése volt jellemző. Ezek a folyamatok kéz a kézben jártak a fiatalok hagyományos politikai részvételi csatornáinak elutasításával, mint például a pártállás.

A hetvenes években az ifjúságkutatásokban nagyon népszerű volt a marginális témákban való gondolkodás. A konkrét kutatási területeken kívül – legyen az

18 Ez zenei utalás, amely a Beatles és a Rolling Stones révén Európa-szerte elterjedt az ifjúsági magazinokban, megmutatkozott továbbá a ruházati stílusokban és a megjelenésben.

a fiatalok kapcsolata a termelési szférával (Annunziata és Moscati, 1978), vagy akár a hagyományos szocializációs apparátus átalakulása és válsága (Bassi és Pilati, 1978) – a szociológiai, a politikai vagy kulturális elemzések nagy része az említett években hasonló értelmezési rendszert javasolt, és két szempont-ra alapozott. Egyrészt az ifjúság világának nagy része társadalmi és produktív marginalitással rendelkeztek: olyan diákok, akik nem jártak iskolába; a diákmunkások, akik sok kis munkát végeznek, de azok nem kínálnak identitást; a külvárosi munkanélküli fiatalok (De Masi, 1978) – és másrészt pedig az új szubjektivitás megjelenése. Ebből az összefonódásból született az 1977-es mozgalom és az a társadalmi és politikai testület, amely a referenciapontot képezte: az „ifjúsági proletariátus”. A neo-feminizmus kortársaként, az 1977-es mozgalom az informális, kiscsoportos szervezeti struktúrát kölcsönözte és sok olyan kulcsszót átvett, amely a világ megértésére és a különbözőséghez való jogra összpontosít (Sorlini, 1977).

Az ifjúsági világ ebből az időszakból – kiemelkedő a tiltakozás és a kulturális innováció formáinak intenzitása miatt – az előző évtizedhez képest nagyon eltérő profillal jött létre. Az említett évekről született tanulmányban Alessandro Cavalli azt javasolta, hogy megfontolandó az ifjúsági életszakasz transzformációjának „folyamatról” „állapotra” való átfogalmazása: míg az első esetben a fiatalok „úton vannak” a felnőttkor felé, és a jövőbe tekintenek, a másodikban az ifjúság egy „előre kiszámíthatatlan kimenetelre vár” (Cavalli, 1980: 524), és a jelen csapdájába esik.

Eközben az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején – a „mozgalmi korszak” vége – a fiatalos cselekvés portréja: a védekező individualizmus, a befelé irányuló és a társadalmi problémák iránt közömbös, a „nárcisztizmus kultúrájának” kifejezése (vö. Featherstone, 1991) terjedt el. De a nyolcvanas évek végén Torinóban tanuló tanulókon végzett kutatási eredmények (Ricolfi & Sciolla, 1980) visszautasították ezeket az értelmezéseket. A fiatalok nem mutatták az egocentrikus individualizmus formáit, sem a társadalmi visszavonulást. Ehelyett új politikai koncepciókat fogalmaztak meg (például a „légy önmagad” – politikai nézet volt); nagy jelentőséget tulajdonítottak a kapcsolatoknak és kritizálták a társadalmi konformizmust. A médiahálózatok széles körű elterjedésével, magasabb szintű oktatás ideális talajt képezett ennek a nézetnek a bővítéséhez. Míg a legradikálisabb politikai tartalmat lecsillapították, egyre szorosabb kapcsolat alakult ki a „köznapi kultúrával”, különös tekintettel a „személyes” és a mélyebb reflexivitásra.

Az 1980-as években sok kutatás foglalkozott a fiatalok kulturális kifejezéseivel (beleértve Guala 1983-as tanulmányait; Scanagatta, 1984; Caioli és munkatársai, 1986; Ricolfi, Scamuzzi & Sciolla, 1988). A visszatekintés – bár különböző útvonalakon és módszereken keresztül – de néhány közös pontot is mutat: az új ifjúsági kultúra kiváltságos kapcsolata a pragmatizmussal és a „szubjektivitás kultúra” növekedése (Cesareo, 1984). Például egy jól ismert tanulmányban Garelli (1984) a „mindennapi élet generációja” kifejezést használja – a társadalmi szférára tekintettel és a személyes szükségletek kifejezésére – az akkori ifjúság jellemzésére, távol az ideológiáktól. Egy másik fontos tanulmány az 1980-as években (Cavalli, 1985; vö. Leccardi, 1990) a fiatalok életrajzi felépítésének és identitásmeghatározásának módszereiben és formáiban bekövetkezett átalakulásokat vizsgálta. Ennek a tanulmánynak két innovatív, minőségi jellegű dimenziója volt. Először az idő (melyet a történelmi, az életrajzi és köznapi idő dimenzióiban kezeltek) témájának bevonása, mint eszköz, amellyel az ifjúság helyzete, mint egész elemezhető; másodszer az

időfogalom használata, amely felhívja a figyelmet az identitás-meghatározási útvonalak és a nemzedékek közötti átmeneti mechanizmusok közötti kapcsolat megszakadására.

Az 1980-as évek végétől kezdve a bekövetkezett átalakulások, az identitási útvonalak változásai és – főként kis csoportok által megtárgyalt – a közszférához kapcsolódás módjainak kialakítása (Diamanti, 1999), számos tanulmány gerincéül szolgált az ifjúság állapotának felméréséhez Olaszországban. Ezek közül említést érdemelnek az IARD kutatóintézet által támogatott tanulmányok. Az 1961-ben alapított intézet (amely jelenleg Európa-szerte jól ismert) olyan elméleti tanulmányokat és empirikus felméréseket támogat az ifjúság és az oktatás területén, amelyek integrálják a különböző társadalomtudományok nézeteit. 1983-tól kezdődően, négyéves időközönként az IARD felmérést készített az olasz fiatalokról (Cavalli és munkatársai, 1984; Cavalli & de Lillo, 1988; 1993; Buzzi, Cavalli & de Lillo, 1997; 2002). Az évek során ez egy autentikus ifjúsági megfigyelést hozott létre, amely „időszakos, országos felmérésekkel vagy konkrét tanulmányokkal elemzi, a fiatalok attitűdjeivel, irányultságával, elvárásaival és viselkedésével kapcsolatos változások irányát, ütemét és intenzitását” (Cavalli & de Lillo, 1988: 9).

Többek között az IARD kutatás valóságghú képet nyújtott az elmúlt évtizedekben bekövetkezett – a fiatalok felnőttkorba történő átmenetének – változásairól. Az európai trendeket követve ez az átmenet nemcsak hosszabb lett, hanem egyre töredettebbé vált. Különösen Olaszországban, mint más mediterrán országokban is, ez a folyamat egybeesett a hosszabb otthoni tartózkodással, az úgynevezett „famiglia lungában” („hosszú család”): a kilencvenes évek végén, az olasz férfiak fele és az olasz nők egyharmada 29 éves korában még mindig a szüleikkel élt.

Összességében az IARD-felmérések azt hangsúlyozzák, hogy a jelenlegi ifjúsági életszakaszt a növekvő bizonytalanság uralja, valamint a szociális intézmények iránti bizalmatlanság. Az értékek, amelyek „számítanak”, egyre inkább a magánszférához kötődnek (család, szeretet, barátság). A fogyasztói kultúra az identitás központi eleme, míg a döntések visszavonhatóak. Az időbeli horizont, amelyben az ember él, hajlamos a rövidülésre, és a jelen a cselekvés előnyben részesített referenciapontja lesz (Leccardi, 1999).

A kelet- és közép-európai ifjúságkutatás politikai aspektusai

Végezetül megvizsgáljuk az európai ifjúságkutatás néhány politikai aspektusát Kelet- és Közép-Európában. A korai kommunista rezsimok a 20. század közepén hirdették ki győzelmük kedvezményezettjét, a proletariátust, a „vezető munkásosztályt” (lásd például Sztachevski, 1950, ahogy arra Sokolowska és Richard, 1990: 79 hivatkozik). A „proletárdiktatúra” célja a polgári társadalom összes társadalmi problémájának megoldása volt, és az uralkodó pártok komolyan vállalták ennek a megvalósítását. A legtöbb országban a pénzügyi szektor, az ipar és a föld kényszerített államosítását hajtották végre, Lengyelország viszont jelentős kivételt képez az utóbbiaktól. Amikor az 1950-es évek végén a rendszerek kissé meglágyultak, a párt-nómenklatúrának új ideológiai konstrukcióra volt szüksége, hogy bemutassa a stratégiai változásait. Ekkor fedezték fel a fiatalokat, mint a legjelentősebb szerepet játszó csoportot a kommunista konstrukció e fejlett szakaszában. Ezt arra a feltételezésre alapozták, hogy a fiatalokat kevésbé terhelték a kapitalista múlt értékei és gyakorlata, mint az

idősebb generációt, és ezért hajlamosabbak az osztály nélküli kommunista társadalomra építeni és abban élni.

Az ifjúsági tanulmányok megalapítása Kelet-Közép-Európában – mint elismert tudományág és a kutatási programok létrehozása az 1960-as és 1970-es években – a szovjet táborban felmerülő növekvő politikai aggályokkal és növekvő gazdasági nehézségeken alapult. Először 1966-ban, a Német Demokratikus Köztársaságban, majd a Szovjetunióban, Bulgáriában, Romániában és máshol is ifjúsági kutatóintézetek alakultak, illetve kutatóközpontok jöttek létre a Tudományos Akadémiákon és a nagyobb egyetemeken. Ez a stratégia ideológiai megfontolásokat követett – az ifjúságot a legoptimistábbnak, így a legkevésbé veszélyes csoportnak tekintették az empirikus kutatások szempontjából. Azokban az országokban, ahol ifjúsági tiltakozó mozgalmak alakultak, mint Szlovéniában, a kommunista állam nem fejlesztett ki intézményi struktúrákat az ifjúságkutatás számára (Ule & Rener, 1998). Az ideológiai alátámasztás ellenére az ifjúsági intézmények által végzett kutatások a kontinens keleti részén lezajlott empirikus kutatások legékesebb példái közé tartoztak a kommunista rezsimek alatt, míg a szociológia egyéb területeit pusztán az elvont elméleti jelleg és a hivatalos marxista ideológia erős befolyása jellemezte.

Az ifjúságkutatás első szakasza az állami szocialista országokban szintén fontos fogalmi reflexiót eredményezett. A vita az osztály és az életkor fogalmának meghatározásával indult, és hogy hogyan lehet a fiatalokat társadalmi csoportként meghatározni, figyelembe véve a biológiai és fejlődési sajátosságait (Mitev, 1969). Az orosz szociológus Igor Kon (1967a) kidolgozta a szocializáció fogalmát, összekapcsolva a személyiség fejlődését a konkrét társadalmi kapcsolatokkal és intézményekkel. A román kutató, Fred Mahler (1983) kifejlesztette a juvenilizáció eszméjét, hogy tükrözze a fiatalok által a társadalomban bevezetett innovációkat és elképzelte az ifjúságkutatásnak a juvenológia tudományába való fejlődését (lásd Mahler, 1983).

Az 1980-as években az ifjúsági tanulmányok új társadalmi kihívásokkal szembesültek – a központilag tervezett gazdasági korlátok egyre nyilvánvalóbbá váltak, így kísérletet tettek a terek felszabadítására magánkezdeményezések céljából. A fiatalok még mindig az állami szociálpolitika fő kedvezményezettjei voltak, és elvárták tőlük a gazdaság intenzívebbé tételét és technológiai innovációk bevezetését. A fiatalok körében felmerülő problémákat és elégedetlenségeket a növekvő törekvéseik és a „még mindig” korlátozott munkalehetőségek közötti ellentmondásként értelmezték. Az ifjúsági kutatók sok empirikus adatot gyűjtöttek a fiatalok különböző elvárásairól és tapasztalatairól, és úgy vélték, hogy az ifjúság különböző alcsoportokból épül fel: diákok, munkavállalók, parasztok. A bolgár és az orosz kutatók elméleteket gyároztak a személyiség önmegvalósításáról (lásd Kharchenko, 1999 a koncepció áttekintéséhez), míg a balti szociológusok az önrendelkezés (angolul: self-determination) fogalmát dolgozták ki. Az utóbbi azokra a választásokra/döntésekre összpontosított, amelyeket a fiatalok az életük során történő átmenetek során tettek – az egyik oktatási szakaszból a másikba, az oktatásból a munkaerő-piacra, elválás a szülőktől és saját család alapítása stb. Ezzel a paradigmával a szociológusok szerették volna jobban megismerni a fiatalok meggyőződéseit és értékeit, amelyeket addig nagymértékben elhanyagoltak (Saarniit, 1998: 43-66).

Ebben a második szakaszban (az 1980-as években), a legtöbb Varsói Szerződés tagállamban az ifjúságkutatást már megfelelően intézményesítették és bőségesen támogatták. A kommunista rezsimek elősegítették az ifjúságkutatás nemzetközi

együttműködését az állami ifjúságpolitika növekvő sikereinek reklámozására. A keleti-nyugati kommunikáció a nyilvánvaló korlátok ellenére virágzott – a különböző politikai és kulturális kontextusok, különböző témák és elméleti perspektívák, sőt a különböző módszerek is (addig keleten a fiatalok tanulmányozása szinte teljes mértékben nagyszabású kvantitatív felmérésekkel valósult meg, míg Nyugaton a kismértékű kvalitatív kutatási hagyományok domináltak). Jó példa erre az 1985. évi Nemzetközi Ifjúsági Évre szánt projektek. Az RC34 első két elnöke Délkelet-Európából érkezett – a román Ovidiu Badina és a bolgár Petar-Emil Mitev. Nemzetközi konferenciákat és szemináriumokat rendeztek rendszeresen Primorsko-ban, Costinesti-ben, Lipcsében, Moszkvában, Pozsonyban. Míg a müncheni és lipcsei intézmények ifjúságkutatóinak hivatalosan nem lehetett egymással kommunikálniuk, München, Szófia és Bukarest „kulturális szerződést” kötött, hogy évről évre rendszeresen, felváltva konferenciákat szerveznek. Az egyetlen kelet-európai szociológiai kongresszust 1970-ben rendezték meg Bulgáriában, Várnában.

Az 1980-as éveket az ifjúságkutatás állami ellenőrzésének szigorítása jellemzi. Amikor a kutatók olyan témákhoz nyúltak, amelyek nem az ifjúságpolitika és a hűséges ifjúság sikertörténeteit hirdették, hanem például a „nem formálisok” (ifjúsági disszidens csoportok) deviáns viselkedésével foglalkoztak, a finanszírozást visszavonták. Egyéni kutatókat, sőt egész intézményeket büntettek meg és tiltották meg a nemzetközi kutatási projektekben, illetve külföldi konferenciákon és szemináriumokon való részvételüket. Romániában például Ceaușescu rezsimje különösen elnyomó volt a két híres ifjúságkutatóval, Fred Mahler-rel és Ovidiu Badina-val szemben.

A berlini fal 1989-es leomlása számos szinten érintette az ifjúsági tanulmányokat is. Bár a fiatalok kiemelkedő szerepet játszottak a szovjet blokk országainak „szelíd” forradalmában, elvesztették a kiváltságos helyzetüket, amit a kommunista rezsim ideológiájában és szociálpolitikájában élveztek. Az ifjúsági dekonstrukció folyamata – a fejlett piaci társadalmakban hasonlóan – zajlott: mint például az ifjúsági fázis meghosszabodása és a világos korhatárok elvesztése, a fiatalok erősödő differenciálódása és individualizációja (Wallace & Kovacheva, 1998). A legtöbb közép-kelet-európai országban a domináns liberális ideológia az individualizmus társadalmi szerepét hangsúlyozta, és azt feltételezte, hogy ha az egyének – koruktól függetlenül – a pártoktól és az állami kontrolltól szabadok, vállalkozói tevékenységük enyhít minden társadalmi problémát. Azt tartották, hogy a fiataloknak nem a pártfogó állam kiváltságaira, hanem inkább egyenlő esélyekre van szükségük. A posztkommunizmus idején a fiatalok dekonstrukciójának másik fontos tényezője a korábbi tömeges hivatalos ifjúsági szervezetek eltűnése. A számos új ifjúsági társaság nem volt elég ahhoz, hogy a nyilvános diskurzusban és a politikai megfontolásokban változást eszkáláljon.

A harmadik fázisban az ifjúságkutatási infrastruktúra jelentős csapást szenvedett – egyes intézmények, például Bulgáriában bezártak, míg mások elvesztették az állami finanszírozásukat, mint a Román Intézet. A régi kutatóintézeteknek új finanszírozási forrásokat kellett keresniük, és sokan, mint az orosz Ifjúsági Intézet Moszkvában, arra a „rangos” tárgyak tanításában találtak rá: például pszichológia illetve üzleti tanulmányokkal, vagy vélemény- és piackutatás készítésével. A kutatók nagy számban hagyták el az ifjúsági területet, hogy a magánvállalkozások jövedelmezőbb területeire, a politikára vagy a reklámpiacra fókuszáljanak. Mint a fiatalok maguk is, egyes ifjúságkutatók a külföldre vándorlás mellett döntöttek és az Egyesült Államokba és Ausztráliába költöztek. Azok, akik a közép-kelet-európai országokban kitarattak az

ifjúsági területen, a kisméretű kutatásokhoz fordulhattak, mivel a nagy országos felmérések finanszírozási forrásai eltűntek.

Az 1990-es évek végét a társadalom és az ifjúságkutatás válságának leküzdése jellemezte. A fiatalok egyre növekvő individualizációjára és differenciálódására tekintettel, az ifjúság társadalmi vizsgálatának középpontjába az ifjúsági csoportok sajátos problémáit helyezték: a fiatal hajléktalanok, a fiatal munkanélküliek, a fiatal drogfüggők stb. Az ifjúságra, mint társadalmi problémákra tekintettek, nem pedig aktív erőforrásokra. Ennek következtében az ifjúsággal foglalkozó ügynökségek és állami szervek száma megsokszorozódott: az oktatás, az egészségügy, a munkaerő-piac, a rendőrség és a hadsereg, mind eltérő meghatározást alkalmazott és különböző módon próbáltak megoldásokat találni.

Az ifjúsági tanulmányok területén intézményi pluralizmus folyt, sok új központ jött létre, ami előzőleg nem volt lehetséges, mivel minden országban csak egy elismert állami intézmény volt. Új egyetemi társadalomtudományi tanszékek, valamint számos marketing- és piackutatóvállalat is megkezdte az ifjúság kutatását. A szlovéniai Szociálpszichológia/ Ifjúsági Tanulmányok Központja ezt a tendenciát jól szemlélteti, mivel jól megalapozott és nemzetközileg elismert ifjúsági kutatóintézetté vált. A generációváltással az ifjúságkutatás fogalmi bővülésen – új témák és ötletek, új megközelítések és módszerek – ment keresztül. A társadalom „juventizációjára” várakozás helyett (Mahler, 1983), az ifjúságkutatók feltártak számos, az ifjúság társadalmi integrációjával kapcsolatos problémát (Chuprov & Zubok, 2000), és a társadalmi kirekesztésükre összpontosítottak. A közép- és kelet-európai ifjúságkutatás negyedik szakaszának legfontosabb jellemzője a módszertani pluralizmus. A nemzeti és nemzetközi felméréseket összekapcsolták az esettanulmányi megközelítésekkel, az élettörténetekkel és a fókuszcsoporthoz tartozó interjúkkal.

A változások nagy részéért a gazdasági nyomás volt felelős. Az új központok a szűkös finanszírozási forrásokért versenyeztek. Ezek vagy közvetlenül külföldi finanszírozó ügynökségektől, például az Európai Bizottság és az Európa Tanács; nemzeti kormányoktól, mint például a német, az osztrák, a holland; magánalapítványoktól, például a Ford, a MacArthur, az Open Society; vagy a helyi önkéntes szervezetektől származtak, akik megfelelő forrásokkal és készségekkel rendelkeztek a kutatási adatok felhasználásához. A legtöbb esetben ez külföldi kapcsolatokkal rendelkező, nem kormányzati (civil) szervezeteket jelentett. Ennek a helyzetnek két fontos következménye volt. A nemzeti kutatási programot nagymértékben a külső szervezetek észlelései alakították, mely azt a kockázatot rejti magában, hogy kimaradnak a régióra jellemző, specifikus ifjúsági problémák. Másodszor, az összehasonlító tanulmányok, a nyugati koncepciók és a módszertanok iránt hatalmas volt az érdeklődés. A keleti-nyugati együttműködés innovatív tanulmányokat szült (lásd például Machacek & Roberts, 1997; Bynner & Koklygina, 1995; Pilkington és munkatársai, 2002), amely alapján számos informális hálózat alakult ki. Ezek a kapcsolatok nagyrészt a – két oldalon résztvevő – kutatók személyes elkötelezettsége miatt (vagy annak köszönhetően) arattak sikert, akik leküzdötték az utazási nehézségeket, a postai veszteségeket, a bankok összeomlását, az útlezárásokat stb.

A 21. század maga után vonta az ifjúságkutatók és a politikai döntéshozók együttműködésének támogatását a régió számos országában és az európai szinten, amint azt az Európa Tanács megbízásából készült, Észtország, Románia és Litvánia nemzeti ifjúságpolitikáját bemutató tanulmányok is jelzik. Az ifjúságot az európai integráció aktív szereplőjeként tanulmányozzák (Baranovic, 2002), és a fiatalok részvétele

új kutatási témává lépett elő (Kovacheva, 2000). Az európai és globális aggodalmak a helyi problémák kutatásával párosultak, mint például a fiatalok etnikai toleranciája a multikulturális társadalmakban a Balkánon (Mitev & Riordan, 2004) vagy a generációk közötti kapcsolatok az átalakuló orosz társadalomban (Semenova, 1999). Kelet- és Közép-Európában az ifjúsági tanulmányok fejlődését erősen befolyásolták a 20. században a térségben tapasztalható társadalmi zavargások. Az államszocializmus alatt erős nyomás alá kerültek, és az egypárti rendszer központi szociálpolitikájának sikerét kellett bizonyítaniuk. Mindazonáltal sikerült feltárniuk néhány, fiatalokat érintő valódi problémát, és innovatív koncepciókat hoztak létre értelmezésükhöz. A posztkommunista korszakban az ifjúságkutatás rekonstrukciós folyamaton megy keresztül, és a tudományos paradigmák és az intézményi struktúrák sokszínűségét tapasztalja meg. Egyes országokban a fiatalok kutatása ugyanúgy veszítette el az állami támogatás biztonságát, mint ahogy a fiatalok az ideológiába és a jólétbe vetett kiváltságos helyzetüket és hitüket. Amit az ifjúságkutatás nyert, az a szélesebb körű európai együttműködés. Az európai ifjúságkutatás kulcsszavai: az európai infrastruktúra kiépítése az ifjúsági kutatóhálózatok számára, és elfelejteni a pszeudo-keleti/nyugati határokat az „Új Európában”. Emiatt jelenleg az európai ifjúságkutatási együttműködés valós, és jobb kilátásokkal rendelkezik, mint a 20. században.

Záró megjegyzések

Ebben a cikkben elsősorban az európai földrajzi és kulturális régiókra összpontosítottunk. Az európai ifjúságkutatásról szóló vitát nem lehet csupán Európa földrajzilag ellentétes régióinak elemzésével szemléltetni: észak- vs. dél-európai és kelet- vs. nyugat-európai országokkal. Az igazság az, hogy az Új Európa történelmi, politikai, kulturális, művészeti, technológiai és katonai egység. Ez azt jelenti, hogy az EU és intézményei, valamint a régi és új ideológiák európai szerepe hozzájárul egy olyan kulturális környezethez, amelyben új stratégiákat kell meghatároznunk az európai ifjúságkutatási együttműködéséhez. A hidegháború vége, Németország egyesülése, a kommunista rendszerek összeomlása és a volt Jugoszlávia erőszakos szétesése óta egyre inkább felismerhető, hogy az európai ifjúságkutatás továbbra is részben az európai infrastruktúra hiánya, részben pedig az elégtelen finanszírozás miatt szenved. Ehhez hozzájárul továbbá a kutatásra ösztönző és eredmények kiaknázását lehetővé tevő környezet hiánya, a tevékenységek és az erőforrások elosztásának töredezett jellege.

Lynne Chisholm

Európai ifjúságkutatás: Fejlődés, viták, elvárások¹

Ez a tanulmány az európai ifjúságkutatás, mint sajátos kutatási terület fejlődésével foglalkozik. Jellemzi azt a társadalmi-politikai kontextust, melyben a terület kialakult, felvázolja az agendája legfontosabb dimenzióit, bemutatja a legjelentősebb elméleti szempontokat és kutatási fejleményeket a mai napig, majd röviden betekint a terület módszertani és szakmai nehézségeibe.

Egy tudatosan, és kifejezetten az európai ifjúságkutatási területre irányuló fejlődés szorosan összefügg azzal, hogy az elmúlt kb. tizenöt év során:

- Kialakult egy európai szintű társadalmi és politikai nyilvános diskurzus.
- A releváns szupranacionális szervezetek intézményeinek szakpolitikai tevékenysége növekedett.
- A modern Európába, mint a gazdasági és kulturális globalizációs folyamatok kontextusában fontos világrégióba vetett hit megerősödött.

A közép- és kelet-európai társadalom átalakulása 1989 után, majd a volt szovjet köztársaságok függetlenedése a Kaukázusban és Közép-Ázsiában, Délkelet-Európa átalakításával együtt, jelentős dinamikát adott ezeknek a párhuzamosan zajló fejleményeknek.

Ezek a társadalmi, politikai és gazdasági változások az ifjúsági tanulmányok új prioritásának kialakulásához vezettek, mind a kutatói közösségen belül, mind pedig a politikai döntések következményeként. Az európai szakpolitikai szint különösen fontos volt a kutatási prioritások ütemének és irányának kialakításában. Ez részben annak köszönhető, hogy a kutatási költségvetések eloszlása általános változást mutatott az Európai Unió (EU) csatornáin keresztül elérhető finanszírozási források bővítése felé, a nemzeti szinten rendelkezésre álló forrásokhoz képest. Ezért az ifjúságkutatóknak a nemzeti tudományos közösségek határain túlmutató projektfinanszírozás keresése fontos ösztönző tényező.

Az európai fiatalok helyzetéről öt – egész Európára kiterjedő – kutatást végeztek 1991 és 2004 között (Chisholm & Bergeret, 1991; Chisholm & Kovacheva, 2002; Orr, 2004; Schizzerotto & Gasperoni, 2001; United Nations Children's Fund/Monitoring in Central and Eastern Europe, the Commonwealth of Independent States and the Baltics, 2000). Hat Eurobarometer (az Európai Bizottság közvélemény-kutatása) foglalkozott az ifjúság helyzetével 1990 és 2005 között.² Néhány releváns

1 Ez a tanulmány eredetileg megjelent: Chisholm, L. (2006). European youth research: Development, Debates, Demands. In: M. du Bois-Reymond & L. Chisholm (eds), *The Modernisation of Youth Transitions in Europe* (Special issue of: "New Directions for Child and Adolescent Development", n. 113) (pp. 11-22). San Francisco: Jossey-Bass. © 2009 Jossey-Bass. Ezt az tanulmányt John Wiley & Sons, Inc. engedélyével reprodukálják.

2 „Fiatal európaiak 1990” (51. speciális felmérés), „Fiatal európaiak 1997” (Eurobarométer [EB] 47.2), „Fiatal európaiak 2001” (EB 55.1), „A fiatalok hozzáállása és véleménye az Európai Unióban a kábítószerrel kapcsolatban” (EB 57.2 / Special EB 171, 2002), „Ifjúság az új Európában” (EB 2003.1, 2003), és az „A fiatalság átveszi a szót” Az európai fiatalok kérdései és elvárásai az Európai Unió alakulásával kapcsolatban” (az EB speciális kiadványa, 62.1, 63 és 63.1, 2005. december). Előtte két ifjúsági Eurobarométert végeztek 1982-ben (EB 17) és 1987-ben (38. különleges vizsgálat). Az 1987-es és 1990-

kutatás (beleértve du Bois-Reymond & Chisholm, 2006), szintén az Európai Unió kutatási keretprogramja³, és az Európai Bizottság oktatási és képzési akcióprogramjai⁴ által kerültek támogatásra. Végezetül pedig fontos dokumentum az ifjúságról szóló *Fehér Könyv* (Európai Bizottság, 2001A), melyben első alkalommal tűzték ki közös célként a fiatalok jobb megértését és a róluk szóló ismeretek bővítését (beleértve a kutatáson alapuló tudást). Ugyanebben az évben elindult az Európai Bizottság és Európai Tanács partnerségi egyezménye az ifjúságsegítők képzésére és az ifjúságkutatásra vonatkozóan, amely a prioritást élvező témákról szóló rendszeres kutatási szemináriumok megrendezéséhez és kiadványok megjelenéséhez vezetett.⁵

Ezeknek a kutatásokhoz kapcsolódó fejleményeknek és eredményeknek már a pusztán üteme és mértéke is jól jelzi az európai ifjúságkutatás, mint speciális szakmai közösség megjelenését az elmúlt 15 évben. Ebben a fejezetben részletesen bemutatom a terület menetrendjének legfontosabb dimenzióit, felvázolom a legjelentősebb elméleti szempontokat és kutatási fejleményeket napjainkig, majd röviden kitérek a terület módszertani és szakmai nehézségeire.

Az agenda fejlődésének fő dimenziói

Az Európai ifjúságkutatás megkülönböztetett és jól felismerhető saját tématerületének kialakulása a tudományos diskurzusok és a gyakorlat újjáformálásának folyamataként értelmezhető. Egyrészt az ifjúsági tanulmányok hagyományosan több tudományághoz köthetők: a történelem, a pszichológia, a szociológia, az oktatás, és újabban a kulturális tanulmányok is ide tartoznak.

Az 1970-es évektől az interdiszciplináris megközelítések és együttműködések inkább a nemzetközi (például a Nemzetközi Szociológiai Társaság Ifjúságkutatási Bizottságának keretein belül⁶), és nem a nemzeti szinten hódítottak teret. Európa ifjúságkutatási közösségei nagyrészt saját nyelvük és akadémiai kultúrájuk kényelménél maradtak, míg a négy évtizednyi politikai megosztottság a nyugat- és kelet-európai kutatási közösségek, valamint azok elméleti és módszertani hagyományai között, kulturális szakadékot eredményezett. Így a nemzetközi hálózatok növelték ki magukat a találkozások és a tudásmegosztás egyetlen színhelyévé: ezek lettek azok a területek, ahol nemcsak az interdiszciplináris megközelítések, hanem a kultúrák közötti nézőpontok is elképzelhetők és megvitathatóak voltak. Sokan, akik az elmúlt 15 év során hozzájárultak az

es felmérés kérdései nagymértékben összehasonlíthatók voltak, úgy mint az 1997-es és 2001-esek is. A 2002-es drogfelmérés önálló vizsgálat volt. A 2003-as „új Európa” felmérés a korábbi „Fiatal európaiak” Eurobarométerek kulcsfontosságú témáit választotta ki, hogy összehasonlítható anyagot nyújtson a fiatalok számára az EU-hoz 2004-ben csatlakozó tagállamokban (közép-európai országok, a Balti-országok, Ciprus és Málta). A legfrissebb felmérés „A fiatalság átveszi a szót” című jelentés a holnap Európájára, az aktív állampolgárságra és a Lisszaboni Stratégia ifjúsági paktumára összpontosít. Az Eurobarométer jelentések (a „Fiatal európaiak 1990” kivételével, amely már nem beszerezhető, és még nem érhető el az interneten) a következő weboldalon érhetők el http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb_special_en.htm

3 A projektek elérhetők: http://europa.eu.int/comm/research/social-sciences/index_en.html.

4 Lásd: http://europa.eu.int/comm/education/index_en.html.

5 Az eseményekről, jelentésekről és kiadványokról szóló információk az alábbi címen érhetők el: http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Youth/; lásd még: http://www.training_youth.net/INTEGRATION/TY/Intro/index.html.

6 Az információ a <http://www.alli.fi/youth/research/ibyr/index.htm> címen érhető el.

Európai ifjúságkutatás fejlődéséhez, korábban már hosszú ideje aktívak voltak egyéb nemzetközi hálózatokban.

Másrészt az ifjúsági tanulmányok története meglehetősen egyedi abban az értelemben, hogy a fókusza átível a szakértői kutatási és szakpolitikai területek közötti munkamegosztás logikáján: úgy mint a család, az oktatás és a képzés, a munkaerő-piac és a foglalkoztatás, az egészségügy, a bűnözés és az igazságszolgáltatás. Az 1970-es évektől kezdődően az ifjúsági kulturális tanulmányok, amelyek elsősorban az angol-amerikai akadémiai diskurzusból származtak, és gyorsan elterjedtek az 1980-as évek főbb európai ifjúsági kutatóközösségei körében, sokat tettek annak érdekében, hogy az ifjúsági tanulmányokat, mint szakterületet megkülönböztető, önálló(bb) identitáshoz juttassák (lásd: Brake, 1980). Az 1980-as években bekövetkezett hatalmas elmozdulások (a gazdasági szerkezetátalakítás és a fiatalok magas munkanélkülisége Nyugat-Európában) és az 1990-es évek (politikai és gazdasági átalakulás Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában) jelentős változásokat hoztak a fiatalok életében és kilátásaiban, így az új elméleti és az empirikus keretek kialakítása elkerülhetetlen volt.

Ugyanakkor a kortárs modernizációs elmélet, és a posztmodern kultúrákban a szubjektivitás kialakulásának és átalakulásának megértésének intenzív elkötelezettsége, az egyént helyezte „mikroszkóp alá.” Ez előrevetített egyfajta következetes elmozdulást a megfigyelés és az időbeli elemzés felé az alany szemszögéből, vagy másképp fogalmazva, az ifjúsági életpályán belüli, valamint az ifjúság „önmagában való” tanulmányozására.

Összefoglalva, az európai ifjúságkutatás – mint megkülönböztetett és elismert terep – kialakításának alapja az alábbi dimenziókban foglalhatók össze:

- Az egymástól elkülönülten épülő tudományfelfogástól az integratív perspektívák és elemzések megjelenése.
- A makroszerkezet összekapcsolása a mikrokulturális megközelítésekkel.
- A fiatalkori átmenetek meghatározásának nagyobb életpálya-elmélet és kutatási keretbe emelése.
- Az ifjúsági átmeneteket érintő makroszociális változások következményeire való összpontosítás.
- A kutatás, a szakpolitika és a gyakorlat közelebb hozása.
- Új módszertani és szakmai kihívások feltérképezése.

Az elmélet, a kutatás és a fejlesztés összekapcsolásának folyamata

Az ifjúsági átmenetek változása az 1990-es évek eleje óta az európai ifjúságkutatás fő témája; ez a rész főként, de nem kizárólag erre a témára összpontosít. Az európai ifjúsági tanulmányok elméleti és kutatásfejlesztési folyamatának jellemzője a fiatalkor átmenetének perspektíváinak és megértésének aktualizálása, a komplexitás értelmezésének keretei között a gyors társadalmi változások idején. Ez a folyamat számos olyan alapvető tematikus elemet foglal magában, amelyek többféle szemszögéből is megközelíthetők, és amelyek egymást követően alakították az európai ifjúsági tanulmányok fejlődését.

Ezek az elemek az elméleti és kutatási szempontok négy aspektusát képezik: az autonómia, a részvétel, az egyenlőtlenség és a befogadás. A fiatalok autonómiához való hozzáférése és annak megszerzése a felnőttkorra való átmenetük „útvonalaiknak”

változásait eredményezi. A fiatalok részvételének megértése és annak gyakorlata a társadalmi és politikai attitűdök és viselkedési minták elemzésében gyökerezik, nemcsak a képviseleti demokrácia intézményesített csatornáit illetően, hanem a mindennapi életben is. A fiatalok életének esélyei és kockázatai közötti egyensúly és a jövőbeni kilátások – azaz az egyenlőtlenségek vizsgálata – figyelembe vétele és becslése most nagyobb hangsúlyt fektet a régióra (Európán és az országokon belül) és a generációk közötti kapcsolatokra (az előregező társadalmak demográfiai változásának fényében). A legáltalánosabb szinten az, hogy a fiatalok milyen mértékben érzik magukat gazdaságilag, társadalmilag és politikailag integrálva, mint teljes jogú állampolgárok, az előbbi három szempont mindegyikéhez kapcsolódik. Pontosabban, az integráció témája Európa, mint multikulturális, többnyelvű és többnemzeti-ségű világrégió, objektív átdolgozásáról és szubjektív újraértelmezéséről szól, mind makropolitikai szinten (európai együttműködés és integráció), mind azok életében és identitásában, akik a kontinens városaiban és vidéki régióiban élnek.

Nyugat-Európában az 1980-as években egyre növekedett az ifjúsági munkaerő-piac összeomlásának veszélye, mely számos új útelágazásra hívta fel a figyelmet. Először is, Dél-Európa nagy részén a fiatalok soha nem tapasztalhatták meg a dinamikus fejlődő ifjúsági munkaerő-piacokat, legalábbis annak mértéke sohasem haladta meg a szüleik és nagyszüleik szintjét. Az ifjúsági átmenetek „útvonalai” ezekben a társadalmakban korlátozott hasonlóságot mutattak a gazdagabb északnyugat-európai országokkal. Ennek ellenére ezek a különbségek egyáltalán nem játszottak szerepet az ifjúsági átmenetek fogalmi modelljeinek kialakításában. Másodszor, egyértelmű strukturális hézagok keletkeztek és nyíltak a fiatalok átmeneti esélyei és kockázatai között az észak-európai országokban. Mind az Egyesült Királyságban, mind Franciaországban a fiatalok munkanélküliségi rátája folyamatosan emelkedett. A kontinentális Északnyugat-Európában a romlás lassabban és később következett be, míg az északi országokban az ilyen problémák viszonylag enyhék maradtak.

A munkaerőpiacra elsőként belépő, rosszul képzett és képzetlen fiatalok (tovább) képzési és foglalkoztatási lehetőségei romlottak leginkább, de az is nyilvánvalóvá vált, hogy az ifjúsági fázist érintő kulturális és normatív elvárások az észak-európai országokban különböztek, és ezeket a különbségeket az ifjúsági életszakaszról alkotott elméleti megközelítések hűen tükrözték (Chisholm, Büchner, Krüger, & Brown, 1990). A kontinentális északnyugat-európai és az északi országok ifjúságkutatóit különösen foglalkoztatta az ifjúság, mint moratórium eszméje és gyakorlata – egy pozitívan kialakított tér a felfedezésre és kísérletezésre. Minél hosszabb időt szán egy társadalom a fiatalok személyes fejlődésére és autonóm kulturális gyakorlatára, annál jobb. Ez a szemlélet viszonylag érthetetlen volt az Egyesült Királyságból és Írországból érkező ifjúságkutatók számára, ahol a pozitív moratórium elképzelés soha nem vetett elméleti gyökeret, és nem felelt meg a fiatalok nagy többségének átmeneti útvonalaival sem.

Az ifjúság kulturális perspektívái ugyanakkor az iskola és a munka közötti átmenetre vonatkozó, nagymértékben kohorsz-vizsgálatok elkülönülő hagyománya mellett léteztek. Jellemzően kvantitatív jellegű kutatások, melyek nemcsak a gazdasági függetlenség felé vezető útvonalak fokozatos kiterjesztését és széttagoltságát rögzítették, hanem az egyes országok átmeneti rendszerei közötti különbségeket is dokumentálták (például Evans & Heinz, 1994). Egyrészt a szubjektív autonómiát és a rendszerszerű korlátokat feltérképező perspektívák közötti konceptuális konfrontáció az 1990-es években rendkívül gyümölcsöző elméleti dinamikát eredményezett.

Ez a struktúra–cselekvés (structure-agency) dialektikával együttműködve kísérletet tett az ifjúsági átmenetekben fellelhető új és régi egyenlőtlenségek megértésére, az esélyek és a kockázatok komplex mintáinak szempontjából (például Dwyer & Wyn, 2001). Másrészt, a különböző módon strukturált ifjúsági átmenetek Nyugat-Európában – Közép- és Kelet-Európához hasonlóan (különböző módon 1989 előtt és után) – empirikus konfrontációhoz vezettek és az a nézet terjedt el, hogy a meglévő modellek nem képesek megfelelően megragadni az európai hasonlóságokat és különbségeket (Wallace & Kovacheva, 1998).

Az 1980-as években végzett ifjúsági tanulmányok dokumentálták és megértették a fiatalok munkanélküliségének természetét és annak következményeit, amely kisléptetű és kiterjesztett felnőttkorba való átmenetet eredményez, akadályozva vagy gátolva a személyes, gazdasági és társadalmi autonómiát. Az ifjúságkutatók a megoldást a fiatalok munkanélküliségi rátájának csökkentésében látták, hogy az ifjúsági átmeneteket újra „normális” útra tereljék. Bármennyire is feltételezték, az 1990-es évek közepére azonban nyilvánvalóvá vált, hogy ezen „normális” események lefolyását nem lehet újra helyreállítani Európában. Bár a tudásalapú gazdaságra történő átmenet elkezdte átalakítani a munkaerő-piacot, a foglalkozási profilokat és a munkafolyamatokat, de a nemzeti oktatási és képzési rendszerek nem kezdtek el ehhez komolyabban alkalmazkodni. Ekkorra a fiatalok oktatási és képzési részvételi aránya erőteljesen emelkedett mindenhol (jóllehet más kiindulási pontokból), bár inkább válaszként az ifjúsági munkaerő-piac problémáira, mintsem a magasabb szintű és különböző képesítések és kompetenciák iránti igény elismerése miatt.

A munkaerő-piacra való átmenet nemcsak később, hanem differenciáltabban és fokozatosabb módon zajlott, ahogyan a fiatalok vegyítették a tanulmányokat a munkával, a gyakorlati gazdasági szükségesség, a taktikai karriertervezés és a személyes döntések kombinációjában. Az új Európa megnyitása, mind az EU-alapú integrációval, mind a nyugat és kelet közötti „függöny” megszüntetésével fizikailag és képzeleti síkon mozgósítja társadalmait és kultúráit. Ez lehetővé tette, hogy a fiatal európaiak különbözőképpen gondolkodjanak az életmódjukról és jövőjükéről; az (ön)megvalósítás új lehetőségei váltak gyakorlatilag elérhetővé.

Az ilyen jellegű változások természete és iránya első lépésben az ifjúsági (élet)szakasz jellegének és jelentésének újrafogalmazását eredményezte az ifjúsági átmenetek destandardizációja és individualizálása szempontjából, akár pozitívan, akár negatívan kialakítva, a régi és az új egyenlőtlenségek szinte kaotikus sokasága között (Furlong & Cartmel, 1997). Az európai ifjúságkutatásban leginkább aggodalomra okot adó jellemző az Európa különböző részeiből származó és különböző társadalmi és etnikai háttérű fiatalok életesélyeire kiható súlyos polarizáció felbukkanása – pontosabban újbóli megjelenése. Ezeket a különbségeket egyre inkább az oktatás és a képzettség közvetíti, de emellett a megújított differenciált oktatási ellátás (különösen a szakképzés és a felsőoktatás terén) ismét növelte a hozzáférési és kimeneti egyenlőtlenségeket. Ez különösen igaz a közép- és kelet-európai országokra, amelyek gyors és kiterjedt privatizációt tapasztaltak az oktatási és képzési szektorban.

Az oktatás, a képzettség és a munkaerő-piaci integráció közötti szorosabb kapcsolat jellemzője a negatív, kizáró tulajdonság. Míg az alacsony képzettségi szintek egyre inkább a munkaerőpiacon kívüli, annak periferiájára sodró, hosszú távú kirekesztés biztos útját jelentik, a magas képzettségi szintek sem jelentenek önmagukban egyenes utat – rövid vagy hosszabb távon – a foglalkoztatáshoz és a karrierhez. Az euró-

pai fiatalok ma már nem bízhatnak stabil és biztonságos szakmai életútban, hanem nagy valószínűséggel folyamatosan változtatják azt aktív éveik során – ezért az egész életen át tartó, munkához kapcsolódó tanulásban részvételük szükséges.

Ez is egyre fontosabb szerepet játszik abban, ahogyan a fiatalok az élettervezés természetét és a jövőbeni kilátásokat – rendkívüli, átmeneti „ügyekként” – szemlélik, melyek hozzájárulnak a fiatalok átmenetének további destandardizálásához, mint ahogy a szubjektivitás kialakulása a fiatalabb generációk körében alkalmazkodik az új körülményekhez: a fiataloknak lehetnek jövőbeli céljaik, ám ebbe mindenképp bele kell törődniük.

Második lépésben a destandardizáció és az individualizáció téziseit empirikusan kiterjesztettük a fiatalok egész életére: nemcsak az oktatásra és a munkára, hanem a családalapításra, az életmódra és az értékekre is (európai perspektívában, össze- gyűjtve Chisholm & Kovacheva, 2002; Chisholm, de Lillo, Leccardi, & Richter, 2003; Schizzerotto & Gasperoni, 2001). A gyors demográfiai változások potenciális hatásainak késedelmes felismerésével együtt – a generációk közötti kapcsolatokra és a munkaerő társadalmi megosztottságára – az elméleti érdeklődési körök az elmúlt években fokozatosan átalakultak. Az ifjúsági kutatók ma már az ifjúságot, mint fogal- mat és gyakorlatot egyre inkább a társadalmi kapcsolatok szélesebb körébe helye- zik. Egyrészt az európai modern korszerűsítésről szóló makroteorikus diskurzusok mind a gazdasági, mind a kulturális globalizációs folyamatokat és a technológiai vál- tozásokat az európai fiatalok életének (ki)alakítási feltételei közé sorolják (például Blossfeld, Klijzing, Mills & Kurz, 2005; Bynner, 1998; Facer & Furlong, 2001; Helve & Holm, 2005; Sefton- Green, 2003). Másrészt az életfolyamat és az életkorral össze- függő identitások és életmódok társadalmi rekonstrukciója azt jelenti, hogy egyre kevésbé lehet a fiatalságot más életszakaszoktól elválasztani, amelyek határaikban, belső struktúrájukban és a jelentésükben is egyformán változnak. Ezen belül a fia- tal felnőttkor, mint új életszakasz kialakulásával kapcsolatos viták és beszélgetések jelenleg kiemelkedő helyet foglalnak el (Arnett, 2004; 2006; Bynner, 2005; és a leg- több hozzászólás du Bois-Reymond & Chisholm, 2006).

Végül, ezen fejlemények mellett, az európai ifjúságkutatás már kezdettől fogva egy- re nagyobb hangsúlyt fektetett a fiatalok nemzeti és európai politikai kérdésekben való politikai elkötelezettségének leírására és elemzésére (lásd például SORA, 2005; Spanning, Wallace, & Haerpfer, 2001; Wallace, Datler, & Spanning, 2005). Ez az aggodalom két egyértelműen megfigyelhető jelenségből ered. Először is, a fiatal európaiak – akárcsak a felmenőik – széles körű kiábrándulást és bizalmatlanságot fejeznek ki a politikai képviselet és a szociális cselekvés által létrehozott csatornák és fórumok iránt. Másodszor, kevésbé hajlandók részt venni a szervezett civil társa- dalomban, beleértve a hagyományos ifjúsági szövetségeket, mint például a cserké- szek. Számtalan tanulmány és felmérés – beleértve a fejezet első részében említett „ifjúsági Eurobarométereket” is – igazolja mindezt. Ezek is megerősítik a függő köte- lezettségvállalás szubjektív jelentőségét: olyan fokú szabadságot, melyben az egyén dönthet, mikor és hogyan szeretne részese, vagy csak külső megfigyelője lenni bizo- nyos eseményeknek.

Ugyanakkor a fiatalok túlnyomó többsége Európa-szerte továbbra is olyan érté- kekhez és elvekhez ragaszkodik, amelyek kifejezetten a szolidaritáshoz és a közös- séghez kötöttek, természetesen a széles társadalmi-politikai értelemben, valamint a helyi, mindennapi és családi szinten. A fiatalok nagyobb fokú, pozitív elfogadást mutatnak az európai integrációval kapcsolatban, mint az idősebbek, részben azért,

mert látják a gyakorlati előnyöket: az oktatás, a foglalkoztatás, a lakóhelyválasztás szélesebb körű lehetőségeit és a mobilitást kalandként értelmezik. Ennek egy része az integráltabb és nyitottabb Európában való nevelkedés, azaz a szülőkhöz és nagyszüleikhez képest eltérő szocializációs és tanulási tapasztalatok szempontjából azonnal feltárható. Azonban sok mindent kell még megvizsgálni és megérteni, nem utolsósorban az aktív állampolgári szerepvállalás változó perspektíváit és gyakorlatát az összetett, többszintű európai társadalmakban, amelyek csak lassan gondolják újra a demokratikus kormányzást.

Az európai ifjúsági tanulmányok most egy fogalmi gyűjtőponthoz közelednek. Azok a normatív referenciapontok, amelyekre az ifjúsági átmenetek empirikus mintái kapcsolódnak, már nem rendelkeznek elméletileg hasznos funkcióval. A szabványosított életfolyamat-minták és a „normális életrajzok” olyan gazdasági és társadalmi világokra utalnak, amelyek a globalizációval és az informatikával visszafordíthatatlanul átalakultak: az első modern kor lineárisága a posztmodernség rekurzivitásává alakul át.

A koherens és stabil identitások fogalma – amely a tapasztalatok, az azonosítás és reprezentáció egyes kategóriáihoz tartozhat, és kell is mindig tartoznia – tarthatatlanná válik.

Végezetül, az egész életen át tartó és az élet teljes körére kiterjedő (munka, család, oktatás és szabadidő) tanulás paradigmaváltása, amely az európai munkaerőpiacon, a foglalkoztatási mintákban, a foglalkozásokban és a munkafolyamatokban lévő strukturális változásokkal jár együtt a politikában és gyakorlatban, már az európai oktatás és képzési rendszerek terén is érzékelhető. Az európai jövőbeli tudásalapú társadalmakban a tanítás és a tanulás alapvető jellemzői megváltoznak, nem utolsósorban az ebben résztvevők és előnyt szerzők életszakaszának tekintetében (Chisholm, 2000; egyéb hozzájárulások a du Bois-Reymond & Chisholmhoz, 2006). Ebből a szempontból vagy mindenkinek fiatalnak kell lennie, vagy az ifjúságot már nem lehet valamibe való „átmenetként” definiálni. Ezek azok kérdések, amelyeket az európai ifjúságkutatók csak most kezdenek megfogalmazni.

Módszertani és szakmai kihívások

Az ifjúságkutatások a társadalomkutatások közé tartoznak, ezért osztoznak azok jól ismert módszertani kihívásaiban is. Az ifjúságkutatás bizonyos kutatásetikai kérdéseket is felvet – szakmai kihívás – annak megítélésében, hogy a fiatalokat hogyan lehet és kell tájékoztatni és aktív kutatási alanyként szerepeltetni az ifjúságról végzett tanulmányokban. Melyek azok a különleges módszertani és szakmai kihívások, amelyek akkor merülnek fel, amikor az ifjúságkutatás az „európai” minősítő jelzőt viseli? Ahogy azt a fejezet egy korábbi részében megjegyeztük, az európai ifjúságkutatás agendájának egyik fő dimenziója az integratív perspektívák és elemzések kivitelezésében rejlik. Ez nemcsak a fiatalok életének és világnézeteinek holisztikus elemzését elősegítő koncepcionális kapacitás kialakítását, hanem a nyelv, a kultúra és az adatkészletek határain keresztül, a valódi kultúráközi elemzések felé való elmozdulási lehetőségek fejlesztését is jelenti (Bynner & Chisholm, 1998).

A gyakorlatban minden összehasonlító vizsgálatnak szüksége van olyan módszerekre, melyek segítik a különböző adatbázisok feldolgozását. A nem egybevágó nyelvi-kulturális értelmezési minták találkoznak a nemzet-állam-alapú logikai adatgyűjtéssel és osztályozással. A nemzetek közötti összehasonlítások jellemzően csak nagy

mértékben aggregált összehasonlításoknak adnak teret. A mintavételi egységekkel és szintekkel, illetve elemzésekkel való kifinomultabb munka az előrelépés fontos eleme (Bynner & Chisholm, 1998), annál is inkább, mivel a kutatóközösségek, amelyek Európát, mint referenciakeretet kezelik, elismerik, hogy a hasonlóságok és különbségek legalább annyira összetettek és nyilvánvalóak az országokon belül, mint azok között; du Bois-Reymond & Chisholm (2006) többször utalnak ezekre a problémákra. Meg kell próbálniuk a globalizáció és a regionalizáció közötti fogalmi és elemzési feszültség területén, vagy másképpen fogalmazva, az „összekapcsolás és szétválasztás” közti okfejtésen dolgozni.

A du Bois-Reymond & Chisholm (2006) fejezetei angol nyelvűek, és a fejezet végén található hivatkozások is mind angol nyelvű kiadványok, bár korántsem mindet angol anyanyelvű írta. Ezek a jellemzők elsődlegesen az észak-amerikai olvasók hozzáférhetőségének gyakorlati problémáját jelentik. Egyaránt tükrözik továbbá a többnyelvűség és a diszkurzív egyensúlytalanság európai kettős valóságát a kutatási kommunikációban és tudásátadásban, beleértve az ifjúságkutatást is. Ez különösen fontos a nyelv jelentősége miatt, mint a kulturális jelentések kommunikációjának és cseréjének médiuma, úgy a tudományos szférában, mint a mindennapi életben (amelyre a du Bois-Reymond és Chisholm (2006) bevezető fejezete is utal).

Nemcsak az európai etnikai-kulturális sokféleség, hanem a kommunikációs és szórakoztató média egyre növekvő globális jellege is új, és széles körben elérhető kulturális információforrásokat és ismereteket vezet be a mindennapi életbe. Általánosságban elmondható, hogy a nyilvános és a politikai vita is úgy ítéli meg, hogy a média és a piacok globalizációja Európában a kíváncsú kulturális sokszínűség csökkenéséhez vezet, vagyis az európai nemzetállamokban az őshonos többségi kulturális hagyományok és életmódok elhalványulásának vagy hamisításának veszélye áll fenn. Az ifjúságkutatók ezt a perspektívát azzal próbálják enyhíteni, hogy rámutatnak, a fiatalok milyen új, hibrid életmódot képesek teremteni Európa és a világ különböző kulturális elemeiből és a különböző etnikai, kulturális hagyományokból.

Az európai ifjúságkutatás diszkurzív világa kulturálisan és nyelvi szempontból is hibrid, a szakmai kapcsolatokban és a valós idejű kommunikációban minden bizonynyal. Az európai ifjúságkutatók közössége a hálózatépítés útján ismerteti el magát, de nem rendelkezik európai szintű intézményi fókusszal (például egy egész Európára kiterjedő célzott kutatóintézeten keresztül), és azok, akik a közösséghez tartoznak, különböző tudományágakban és szervezeti típusokban dolgoznak.

Az ezen a területen végzett munka olyan kompetenciákat igényel, amelyek túlmutatnak a „saját” tudományos kultúrájukban hagyományosan dolgozó kutatóktól elvártaikon. Ezek összhangban állnak az új alapvető kompetenciákkal, amelyeket az európai szintű oktatási és képzési politika általánosan fontosnak tart a jövő szempontjából: a nyelvek, a társadalmi és interkulturális készségek, a csapatmunka képessége és a változáshoz való alkalmazkodóképesség. Ezek a kompetenciák lehetővé teszik a technikai kutatási készségek megfelelő alkalmazását, és maximalizálják a sikeres projekt eredményességét a multinacionális kutatócsoportokban. Emellett az európai ifjúságkutatók közül sokan fontosnak tartják a nyílt és részvételi kutatási modelleket, ami azt jelenti, hogy képesnek kell lenniük együttműködni az ifjúsági politikában és a gyakorlatban dolgozókkal, nem utolsósorban az ifjúsági nem kormányzati szervezetekkel és esetenként, magukkal a fiatalokkal. Ezek a kompetenciák mind szakmai képzést és tapasztalatot igényelnek, amelyet jelenleg kevés egyetem nyújt szisztematikusan.

Befejezés

Áttekintve az elmúlt 15 év fejlődését, először is azt a következtetést vonom le, hogy sokat elértünk, másodszor pedig azt, hogy az európai ifjúságkutatás területének a konszolidáció eléréséhez nagyobb figyelemre és több erőforrásra van szüksége. Hogyan segíthet az ifjúságkutatás korunk problémáinak megválaszolásában? Az ilyen kérdések megválaszolásának képessége csak az európai ifjúságkutatás korszerűsítése által valósulhat meg, ami által jelezheti, hogy elérte saját "nagykorúságát", mint társadalmi felelősségvállalásra képes szakterület.

Reingard Spannring

A fiatalok többdimenziós kapcsolata a politikával: kvalitatív és kvantitatív eredmények¹

Bevezetés

Az életkort, mint a politikai részvétel tényezőjét, kétféleképpen vizsgálták. Egyrészt azt állítják, hogy a politikai részvétel változhat és (át)alakulhat az egyén életében. A fiatalok fokozatosan fejlesztik ki társadalmi és politikai készségeiket, a világnézetüket, valamint az állampolgársági státuszukat, amely értelmet ad és lehetővé teszi a politikai elkötelezettséget és a cselekvést. Ezért feltételezhető, hogy részvételük először meglehetősen korlátozott, de ez az életkorral növekszik. Így a fiatalokri részvétel hiánya nem feltétlenül jár együtt a felnőttkori részvétel hiányával. Az 1999-es European Value Kutatás elemzése² szerint a részvétel bizonyos formáit életciklus-hatások befolyásolják. A fiatalok kevésbé elkötelezettek a politika mellett, nem tartják a politikát az életük szerves részének, úgy mint a felnőttek, és nem érdekeltek a politikában olyan mértékben, mint az idősebbek. A fiatalok ritkábban vitatnak meg politikai dolgokat és a médiában is kevésbé követik azt figyelemmel, mint a felnőttek. A serdülőkori és a felnőttkori viselkedés legnagyobb különbségét a politikai hírek napi szintű követése mutatja: a 18–25 évesek 28 százaléka követi őket, míg a 36 évesek és annál idősebbek 55 százaléka tesz hasonlóan. A fiatalokra – a felnőttekhez képest – kevésbé jellemző a hagyományos politikai szervezetekhez, például a szakszervezetekhez, a politikai pártokhoz és a szakmai szövetségekhez való csatlakozás. Azonban majdnem olyan valószínű, hogy egy NGO-hoz (civil szervezethez) csatlakoznak, mint az idősebb polgárok. Itt a legnagyobb különbség (kb. 3%) a nők csoportjaiban és a helyi közösségek cselekvési csoportokjaiban mutatkozik meg. A környezetvédelmi szervezetek több fiatal vonzanak, mint időset. Az életkor hatása a politikai szervezetekben az önkéntes munkára még gyengébb, mint a tagságra nézve. A politikai aktivizmus típusai közül a petíciók és a bojkottok nagyon kis különbségeket mutatnak a korcsoportok között, míg a tüntetések egy-

1 Ez a tanulmány eredetileg megjelent: Spannring, R. (2008). Young people's multidimensional relationship with politics: qualitative and quantitative findings. In: R. Spannring, G. Ogris & W. Gaiser (eds), *Youth and Political Participation in Europe. Results of the Comparative Study EUYOUNG* (pp. 29-54). Opladen, Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers. A szerző és az eredeti kiadó engedélyével újrayomtatva.

2 Az 1999/2000-es European Value Kutatás 32 országra terjedt ki. Ebben az elemzésben a következő országok szerepelnek: Ausztria (n = 1522/fiatal:108), Belgium (n = 1905/141), Dánia (n = 1023/74), Franciaország (n = 1615/135), Németország (n = 2034/132), Görögország (n = 1111/210), Írország (n = 989/55), Olaszország (n = 2000/147), Luxemburg (n = 1211/212), Észak-Írország (n = 965/72), Portugália (n = 1000 / 108), Spanyolország (n = 1200/110), Svédország (n = 1015/85), Egyesült Királyság (n = 971/106).

értelműen vonzóbbak a fiatalok számára: a 18–25 évesek 36 százaléka már részt vett demonstráción, a 36 évesek és idősebbek 29 százalékához képest (Spannring, 2005).

Másrészt az életkor hatását a generációs változás összefüggésében is vizsgálták. Az életkor életciklusokhoz kapcsolódó összefüggéseivel ellentétben, a generációs hatások azt jelentik, hogy a társadalom egészében változik. Putnam megfigyelte, hogy a századfordulón és a húszas években született amerikaiak között az állampolgári szerepvállalás iránti elkötelezettség magas és stabil volt. A hanyatlás lassan, a két világháború között született generációval kezdődött, és a háború utáni generációval, az ún. baby boomerekkel felgyorsult. Az 1965 és 1980 között született X generáció folytatta a boomerek útját (Putnam, 2000: 250). Ennek a fejlődésnek az okait az oktatás szintjének emelkedése, a jelentős kollektív tapasztalatok hiánya és specifikus gazdasági körülmények jellemzik, amit az individualizmus és a posztmaterialista értékek növekedése kísér. Az 1982-től 1999/2000-ig terjedő három Európai Érték Vizsgálat³ adatai nemcsak egy egyszerű hanyatlási tézis tekintetében, hanem a generációs változások tekintetében is támogatják egy differenciáltabb kép kialakítását (Spannring, 2005). Összességében a politikai elkötelezettség, azaz a politika fontossága, a politika iránti érdeklődés és a politika megvitatása Nyugat-Európában kisé meg nőtt. A fiatalok körében nőtt a politika fontosságának megítélése és a politika iránti érdeklődés, de a barátokkal folytatott politikai viták száma csökkent. Jelentős eltérések vannak az egyes országok között. Belgiumban, Írországon és Svédországon a legtöbb mutató emelkedik, míg Dánia, Franciaország, Németország és Olaszország meglehetősen stabil maradt. Spanyolországban és az Egyesült Királyságban a legtöbb mutató több hullámban csökkent.

A „hagyományos” politikai pártok tagságának csökkenése általában elhanyagolható. A fiatalok részvétele csak a szakszervezetek tekintetében csökkent, de a politikai pártokat és a szakmai szövetségeket illetően meglehetősen stabil maradt. Az országspecifikus különbségek tekintetében Belgium és Svédország az egyetlen, ahol a növekedés dominált. Németország és az Egyesült Királyság mutatja a legnagyobb csökkenést. A nem kormányzati szervezetek fejlődése nagyon heterogén. Összességében a helyi közösség cselekvési csoportjai és a harmadik világ fejlesztési/emberi jogi szervezetei szervezték a legtöbb tagot. A környezetvédelmi szervezetek az 1980-as években nőttek, ám az 1990-es években veszítettek tagjaik számából. A békemozgalmak stabilak maradtak, de a női szervezetek tagjainak aránya enyhén csökkent. A legtöbb változás azonban minimális. A fiatalok részvételi aránya ugyanazt a tendenciát mutatja, mint a társadalom egésze. Az egyetlen, több mint 2%-os változás a harmadik világ és az emberjogi szervezeteknél mutatkozik. Az egyetlen olyan változás, amely generációs változásként értelmezhető, a nők csoportjában valósult meg. Ez a fejlemény azonban a női követelések – a többségi társadalmi politikába való – integrálódásában mutatkozik meg, nem pedig a fiatal nők érdektelenségének eredménye. Az országok közötti különbségeket figyelembe véve, ismét Belgium és Svédország növekszik a legtöbb változó tekintetében, míg Németország kiemelkedik a legtöbb változó csökkenésével. A politikai aktivizmus az Európai Érték Vizsgálat által lefedett két évtizedben nőtt. Különösen a petíciók és a tüntetések egyre több aktivistát vonzottak, mind a lakosság, mind a fiatalok körében. Az országspecifikus külön-

3 Az elemzés az European Value Kutatás (EVS) három hullámának (1982, 1990, 1999/2000) részét képező országokon alapul: Belgium, Dánia, Franciaország, Németország, Írország, Olaszország, Spanyolország, Svédország, Egyesült Királyság.

ségek tekintetében a legtöbb növekedés Belgiumban, Dániában és Svédországban történt; míg Spanyolországban és Németországban tapasztalható a legkevesebb. A fiatalok szerepe e változások megvalósításában nem nyilvánvaló. Statisztikai szempontból nincsenek mindig olyan jelentős hatású korcsoportok és hullámok, melyek rámutatnának a generációs változásra. Ez arra enged következtetni, hogy elsősorban nem egy generációs változás zajlik, hanem egyéni változás, ami azt jelenti, hogy az emberek, az uralkodó feltételeknek megfelelően, életük során megváltoztatják a viselkedésüket.

Látva, hogy sem az életkor és a részvétel közötti feltételezett kapcsolat, sem a nemzedékváltás hipotézise nem bizonyítható „*ha*” és „*de*” nélkül egész Európában, azt a kérdést kell feltennünk, mi tartja vissza az állampolgárokat általánosságban a részvételben, és hogy vannak-e köztük fiatalokat érintő konkrét akadályok. Függetlenül attól, hogy a részvételre általánosságban vagy az ifjúság szempontjából összpontosítunk, egy nagyon bonyolult jelenséggel van dolgunk, amely még összetettebb elméleti keretet, és kutatási módszerek különböző variációit igényli. A részvétel megtagadása nem tekinthető egyszerűen a politikai apátia bizonyítékának. Valójában nem világos, hogy az emberek azért nem vesznek részt a politikában, mert a kutatásban nem szereplő tevékenységekben érintettek, vagy azért, mert túlságosan csalódtak vagy elidegenültek a politikától. Még a polgárok saját politikáról alkotott fogalmai és nézetei is viszonylag kevésbé ismertek (O’Toole, 2003). A részvétel elmaradásának megértésénél, figyelembe kell vennünk azokat a bonyolult struktúrákat és folyamatokat, amelyek hátráltathatják és demotiválják a polgárokat: a politika változó arcú, valamint a gazdasági szférával, másfelől a polgárokkal való kapcsolata. A polgárok maguk is társadalmi és gazdasági változásokat tapasztalnak, amelyek befolyásolják a politikai szférával szembeni elvárásaikat és a bekapcsolódásuk képességét (nem csak motivációjukat).

A gazdasági, társadalmi és politikai változások politikai részvételre gyakorolt hatása – a fiatalok körében – az EUYOUNGPART kvalitatív interjúinak és fókuszcsoportjainak kijelentéseiben egyértelműen megmutatkozik. A fiatalok észrevételére vonatkozó állítások sok esetben a felnőttekre is igazak. Van azonban néhány ifjúságspecifikus magyarázat is az elégedetlenségre és az elhidegülésre, amelyeket gyakran figyelmen kívül hagynak a mainstream részvételi szakirodalomban. Mielőtt a fiatalok válaszaikhoz fordulnának a politikai ügyekben [...], figyelembe vesszük a politika és politikai részvétel általános feltételeit, valamint azokat a különleges feltételeket, amelyek mellett a fiatalok várhatóan politikailag érdekeltek és aktívak lesznek. Az általános strukturális feltételeken belül a fiatalok különleges helyet foglalnak el: (a) tagságuk egy adott kohorszban, (b) az életciklus sajátos fázisa és (c) a társadalomban betöltött sajátos helyzetük miatt.

A politika és a részvétel feltételei a késői modernitásban

A politikai részvétel formáit a változó társadalmi, gazdasági és politikai feltételek összefüggésében kell szemlélni. Az utóbbiakat a modernizáció, a globalizáció, az átalakulás, a hagyományok csökkenő szerepe és az individualizáció fogalmai alatt tárgyalják. Noha ezeket a fogalmakat itt nem lehet részletesen megvitatni, a részvételre vonatkozó változások jelentőségének rövid ismertetése megvalósul.

A politika és a gazdaság változó kapcsolatát a politika ekonomizálása jellemzi. A gazdasági racionalizálás és a globalizációs folyamatok a nemzetállamot az ipari

helymeghatározási politika és a fiskális válság közötti dilemmához vezették. Ez a dilemma rontja a jóléti állam azon képességét, hogy a társadalom építésére és alakítására forrásokat használjon, főként azt, hogy biztosítsa az összes polgár integrációját, emellett vezetési és legitimációs válsághoz vezet (Habermas, 1973). A gazdaság látszólag elkerülhetetlen válságai, amelyeken a jóléti állam már nem tud könnyíteni, hozzájárulnak egy globális depolitizálódáshoz, ahol a társadalmi körülményekre gyakorolt politikai befolyás már nem lehetséges (Felgitsch, 2006). Ez a dinamika a nyilvános vita és a politikai intézmények reakcióinak hiányában, a jóléti intézmények felszámolásában és a munkaerő-piaci hiányosságok csökkentésére irányuló enyhítő rendelkezések hiányában mutatkozik meg. Az egyén egyedül marad a rugalmassá tett és egyre szegmentáltabb munkaerő-piac által előidézett anyagi és társadalmi-pszichológiai kockázatokkal, amelyeket nem lehet politikai cselekvésre fordítani. Egyrészt a társadalmi és gazdasági biztonság csökkenése a munkaerő-piacon folytatott fokozott versenyhez képest, továbbá a társadalmi-gazdasági marginalizáció és a kirekesztés a politikai elkötelezettséghez szükséges idő és pénzügyi erőforrások hiányához vezetett, amelyet az egyén inkább a túlélési stratégiába fektet. A piaci erők kényének kiszolgáltatva és a saját életünk felett való irányítás elvesztésének érzése miatt mindez a politikai apátia növekedését eredményezi és előmozdítja a politikai szélsőségeket. Másrészt a társadalmi konfliktusok körüli nyilvános viták hiánya kognitív struktúrák és kategóriák nélkül hagyja az egyént, saját helyzetének társadalmi-politikai kérdésként való értelmezésében (Böhnisch, 2006; Evers & Nowotny, 1987). A globalizáció a nemzetállam és a polgárok viszonyát nemcsak a politika gazdaságossága révén befolyásolja, hanem a nemzetállamnak a globális dimenzióval rendelkező politikai problémák megoldására vonatkozó képességének megkérdőjelezésével is. A globális felmelegedés, a környezetszennyezés, a túlnépesedés, az élelmiszerrel összefüggő betegségek és a globális gazdasági problémák túlszaporodtak, és nem reagálnak a nemzetállamok hagyományos problémamegoldó eszközeire és mechanizmusaira. Ennek eredményeképpen a hagyományos nemzeti politika csupán a polgárok bizonyos aggodalmait és szorongásait fedi le, ugyanakkor sok globális kérdésben tehetetlennek tűnik. A globális mozgalmak és a helyi tevékenységek, a lazán strukturált hálózatok és az individualista viselkedés megoldás lehet a nemzeti politikai szervek ezen a hiányosságára, megnyitva a „nyilvános párbeszéd terét” és nyomást gyakorolva a hagyományos politikára, valamint a társadalmi és gazdasági gyakorlatokra (Giddens, 1994).

Ugyanakkor, hasonlóan ahhoz, ahogy a politika korlátozása a nemzetállamban nehezebbé válik, a politikai ideológiák egyértelmű elhatárolása és a politikai pártokhoz kapcsolódó pozíciók hozzárendelése szintén megnehezedik. A nyugat-európai politikai pártok világnézeteit és ideológiáit meghatározó törésvonalak a tizenkilencedik századra nyúlnak vissza, és tükrözik a társadalmi, gazdasági és politikai struktúrához kapcsolódó ellentmondásos érdekeket, így például az egyház és az állam, az ipar és a mezőgazdaság vagy a munkások és a vállalkozók közötti viszonyokat. A főbb európai pártokat döntően a jobb és baloldali vita határozza meg, amely az osztálykonfliktushoz kapcsolódik (Biorcio & Mannheimer, 1995). Ma ezt a hagyományos politikai törésvonalat számos folyamat aláássa, beleértve a „valódi szocializmus” rendjeinek összeomlását és a hidegháború végét; valamint a gazdasági és társadalmi változásokat, amelyek a szolidaritás és a társadalmi osztályon vagy a környezeten alapuló közös érdekek gyengüléséhez vezettek. Egyre több új „ügy” lép a nyilvános diskurzusba, amelyet nem lehet egyszerűen a bal és jobboldali keretben

elhelyezni. Inkább új dimenziókat képviselnek, amelyek a hagyományos törésvonalakon átnyúlnak, ezáltal megnyitva a politikai érdekek többdimenziós terét. Ebben a térben lehetetlen a szavazók elégedettségének maximalizálása, még egy adott párt ügyfélkörén belül is, mert bármely szakpolitikai kombináció olyan rendelkezésekből áll, amelyeket egyesek üdvözölnek és mások elutasítanak. Így a koherens politikai program vagy ideológia iránti stabil törekvés megvalósíthatatlan (Dalton, 2004).

A korszerűsítés következményeit a de-strukturálás és a re-strukturálás szempontjából is megvitatták, ami azt jelenti, hogy a társadalmi és politikai intézmények elvesztették a hagyományos határaikat, és teret engedtek a pluralizációnak (Böhnisch, 2006). A férfi családfenntartóra alapozott – teljes munkaidős és a legmagasabb szociális biztonsággal járó hosszú távú foglalkoztatás – munkafeltételek „de-strukturálódnak.” Ez a fejlődés lehetővé teszi a munka és a foglalkoztatás egyéb formáinak kialakulását, amelyek új esélyeket rejtenek ám új kockázatokat is hordoznak. Az új társadalmi mozgalmak és kezdeményezések túlmutatnak a reprezentatív demokrácia hagyományos részvételi formáin, míg a nemzetállam politikája felbomlik. A nukleáris család megnyílik a pluralizált formák felé, ilyenek például a patchwork családok. Az életfolyamatok, amelyeket bizonyos életszakaszok sorrendje jellemzett, mint például az iskola, a foglalkoztatás és a nyugdíj, elvesztették irányadó és irányító erejüket, mivel egyre inkább személyre szabottak. Ahogy az intézmények de-strukturálódnak és detradicionalizálódnak (Giddens, 1994) terek nyílnak a régi társadalmi és politikai hagyományok megkérdőjelezésére, új hagyományok tárgyalására és legitimálására. Ezek az átstrukturálási folyamatok bizonytalanságot, ambivalenciát és új kockázati formákat hoznak létre az intézményekben és az egyéneknél is, hiszen a „szintén”, nem pedig a „vagy... vagy” logikával kell megbirkóznuk. Ugyanakkor a politika és a polgárok közötti kölcsönös zavartságot eredményezik, amely a lojalitás csökkenésében, a politikai elégedetlenség és az apátia, a szélsőséges szavazati magatartás növekedésében és a politikai konfliktusok részére, új társadalmi mozgalmak és kezdeményezések általi közterületek megnyitásában nyilvánul meg (Böhnisch, 2006: 100-103).

A fiatalok részvételének feltételei

Az 1980-as és 1990-es években felnevelkedő fiatalok számára, a társadalmi és a gazdasági körülményeket a de-strukturális, személyre szabott fiatalkorból felnőttkorra való átmenetek, valamint a rugalmassá tett és kockázatos munkaerő-piaci viszonyok jellemzik. A korábbi generációkhoz képest az ifjúságból a felnőttkorba való átmenetük hosszabb lett, melynek fő oka az oktatásban és a szakmai képzésben eltöltött hosszabb idő. 1987-ben, 15 EU-tagállamban 100-ból 49 fiatal (15–24 éves) oktatásban vagy képzésben vett részt, 1995-re ez a szám 100-ból 58-ra nőtt (Európai Bizottság, 1997: 19). A munkaerőpiacra lépés legalacsonyabb életkora (mikor a fiatalok 50% a munkaerőpiacra lépett) az 1987-es 18 évről 1995-re 20 évre emelkedett (ibid.: 41). Ugyanakkor az oktatási útvonalak meghosszabbodtak és diverzifikálódtak, a munkahelyi karrier kezdete egyre nehezebbé vált az ifjúsági munkaerőpiac nehézségei és a rugalmassá tett munkafeltételek miatt. Az idősebb korosztályhoz képest a fiatal európaiak az első munkahelyüket hosszabb ideig keresik, több ideig munkanélküliek és a hosszú távú munkanélküliség kockázata is nagyobb. Így a 25 év alattiak átlag munkanélküliségi rátája az 1991-es 16%-ról 1995-ben 22%-ra nőtt (ibid.: 46). A rugalmassá tett

munkakörülmények, azaz a korlátozott munkaszerződések, az önkéntes részmunkaidős munka vagy a marginális foglalkoztatás aránytalanul befolyásolják a fiatalokat (Spannring, 2002). Ezek a „nem szabványos” foglalkoztatási formák gyakran összefüggésben állnak a betegség, a munkanélküliség és a nyugdíjak társadalombiztosítási fedezetének hiányával (Talos, 1999), valamint a viszonylag alacsonyabb bérekkel és az instabil, kiszámíthatatlan karrierrel.

Egy évig volt határozott idejű állásom, OK, de nem jött belőle semmi stabil. Az elmúlt 4 évben egyik határozott idejű állásból a másikra váltottam. ... Nem kapunk segítséget. ... Nem kapok banki kölcsönt, mert nem akarnak olyan embereket, akik határozott idejű munkát végeznek. (Franciaország)

A zökkenőmentes oktatásról a teljes munkaidős, hosszú távú foglalkoztatásba való átmenet már nem megszokott a fiatalok körében. Az átmeneteket inkább a megszakítások jellemzik, mint például a munkanélküliség és a munkahelyváltás, amelyek aktív életgazdálkodást igényelnek, és megfelelő pénzügyi, társadalmi és pszichológiai támogatást feltételeznek. Különösen az alacsony iskolázottságú és gyenge társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező fiatalok kerülhetnek veszélybe, belépve a munkanélküliség és a nem szabványos, bizonytalan munkahelyek lefelé irányuló spirálba, ami a munkaerő-piac marginalizációjához vagy akár állandó gazdasági és társadalmi kirekesztéshez vezet. Ezek a kockázatok és bizonytalanságok komoly hatást gyakorolnak objektív és szubjektív jólétükre, mely azt az érzést kelti a fiatalokban, hogy képtelenek megbirkózni az élettel (Spannring & Reinprecht, 2002). Nem csoda, hogy ezek közül a fiatalok közül sokan mérgesek és csalódottak a társadalom és a politika nyilvánvaló elhanyagoló hozzáállása miatt, és a lázadás és a visszavonulás között vacilálnak (Muxel & Riou, 2004).

Mi dühít? Minden drága... szarban leszünk; mindentől undorodom, minden drágul és a szociális ellátások csökkennek; mindent, amit eddig kaptunk leállítanak, és néhány év múlva mi marad a gyermekeinknek? (Franciaország)

Csak a sportra gondolok, az az én kis életem. (Franciaország)

Az átmenetek az egyéni események tekintetében is individualizálódtak: nincs többé szabványos rend, amely meghatározná az oktatást és képzést, a párkapcsolatot, a munkaerő-piacra való belépést, az otthon elhagyását, vagy a saját család alapítását. Napjainkban ezek az elemek sokkal változatosabbak időbeli sorrendjük tekintetében. A fiatalok felváltva be- majd kilépnek az oktatási rendszerekből, a munkanélküliségi rendszerekbe és a foglalkoztatásba, kiköltöznek majd visszatérnek a szüleikhez, vagy úgy dönthetnek, hogy visszatérnek az oktatási rendszerbe, habár már rendelkeznek saját családdal. Mint egy jójó, a fiatalság és a felnőttkor státusza között oszcillálnak, és bármikor különböző pozíciókat töltenek be az élet különböző területein (Walther, 1996). Az átmenetek eltorzulása több lehetőséget kínál az önmegvalósításra, a választásra és az autonómiára, viszont nagyobb a lefelé irányuló mobilitás, a bizonytalanság és a stressz kockázata is (pl. Heinz, 2000). A fiatalok arra kényszerülnek, hogy hagyományos minták és kollektív megoldások nélkül aktívan tárgyaljanak az átmenetükről. Ez a törekvés egyértelműen korlátozza az időt és az energiát, amelyet a fiatalok készek befektetni a politikába.

Ha olyan dolog történne, amely engem is befolyásol, például a kormány úgy döntene, hogy autópályát épít a házamon keresztül vagy ilyesmi...akkor igen, akkor jobban elmélyülnék benne. Amíg ez nem történik meg...a barátaimra, családomra és a munkámra kell gondolnom. (Egyesült Királyság)

Az individualizálódási folyamaton keresztül a társadalmi reprodukció kialakult struktúrái széttöredezték (Beck, 1992 [1986]). A társadalmi osztály, a nemek és az etnikai csoportok nem határozzák meg azokat az útvonalakat, amelyek az életcélokra vonatkozó iránymutatásokat, és azok elérésének legjobb útvonalát adják. A korábbi generációkhoz képest, ahol a fiatalok az osztály- és nem-specifikus társai csoportjával együtt kezdték meg az átmenetüket, mint egyfajta vonatutat, a fiatalok napjainkban egyedileg küzdenek meg az átmenetekkel úgy, mintha mindegyikük saját személygépkocsijában utazna (Roberts, 1996). A társadalmi struktúrák nem veszítik el teljesen befolyásukat a fiatalok életének esélyeire, hanem inkább más és bonyolultabb módon hatnak rá, mint néhány évtizeddel ezelőtt (Wyn & White, 2000: 178), a „strukturált individualizáció” (Furlong & Cartmel, 1997) gyengíti a kollektivistá tapasztalatokat és hagyományokat. Az egyénre szabottabb tapasztalatokra és a megoldási stratégiákra irányuló változások aláássák a kollektivistá politika láthatóságát, amely az európai pártpolitika középpontjában állt.

A fiatalok generáció-specifikus anyagi és társadalmi-pszichológiai feltételei mellett, a fiatalok társadalmi státusza korlátozó keretet jelent a részvételi lehetőségeik számára. Elsősorban úgy vélik, hogy a fiatalok nem rendelkeznek megfelelő kognitív, érzelmi és társadalmi kapacitással, valamint oktatásra, képzésre és védelemre van szükségük. Úgy gondolják, hogy még nem érték el a célt (a felnőttkort), bár az, hogy mi határozza meg azt (mi is az a felnőttkor), nem tisztázott a fiatalok jó-átmenetei és a felnőttek fiatalos életmódja miatt. A fiatalok, mint hibás befolyásoló tényezők- (angolul: deficient influences) elképzelés, nagyban befolyásolja azt, hogy a fiatalokat hogyan kezeli a társadalom és az intézmények, és ezáltal a fiatalok esélyeit, is a társadalmi és politikai folyamatokban való részvételre.

A társadalom és az ifjúság közötti kapcsolat szemléltető példája a fiatalok polgári, politikai és társadalmi jogaikhoz való hozzáférése (Marshall, 1950). Az állampolgári jogok a társadalomban való teljes részvétel előfeltételei, de a fiatalok társadalmi státuszát pontosan a jogok teljes vagy részleges hiánya határozza meg. A törvényes jogok és kötelezettségek korhoz kötöttek. A állampolgári jogok, mint például a tulajdonhoz való jog, a munkavégzéshez való jog és a törvény szerinti felelősség, mind a politikai jog előtt megszerezhetők. A politikai jogok közül, a franchise rendszerint a jogosultság előtt áll. A szociális állampolgársághoz fűződő jogok, mint például a szociális biztonság, az egészségügyi ellátás vagy a lakhatási támogatások, különösen hosszú időszakon át oszlanak meg (Jones & Wallace, 1992). Több nyugat-európai országban számos társadalombiztosítási rendelkezéshez (pl. egészségbiztosítás, munkanélküli-ellátás) való hozzáférés csak a fiatalok szülei vagy korábbi foglalkoztatása révén lehetséges.

Kritika érte azt, hogy az állampolgársági jogok gyakorlásának képessége a gazdasági függetlenség elérésétől függ, és így az egyenlőtlenség társadalmi struktúrái befolyásolják. Ez a korlátozás minden bizonnyal igaz a nőkre, akik gyakran gazdaságilag függenek férjüktől (Lister, 1991) és a fiatalokra, akik családjuktól függenek (Jones & Wallace, 1992). A függőségi időszak az oktatási rendszer változásai, a nehéz munkaerő-piaci belépés és a foglalkoztatási feltételek miatt meghosszabbodott. Ezen túlmenően számos jóléti rendelkezés csökken, és a munkaerő-piac deregulációja által a munkavállalókra gyakorolt kockázatok nincsenek elégséges mértékben enyhítve a munkavállalók védelmi törvényeivel és a társadalombiztosítási rendelkezésekkel (Talos, 1999). A munkanélküli ellátásokhoz való hozzáférés sok fiatal számára prob-

lematikus, mivel a jogosultság a korábbi munkaviszony egy minimális időtartamától és járulékbefizetésektől függ. Ezeket a követelményeket nagyon nehéz teljesíteni a bizonytalan munkakörülmények miatt. A legtöbb országban a fiatalok fedezeti aránya és helyettesítési aránya alacsonyabb, mint a felnőtteké (Bison & Esping-Andersen, 2000; idézve Reiter & Craig, 2005). Az állampolgársági jogok életkor szerinti besorolása már nem felel meg a fiatalok „jójo átmenetei” valóságának (Walther, 1996). Míg az állampolgári jogok megszerzésének időbeli sorrendje a korábbi generációk számára – akik lineáris átmenetben értek a felnőttkorba – megfelelő volt, ma a fiatalok a függőség és a függetlenség között ingáznak. Ez egy sajátos helyzet a fiataloknak, akik magasabb iskolai végzettséggel és több politikai tudással rendelkeznek, mint az előző generációk, és akiktől elvárják, hogy az életüket individuálisan irányítsák, ám politikai és szociális jogokat nem kapnak. Az egyik megoldás az, hogy a szülőkön keresztüli hozzáférés helyett a szociális jogokhoz személyes hozzáférést kapnak a fiatalok (Jones & Wallace, 1992). Egy másik javaslat a kötelező oktatást (a kötelező foglalkoztatáshoz kapcsolódó hozzájárulás helyett) összekapcsolja a szociális jogokkal, például a munkanélküli ellátásokkal (Reiter & Craig, 2005). Az állampolgári jogokra vonatkozó kizáró jogszabályok részben a fiatalok állampolgársági fogalmaiban tükröződnek. Smith és munkatársai (2005) az ifjúság körében számos definíciót találtak az állampolgárságról. Az ebben az összefüggésben leginkább releváns modell a „tiszteséges gazdasági függetlenségi modell”, egy foglalkoztatásorientált modell, amely számos kapcsolódó jellegzetességet tartalmazhat, mint például az adók fizetése, számlák kifizetése, házzal, családdal és autóval rendelkezés. Ez nyilvánvalóan egy kirekesztő fogalom, mivel a lakosságot „bennfentesekre” és „kívülállókra”, „első-” és „másodrendűekre” osztja (ibid.: 432). Sok fiatal számára ez azt jelenti, hogy ők nem is állampolgárok, mivel még diákok vagy munkanélküliek. Az állampolgárság státuszának hiánya a politikai részvételt is befolyásolja: egyrészt az adófizetőknek joguk van a politikai döntéshozatalra, másrészt okuk van arra, hogy a politikai kérdésekben érdekeltek legyenek.

Nem azt mondom, hogy csak azok szavazzanak, akik dolgoznak, de személy szerint engem nem nagyon érdekel. (Franciaország)

... most, hogy a saját vállalkozást alapítok, ez [azaz a politika, R.Sp.] nagyon fontos lesz számomra, mert most az adókról van szó, és meg kell küzdenem az adójoggal. (Ausztria)

A fiatalok társadalmi helyzetét a generációs kapcsolatok is befolyásolják. Ezek hatalmi kapcsolatok is, amelyek meghatározzák a befogadás és a kirekesztés folyamatát. Hondrich (1999) szerint ez a hatalmi viszony demográfiai súlyon alapul, vagyis nem az egyének attitűdjei és viselkedése határozza meg, hanem a pusztá számok. A numerikus arány legalább kétféleképpen befolyásolja a társadalmi csoportok, például az etnikai csoportok, a társadalmi osztályok és a nemzedékek közötti kapcsolatot. Először is, a kisebbségek mindig a többségre utalnak inkább, így a felnőtt generáció egyre inkább elszegényedik a gyerekekkel és fiatalokkal való kapcsolatok tekintetében. Ezzel ellentétben a fiataloknak több kapcsolatuk van a felnőttekkel, és jobban vonzódnak a felnőttek világába, mind a magán-, mind a közszférában. A fiatalokra gyakorolt hatása egyrészt abban rejlik, hogy viszonylag több tudással rendelkeznek a felnőttekkel való oktatói kapcsolatok nagy száma alapján; másrészt a felnőttek normáinak és értékeinek, valamint azok ellenőrzésének vannak kitéve. A fiatalok nem feltétlenül értékelik ezt a helyzetet. Szabad teret szeretnének kapni. Míg ez a

szabad tér a sokgyermekes és magas számú fiatallal rendelkező agrártársadalmakban magától értetődő volt, a modern társadalomban ezt a teret csak az ifjúsági kultúrába való visszavonulás és/ vagy a „felnőtt ügyekben” való részvétel, és az az iránti érdeklődés megtagadásával lehetséges.

Talán nem érdekel minket, a szüleinkkel ellentétben. Jelenleg nem érdekel engem sem...Ők [A szülők, R.Sp.] tudják, hol állnak, tudják, mit csinálnak. (Olaszország)

Ma a demokrácia nem jelent sokat. Ez olyan dolog, ami a felnőttek között történik. (Egyesült Királyság)

A fiatalok szabad terület iránti igénye, ahol a felnőttek beavatkozása nélkül saját érdekeiket követhetik, minden bizonnyal jogszerű, ugyanakkor egy ugyanolyan fontos igény is kialakult, mely a generációk közötti tudásátadásra és az együttműködésre irányul. Néhány szerző bírálta a fiatalok és a felnőttek és a közösségei közötti elszakadást. Ahogy párhuzamos világok alakulnak ki a generációk között, a kölcsönös tudatlanság és az intolerancia növekszik, ami megnehezíti a fiatalok értelmes és fenntartható módon történő integrálását a közösségi életbe (Percy-Smith, 2006). Míg a közösségi élet ideális esetben biztonságos és megbízható környezetet biztosít a fiatalok számára, a felnőttek világába való átmenet során, azt nem mindig értékeli pozitívan, hanem inkább a bizalmatlanság, a fiatalok iránti tiszteletlenség és konfliktus által vezényeltnek tekintik. A fiatalok szabadidős tevékenysége különösen jelentős konfliktusforrásként szolgál, mivel azokat fenyegetőnek tartják és felnőttek általi ellenőrzését is szükségesnek tekintik. Másrészről a fiatalok számára tevékenységük – közösség általi – elismerése és elfogadása a közösséghez való tartozás érzésének alapvető eleme. Ahogy Alan France egy Sheffieldben élő munkásosztály-közösségről a kutatásában beszámol, „... a közösség által (f)el nem ismert... fiatalok azon joga, hogy saját életük alakításában szerepet játszanak, konfliktusokat és a kirekesztés érzését vonta maga után. Ez viszont arra vezetett, hogy elutasították azt az elképzelést, hogy bizonyos közösségi felelősségi formákat kell vállalniuk” (Franciaország, 1998: 104). A bizalom és a tisztelet az EUYOUNGPART fiatal interjúalanyai számára is fontos:

„A fiatalok csak isznak, soha nem tesznek semmit pozitívan. A törökök mindig valakit megtámadnak” és így tovább. Olyan sok előítélet létezik, amit először el kell távolítanunk, még akkor is, ha valami pozitívan tervezel tenni, mint parkpadokat festeni vagy játéktérületeket tisztítani. ... Először gyanakodva szemlélnek. – “Meg tudják csinálni? Vajon képesek erre?” Ez a bizalmatlanság szörnyű. (Ausztria)

Ez az idézet messze túlmutat a (politikai) részvétel szűk elképzelésein, mivel az intézményesített döntéshozatali folyamatokban képviseli a nézeteket, és rámutat arra, hogy a közösségekben, szervezetekben és rendszerekben újra kell vizsgálni a társadalmi kapcsolatokat, és értékelni kell, hogy azok milyen mértékben biztosítanak teret interakciókhoz és részvételhez. A fiatalok mindennapi környezetben való részvétele, mint például az otthon, az iskola, a szomszédság és a közösség túl gyakran korlátozott, vagy azért mert a fiatalok bevonásának lehetősége meg sem fordul a hatóságok fejében (a szakértőkre való támaszkodás túl sok, nem pedig a generációk közötti problémamegoldás képessége) vagy mert a formális ifjúsági részvételi struktúrák eszközjellegűek, vagy pusztán látzatmegoldások (Clark & Percy-Smith, 2006; Riepl & Wintersberger, 1999).

Nehezen kapsz bármilyen információt arról, hogy mi történik valójában [az

iskolában, RS], kivéve, ha a szüleid a szülői tanács vagy tanári kar tagjai. (Németország)

A szövetségi régió kormánya meghallgatta a fiatalok kívánságait. Ez részben nagyon érdekes volt. De még érdekesebb volt az, amit ezután megváltoztattak.... ami a nagy semmi volt. (Ausztria)

A részvételi tevékenységek és folyamatok hatásáról és hatékonyságáról szóló széleskörű kritikai viták számos kutatási hiányosságot tárnak fel. Túl keveset tudunk a részvétel hatásáról a fiatalokra, a szervezetek és a közösségek szolgáltatásairól; amelyekben a fiatalok részt vesznek, és mely szervezeti, kulturális és strukturális kontextusok támogatják vagy akadályozzák a részvételt. Ami a legfontosabb, hogy a fiatalok kinek az ütemezése szerint vesznek részt, és hogy ez a részvétel milyen mértékben segíti hatékonyan a fiatalokat (Clark & Percy-Smith, 2006: 2).

Figyelembe véve a felnőttek problémás szerepét a fiatalok terének – a környezetük alakítására és problémáik önálló vagy felnőttekkel egyenlő feltételekkel történő megoldásának fejlesztésére – megítélésében, nem meglepő, hogy hiányzik a viszonyosság és reagálás a politika nemzeti szintjén. A nyugdíjak, az egészségügyi ellátás és az adócsökkentések, a politikai napirend domináns kérdései, így a fiatalokat a saját mindennapi életükre és tapasztalataikra vonatkozó referencia pontok nélkül hagyják. A fiatalok figyelmen kívül hagyása a politikusok részéről, a fiatalok politikai elhidegülésében mutatkozik meg. A politikusok viszont úgy gondolják, hogy a fiatalokat nehezen tudják bevonni és motiválni. A fiatalokra nem a politikai támogatás forrásaként tekintenek, ezért nem gondolják, hogy érdemes rendelkezéseket kidolgozni értük. Ez egy „elhanyagolási ciklust” állít fel (Averill, idézve: Adsett, 2003: 260), amit nehéz megtörni.

Csak akkor tekintenek felnőttnek, ha 26-27 éves vagy. Nem emlékszem arra, hogy a politika 18 éves koromban megszólított volna, azokra a dolgokra gondolok, melyek tényleg érdekelték. ... És végül a fiatalok ismét a nyugdíjreform vesztesei, mert nincsenek lobbistáik. (Ausztria)

Figyelembe véve a különböző gazdasági és társadalmi struktúrákat, amelyek a fiatalok részvételi képességét befolyásolják, világossá válik a részvétel széleskörű jelentősége, amely révén a különböző formák megerősítik egymást. Egyrészt az egyénre szabott átmenetek, a bizonytalan munkaerő-piaci feltételek és a nem megfelelő jóléti rendelkezések figyelembevételével a részvétel az egyén által, saját életfolyamatának ellenőrzését vonja maga után. Csak a sikeres életmenedzsment által közvetített személyes felhatalmazás és társadalmi integráció érzése nyitja meg a teret a közösségben és a társadalomban való részvételre. Másrészt, a fiatalok társadalmi és közösségi státusza határozza meg a részvétel mértékét és minőségét, valamint a környezet formálásának képességét. Itt nemcsak politikai intézményekről, például pártokról, szakszervezetekről és parlamentekről beszélünk, hanem olyan intézményekről is, amelyek sokkal közelebb állnak a fiatalok mindennapi tapasztalataihoz és aggodalmaihoz: így iskolákról, munkahelyekről, jóléti intézményekről és a helyi hatóságokról. Míg a politikai döntéshozatali folyamatokban való részvétel elitista tevékenységnek tekinthető, és messze van a fiatalok túlnyomó többségének életétől, a mindennapi demokrácia élettapasztalatai erősen befolyásolják a fiatalok részvétellel kapcsolatos felfogását és a közösségbe, társadalomba és politikába való bekapcsolódásuk érdekében kialakított motivációjukat és készségeiket.

A fiatalok politikai elképzelései és kapcsolatuk a politikával

A fiatalok narratíváin keresztül mutatkozik meg igazán a politika a késői modern körülmények között és annak az állampolgárokkal való kapcsolata. Az alábbiakban bemutatjuk az EUYOPART tanulmány politikával kapcsolatos kvalitatív adatait. Mindez jelzi az interjúalanyok politikai elképzeléseit és kapcsolatuk jellegét. Ha a politika és a fiatalok közötti viszonyt az elhidegülés és az elégedetlenség jellemzi – és ezt sugallják az EUYOPART-felmérés adatai is (bár az egyes országokban eltérő mértékben) – alaposabban meg kell vizsgálni az okokat. Az elemzés rávilágít arra, hogy a fiatalok a demokratikus rendszer hiányosságaival tisztában vannak: a polgárok szükségleteire való reagálás hiánya, az eredménytelen problémamegoldás és az eszmék hiánya.

Általánosságban elmondható, hogy a fiatalok politikáról alkotott képe függ a politikai hatalomtól és intézményektől, például a kormánytól, a politikai pártoktól és a politikusoktól. Bizonyos politikai tevékenységeket a politikai szféra részének tekintenek, mint például a szavazást, a petíciókat és a tüntetéseket. Igaz, hogy a fiatalok nem korlátozzák a politikát a hagyományos formákra, a különböző politikai szereplők és politikai folyamatok és mechanizmusok elismerése nem egyértelmű a legtöbb fókuszcsoportban, főleg a kevésbé képzett és nem aktív interjúalanyok között, akik a politika definícióját leszűkítik arra „amit a TV-ben látunk.” Feltételezhető, hogy ez passzív, fogyasztói szemléletmódot jelent a politikában, mint például egy focimeccs nézése (távoli megfigyelés), néha undorral, néha érzelmi részvétellel, de nem foglalja magába az egyén aktív szereplését. A politika tágabb fogalmai (pl. „megpróbálni érvényre juttatni az akaratomat”), beleértve az intézmények és tevékenységek szélesebb körét (pl. polgári kezdeményezések, közösségi tanácsok, üzletvezetők), amelyek az egyéni elkötelezettséget és a közösségért való cselekvést is belevonják („társadalmi felelősségvállalás”, „törvények alkotása”, „az ország összetartása”), inkább a politikailag aktív, jobban képzett fiatalokra korlátozódik és rájuk jellemző (vö. Sloam, 2004).

A fiatalok narratívái alapján négy politikára vonatkozó beszédstílus azonosítható be (Paakunainen, 2004).

A kevésbé képzett, nem aktív fiatalok között jellemzően „pejoratív”, vagyis agresszív negatív stílust találunk, amely sok káromkodást, metaforát és becsmérlő megjegyzést használ egy olyan jelenségre, amely ködös, de mégis érzelmileg túlfűtött.

A politikához fűződő cinikus stílus negatív humort használ a politika ellenességes kifejezésére, egy mocskos játék rejtélyes machinációkkal.

Politika? - nagyfejű, futó bolondok. Kormány. A zsebüket béleljük. (Egyesült Királyság)

Sok húhó a semmiért. (Franciaország)

Valami negatív, nehezen megérthető dolog. (Olaszország)

Ezek a pusztán negatív politikai véleményformálásokon túl, találhatunk olyan kritikusan elhatárolódott politikáról szóló stílust is, ami túlmutat a pusztán szarkazmuson és politikai ismereteket tükröz, valamint különböző kérdésekre és világnézetekre is reflektálást mutat.

A politikával kapcsolatos vélemény nyilvánítás negyedik stílusa konstruktív, a pluralista értékek és a politikai stratégiák gondos mérlegelése (ibid.). Így a politikai elkép-

zelés nem pusztán negatív sztereotípiákból áll. Mindig vannak olyan fiatalok, akik elismerik: (a) a rendszer korlátozott kapacitását a modern társadalomban felmerülő problémák megoldására, (b) a politikusok kemény munkáját és a felelősségvállalásukat, valamint (c) a demokrácia konstruktív feladatát a társadalmi problémák kezelésében.

	Ausz	Észt	Fin	Fr	Olo	Szlov	EK
az idősek játéka	9,2	7,0	3,0	28,4	4,1	9,5	5,3
üres ígéreteket jelent	15,6	15,8	3,7	34,0	11,3	21,8	8,7
egyszerűen korrupt	6,9	14,7	1,3	25,2	10,7	33,3	5,5
a szociális kérdések megoldásának módja	24,0	21,0	17,8	9,3	11,0	5,7	6,3
a társadalmi konfliktusok megoldásának módja	18,8	16,7	11,7	10,4	6,9	9,8	4,9
egy jobb világ megteremtésének módja	10,3	7,5	5,3	7,7	5,5	4,3	4,3

1. táblázat. "A politika..."⁴

Forrás: EUYOUNGPART 2004

A fenti, 1. táblázat ezt az ellentmondást - a politikáról kialakult negatív nézetek valamint a politika érdemeinek és lehetőségeinek elismerése között – tükrözi, amely az általános politikai elégedettségről és a rendszer hatékonyságának megítéléséről ad képet (Montero, Gunther & Torcal, 1997). Ausztriában, Észtországban és Finnországban a negatív konnotációt hordozó kijelentésekkel (a politika az idősek játéka, hogy üres ígéreteket jelent, és hogy egyszerűen korrupt) való egyetértés szintje viszonylag alacsony, ugyanakkor a pozitív és a konstruktív potenciálját nagy mértékben elismerték. Ezzel szemben Franciaországban és Szlovákiában a negatív sztereotípiákkal való egyetértés szintje nagyon magas, míg a pozitív jelzők elismerése viszonylag alacsony. Olaszország és még inkább az Egyesült Királyság nagyon alacsony számokat mutat mind a negatív, mind a pozitív kijelentések tekintetében, amelyek politikai szférához viszonyított nagyobb távolságra utalhatnak, amely aláássa annak bármilyen megítélését – legyen az pozitív vagy negatív.

Politikai elégedettség

Míg a fiatalok nem kérdőjelezik meg a demokrácia legitimitását, a rendszer működésére vonatkozó megjegyzések rendkívül kritikusak és elégedetlenséget fejeznek ki. A részvételi szakirodalom szerint a politikai elégedetlenséget úgy ragadhatjuk meg, mint a rendszer hatékonyságának értékelését a polgárok által fontosnak tartott problémák megoldását illetően (Montero, Gunther & Torcal, 1997), azaz a rendszer teljesítményén és politikai eredményein keresztül. Míg mindössze néhány, politikailag aktív (fiatal) állampolgár van, aki a konkrét kormányzati tevékenységeket kommentálja, a legtöbb fiatal bizonytalan értékelést ad a rendszerről a politikai folyamatok felfogása és észlelése alapján. Az EUYOUNGPART-felmérésben ezt a teljesítményértékelést az ország kormányának munkájával való elégedettség kérdésében

4 A kérdés megfogalmazása: „Mennyire ért egyet az alábbi, politikával kapcsolatos állításokkal? Erősen egyetért, egyetért, semleges vagyok, nem értek egyet, egyáltalán nem értek egyet?” A feltüntetett százalékok az „erősen egyetérték” válasza vonatkoznak.

mérjük. A fiatalok elégedettségi aránya viszonylag alacsony. Finnországon kívül, ahol az elégedettség nagyon magas (42%), a skála Ausztriában 20% és a Szlovák Köztársaságban 9% között mozog (lásd a 2. táblázatot a következő oldalon).

Ausztria	Észto.	Finn-ország	Fr	Németország	Olaszország	Szlovákia	EK
20,7	19,7	41,8	17,9	14,2	10,5	9,3	13,2

2. táblázat: *Elégedettség az ország kormányával*⁵

Forrás: EUYOUNGPART 2004

Az interjúalanyok leggyakrabban megfogalmazott kritikája két kategóriába sorolható: egyrészt a képviselő és a válaszadási képesség, másrészt a politikai kultúra hiánya. Az előbbi a politikusok és a választók közötti kapcsolatra és az utóbbi az elszámoltathatóság hiányára vonatkozik. A fiatalok szemében a politikusok nem tudják vagy nem is akarják a polgárok valódi szükségleteit megismerni; nem is a többség szükségletei, hanem az önérték vezérli őket.

A politika és a társadalom közötti kapcsolat nem éppen szolgál modellként a húszas éveikben járó fiatalok számára. Úgy értem, mit látnak a fiatalok? Hogy ezek az emberek [a politikusok, RS], saját érdekeikről gondoskodnak, pénzt keresnek, és ennyi. ... ez egy olyan szakadék, amely jelenleg nem gyógyítható és senki nem is próbálja meg gyógyítani. (Olaszország)

Azok, akik e hatalmi struktúrából profitálnak, nemcsak maguk a politikusok, hanem a párt ügyfélköre és a gazdaság lobbijai. Azok a kérdések, amelyekről a polgárokkal konzultálnak, nem azok, amelyek döntő fontosságúak a társadalom számára. Azokat a döntéseket, amelyek a legerősebb hatást gyakorolják előzetesen, a zárt ajtók mögött, a hatalmi elitek határozzák meg.

Az üzlet és az ipar hihetetlenül erőteljes, és figyelembe véve, amit hallunk és olvasunk, befolyása valóban, valóban hihetetlen. Az egyéni állampolgárnak azért nem igazán van ilyen erős lobbija, nem igazán látja politikusokat, nem tud közvetlenül befolyásolni senkit vagy semmit... (Németország)

Bár ezeket a panaszokat általánosságban az állampolgárság is megfogalmazhatja, a fiatalokat különösen foglalkoztatja az érdekképviselő hiánya. Ez a politikusok, a politikai pártok és az intézmények általi mellőzöttség azt a felfogást erősíti, hogy a politikusok által érintett kérdéseknek semmi köze a fiatalok életéhez; hogy a politika nem számít.

Az összes párt egyforma. Az ifjúság nincs képviselve. (Egyesült Királyság)

Messze vannak a szükségleteinktől. (Franciaország)

A politikusoknak talán kicsit fiatalabbnak kellene lenniük, a fiatalabbak elkötelezettebbek, lelkesebbek... fiatalabb embereknek új ötleteik lehetnek, és jobban tudn(án)ak azonosulni a fiatalokkal ... mert nem igazán van szavunk. (Németország)

A fiatalok narratíváiban és vitáiban megjelenő demokrácia ideális képe, nem egy olyan eszközt fest le, ahol az eliteket bármilyen választói mandátum nél-

⁵ A kérdés megfogalmazása: „Az (ország) kormányára gondolva, mennyire elégedett az általuk végzett munkával?” A leírt százalékarányok az „elégedett” és a „nagyon elégedett” válaszokat mutatják be az 5 pontos skálán.

kül választják meg, és nem is ellentmondásos, amelyben a különböző csoportok próbálják érvényesíteni érdekeiket. Inkább a politikusok kötelessége, hogy reagáljanak az emberek szükségleteire, a többség érdekeinek kiszolgálására és ellensúlyozásra.

Az emberek képviselőt delegálnak, aki a nép nevében beszél. ... de annak, több, mint az emberek felének a szükségleteit ki kéne elégítenie. (Ausztria)

A politikai kultúrát illető kritikák úgy vélik, hogy az a politikai rendszer hatékonyságát károsítja a problémák megoldásában. A döntéshozatali folyamatokat inkább a verseny, nem pedig az együttműködés jellemzi; a hatalmi játékok és a veszekedés dominálnak benne. A politikusok között nincs tisztességes játék és nincs konstruktív problémamegoldás.

Úgy gondolom ... ahogyan azt látjuk, nincs meg a kellő akarat ahhoz, hogy az országunk problémáit megoldják, nincs akarat ahhoz, hogy együtt nézzünk szembe ezekkel az országos problémákkal. Az vezetőség állandó küzdelem, nem együtt dolgoznak, hanem egymás ellen (Olaszország).

Úgy vélem, hogy sokat számít az, hogy mindig igaza legyen valakinek, és hogy a jó ötleteket nem ismerik el, mert azok a másik féltől származnak. (Ausztria)

Ezek a megjegyzések a békésebb, harmonikusabb politikai folyamatok iránti vágyat fejezik ki. Egyrészt a konfliktuskerülés iránti vágy társadalmi-pszichológiai szempontból értelmezhető, amely szerint a konfliktus a társadalmi kapcsolatokat fenyegeti, és a csoporttagok között stresszt okoz (Theiss-Morse & Hibbing, 2005), és talán a politikai folyamatok szemlélői között is. Másrészt ez a politikai konfliktus tényleges természetének fényében is értelmezhető, amely nyilvánvalóan politikai okoskodásként értelmezhető irreleváns részleteken. Nem (f)elismert a politikai konfliktus potenciálisan konstruktív eleme, mint az „élénk demokrácia előfeltétele és esélye” (Frevel, 2004; idézve Böhnisch, 2006) és az érdekütközések integrálásának lehetősége sem. Ezt legalább részben alássa a modern „menedzsmentpolitika”, amely már nem veszi igénybe a „nagy ideológiákat”, és nem hangsúlyozza az ideológiai hasadásokat és a társadalmi konfliktusokat. Ez a tendencia gyengíti azt a keretet, amelyen belül a polgárok felismerhetik az egymással ellentétes érdekeket, megfogalmazhatják saját problémáikat és megérthetik a politikai stratégiákat. Néhány fiatal számára a viták intoleranciája gátolja a valós politikai perspektíva kialakulását.

Korábban csak a király döntött. Ma nem értenek egyet, és nem fognak össze. Ha mindenki ugyanazokkal az elképzelésekkel rendelkezne, akkor tudnának döntést hozni. (Franciaország)

A fiatalok által említett politikai elégedetlenség másik oka az idealizmus hiánya. Sok fiatal interjúalany szerint a politikából hiányoznak az eszmék és a jövőképek, vagy úgy gondolják, azokat a hatalom miatt feláldozták. Egy fiatal osztrák zöldaktivista kifejezetten utalt a Német Zöld Párt afganisztáni háborút támogató döntésére, amely a kezdeti ideológiájukkal teljesen ellentétes, megsértve ezzel a helyi közösségi szintjüket és számos szavazójukat:

... De számukra fontosabb volt a hatalmon maradás, mint saját eszméik megvédése. Milyen emberek ezek? Akkoriban annyira megdöbbentem, hogy nem akartam többé választásokon résztvenni, mert az [ideológia, R.Sp.] csak tönkre tesz, ahelyett, hogy megvédene. (Ausztria)

Rájössz, hogy a valós eseményekben vagy a politikai döntések során az eszmék nem mindig felelnek meg a döntéseknek. (Olaszország)

A hagyományoktól függetlenedő társadalomban a politikai szereplők iránti bizalom kevésbé függ a hagyományos hovatartozástól és legitimitástól, sokkal inkább az állampolgárok elkötelezettségéről és az értékek és eszmék iránti felelősségről kialakított képen alapul (vö. Giddens, 1994). A politikusok hitelessége és a saját elveik iránti hűsége a fiatalok számára nagyon fontos. Azonban az idealizmus és a megbízhatóság iránti elvárás a politikai életben csalódásokat szül. Ez különösen nyilvánvaló a választások után:

Mindig ezek a választás előtti ígéretek ... és végül mind hülyén bámulunk, mert az eredmény nagyban eltér attól, amit ők [a politikusok, R. SP] ígértek. (Ausztria)

Ennek megfelelően a politikusok és a politikai pártok megbízhatóságát az EUYOPART-felmérésben a válaszadók nagyon alacsonynak értékelték (lásd 3. táblázat). A politikai pártokba vetett bizalom az osztrák 13% és szlovák 6% között mozog, míg a politikusok iránti bizalom az ausztriai 10% és a szlovákiai 5% között van. A nemzeti kormányok és parlamentek valamivel nagyobb bizalmat értek el. Az osztrák (19%) és az észti (18%) kormányzat, és az osztrák (20%), az észti (24%) és az olasz (19%) parlament érte el legmagasabb értékelést.

	Ausz	Észt	Fin	Olo	Szlov	EK
Politikusokban	10,4	8,9	7,7	6,6	4,7	9,2
Politikai pártokban	12,7	9,3	8,1	11,2	5,8	6,5
Parlamentben	19,6	23,7	14,1	19,1	6,7	17,2
Kormányban	18,7	17,6	11,9	13,8	6,5	11,4

3. táblázat: "Bizalom a..."⁶

Forrás: EUYOPART 2004

Érdekes módon a nemzetközi intézményekben és szervezetekben jobban bíznak a nemzeti intézményeknél. Ausztriában, Észtországban és Olaszországban, ahol a nemzeti intézményekbe vetett bizalom már eleve viszonylag magas, a nemzetközi szervezetekbe vetett bizalom még magasabb. Szlovákiában, ahol a nemzeti intézményekbe vetett bizalom alacsony, az Európai Bizottság, az Európai Parlament, az Amnesty International és a Greenpeace iránti bizalmi szint meglepően magas (20% és magasabb). Franciaországban és az Egyesült Királyságban az európai intézményekbe vetett bizalom alacsony (12 és 17% között), de a Greenpeace és az Amnesty International iránti bizalom viszont magas (31 és 36% között mozog). Valószínű, hogy a politikusok és a politikai pártok versengése, a szavazatok maximális számának elérésére való törekvés, a vélemények folytonos változtatása a politikai tárgyalások során és a konszenzus megteremtése miatt inkonzisztensebbnek és – a saját elveikkel szemben – hűtlennek tűnnek. Ezzel szemben az intézmények következetesebbnek tűnnek, különösen a Greenpeace és az Amnesty, akik nem a szavazatoktól függenek, és nem kell kompromisszumot kötniük a politikai folyamatokban.

⁶ A kérdés megfogalmazása: „Most különböző szervek nevét fogom felolvasni, mint például a kormány és az Európai Bizottság. Kérem, jelölje be egy 1-től 5-ig terjedő skálán, hogy mennyire bízik meg mind-egyikben. Az 1 azt jelenti, hogy „egýáltalán nem”, az 5 pedig „teljesen”. A leírt százalékok a „teljesen” és „nagyon” válasza-ra vonatkoznak.

Elhidegülés

Míg a politikai elégedetlenség a „mije van valakinek” és a „minek kellene lennie” összehasonlítás eredménye, a politikai elhidegülés a politikai intézményektől való elidegenedésnek és a kirekesztés érzésének következménye (Montero, Gunther & Torcal, 1997). Az elhidegülés tehát az emberek és politika kapcsolatának érzelmi összetevőjét érinti, amikor az egyén azt távolinak, jelentéktelennek és értelmetlennek tartja. Ezt a politikai elhidegülést a „a politika nem olyan dolgokkal foglalkozik, amelyek fontosak az olyan embereknek, mint én” kérdés hivatott mérni (lásd 4. táblázat). A kijelentés Franciaországban (50,4%), Szlovákiában (44,5%) és az Egyesült Királyságban (40,8%) kapta a legtöbb egyetértést.

	Ausz	Észt	Fin	Fr	Olo	Szlov	EK
teljes mértékben egyetérték	10,4	10,7	1,9	20,1	7,3	10,1	4,5
egyetérték	27,4	24,8	15,1	30,3	26,1	34,4	36,3

4. táblázat: *Politikai elhidegülés*⁷

Forrás: EUYOUNG PART 2004

Az elhidegülés nagymértékben a hatékonyság hiánya, vagyis azt a politika iránti erőtelenség és zavartság érzése okozza (Gunther, 1992; idézva Montero, Gunther & Torcal, 1997). A politikai hatékonyságnak van egy belső dimenziója, amely az állampolgár saját politikai ismereteinek és kompetenciáinak észlelésére utal, és egy külső dimenziója, amely a politikai rendszer állampolgári igényekre való reagálására vonatkozó meggyőződéssel foglalkozik (ibid.; lásd még Almond & Verba, 1965). A folytatásban a hatékonyság eme két dimenzióját fogjuk részletesebben megvizsgálni. Az EUYOUNG PART-vizsgálat kvalitatív interjúinak egyik legszembetűnőbb eredménye a belső hatékonyság hiányára utal. A fiatalok, különösen az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében a politikai ismeretek és információk hiánya szembetűnő.

Végtére is, a legtöbb embernek fogalma sincs ezekről, vagy igen? Úgy értem, én nem értem ... soha senki sem magyarázott el nekem semmit, úgy értem, hogy miről szól, igen, így van...miről szól ez? Oké, valakit megválasztanak, de ez minden, amit tudok. (Németország)

Sok esetben az iskolák felelősek a helyzetért. Az iskolák állampolgári nevelést és politikai oktatást nyújtanak, amely megtanítja a fiatalok számára a demokrácia elveit, valamint bemutatják a politikai rendszer struktúráit és eljárásait. Ez a tudás elengedhetetlen feltétele annak, hogy megértsük, mi folyik körülöttünk, sőt a politikai hírek értelmezésében, a politikai események megítélésében és a saját vélemény kialakításában is óriási szerepet játszik. A polgári, társadalmi és politikai oktatási kurzusok az EU tagállamaiban léteznek, országok szerint eltérő mennyiségben, mértékben és különböző korcsoportoknak. Számos tagállam elismeri, hogy e témában szükséges a tanárok jobb képzését biztosítani (Európai Tanács, 2003a). Az EUYOUNG PART projektben résztvevő fiatalok szintén a tanárokat kritizálják, hogy azok nem elkötelezettek a politikai oktatás tárgyában, és nem alkalmaznak modern és vonzó tanítási módszereket.

Az iskolák nem az egyetlen olyan intézmények, melyek hibáztathatók. Az oktatás

⁷ A kérdések megfogalmazása: „Mennyire ért egyet a következő politikával kapcsolatos állításokkal: a politika nem olyan dolgokkal foglalkozik, amelyek fontosak az olyan embereknek, mint én. Erősen egyetért, egyetért, semleges vagyok, nem értek egyet, egyáltalán nem értek egyet?” A leírt százalékok az „egyetérték” és „teljesen egyetérték” válaszra vonatkoznak.

kérdésével szorosan összefügg az információ, amely szükséges a rendelkezésre álló lehetőségek megismeréséhez. Ebben az összefüggésben sok fiatal a médiát felületesnek és nem objektívnek tartja. Legjobb esetben is a média a már eleve komplex ügyeket még bonyolultabbá teszi. A legrosszabb esetben politikai érdekeltségűek, saját érdekekkel (Muxel & Riou, 2004). Sok fiatal megkérdőjelezi a médiainformációk megbízhatóságát.

*További erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy megtaláld, ami érdekel, de...
Úgy értem, amit megtudok arról nehéz meghatározni, hogy mennyire igaz...
sajnos nehéz megmondani. (Olaszország)*

Mégis, ami gyakran e bonyolult probléma mögött áll az a media-kompetencia és a politikai tudás hiánya.

Nehezen tudjuk megfejteti a szókinsét, a nyelvét. (Franciaország)

Az információk „ára” különösen magas azok számára, akik hátrányos helyzetben vannak az oktatás és a társadalmi-gazdasági háttér tekintetében, és nem rendelkeznek az információhoz való hozzáféréshez, feldolgozáshoz és hasznosításhoz szükséges eszközökkel és ismeretekkel. Az Európa Tanács rámutat arra, hogy „a tagállamok többsége nem rendelkezik valódi, finanszírozott, szisztematikus, koherens és integrált ifjúsági tájékoztatási politikával, vagy bármilyen átfogó ifjúsági tájékoztatási stratégiával” (Európa Tanács, 2003a: 19). Az ifjúsági információknak vonzónak kellene lenniük a fiataloknak, és különös figyelmet kell fordítaniuk a hátrányos helyzetű fiatalok speciális információs igényeire. Lehet, hogy a fiatalok sokkal hajlamosabbak lennének a politikai részvételre, ha az információt „másképp, más szellemben és más hangon mutatnák be” (Sloam, 2004: 11).

A tudás és az információ hiányának egy része sikeresen kiküszöbölhető lenne az ifjúsági információk, valamint a formális és nem formális oktatás polgári és politikai oktatásának javításával. A fiatalok „hiányosságának” egy másik részét valószínűleg maguk a politikusok okozzák, akik bizonytalan és részleges válaszokat adnak, amelyek a versenysztratégiáikhoz illeszkednek, nem pedig a szavazóknak adnak tájékoztatást politikai céljaikról.

Újra és újra lenyűgöz ami itt folyik, amikor látod őket TV-ben, a beszélgető műsorban, stb., és egy világos kérdést tesznek fel nekik, igen, amit egyszerűen csak egy mondattal meg tudnának válaszolni, de aztán körbe-körbe beszélnek és mondják öt percig, viszont választ nem igazán adnak. (Németország)

A politikai (élő)közvetítések alkalmával nem azt mondják, hogy mit fognak tenni, hanem arról beszélnek mi az a rossz a másik párt vitájában. (Egyesült Királyság)

A tehetetlenség érzésének mértékét a felmérés eredményei is tükrözik (lásd az 5. táblázatot). A válaszadók több mint egyharmada túlságosan bonyolultnak találja a politikát, hogy megértse mi is történik valójában. Ez az arány riasztóan magas Olaszországban, Szlovákiában és az Egyesült Királyságban.

Ausz	Eszt	Fin	Fr	Néo	Olo	Szlov	EK
36,1	36,5	36,2	46,6	32,7	53,1	52,7	51,2

5. táblázat: *Belső hatékonyság*⁸

Forrás: EUYOUTPART 2004

A politikai hatékonyság külső dimenziója a politikai rendszer reakcióképességére vonatkozik. Az az elképzelés, hogy az elkötelezettség és a politikai tevékenység nem befolyásolja a kialakult helyzetet vagy a döntéshozatalt, meglehetősen elterjedt nemcsak a kevésbé képzett és/vagy nem aktív interjúalanyok körében. Még a politikailag elkötelezett fiatalok körében is jelentős kiábrándulás tapasztalható. A kvalitatív interjúk és a fókuszcsoportok reprezentatív adatai is ezt a benyomást erősítik. A legmagasabb hatékonysági arányokat a szavazás kapta. Ugyanakkor erős országbeli különbségek tapasztalhatók: a felső rangsorban áll Németország (64%), Ausztria (60%) és Olaszország (58%), míg az Egyesült Királyság (38%) és Észtország (37%) az alján (lásd 6. táblázat). A politikai pártban vagy önkéntes szervezetben való munkavégzés a második legjobb lehetőségnek tekinthető a média figyelmének felkeltésével együtt. A legkevésbé hatékony módszernek tekinthető a politikusokkal való kapcsolatfelvétel, a bojkottok, a tüntetések, a petíciók, valamint az illegális vagy erőszakos tevékenységek. Amint a 3. fejezetben látható, a politikai hatékonyság hiánya a részvétel egyik fő akadálya.

	Ausz	Eszt	Fin	Fr	Néo	Olo	Szlov	EK
politikai pártoknál dolgozni	24,2	15,9	22,5	11,4	21,8	16,3	24,4	17,4
önkéntes szervezetekben dolgozni	30,8	14,6	19,7	29,7	30,9	38,3	17,5	18,5
választásokon részvétel (szavazás)	60,3	36,5	47,3	48,8	64,6	57,9	48,1	37,7
felkelteni a média figyelmét	29,3	26,4	26,3	20,4	31,5	38,5	38,4	25,9

6. táblázat: *„Külső hatékonyság ...”*⁹

Forrás: EUYOUTPART 2004

Ideológiák

A (fiatal) polgárok és a politika közötti kapcsolat másik jellemzője, amely meghatározza politikai részvételük formáját és mértékét, az ideológiákhoz való hozzáállás. Ez az „általános kételkedés” kifejezéssel találóan leírható, mely a kritikus távolság nélküli politikai elképzelések vagy ideológiák közötti választás megtagadását jelenti. A fiatalok elismerik azt a tényt, hogy az embereket és az ötleteket nem lehet „jó” és „rossz” kategóriákba sorolni, ahogy a világ sem tekinthető fekete-fehérnek. A politikai érvek és elképzelések mindig ellenérveket vagy ellentmondásokat igényelnek. A fiatalok körében egy elképzelés vagy ideológia vak követését szélsőségesnek

8 A kérdés megfogalmazása: „Milyen gyakran érzi úgy, hogy a politika olyan bonyolult, hogy nem érti mi is történik?” A táblázat a „mindig” és „gyakran” válaszok százalékos arányát tükrözi.

9 A kérdés megfogalmazása: „Sok vélemény született arról, hogy hogyan tudja valaki hatékonyan befolyásolni a társadalom döntéseit. Felolvasok néhány ilyen módot. Kérem, jelölje meg egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, hogy Ön szerint mennyire hatékony az adott módszer: 0 azt jelenti, hogy „egáltalán nem hatékony” és 10 jelentése „nagyon hatékony” (százalékos arány a 8-10 tartományban).

stigmatizálják. Bár ez az álláspont érthető a totalitarizmus és a szélsőségesesség Európában tapasztalható különböző hátterei között, hajlamos arra, hogy semmilyen politikai döntést ne hozzon vagy támogasson. Még ha az ellenérv nem is ismert az egyén számára, elvárható, hogy van egy „igen, de...”. Ezt a jelenséget az osztályalapú ideológiák gyengülése és a fejezet bevezetőjében említett politikai dimenziók pluralizálásának összefüggésében kell értelmezni. A politikai ügyek összetettsége nem teszi lehetővé az egyszerű ideológiai kereteken belül kifejlesztett egyszerű megoldásokat. A párt-állampolgárok viszonyát illetően ez a helyzet megkérdőjelezi a hagyományos ideológiák azon képességét, hogy az azonosítást, a konszenzust és a szolidaritást elősegítsék, és mozgósítsák a részvételt.

Úgy tűnik, hogy ezt a kétséget az EUYOPART-felmérés is alátámasztja a fiatalok bal-jobb skála szerinti önbesorolása alapján (lásd 7. táblázat). Kiderül, hogy a fiatalok nagy százaléka a középpontba helyezi magát: Ez az arány különösen magas az Egyesült Királyságban 76%-kal. Az olasz fiatalok eloszlása baloldalra és jobboldalra a legtisztább, mindössze 35%-al a sem/sem kategóriában.

	bal	sem/sem	Job
Ausztria	31,5	57,0	11,5
Észtország	11,0	67,3	21,7
Finnország	18,4	61,5	20,1
Franciaország	42,8	42,5	14,7
Németország	32,2	58,3	9,5
Olaszország	40,8	35,1	24,1
Szlovákia	18,1	64,0	17,9
Egyesült Királyság	11,9	75,7	12,4

7. táblázat: Önbesorolás az 5 pontos bal-jobb skálán¹⁰

Forrás: EUYOPART 2004

A fiatalok önbesorolása a skála közepére kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt a spektrum közepén történő (ön)elhelyezés leplezheti a rendszer felismerésének és megértésének hiányát, és kérdés megválaszolását elkerülendő, egyszerűen a „Nem tudom” opciót választva. Ezt az értelmezést alátámasztja az a megállapítás is, hogy a „nem tudom” válaszok aránya a kognitív készségek, az oktatás, a politikai érdeklődés és az életkor magasabb szintjével csökken (Waechter, 2004). Másrészt, utalhat a fiatalok politikai közömbösségére vagy a rendszer jelentéktelenségére számukra. Az EUYOPART fókuszcsoportjai és az egyéni interjúk során a német kutatócsoport különös figyelmet fordított erre a kérdésre. Általánosságban a fiatal interjúalanyok elismerik és megértették a rendszert, és nem tűnt számukra jelentéktelennek. A szakirodalom legalább kétféle felosztást javasol a bal-jobb értelmezésében: (a) a politikai csoportok és pártok osztályozásán vagy (b) a világnézetek osztályozásán is alapulhat (Jagodzinski & Kühnel, 1994; idézve Waechter, 2004: 49). A fiatal németek a jobb-baloldali rendszert inkább az ideológiai attribútumok – és nem pártok – alapján értelmezték. Olyan konfliktusokra utaltak, mint például a jóléti állam vagy a piacgazdaság, a politikai ideológiák, mint a kommunizmus, a kapitalizmus, a fasiszmus, a társadalmi csoportok (munkavállalók, vállalkozók) és értékek (reaktív, konzervatív).

¹⁰ A kérdés megfogalmazása: „A politikában az emberek néha „baloldaltól” és „jobboldaltól” beszélnek. Ön személyesen nagyon baloldali, baloldali, nagyon jobboldali, jobboldali vagy sem baloldali, sem jobboldali?”

Az új kérdéseket, amelyeket nehéz elhelyezni a bal-jobboldali skálán inkább a bal-oldalnak tulajdonítják (ibid.). Ez összhangban van azzal a megállapítással, hogy az új társadalmi mozgalmak támogatói hajlamosak a bal és a zöld pártokat választani (Aarts, 1995). Ezeknek az új kérdéseknek a fényében azonban a bal és jobb közötti hagyományos megosztottság elveszíti néhány interjúalany számára a jelentőségét.

Számomra ez a bal és a jobboldal közötti különbség olyan kicsi... annyira kevés. Ha van egy problémám, és ehm, egy oldalt választok, akkor nem számít, hogy az a bal vagy a jobboldal, hanem az számít, amivel azonosulhatok. És ez gyakran... ez minden esetben nehéz, mert vannak olyan témák, amelyekben így vagy úgy is érvelhetük, ahol meg lehet győzni engem is ebben vagy abban az irányban. (Németország, idézi Waechter, 2004: 51)

A pártok helyett az ideológiákra való hivatkozás oka a fiatalok azon kritikájával magyarázható, hogy a pártok középre helyezkednek a bal-jobb skálán, ami ideológiailag nehezen elhelyezhetővé teszi őket. Ez megnehezíti a pártok álláspontjának, mint referenciapontnak alkalmazását önbesorolás esetén.

A német interjúalanyok esetén tehát óvatosan arra a következtetésre juthatunk, hogy a bal-jobb koncepciót általában értik, de sok fiatal bizonytalan annak alkalmazásában, és hajlamos megkérdőjelezni annak jelentőségét saját politikai pozíciója tekintetében. Azonban a skála középpontjába (ön)besorolt fiatal németek viszonylag alacsony aránya (lásd a 7. táblázatot), viszonylag magas szintű politikai készségekkel és elkötelezettséggel rendelkezik [...]. A 7. táblázatban a többi országának értelmezésére vonatkozó kísérleti következtetések alapján feltételezhető, hogy a középpontba való magas szintű (ön)besorolási arányt a politikai tudás alacsony szintje és a magas szintű elhidegülés okozza.

Befejezés

Ez a tanulmány azon előfeltevésen alapul, hogy a fiatalok részvételével kapcsolatos komoly vitának és a politikai részvételük elősegítésére tett őszinte kísérleteknek a késői modernitás politikai helyzetének összetettebb megértésére valamint a politika és a fiatal polgárok kapcsolatának feltérképezésére kell törekednie. Továbbá azon feltételek megismerésére, amelyek által a fiatalok várhatóan hozzájárulnak a politikához. A funkcionista megközelítés, hogy az intézményeknek milyen szükségleteik vannak, vagy a normatív megközelítés, hogy a felnőttek mit tartanak kívánatosnak helyett, kiindulópontként a fiatalok narratíváit választottuk. Ezek, a társadalmi, gazdasági és politikai változások, valamint a destruktorálódási és restrukturálódási folyamatok kritikus értékeléséhez kövezték ki az utat, amelyek olyanok, mint a futóhomok, melyre a részvétel háza van építve. Csakhogy a fiatalok részvételének hiányára vonatkozó panasz a politikai rend és a civil társadalom hagyományos és statikus nézetén alapul. A fiatalok beszámolóit, ezzel szemben azt mutatják, hogy a gazdaság, a politika és a társadalom alrendszerei közötti és azon belüli változások mind befolyásolják az elkötelezettség lehetőségeit és az az iránti motivációt. A társadalom alakítására a nemzetállamok hatalma csökkent a globalizált gazdaság hatalmával szemben. A hagyományos ideológiák elvesztették hitelességüket az európai politikai történelem folyamán, és egyes jelentőségüket az új kérdések és a politikai dimenziók tükrében. A társadalmi konfliktusok új vonalai csak részben léptek be a nyilvános vitába, így az állampolgárok nem rendelkeztek a szükséges fogalmi eszközökkel, hogy politikai aggodalmaikat, és a társadalom formálhatóságát felismerjék.

A bizonytalan munkaerő-piacon és a kockázatos átmenetekben a fiatalok által tapasztalt anyagi és pszicho-szociális bizonytalanság a saját életmenedzseléshez és az egyénre szabott megküzdési stratégiáik gondjaihoz vezet. Ezen a keretrendszeren belül a fiatalok a politikát erőtlennek tartják, és véleményük szerint az nem reagál az igényeikre. A megfosztottság érzését súlyosbítja a társadalmi helyzetük általánosabb státusza, amelyet egyfajta hiányorientáció jellemez, mely azokhoz a programokhoz kapcsolódik, amelyek a fiatalokkal foglalkoznak, ám nem teszi lehetővé számukra, hogy aktívan befolyásolják környezetüket.

Carles Feixa, Inês Pereira and
Jeffrey S. Juris

Globális állampolgárság és az „új, új” társadalmi mozgalmak: ibériai kapcsolatok¹

Ebben a tanulmányban egy újabb – az aktív ifjúsági állampolgárságra vonatkozó – gondolkodási és gyakorlati szemléletmódot kívánunk bemutatni a globális korszakban:² a fiatalok részvételét az úgynevezett „antiglobalizációs mozgalomban”, amelyet itt „új, új” társadalmi mozgalmakként (többes számban) fogalmazunk meg.³ Ezt a koncepciót annak érdekében vezetjük be, hogy jobban megértsük az ifjúsági aktivizmus különböző hullámainak folytonosságát és változásait a késő modernitásban. A tizenkilencedik században a „rég”⁴ társadalmi mozgalmak felemelkedése összefüggött az ipari társadalom kialakulásával (amit gyakran férfias jellegűnek tekintettek), a felnőtt- és osztályalapú küzdelemmel. Még akkor is, ha több főszereplője valójában diák, bohém és fiatal munkavállaló volt, lehetőséget teremtett az új társadalmi szereplő, a *serdülő* létrejöttének (a „Tarzan” szindróma alapján: a fiatal az, aki felnőtté akar válni). Az „új” társadalmi mozgalmak felemelkedése az 1960-as években a kollektív fellépés új módjainak kialakulásával függött össze a tömegtájékoztatás és az ifjúsági ellenkultúrák korában. Ezek gyakran többosztályú és többnemű ifjúsági küzdelmek voltak, ami egy másik, új társadalmi szereplőt eredményezett: a *kiterjesztett serdülőket* (a „Péter Pán” szindróma alapján – a fiatal az, aki megtagadja a felnőtté válást). Az „új új” társadalmi mozgalmak felemelkedése a 2000-es években a kollektív aktivizmus új módjainak kialakulásához kapcsolódik a globális hálózatok és az ifjúsági kiberkultúrák korában. Ezek a nemzedékek közötti, transz-szexuális és keresztosztályos küzdelmek újabb szociális szereplő kialakulását eredményezik: a „*jojó*” *felnőttserdült* (angol kifejezés

1 Eredeti megjelenés: Young (Nordic Journal of Youth Research), Vol. 17, No. 4 (2009), 421-442. o. Copyright © Sage Publications Ltd. Minden jog fenntartva. A szerzői jogok és a kiadók engedélyével, Sage Publications India Pvt. Ltd, Új-Delhi.

2 Hálások vagyunk a két névtelen bírálónak észrevételeikért és köszönjük a szerkesztők segítségét és türelmét: Leena Suurpää, Tommi Hoikka és Sofia Laine.

3 Carles Feixa alkalmazta először az „új, új társadalmi mozgalmak” fogalmát a latin-amerikai kontextusban az ifjúsági mozgalmakról szóló könyvében (Feixa et al., 2002), Jeffrey Juris-val folytatott megbeszélést követően, az első helyszíni tapasztalataikról Seattle-ben, Mexikóban és Barcelonában. Sofia Laine-nek köszönhetően nemrégiben megtudtuk, hogy Donatella della Porta olasz szociológus az 1990-es évek végén szintén használta ezt a koncepciót (della Porta & Diani, 1999).

4 A „rég” társadalmi mozgalmak kifejezés általában a munkaerő-mozgásra utal, különösen a klaszszikus időszakban a tizenkilencedik század végén a huszadik század elejéig. Ebben a tanulmányban a társadalmi mozgalmak szakirodalmában a „rég” és az ún. „új” társadalmi mozgalmakra – ökológiai, béke, feminista, diák és egyéb mozgalmak – építünk. Emellett alapozunk az ellenzékiiségre, amelyek az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején alakultak kis, és a régebbi mozgalmak stratégiai fókuszával ellentétben az identitáshoz fűződő kiemelkedő aggályokat nyomatósították (Cohen, 1985). A régi és az új mozgalmak közötti ilyen különbségek gyakran eltűntek (Calhoun, 1993), de továbbra is ezeket a kategóriákat használjuk heurisztikus célokra, hogy elemezzük és összehasonlítsuk a különböző mozgalmak jellemzőit az eltérő történelmi időszakokban.

találóbbr: adulescent, magyar fordítása nem ismert), (a „Replikáns” szindróma alapján – a Szárnyas fejvadász konzervativizmusa és az android ellenállás közötti fiatal).⁵ Az állampolgárság fogalma a tizenkilencedik században egy konkrét kontextusban merült fel: a (nyugati) nemzetállam és a polgári forradalom „elképzelte közösségében”. A huszonegyedik század elején az állampolgárság „nemzetiről”, „transznacionálisra” váltott. Ez nemcsak a gazdasági, politikai és vállalati multinacionális struktúrákra vonatkozik, hanem a hegemónikus erővel szembeni hálózati ellenállásokra is. Amint arra a szerkesztők is rámutattak a jelen témakör bevezetőjében: „az aktív állampolgársággal kapcsolatos témák, bármely korszerű elemzését a növekvő globalizáció és transznacionalizmus társadalmi és politikai összefüggésébe kell helyezni” (Suurpää & Valentin, 2009: 2). Egy korábbi cikkében eme cikk egyik szerzője az állampolgárságot „az identitás politikai konstrukciójának képleteként” definiálta (Feixa, 1998: 54), azzal érvelve, hogy jelentősége az ifjúkorban, a különböző „identitás-átmenetek” összefolyása miatt kritikus, vagyis a felnőttkorba tartó élettrajzi átmenetek, a polgári jogokba és kötelességekbe vivő társadalmi átalakulás, valamint a demokráciába való történelmi átmenet miatt. Az információs korban az állampolgárság egyre inkább a kultúrával (a politika identitásától az identitáspolitikáig) és a globális hálózatokkal (a nemzeti konstrukciótól a transznacionális dekonstrukcióig) függ össze.⁶ A „globális állampolgárság” fogalma Marshall klasszikus háromdimenziós állampolgári definíciójának, vagyis a polgári, politikai és a társadalmi állampolgárságnak a kiterjesztésére alkalmas. Az információs korban az állampolgárság színtere három irányban bővül: először, a gazdasági és kulturális jogok és kötelezettségek adhatók Marshall triádjához; másodsor, az új kommunikációs technológiák is hozzáadódhatnak a hagyományos állampolgársági intézményekhez (iskola, politikai intézmények és civil társadalom); harmadsor a transznacionális szintet is hozzáadhatjuk a klasszikus állami és államközi nemzetépítéshez. Henry Teune (2003) szerint a „szóbanforgó vita témája egy olyan világ lehetősége, melynek inkluzív globális civilizációja a sokszínűségen alapszik” (idézve Hoikkala, 2009: 11). A fiatalok „új, új” társadalmi mozgalmakban való részvétele, ezeknek a változásoknak kulcsfontosságú színtere, nemcsak azért, mert úttörők a digitális társadalomban és az áramlási térben (Castells, 2004 [1996]; Tapscott, 1998), de azért is, mert a nemzeti és társadalmi határokon átlépve, „transznacionális kapcsolatokban” élnek (Hannerz, 1998). Ez a cikk egy regionális kontextust vizsgál: az ibériai kapcsolatokat, amelyek (virtuálisan és fizikailag) összekapcsolják a barcelonai és lisszaboni fiatal aktivistákat.

A globalizáció, az anti-globalizáció és az „új, új” társadalmi mozgalmak

Az elmúlt két évtizedben a világ egy új kollektív cselekvési ciklus felemelkedését és megszilárdulását tapasztalta, melyet az új küzdelmek, az ellenállás új repertoárja, a részvétel új kontextusa és az új szervezeti formák jellemeznek. Noha nehéz megmagyarázni a tiltakozási ciklus történetét az ibériai kontextusban,

⁵ Az ifjúsági mozgalmak evolúciójáért a kortárs társadalomban lásd Gillis (1974); Feixa, Costa & Pallarés (2002) és Nilan & Feixa (2006). Természetesen ez a triadikus tipológia nemcsak evolúciós: a jelen terepmunkánkban a társadalmi mozgalmak és az ifjúsági szereplők három modelljéből találunk szimbólumokat, stratégiákat és értelmezéseket.

⁶ A globális polgárság fogalmát többek között Maurice Roche (2002) és Henry Teune (2003) is használta. A koncepció és az ifjúsági tanulmányokra gyakorolt hatásainak teljes körű feltárását lásd Hoikkala (2009).

három fázist lehet megkülönböztetni, amelyeket metaforikusan hívhatunk látenciának, kiemelkedésnek és konszolidációnak (Romaní & Feixa, 2002). A *látencia fázisa* a huszadik század utolsó évtizedét foglalja magában. A fordulópont 1994. január 1-jén történt, amikor a *Subcomandante Marcos* és a *Zapatista Hadsereg a Nemzeti Felszabadításért* (EZLN) az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA) hatálybalépésének napján fellázadtak a mexikói kormány ellen. Ellentétben a klasszikus *gerilla* erővel, a „többet ésszel, mint erővel” elv alapján információkkal harcoltak (Castells, 2004 [1996]), amely laza, decentralizált globális szolidaritási csoportot hozott létre, amely Mexikóban és szerte a világon elterjedt (Khasnabish, 2008; Olesen, 2005). Ugyanakkor a nemzetközi pénzügyi szervezetek, mint például a *Világkereskedelmi Szervezet* (WTO), a *Világbank* (VB) és a *Nemzetközi Valutaalap* (IMF) és a *G8*, egy új gazdasági rend megteremtésén dolgoztak, világ szinten, a szabadkereskedelem akadályainak elnyomása érdekében. A tőke globalizációjának folyamata a „grassroots globalizáció” vagy magyarul „alulról jövő globalizáció” folyamatát eredményezte (Appadurai, 2001), mivel a társadalmi mozgalmak, a hálózatok és a nem kormányzati szervezetek (NGO-k) nemzeti gyökereiktől megszabadultak és transznacionális hálózatba kapcsolódtak.⁷

A *kiemelkedés* fázisa az 1990-es évek végén a *Globális Népi Akciófront* (People's Global Action, röviden: PGA) első világméretű cselekvési napjaival kezdődött, beleértve a 1999. novemberi seattle-i (USA) WTO elleni tiltakozást is, amelyet néhányan az első globálisan elismert harcnak tartanak az új világrend képviselői és az „antiglobalizációs katonák” között. A WTO összehívta az úgynevezett *Millenniumi fordulatot*, amely a világkereskedelem liberalizációjára vonatkozó új szabályok létrehozására irányuló tárgyalások sorozata. A világhálón gyorsan keringtek az információk és a társadalmi mozgalom résztvevői világszerte egy nyilatkozatot adtak ki a vállalatok által dominált globális piac növekedése ellen. Egy internetes levelezőlista segítségével széles koalíció jött létre, amely magában foglalta a hagyományos nem kormányzati szervezeteket, az ellenkulturális aktivizmus hőseit és a cyber-grunge (magyarul: kiber-piszok, szemét) fiatalokat. Körülbelül 50 000 ember válaszolt a hívásra, és demonstrált Seattle utcáin, akadályozva a találkozót, és segített megállítani a tárgyalásokat. A 2000-es év folyamán hasonló események zajlottak le az öt kontinens városaiban, mivel minden nagyobb csúcstalálkozó alkalmából alternatív csúcstalálkozót és tiltakozást szerveztek.

A *konszolidáció fázisa* 2001 januárjában kezdődött, Porto Alegre-ben (Brazília). Addig a pillanatig a mobilizációk sokkal inkább voltak reagálók, mint a proaktívak: a vállalati globalizáció modelljének megkérdőjelezése alternatívák javaslata helyett. Az ezredfordulón azonban két brazil nem kormányzati szervezet és az ATTAC, a párizsi *Le Monde Diplomatique* kezdeményezésére létrehozott egyesület, képviselői javaslatot tettek a *World Social Forum* (magyarul: Szociális Világfórum, röviden: WSF) létrehozása mellett, a *Gazdasági Világfórum* alternatívájaként, Davosban. Az első WSF 5000 képviselőt hozott össze a világ minden tájáról, beleértve a szak-

7 A társadalomtudósok ezt a ciklust elemezték, és különböző fogalmakkal próbálták megfogalmazni: anti (vagy változott)-globalizációs mozgalom, vállalat-elleni globalizációs mozgalom, radikális demokrácia, globális igazságszolgáltatás vagy neoliberais ellenállás mozgalom. Ebben a tanulmányban a „vállalat ellenes (anti-vállalati) globalizációs mozgalom” kifejezést használjuk, amely tükrözi az ibériai aktivisták által kedvelt kifejezést, de hangsúlyozza, hogy az aktivisták egy bizonyos típusú globalizáció ellen és nem önmagában a globalizáció ellen tiltakoznak (lásd Amoore, 2005; della Porta & Tarrow, 2005; Juris, 2008a).

szervezeteket, a környezetvédőket, a parasztokat, a nőket, a diákokat, a nemzetközi szolidaritási aktivistákat és a vallási hálózatokat, hogy a neoliberális globalizáció alternatíváit fejlesszék, megosszák és megvitassák. A későbbi fórumok többszázezer résztvevőt vonzottak, köztük 150.000-et a harmadik WSF Porto Alegre-ben. A fórum folyamata nemzetközi szinten is bővült, mivel a globális fórumok Mumbaiban (2004) és Nairobiban (2008) kerültek megrendezésre, míg helyi és regionális fórumesemények szinte minden kontinensen szerveződtek.

Eközben a Seattle-i konfrontációs közvetlen cselekvési modellt követő mobilizációk folytatódtak, de 2001 júliusában a „Genovai csata” után elvesztették a militáns élüket, amely azért emlékezetes, mivel: (1) „megalkotta” északon az első globalizáció-ellenes mozgalmi mártírt, valamint (2) az ott megjelenő küzdelmek változatos formái miatt. Ezek a Genova Szociális Fórum által képviselt intézményi szektorok; az újfajta polgári engedetlenség típusaiban tükröződő alternatív szektorok, amelyet a Fehér köpenyesek (angolul: White Overalls) és az agresszívabb elképzelések, amelyet a látványos Fekete blokk (Black Bloc) testesít meg (Juris, 2005a).

A anti-vállalati globalizációs mozgalom rövid, de intenzív története számos olyan egyedi jellegzetességet tár fel, amelyeket a szakirodalom is vizsgál: (i) a globalizmus és a transznacionitás hangsúlyozása, valamint a helyi kontextusokkal való összekapcsolódása; (ii) új információs és kommunikációs technológiák, különösen az internet használata; (iii) a gazdasági és identitás-alapú igények megfogalmazása; (iv) innovatív cselekvési formák kifejlesztése; (v) új szervezeti formák létrehozása; és (vi) sokszínű hagyományok és szervezetek közös keretbe foglalása (Castells, 2001; della Porta és Tarrow, 2005; Feixa és munkatársai, 2002; Juris 2004a; 2005b; 2008a; Juris & Pleyers, 2009; Sommier, 2003). Ezek az elemzések különböző megközelítéseket és feszültségeket tükröznek: kiemelték a vitatott fellépés előzetes formáival való folytonosságot, nyomatékosítják annak diszkontinuitását és új társadalmi mozgalomnak tekintik, hangsúlyozva annak hálózati jellemzőit, arra mesterkeretként tekintve, amely különböző törekvéseket alakít és formál. Ebben a tanulmányban az az érvelünk, hogy az anti-vállalati globalizációs mozgalmak analitikus és elméleti értelemben „új, új” társadalmi mozgalmakként értelmezhetők, amelyek a vitatott cselekvések új hullámának növekedését és az ahhoz kapcsolódó jellemzőket foglalják magukba. Ugyanakkor fontos folytonosságok vannak az ún. régi és új társadalmi mozgalmak között. Noha néhányan megkérdőjelezzik, hogy egy ilyen megkülönböztetés releváns-e (Calhoun, 1993), hasznosnak tartjuk itt korlátozott céljainkban kiemelni azokat a jellemzőket, amelyek a kialakuló „mozgásformákhoz” kapcsolódnak, amelyek egyesítik a régi és az új elemeit.

A „rég”i társadalmi mozgalmak a 19. században és a huszadik század első felében keletkeztek Nyugat-Európában. Az 1848-as forradalmi hullám, a párizsi kommun, az 1917-es szovjet forradalom és az 1918-as Cordoba (Argentína) egyetemi reformot követő mozgalom a régi társadalmi mozgalmak jellegzetes példái. A társadalmi bázisát az osztály, a nemzet és a társadalmi állapot konkrét határai határozzák meg. Gyakran helyi, de időnként nemzeti és nemzetközi szinten is részt vettek forradalmi vagy reformfolyamatokban. A „rég”i társadalmi mozgalmak a gazdasági-politikai tiltakozást hangsúlyozzák: az elsődleges követelések anyagiak; de lehetnek politikai és erkölcsiek is: demokratizálódás, a szavazati jog és a jogok egyenlősége. A sztrájk és a demonstráció voltak a leglátványosabb cselekvési repertoárok. Bár a résztvevők közül sokan fiatalok, a régi társadalmi mozgalmak nem ifjúsági mozgalmak voltak, hanem felnőttek harcai. Ezeknek

a mozgalmaknak a kulturális jellemzői a szóbeliség (a találkozó), a közdelem esztétikája („az élet egy küzdelem”) és a Gutenberg-galaxis kulturális termékei (újságok, prospektusok, könyvek). A domináns szervezeti modellt leginkább a zenekar metaforája képviseli, mivel a régi társadalmi mozgalmak általában erős, belső kohézióval rendelkező helyi csoportokban, valamint azon identitás jelek és szimbólumok alapján jöttek létre, amelyek egyértelműen megkülönböztették a bennfenteseket a kívülállóktól.

Az ún. „új” *társadalmi mozgalmak* a második világháború után (1950-1970) Észak-Amerikában és Európában alakultak ki. Az alapító momentumok az 1964-es Berkeley-i, majd 1968-as párizsi, római, new york-i és mexikói diákmozgalmak voltak. Ezeknek a mozgalmaknak társadalmi alapja eltávolodott az osztálytól, más identitásalapú kritériumokat kezdett el hangsúlyozni: generáció, nem, szexuális irányultság, hatás és etnicitás, különösen a marginalizált közösségek (feketék, mexikóiak, indiánok stb.). Az új társadalmi mozgalmak területi bázisa a helyitől a regionális és transznacionális viszonyok felé mozdult el. Jellemző példák a környezetvédő, a pacifista, a feminista, a meleg-leszbikus és az ellenkulturális mozgalmak. A legjellemzőbb cselekvési repertoárok játékos dimenzióval rendelkeztek (ülősztrájk, happening), bár a hagyományos tevékenységek, beleértve a demonstrációkat és a gyűléseket, is szerepet játszottak. Noha néhány résztvevő idősebb volt, az új társadalmi mozgalmakat gyakran ifjúsági és nemi alapú mozgalmaknak tekintették, mivel hangsúlyozták a fiatalok emancipációját és a szexuális liberációt. A fiatalok részvétele rengeteg ifjúsági mikrokultúra létrejöttét eredményezte, gyakran transznacionális dimenzióval, de országonként eltérő változatos formákkal. A társadalomtudósok széles körben vizsgálták az új társadalmi mozgalmakat, nagy jelentőségű munkákat létrehozva (Melucci, 2001; Touraine, 1978).

Amit mi „új, új” társadalmi mozgalmaknak nevezünk, az új évezred fordulóján a fizikai és a virtuális tér határai közé esik. Kiemelik az információs kapitalizmus konszolidációjához kapcsolódó átalakulásokat és társadalmi konfliktusokat. Seattle 1999, Prága 2000 és Genova 2001 kulcsfontosságú szimbolikus pillanatok, de több mint egy évtizeddel korábban kezdődő szervezeti folyamatokban gyökereznek. Ezen mozgalmaknak társadalmi alapja átível a nemzedékeken, nemeken, nemzetiségeken és területeken. Területi bázisuk már nem helyi vagy nemzeti, hanem globálisan hálózatos térben helyezkedik el. Hasonlóképp mint a neoliberális rendszer, amelynek ezek a mozgalmak ellenállnak. A decentralizációjuk azonban lokalizált internacionalizmust jelent (glokális). Az „új, új” társadalmi mozgalmak mind a gazdasági, mind a kulturális dimenziókat hangsúlyozzák: alapvető sérelmük gazdasági, de már nem kizárólag az önérdék körül forog; magukban foglalják a szolidaritást azokkal is, akiket a globalizáció hátrányos helyzetbe hozott. A küzdelem a kulturális identitások terepén is zajlik, kiemelve a különbséghez való jogot. Az új társadalmi mozgalmakhoz hasonlóan, a cselekvési repertoárjuk közé tartoznak a felvonulások és tüntetések, de a cselekvési felhívások az interneten keresztül terjednek, míg a tömeges menetek és cselekvések a virtuális ellenállás több formájával oszlanak meg.

Noha az ezekben a mozgalmakban résztvevők közül sokan fiatalok, az „új, új” társadalmi mozgalmak általában nem tekinthetők ifjúsági mozgalmaknak, inkább nemzedékek közötti küzdelemnek (lásd Juris és Pleyers, 2009). Az anti-vállalati globalizációs mozgalmak azonban számos kulcsfontosságú jellemzőt tartalmaznak, amelyek elősegítik a fiatalabb aktivisták részvételét. Először is az informatikai hálózatok köré szerveződnek, amelyeket az új információs és kommunikációs technológiák (IKT)

segítenek. Másodszor, földrajzilag és tematikus körben globálisak, mivel az aktivisták egyre inkább a helyi küzdelmeket egyéb különféle mozgalmakhoz kapcsolják. Végezetül, a közvetlen tiltakozás nem-hagyományos és feltűnően látványos cselekvési formáit részesítik előnyben. A fiatalabb aktivistákra is jellemző a közvetlen tiltakozás több nem szokványos formája, amely kreatív, kifejező vagy erőszakos repertoárokat tartalmaz. Az utilitárius céljuk mellett – a nemzetközi csúcstalálkozók leállítása – a tömeges közvetlen cselekvések olyan összetett kulturális előadások, amelyek lehetővé teszik, hogy a résztvevők szimbolikus üzeneteket közvetítsenek a közönségnek, ugyanakkor fórumot teremtsenek a szimbolikus jelentés előállítására és megtagasztására a megtestesített rituális gyakorlaton keresztül (Juris 2005b; 2008b). Az „új, új társadalmi mozgalmak” olyan hálózatokként szerveződnek, amelyeket laza, decentralizált csoportok és identitásjelzők alkotnak, és amelyek magukban foglalják az individualizációt és a megkülönböztetésmentességet is. Ezek a transznacionális „mozgalom hálók” (Alvarez és munkatársai, 1998) erős, de rugalmas maggal rendelkező egyének, szervezetek és struktúrák széles területét foglalják magukban, olyan perifériát, amely nem jellemzően aktív, de nagyon változatos, és olyan összekapcsolási csomópontok, ahol az erőforrások és a tudás folyamatosan áramlik.

Ez a „rég”, „új” és „új, új” társadalmi mozgalmak háromoldalú modellje nem merev, statikus modell. Valójában, a közelmúltbeli demonstrációk összegyűjtötték az első hullám fiatal anarchistáit és keresztény csoportjait, a második hullám környezetvédőit és feministaikat, és a harmadik hullám rave-ereit és a cyberpunkjait. Egyrészt az „új, új” mozgalmak szereplői taktikákat és ideológiákat használnak, amelyek az előző fázisokból származnak (felvonulás, bojkott stb.). Másrészt, a múltban született szervezetek formáikat és diskurzusaikat modernizálják, integrálódva az „új új” mozgalmakba és azokban gyakran vezető szerepet töltenek be. Például a régi és az új társadalmi mozgalmak (például szakszervezetek és ökológusok) „zászlóshajóinak” tartott mozgalmak a legutóbbi mozgósítások első soraiban álltak, bár szervezeti formájuk és még a társadalmi bázisuk is megváltozott. Emellett a virtuális közösségek a globális ifjúsági hálózatok számára nemcsak szociális infrastruktúrákat kínálnak, hanem az internet új ifjúsági kultúrákat is teremtett. A korábbi mozgalmakkal szemben az egyik fontos különbség az, hogy a fiatalok első ízben nem szubalternális helyzetben vannak, különösen a technológiai változások tekintetében.⁸

Események: globális demonstrációk

Az „új, új” társadalmi mozgalmakon keresztül ívelő utazásunkat, négy globális mobilizációra összpontosítva kezdjük meg, két ibériai városban: Barcelonában és Liszszabonban. A globális tiltakozások és fellépések gyakran történelmi fordulópontként működnek, és mint gazdag etnográfiai pillanatok, segíthetnek nekünk az „új, új” társadalmi mozgalmak felemelkedéséről szóló elméleti vitában. Az események egyedülálló „időben-térben meghatározott keretek”, amelyek fórumot biztosítanak a különböző társadalmi mozgalmakhoz és növelik azok nyilvánosságát. Időlegességük ellenére, az események állandóan zajló folyamatokat is generálnak, amelyek messze a nyilvánosság kifejeződése előtt megkezdődnek, és amelyek több dinamika, köztük a külső politikai kérdések és lehetőségek, valamint a belső identitás és erőforrások összekapcsolódásából erednek. Ezek a különböző, gyakran már meglévő hálózatok

8 Ahogy Castells (2001) megjegyezte, magát a kiberkultúrát a hippik és cyberpunkok és más, a hálózati társadalom terjesztésében aktív fiatalok alakították ki (lásd még Tapscott, 1998).

közötti tárgyalási folyamatokból származnak. Az egyéni és kollektív szereplők sűrű összehangolásával jellemezhető idő-tér keretek belső „járulékos dinamikát” hoznak létre, amelyek közös, megosztott hivatkozásként értelmezhetők. Eközben a körülöttük kialakult hálózatok gyakran az idő múlásával is fennmaradnak, új tagokat fogadnak be és új kezdeményezéseket szerveznek. Ebben a cikkben négy „új, új” társadalmi mozgalmi jelenetet emelünk ki: (i) 2001 júniusában Barcelonában tervezett menetelés, mely egybeesett a VB találkozójával, és amelyet végül a tiltakozás előtt töröltek; (ii.) 2002 tavaszán Barcelonában egy újabb menetelés a spanyol elnökség alatt tartott EU-csúcstalálkozó ellen; (iii) a 2007-es lisszaboni *May Day* felvonulás, amely egy globális cselekvési nap részét képezte, és (iv.) egy másik demonstráció Lisszabonban, szintén ebben az évben az EU – Afrika csúcstalálkozó alatt.

Barcelona 2001 – vasárnap a Passeig de Gràcia-ban⁹

Már tudtuk, hogy a barcelonai VB találkozó felfüggesztésre került, de úgy döntöttünk, hogy akkor is menetelni fogunk. Ez a neoliberalizmus feletti győzelem mozgalma volt, mivel a globális pénzügyi vezetőknek nem volt irányításuk saját programjuk felett. Szombaton érkeztünk Barcelonába. Miután felvettek minket a Saints állomáson, közvetlenül a Rambla del Raval-ba mentünk, az alternatív csúcstalálkozó plenáris ülésére. Ismertebb személyek bevezető prezentációi után, mely keretet nyújtott a történéseknek, a VB és az IMF szerepe került elemzésre, és számos javaslatot is előterjesztettek; a különböző mozgalmak képviselői beszédeket tartottak, különböző nyelveken és nyelvjárásokban kifejezve, hogy egy “másik globalizációért” küzdenek. Bár érzékeltük a mozgalom erejét, a következő nap demonstrációjával kapcsolatos bizonytalanságok továbbra is fennmaradtak. Mégis, a következő reggel, több ezer és ezer ember, különböző stílusokkal és megjelenésekkel (a különböző városi „törzsek-ből” származó fiatalok, zenészek, akik különböző méretű djambék-en játszottak, katolikus nők, aggódó anyák, tudósok, feministák, néhány intézményi baloldali politikus, művészek, ügyvédek, családok és a korábbi harcok veteránjai) gyűltek össze, hogy elkezdhessék a Passeig de Gràcia-i menetüket, ekkor a várakozás bizonytalansága véget ért. Énekek, táncok és a cselekvéshez szükséges nyugodt elhatározás érvényesült. A demonstrálók utolsó harmadához csatlakoztunk, és minden békés volt mindaddig, amíg el nem értünk a tőzsdéhez, bár voltak olyan pletykák, hogy a pohár máshol telt be. A tőzsde körüli rendőrségi blokádnak lenyűgöző volt. Amikor elértük a Plaça Catalunya-t, elhagytuk a demonstrációt, és röviddel ezután a rendőrség támadott (mindenki tudta, hogy ez meg fog történni). Az úgynevezett „rendfenntartó erők” megkapták a harcot, amire vágytak.

Barcelona 2002 – szombat a Passeig de Colom-ban

Röviddel 18 óra előtt kilépünk a Rambla da Catalunya metró állomásról. Barcelona nyugodt volt, a káosz fenyegetése ellenére. A beszámolók szerint az aznap délutánra tervezett „antiglobalizációs” demonstráció mintegy 50 000 embert vonz. A hangulat ünnepi. Különösen nyilvánvaló az új technológiák jelenléte. Valóban, mindenkinek van mobiltelefonja, és azt használja, hogy megtalálja barátait a tüntetők tömegében. Mint minden rendezvényen, zenét és jellegzetes hangokat hallhatunk: a nemzetközitől a salsa-ig, az ütős hangszertől a szaxofonig, egy-egy utcai művész

⁹ Ez a rész Feixa barcelonai terepi jegyzeteiből származik, aki maga az elbeszélő (lásd Romaní & Feixa, 2002).

előadásában. Egy rendőrségi helikopter repül el fölöttünk, felizgatva a tömeget: semmi sem bátoríthatja jobban a saját csapatodat, mint az ellenfelek provokációi. A menetet a helyi, de transznacionálisan hálózatba szervezett társadalmi mozgalomcsoportok és az parlamenti ultrabaloldali szervezetek koordinálták, amelyek a tőke Európjára elleni kampányként szerveződtek össze. A szervezők sokfélesége a felvonulás szerkezetében is tükröződik, amely három különálló blokkból áll: az első a „*Nem a tőke Európjára*” szlogen alatt menetelők; a másodikban, „*A Nemzetek Európjáért*” címmel ellátott zászló alatt szeparatista és nacionalista harcosok gyűltek össze (a kormányközi sajtó ragaszkodik ahhoz, hogy a terroristák e blokkban rejtőzzenek); a harmadik a barcelonai szociális fórum blokkja, amely intézményi nem kormányzati szervezeteket, szakszervezeteket és parlamenti baloldali pártokat foglal magában, a Porto Alegre szlogenje alatt haladva: „*Egy másik Európa lehetséges.*”¹⁰ Egy többszínű hullám keletkezett. A belső sokféleség a stílusban és a generációkban tükröződik: fiatalok címerekkel; felöltöttekkel és esernyőkkel felszerelt nyugdíjasok; fiatal lányok színes hajjal és piercingekkel; csecsemőket hordozó anyák; tizenévesek, akik örömmel indulnak az első demonstrációjukra; és középkorú nők újrahasznosított Flower Power ruhákban; latin-amerikai bevándorlók, akik sört értékesítenek; és természetesen figyelmes antropológusok. A tüntetők elképzelései megtalálhatók a mindenütt jelen lévő jeleken és szlogenek. Például egy *drag-queen* a következő transzparenst viszi: „Ni capitalismo, ni machismo, sólo revolución, te pone guapa” (sem a kapitalizmus, sem a férfiközpontúság, csak a forradalom tesz széppé). Kifestett dobosok kollektívája egy zászlót tart, amelyre azt írták: „A boldog forradalom csak most kezdődött”. A dalok és az énekek is rendkívül sokrétűek, monarchiával szembenállók, nemzetköziséget támogatók, és számos egyedi kérdéssel foglalkozók. A hangosítással rendelkező autóból szóló zene a marihuána legalizálását követeli, és a meleg aktivisták a „Contra la Europa del capital, penetración anal”-t (a tőke Európjára ellen, anális penetráció) énekelik. A közrend még nincs veszélyben, egyelőre. A háború egyetlen jelei a rózsaszínre festett dobozok a kollektív „Caça lobbies”-val (Lobbies busters) és a közlekedési lámpákra festett squat-mozgalom logói. Amikor végre megérkeztünk a Passeig de Colom-ra, meglátjuk Kolumbusz Kristóf színesen megvilágított szobrát. Az emlékművet transzparensek, plakátok és emberek békés sokasága foglalja el. Nehéz elindulni, és már 21:00 óra is elmúlt, mire végre sikerült elhagynunk a teret. Aztán meglátunk egy újabb – addig diszkrét – csoportot: a tömegoszlató rendőröket. Tudtuk baj van, úgy döntöttünk, hogy egy bárba megyünk, egy ír kocsmá a gótikus negyedben, amely a régi helyekről idézett fel emlékeket, ahol az anarcho-szindikálisták egy évszázaddal ezelőtt összegyűltek. Az összecsapás már elkezdődött, mire befejeztük a sört. Azok a fiatal menetelők, akik könnyebben el tudtak menekülni a rendőrök elől, egy szabadtéri területre – Sot del Migida a Montjuic-ra – mentek, Manu Chao, a globalizációellenes mozgalom hőséneke koncertjére.

Lisszabon 2007 – szombat az Avenidas Novas-on¹¹

Az első portugál *May Day* az Alameda Afonso Henriques-en kezdődött, vegetáriánus barbecue-vel. Hasonló események zajlottak máshol a világon. Az első *May Day* felvonulás Milánóban került megrendezésre 2001-ben. 2004 óta a folyamat

10 A különböző tiltakozó blokkok kialakulásához vezető összetett mikropolitikai harcok etnográfiai be-számolóját lásd Juris (2008b).

11 Ez a szakasz Pereira, lisszaboni jegyzeteiből származik, aki maga a narrátor (lásd Pereira, 2006).

Európa-szerte elterjedt, többnyire bevándorló és fiatal prekariátus dolgozók gyűlnek össze az alternatív May Day tüntetésekre, hogy felhívják a figyelmet a növekvő bizonytalanságú munkakörülményekre: rugalmas, rövid távú foglalkoztatás; rossz munkakörülmények; minimális társadalombiztosítási juttatások; és a kollektív tárgyalások hiánya. Amikor megérkeztem, az aktivisták már befejezték az ebédjüket, és a fűvön ültek plakátjaik és tábláik között. Számos újságíró volt jelen, interjúkat készítve. A levegő tele volt izgalommal és várakozással – egyesek az eseményre készültek, míg mások mobiltelefonon beszéltek meg találkozóhelyet kollégáikkal. A legtöbb aktivista fiatal volt, de sok idős ember, a múltbeli demonstrációk veteránjai és politikai vezetők is jelen voltak. Hamarosan sok ismerősbe futottam: a baloldali pártok és több, nem kormányzati szervezet, kollektíva és egyesület aktivistáiba. Röviddel ezután nagy csinnadratta közepette elindultunk. A felvonulás tükrözte a performatív fellépés új szimbolikus logikáját, amelynek célja a figyelem felkeltése és vonzása, látványos utcai tiltakozásokon keresztül (vö. Juris, 2008b).

A város nem maradhatott közömbös a kaotikus színtérrel: forgalomtól elzárt utcák, a rendőrségi blokádok, az utcai tiltakozások tipikus hangjai (szlogenek, megafon visszajelzések, rendőrségi sípok, politikai kommentárok, újságírók hangjai) és a tüntetők áradata a város főbb artériáit lepte el, köztük az Avenidas Novas-t (Új sugárút). A menet különösen színes volt, és az előző éjszakán, a May Day partyn, begyakorolt énekeket és táncokat is magába foglalta. A demonstráció eleje összehangoltan haladt előre; hátrafelé a résztvevők szétszóródtak. A menet folyamán a csoport alkalmazkodott a területhez, ahol épp meneteltek, szórólapokat ragasztottak a McDonalds épületére, vagy előadtak a Munkaügyi Minisztérium előtt. Senki nem tudta figyelmen kívül hagyni azt a bezárt aktivistát, aki azt állította, hogy egy telefonközpontban tartóztatták le, valamint a hatalmas posztereket/plakátokat hordozó tüntetőket. A felbolydulást a menet elején, egy hangosítást hordozó teherautó erősítette meg. A tüntetők tömegét a rendőrség vette körül, akik kíváncsisággal nézték az aktivista előadásokat, néha megpróbálták visszatartani őket, máskor pedig csendesen nevetgéltek. Az Avenida Brasil végén, a menet eleje találkozott a *CGTP-IN*, a portugál szakszervezeti szövetség által szervezett *Munka Napi* parádéval. A menet végén a bizonytalankodók is megérkeztek az Egyetemi Városba, ahol, a már hagyományossá vált, népszerű fiesta elkezdődött. A csoport May Day akciója egy előadással fejeződött be: ládából tornyot építettek, amelyekre olyan kulcsszavakat írtak, mint munkanélküliség és bizonytalanság, majd arra improvizált fegyvereket – összecsomózott zoknit – dobtak, és a torony, a ládákat szétrepítve, összeomlott.

Lisszabon 2007 – szombat délután a Chiado-ban

Bár december, de napsütéses nap volt, hideg, mégis fényes szombat, melyet Lisszabon gyakran kínál látogatóinak. Az Európai Unió-Afrika Alternatív csúcstalálkozó résztvevői lassan befejezték az étkezést a Képzőművészeti Kar ebédlőjében. A tábláikat cipelve, csendben sétáltak a Largo do Camões felé, Chiado egyik fő tere Lisszabon központjában, amely a demonstrációk hagyományos találkozóhelye. Az Európai Unió és Afrika csúcstalálkozó fontos nemzetközi esemény volt, amely különböző európai és afrikai országok vezetőit hozta össze. Az alternatív csúcstalálkozó, amely portugál, európai és afrikai aktivisták nagy csoportját vonzotta, szemi-plenáris üléseket tartott a környezet, a természeti erőforrások és az élelmszer-szuverenitás; a migráció; a gazdasági fejlődés és az emberi jogok kérdéseiről,

valamint workshopokat szervezett. A csúcstalálkozó egy plenáris beszéddel zárult, célul tűzve ki a végső nyilatkozat elkészítését, s ezt a lisszaboni utcákon lezajló demonstráció követte. A tiltakozás nemcsak az alternatív csúcstalálkozó résztvevőit gyűjtötte össze, hanem a lisszaboni alternatív környezetből származó aktivisták és egyének csoportjait is. Camões-ben a résztvevők konkrét csoportok köré szerveződtek: a portugál szervezők körbejártak a téren telefonálva, az afrikai és európai nem kormányzati szervezetek külföldi résztvevői kis csoportokban gyűltek össze, és különböző nyelveken mutatták be felirataikat, néhányan olyan konkrét kérdéssel is foglalkoztak, mint a zimbabwei vagy más afrikai országok helyzete, mások pedig egyetemes jogokat hirdettek. A lisszaboni afrikai bevándorlók kis csoportjai a lakhatási és jogi kérdésekre összpontosítottak, miközben a különböző „városi törzsek” fiataljai körbejártak, dohányoztak, beszélgettek, táncoltak és zsonglörködtek. Egy csoport bohóc is összegyűlt a tér közepén, és elkezdtek zenélni. Amikor a tiltakozás végül megkezdődött, a bohócok – egy másik csoporttal – a felvonulás élére vonultak, és egy alternatív csúcstalálkozás – több nyelven írt – posztert vittek magukkal: „Európa-Afrika: vannak alternatívák.” Egy népszerű jazz-csoport zárta a menetet, boldog dallamokat játszva. A felvonulás a Chiado szomszédság néhány főutcáján ment keresztül, amik már eleve teljesen zsúfoltak voltak a karácsonyi bevásárlásokat intéző emberekkel. A tüntetők többnyelvű szlogeneket kiabáltak, köztük „Afrika nem eladó” és a hagyományos bevándorlási akadályok elleni küzdelemi éneket: „Nincsenek határok, nincsenek nemzetek, állítsuk meg a deportálásokat” dalolták. A demonstráció közepén, egy francia feminista csoport a nők jogaiért küzdő szlogeneket skandált, amelyet a portugál nők megpróbáltak elismételni. A menet a Praça da Figueira-ban ért véget, Lisszabon belvárosában. Egy sárga furgont állítottak a tér közepére afrikai dallamokat játszva, és mindenki táncolni kezdett. A rendőrség a téren tartotta a tüntetőket, és figyelték, ahogy a különböző csoportok teste lassan követi a „Mornas” és a „Kizomba” ritmusát.

A kollektív cselekedetek váltakoznak a látens fázisok, ahol a mozgalmak diskurzusokat és identitásokat hoznak létre; és nagyobb nyilvánosságot mutató pillanatok között (Melucci, 1989). Ez utóbbi vonatkozásában a társadalmi mozgalmak, olyan eseményeket szerveznek, amelyek a város életének ritmusát befolyásolják. Tiltakozó tüntetések és nyilvános események, fórumok, találkozók és aktivista összejövetelek, emellett pedig ott vannak a kiváltságos idők és terek a társadalmi interakcióhoz, ahol a transznacionális aktivista hálózatok megtestesülnek (Juris, 2008b). Ezek hatással vannak a városi tér elosztására is. A fentiekben bemutatott négy demonstrációnak sok közös vonása van: a résztvevők és az üzenetek heterogenitása, a témák és kérdések sokfélesége; a médiabarát cselekvések, a tüntetők megbüntetésére tett erőfeszítések, valamint a békés, játékos jelleg. Ezek az események „globálisnak” is tekinthetők, amelyek egy adott városban zajlanak, de szélesebb nemzetközi kontextus bevonásával, és gyakran magukban foglalnak szolidaritási akciókat a világ többi demonstrációjával. Természetesen vannak különbségek is, különösen a résztvevők számában és a nyilvános és a rendőrségi reakciókban. Általánosabban, a tömeges nyilvános tiltakozások és cselekvések az „új, új” társadalmi mozgalmak cselekvési repertoárjára jellemzőek, de specifikus kulturális, földrajzi és szervezeti kontextusokban is gyökereznek.

Kontextusok: mozgalmak és platformok

A következő részben a barcelonai és lisszaboni specifikus csoportokat, hálózatokat és platformokat vizsgáljuk, amelyek az „új, új” társadalmi mozgalmak szervezeti kontextusát képezik, különös figyelmet fordítva a részvételi módokra: virtuális és szemtől szembe, informális és formális, diszkrét szervezetek szélesebb körű konvergenciaterületekhez.

Barcelona – az MRG esete¹²

Bár a barcelonai fiatal „házfoglalók” és szolidaritási aktivisták részt vettek a G8 és a WTO elleni korábbi, globálisan összehangolt fellépésekben, a katalániai anti-vállalati globalizációs mozgalmakat nagyrészt a *Globális ellenállás mozgalom* (MRG) nevű hálózat vezette, melyet azért alapítottak, hogy koordinálja a katalán mobilizációt a VB és IMF ellen Prágában 2000 szeptemberében. Prágában robbanásszerűen megnőtt az alulról szerveződő (helyi) részvétel és média lefedettség, vállalatellenes globalizációs szövegeket terjesztettek, és összekapcsolták a helyi és globális küzdelmeket.¹³ Az MRG két szektor konvergenciáját foglalta magába: egy radikális anti-kapitalista blokkot, amely összefogta a „házfoglalókat”, anti-militaristákat, zapatista támogatókat és EU ellenző szervezőket, valamint egy kevésbé harcias csoportot a nemzetközi szolidaritás és a nem kormányzati szervezetek aktivistáit. Az utóbbiak közül sokan korábban részt vettek egy állami szintű konzultációban, melyet az Állampolgári hálózat a külföldi adósság megszüntetésére (angolul: Citizens Network to Abolish the Foreign Debt, RCADE) szervezett, és azt vitatták meg, hogy a spanyol kormány törölje-e a – a nekik tartozó – fejlődő országok adósságát. Az MRG és az RCADE hálózatok fiatalabb aktivistái, Barcelonában kiváltották az anti-vállalati globalizációs aktivizmust, de az egész katalán baloldal csatlakozott hozzájuk a 2001 júniusában és 2002 márciusában a VB és az EU ellen folytatott kampányok során. Habár a katalán anti-vállalati globalizáció mozgalmak generációköziek, a fiatalabb aktivisták az élen jártak, kreatív energiával, konfrontációs lélekkel és technológiai, politikai és társadalmi innovációra helyezett hangsúllyal töltve meg azokat. Például a radikálisabb ifjúsági mozgalmak, ideértve az antimilitarizmust (Pastor, 2002) vagy a „házfoglalást” (Feixa et al., 2002), magukba foglalták az állam kritikáját, a decentralizációra, a horizontális kapcsolatokra és az öngazgatásra, valamint a nem erőszakos közvetlen cselekvésre összpontosítottak. Eközben a fiatalabb szolidaritási aktivisták globális tudatosságukkal, az alulról szerveződő (helyi) részvételi elkötelezettségükkel, valamint fejlődésméretükkel és a globális gazdasági igazságosság kérdéseivel járultak hozzá. Az MRG megalapításával a részvételi demokrácia és a globális szolidaritás összefonódott a harcos „házfoglalók”, antimilitaristák és zapatista támogatók közötti helyi autonómiával és az alulról szerveződő (helyi) örendelkezéssel, létrehozva az aktivizmus egyedülálló formáját a terjedő hálózati logika és gyakorlatok alapján.¹⁴

Amint azt korábban említettük, az anti-vállalati globalizációs mozgalmak több olyan kulcsfontosságú jellemzőt is magukban foglalnak, amelyek jellemzőek az „új,

12 Ez a rész Juris (2004b, 2008a) PhD kutatásain alapul.

13 Számos spanyol és katalán – hagyományosan baloldali – szervezet, korábban részt vett a 2000. decemberi nizzai Európai Unió ellenes mobilizációban.

14 Az MRG végül 2003 januárjában szűnt meg, amikor az aktivisták „önmaguk feloszlatták” a hálózatot a csökkenő részvétellel és az állandó struktúrák elleni politikai nyilatkozatra adott válaszként.

új” társadalmi mozgalmakra, mint például az új IKT-k használata, a nem hagyományos és rendkívül színpadias közvetlen cselekvési tiltakozás és globális perspektívák (földrajzi és tematikus egyaránt). Ezen jellemzők mindegyike tükröződik az MRG diskurzusában és gyakorlatában. Az MRG-alapú aktivisták például digitális hálózatokat használtak az akciók megszervezésére, az információk és az erőforrások megosztására, valamint a tevékenységek összehangolására. Bár a szervezők elsősorban e-maileket és elektronikus listákat használnak, a mobilizálás során ideiglenes weboldalak is létrehoztak, hogy információt, forrásokat és kapcsolattartó listákat nyújtsanak; dokumentumokat és cselekvési felhívásokat posztoljanak; vitafórumokat és csevegőszobákat nyissanak. Valójában az új IKT-k központi szerepet játszottak az MRG fejlesztésében. Az MRG listserver-t (magyarul: lista szerver), kezdetben azért tervezték, hogy megtervezze a prágai Világbank és az IMF elleni tiltakozásokat. Az interneten keresztül történő kommunikáció révén a különböző csoportok aktivistái képesek voltak rugalmasan, decentralizáltan megosztani az információkat és koordinálni hierarchikus struktúrák nélkül. Az internet az aktivisták számára nemcsak a gyorsabb koordinációt tette lehetővé, hanem megerősítette a tágabb liberális eszméiket. Az új technológiák nagymértékben támogatták az anti-vállalati globalizációs mozgalmakon belüli, legradikálisabban decentralizált, hálózati alapú szervezeti formákat, ami rugalmas, diffúz és időleges formációkhoz vezetett, beleértve az MRG-t Katalóniában. Az alulról kezdeményezett mozgalmak (angolul: grassroots movements) és kollektívák most már térben közvetlenül összekapcsolódhatnak, szervezeti hierarchia szükségessége nélkül. A hagyományos politikai pártokkal és szakszervezetekkel ellentétben, a hálózatalapú politika kiterjedt “ernyőterületek” létrehozását foglalja magában, ahol a különböző szervezetek, kollektívák és hálózatok néhány közös jellegzetesség köré gyűlhetnek, miközben megőrzik autonómiájukat és sajátosságaikat. Valójában az intézményi politikával való növekvő elégedetlenségük miatt a fiatalok egyre inkább vonzódnak a politikai részvétel ilyen informális, helyi formáihoz. Ebben az értelemben az MRG-t laza, decentralizált kommunikációs és koordinációs térként hozták létre, amelynek célja, hogy minél több szektort, csoportot és kollektívát mozgósítson a konkrét célkitűzések köré. A hálózat szervezeti felépítése tehát kiemelkedő hálózati logikát tükröz (lásd Juris, 2004b, 2008a).

A különböző hálózatokhoz kapcsolódó aktivisták látványos előadásai – beleértve a fizikai konfrontációt (Fekete Blokk, angolul: Black Bloc), a szimbolikus konfliktust (Fehér Köpenyesek, angolul: White Overalls) vagy a karneváli mulatságot (Rózsaszín Blokk, angolul: Pink Bloc), a média figyelmét szerették volna megragadni, de alternatív politikai identitásokat is megtestesíteni és kifejezni. Az MRG-alapú aktivisták különösen a Fehér Köpenyesek és a Rózsaszín Blokkok körében voltak aktívak, az anti-vállalati globalizációs mozgósítások során, például Prágában (2000. szeptember), Barcelonában (2001. június) és Genovában (2001. július), miközben a hálózat egy sikeres “Decentralizált cselekvési napot” szervezett, megelőzve a 2002 márciusában az EU-val szembeni félmillió személyt felsorakoztató felvonulást (lásd Juris, 2008b). A tevékenységek között szerepelt többek között, egy hamis “Lobby Buster” túra, mely a spanyol transznacionálisokat célozta meg, Critical Mass kerékpáros felvonulás, kapitalizmus elleni cirkusz. A fiatalabb, közvetlen cselekvő aktivisták a ruházatuk és a testük díszítése révén stílusosan fejezték ki politikai üzenetüket. A stílusra tehát, mint egy szándékos kommunikációs formára is lehet tekinteni, a gyülekezés és a szubkulturális keveredés és összeillesztés, vagy a „bricolage”

(azaz barkácsolás) révén. A fiatalok globalizáltabb világban nőttek fel, mint valaha; mivel a földrajzilag szétszórott szereplők valós időben kommunikálhattak és koordinálhattak a transznacionális hálózatokon keresztül. Valójában az egyenlőtlen földrajzi eloszlásuk ellenére, a transznacionális aktivista hálózatok, melyben az MRG-alapú aktivisták, például a PGA, a WSF-folyamat és az Indymedia részt vettek, olyan infrastruktúrákat biztosítanak, amelyek szükségesek ahhoz, hogy globális értelmezési és azonosító területek jöjjenek létre, amelyek összehangban vannak a barcelonai fiatal aktivisták élettapasztalataival és politikai képzetivel. Ugyanakkor az MRG-alapú aktivisták a lokálisan gyökerező közösségek globális hálózatán alapuló, utópikus elképzeléseiket is kifejezték. A földrajzi elterjedésen túl, a kortárs anti-vállalati globalizációs mozgalmak tematikus szemszögből szintén globálisak, összegyűjtve sokféle ellenállást a növekvő vállalati – politikai, társadalmi és gazdasági – befolyás, valamint a mindennapi életünk legbensőségesebb aspektusaiba való kereskedelmi behatolás ellen.

Lisszabon – kiemelkedő hálózatok¹⁵

A 2006-os és 2007-es évek egy sor különböző társadalmi mozgalmi platform születését hozták Portugáliában, együtt a korábban megállapítottak konszolidációjával. Az „új, új társadalmi mozgalom” taktikáinak és diskurzusainak beépítése a portugál politikába több évvel korábban kezdődött a globális hálózatokban részt vevő szervezetek tevékenysége révén. A nemzetközi mozgalmak helyi arcai, mint például az ATTAC, a radikális baloldali politikai pártok és a megjelenő nemzeti mozgalmak aktivistái az anti-vállalati globalizációs mozgalom retorikáját és új cselekvési repertoárokat hoztak az országba. A Portugál Szociális Fórum (PSF) volt az egyik első erőfeszítés a baloldali és alternatív mozgalmak összehangolására a legfrissebb globális mozgalmi trendekkel. A szervezet mély feszültségekkel szembesült a PSF-folyamaton belüli különböző csoportok között, és az első PSF után egy Afinidades (Affinities) nevű informális csoportot hoztak létre, hogy összegyűjtse a kisebb szervezetek képviselőit, válaszlépésként a szakszervezetek és a parlamenti baloldalon a PSF monopolizálására irányuló erőfeszítésekre. 2006-ban megtörtént a második PSF, és ugyanolyan feszültségek övezték. Ugyanebben az évben alakították ki a Rede G8 nevű hálózatot (G8 hálózat) a portugál szervezetek anti-G8 tiltakozás köré mobilizálására Heiligendamban. Ez az új hálózat Bloco de Esquerda-i (BE), baloldali párti (és különösen azok, melyek nemzetközies csoporthoz kapcsolódnak, a nemzetközi rendezvények és hálózatok szervezése és részvétele céljából részt vevő nem hivatalos csoport a párton belül) és Gaia ökológiai aktivistáit gyűjti össze, amely vezető szerepet játszik a portugál „új, új” társadalmi mozgalmakban, új módszereket és taktikákat importálva. 2007 márciusában Lisszabonban került sor az Európai Szociális Fórum (ESZA) előkészítő közgyűlésére, amely aktivisták tömegét vonzotta egész Európából, és amely a közelmúltban létrehozott lisszaboni Bohóc Hadsereg (Lisbon Clown Army) demonstrációjával zárult.

Amint azt már korábban említettük, a 2007-es év volt az első May Day felvonulás éve Lisszabonban. Néhány nappal korábban egy újabb platformot hoztak létre a *Plataforma Direitos e Diversidade* (Platformjogok és Sokféleség) névvel, a „Multikulturális Összejövetelt” követően, a lisszaboni szélsőjobbboldali pártok és mozgalmak nemzetközi találkozója ellen. Ezen a Multikulturális Összejövetelen többen a vita folytatását, és további tevékenységek megszervezését javasolták. A csoport úgy döntött,

¹⁵ Ez a rész Pereira (2009) PhD kutatásain alapul.

hogy két héttel később, ugyanazon a helyszínen egy újabb találkozót szervez, a további lépések megvitatása érdekében. Ez a második találkozó már intézményesebb volt, ahol az ATTAC, az Afinidades és a bevándorlók és a tisztességes kereskedelmi kollektívák képviselői találkoztak; továbbá még el nem kötelezett egyének is jelen voltak az ülésen. A következő néhány hónapban egy közös nyilatkozatot hoztak létre, új személyeket vontak be, új levelezőlistán osztották meg az információkat, és létrejött egy wiki oldal is, hogy a platform tevékenységeit megvitassák. Végül a platform kezdett szétesni, mivel néhány informális támogatójuk számos más küzdelemben és tevékenységben is részt vett, és a többi résztvevő nem tudta fenntartani. A platform jelenleg működésképtelen, de a levelezőlista aktív, és az információk terjesztésére szolgál. Más koalíciók (mint például az Afinidades) és az újak létrehozása (beleértve az EU-Afrika alternatív csúcstalálkozójának megszervezésére létrehozott hálózatot) megnehezítette a stabil koalíció előmozdítását. Azonban az EU-Afrika alternatív csúcstalálkozója, amely 2007 tavaszán/nyarán kezdődő helyi és szélesebb körű európai erőfeszítések kombinációjából eredt, egy új portugál hálózat létrehozásához vezetett, amely még mindig aktív. Az alternatív csúcstalálkozó hivatalos szórólapja 15 portugál szervezetet említett meg, köztük a helyi bevándorló és ifjúsági csoportokat, amelyek többsége Lisszabon úgynevezett „problémás” környékén gyökerezik; az ATTAC-ot és olyan csoportokat, amelyek a bevándorlókkal szembeni rasszizmus és diszkrimináció ellen küzdenek; kulturális csoportokat és az ökológusokat, valamint a fair kereskedelemet, a feministákat, a leszbikusokat, melegeket, biszexuálisokat, transzneműeket (LMBT) és a hallgatói szövetségeket. A csoportok aktivistáinak informális magja vezette a szövetséget.¹⁶ Bár a lisszaboni „új, új” társadalmi mozgalmak, cselekvési formák újabbak, kisebbek és kevésbé átláthatók, mint Barcelonában, sok hasonló tulajdonsággal rendelkeznek. Az internet kritikus szerepet játszik, információt terjeszt és az eseményeket (elő)készíti, főleg levelezőlistákon, weboldalakon és blogokon keresztül. A mobiltelefonokat egyre inkább a demonstrációkra és a nyilvános eseményekre való meghívására használják. Az ingyenes szoftver fokozatosan belép a társadalmi mozgalmak diskurzusába és gyakorlatába, és az alternatív médiacsoportok, mint például az Indymedia szintén aktívak. Másrészről az aktivisták a politikai kifejezés és cselekvés új formáit fejlesztik. A nagy demonstrációk egyre több szimbolikus fellépést és előadást tartalmaznak, és egyes csoportok felismerhető rutinokra specializálódnak. Ennek a trendnek jó példája a bohóc sereg és a *Samba Orchestra*, magyarul: Az ellenállás hangja (az Egyesült Királyságban alakult ki először a két jelenség). A közelmúltbeli médiabarát tüntetések, mint például a génmódosított élőlények felszámolásáért harcolók, tükrözik a közvetlen cselekvés új formáinak globalizációját. Végül, amint azt korábban említettük, ezek a helyi mozgalmak és platformok fokozatosan beépülnek a már meglévő nemzetközi hálózatokba. A portugál társadalmi mozgalmak tehát a helyi globalizáció szélesebb körű folyamatának részét képezik: nemzetközi platformokon és tömeges globális eseményeken való részvétel, például az ESZA (Európai Szociális Alap) vagy a G8-el-

16 Az alternatív csúcstalálkozó után számos kezdeményezést szerveztek helyi, regionális és globális szinten. Helyi szinten az alternatív csúcstalálkozó megszervezésében leginkább érintett csoport folytatta a megbeszéléseket és a történések értékelését, majd 2008 januárjában Lisszabonban megrendeztek egy új eseményt, a WSF Globális cselekvési napját. A csoport szintén létrehozott egy Rede: Que Alternativas? (Hálózatok: Milyen alternatívák?) nevű félformális hálózatot, amely segít a tagszervezetek tevékenységének megszervezésében és terjesztésében, és általánosabban a portugál kontextusban globális kérdéseket és eseményeket folytat.

lenes csúcstalálkozó elleni tiltakozások, valamint globális események helyi kontextusban való megszervezése: ezek mind fontos mechanizmusok, amelyek a portugál kollektívákat az „új, új” társadalmi mozgalmak kollektív cselekvéseinek tágabb kontextusához kapcsolja.

Zárogondolatok: ibériai kapcsolatok és ami azokon túlmutat

Az előző fejezetek az egymást követő ibériai akciók pillanatképeit idézték fel. A lisszaboni és barcelonai globális demonstrációk története, valamint a helyi interakciós kontextusok, a kollektívák, a mozgalmak, a hálózatok és a platformok elemzése arra utal, hogy az „új, új” társadalmi mozgalmak növekedésével kapcsolatosan egy új tiltakozási ciklus is emelkedik. Barcelonát és Lisszabont tehát egy láthatatlan, mégis szilárd kötőszövet köti össze, amely a hasonló eseményeket és folyamatokat tartalmazó párhuzamos történelmet tükrözi, bár megkülönböztető jellegzetességekkel és különböző fejlődési szakaszokkal rendelkezik. Barcelona és Lisszabon tehát egy szélesebb, transznacionális hálózatba szervezett mozgalmahálózatban találja magát, amely az ügynökök, események, terek és diskurzusok összetett összefonódását foglalja magában. Ebben a kapcsolati hálózatban újfajta társadalmi mozgalmak alakulnak ki. Az új társadalmi mozgalmakra összpontosító (szak)irodalom rámutatott arra, hogy a termelési rendszer változásai a vitatott cselekvés változó formáihoz kapcsolódnak. Ebben az értelemben az ifjúsági, hallgatói és ökológiai mozgalmak növekedése a gyárak központi szerepének részleges csökkenését, az egyetemek növekvő jelentőségét és a középosztály felemelkedését tükrözi (Touraine, 1978). Az „új, új” társadalmi mozgalmakat a szélesebb társadalmi változások összefüggésében is értelmezni kell: a gazdaság és a politika globalizációja a társadalmi mozgalmak globalizációjához vezetnek; egy új társadalmi morfológia – a hálózat – kialakulása hálózati társadalmi mozgalmakhoz vezet (Castells, 2001; lásd Juris, 2004a, 2008a). Az anti-vállalati globalizációs mozgalmak valóban ezt a hálózati hatást fejtik ki, ami magában foglalja a hálózati normák (értékek, eszmék), formák (szervezeti struktúrák) és technológiák (különösen az internet) növekvő befolyását, melyet konkrét aktivista gyakorlat közvetít (Juris, 2008a).

Az „új, új” társadalmi mozgalmak hálózatépítési logikája egy olyan összetett, többretegű és mülékony struktúrát eredményez, amely az egyes eseményeken megjelenő csoportok közötti kötések és kapcsolatok instabil geometriája által jellemezhető. Ebben, a soha nem teljes hálózatban a váltakozó ágensek kulcs-csomópontként szolgálnak. Az egyének és a kollektív szereplők különböző fokú formalizáció során kerülnek össze, majd röviddel azután elválnak. Annak ellenére, hogy az ad hoc koalíciók csak bizonyos célokra törekednek, néha tartós partnerségekbe kerülnek. Ebben az értelemben a tartósabb szövetségekkel rendelkező kontingens platformok egymás mellé helyezése ezt a változó geometriát még dinamikusabbá teszi. A fiatalok fontos szerepet játszanak ebben a komplex geometriában. Amint azt korábban említettük, az „új, új társadalmi mozgalmak” generációk közöttiek, de jelentős számú főszereplője fiatal (lásd Juris & Pleyers, 2009). Az „új, új” társadalmi mozgalmak egyik fő jellemzője pontosan a különböző generációk kollektív fellépése, valamint az aktivisták különböző nemzedékei. A konkrét és egyetemes igények, a hagyományos és innovatív cselekvési repertoá-

rok, a régi kérdések és az új javaslatok többdimenziós fraktál módon illeszkednek a közös "ernyőhöz". A „rég”, az „új” és az „új, új” társadalmi mozgalmak igényei egymáshoz kapcsolódnak, ahogyan azok cselekvési formái is. A szigorúan társadalmi kérdések több kulturális és szimbolikus problémával is szembesülnek. Valójában a fiatalok szubkultúrái és az ellen-kultúrák formái fennálló aggályokat fogalmaznak meg a politika és gazdaság kapcsán. Ebben az értelemben, ha az új társadalmi mozgalmakat identitás alapú mozgalmaknak tekintik, az „új, új” társadalmi mozgalmak egyesítik a kulturális és anyagi igényeket, valamint a helyi és globális cselekvési skálákat. Az „új, új” társadalmi mozgalmak a technikai eszközök és az új technológiák infrastrukturális hálóján is alapulnak.¹⁷ Végül, részben ezen technológiai újítások miatt, az anti-vállalati globalizációs mozgalmak több skálán mozognak, azaz helyi, regionális és globális szinten aktívak. Különösen igaz, hogy a helyi kezdeményezések transznacionálisan terjeszkednek, míg a globális események különböző helyi környezetben jelentkeznek. Ebben az értelemben Lisszabon és Barcelona egy – az „új, új” társadalmi mozgalom tágabb kaleidoszkópjának két tengelyeként – jelenik meg.¹⁸

17 Különösen az internet kiterjesztette az interaktivitás határait a különböző társadalmi mozgalom szereplői között. A webalapú címtárak, különböző témákra összpontosító levelezőlisták és az alternatív média a legfontosabb internet alapú hálózati eszközök egyike (lásd Castells, 2001; Juris, 2008b).

18 Ahogy Tommi Hoikkala (2009: 9) megállapította: Mint a kizárólagos retorika, a globális (állam)polgárság is pusztá szóbeszédre van ítélve.

Carmen Leccardi

A jövő újraértelmezése: fiatalos életrajzi konstrukciók a 21. században¹

Ha az „első modernitásban” a jövőt a kísérletezés és a lehetőségek idejeként értelmezték, akkor a „második modernitásban” a jövő inkább, mint bizonytalan dimenzió definiálható, egyfajta potenciális limit, mintsem erőforrás. Ez az új szemantikai keret mélyen befolyásolja és alakítja a fiatalok életút-definiálásának formáit és módjait. A temporalizáció ilyen formái azonban nem tisztán és egyszerűen a jövő elvesztését és a célok feladását vonják maguk után. Ahogy azt a legújabb kutatások igazolják, a fiatalok egy része inkább aktívan részt vesz a jövő szubjektív kontrollja iránti igény és napjaink – súlyosan kockázatos és bizonytalan – szociális környezete közötti konstrukciós formák kialakításában.

A *jutalomkésleltetés* (angolul: *delayed gratification*), vagyis a hedonista impulzusok elnyomása, ellenállás az azonnali jutalom kísértésének, a későbbi jutalom érdekében, a modern szocializációs folyamatok alapja. Ha az ifjúságot a felnőtt élethez szükséges felkészülés életrajzi szakaszának tekintjük, akkor a jutalomkésleltetés a siker kulcsának tekinthető. Ebből a szempontból, ez az a szükséges képesség, hogy az egyén a jelent a jövő alapján élje meg. A mindennapi időt a projektek megvalósításának alapvető eszközeként használja – és ezzel feláldozza a cselekvés „kifejező” aspektusait az instrumentalitás oltárán – mely lehetővé teszi az átmeneti folyamat pozitív kimenetelét. Itt a jelen nem csupán híd a múlt és a jövő között, hanem a jövőre felkészítő dimenzió is. A jelenhez fűződő pozitív kapcsolatnak köszönhetően, az ifjúsági időszakot a felnőttkor aktív várakozási idejének tekinthetjük (Cavalli, 1980). Ennek következtében, az identitás az „én” előrevetítése köré épül, aminek köszönhetően a jelen tapasztalatokkal kapcsolatos frusztráció tolerálható. Tehát a megelégedettség késleltetése elfogadható, ha a jövő a cselekvés jelentését tartalmazó dimenzió, valamint ha az, az „önépítés” stratégiai idejeként képviselteti magát és olyan eszköz, melyen az egyéni életrajzi narratívum formát ölt (Rampazi, 1985). Ebből a szempontból a jövő a definíció szerint az életerv megalkotásának és önmagunk meghatározásának a helye: a jövő tervezésével párhuzamosan azt is megtervezzük, hogy kik leszünk. Lényegében a jutalomkésleltetés életrajzi perspektívája a kiterjesztett időhorizont jelenlétére, erős önuralomra és olyan életvezetésre utal, amelyben a programozási idő kulcsfontosságú. Mindezek a jellemzők együttesen az egyéniség modern koncepciójára jellemzők. Meg kell kérdeznünk önmagunktól, hogy a tervezett, a biológiai idő és az identitás közötti kapcsolat, amely a jutalomkésleltetést feltételezi, még mindig érvényesnek tekinthető-e napjaink társadalmi környezetében, amelyben bizonytalanság uralkodik és ahol a készenlét tapasztalatai

1 A tanulmány eredetileg megjelent: Leccardi, C. (2006). Redefining the Future: Youthful Biographical Constructions in the 21st Century. In: M. du Bois-Reymond & L. Chisholm (eds), *The Modernisation of Youth Transitions in Europe* (Special issue of: "New Directions for Child and Adolescent Development", n. 113) (pp. 37-48). San Francisco: Jossey-Bass. © 2009 Jossey-Bass. John Wiley & Sons, Inc. engedélyével felhasználva.

növekednek (Baumann, 1995; 2000; Beck, 1999; Leccardi, 2005a). Amikor a bizonytalanság egy bizonyos ponton túllép, és nem csak a jövővel, hanem a mindennapi valósággal is összefüggésbe kerül, megkérdőjelezve a természetesnek vett dimenziót, akkor az életterv alapja eltűnik. Továbbá, amikor a változás, mint napjainkban, rendkívül felgyorsul, a dinamizmus és a teljesítménykapacitás elengedhetetlennek tekinthető, és a közvetlenség paraméterként szolgál a cselekvés minőségének értékeléséhez, akkor a hosszú távú jövőbe történő befektetés olyan értelmetlennek tűnik, mint az elégedettség elhalasztása. Ahelyett, hogy lemondanánk a jelenlegi örömeinkről, ésszerűbbnek tűnik, a „pillanat megragadása”, a nyitottság a váratlan helyzetekre és célszerűvé válik elfogadni azt a határozatlanságot, amelyet potenciállal lehet feltölteni.

Ebben a tömörített időhorizontban a vágyak és a szükségletek a jelen körül alakulnak: a „jó élet” már nem a hosszú távú kötelezettségvállalásokon alapul, és a stabilitás és a kontroll elképzelései elveszítik értéküket (Rosa, 2003). Atveszi az önmagunkhoz való hűség, mint erény helyét az állandó nyitottság a lehetőségek felé. Még a saját személyiség fogalma is megváltozik. Ebben a keretrendszerben távol állunk a Tocqueville-szerű „reflektív és békés” észleléstől, amely lehetővé teszi, hogy mindenki önállóan tekintse magát az (állam)polgár társaitól és mégis úgy érezze, hogy a demokratikus intézményekhez tartozó közösség tagjaként kötődik hozzájuk (de Tocqueville, 1966 [1835-1840]). Inkább az egyéniség érzése, arra ösztönzi az embert, hogy „ne szalasszon el alkalmat”, az új évszázad tempójához szükséges sebességgel, az egzisztenciális prioritásokat figyelembe véve, megfelelő élettrajzi döntéseket hozva lépésről lépésre. Ebben a keretrendszerben alapvető az olyan kognitív stratégiák megalkotásának képessége, amelyek garantálhatják az élet időbeli ellenőrzését a megnövekedett kontingencia ellenére.

Ezen átalakulások mélységének megfelelő megértéséhez a jövő dimenziójára jellemző új hangsúlyokra és szemantikai vonásokra összpontosítok, figyelve azokra a változásokra, amelyek az elmúlt évtizedekben befolyásolták a jövő fogalmát. Ezután megvitatom a kortárs változásokat, mint az ifjúság életútjának és élettrajzi projekteinek megfogalmazásának módját. Az ifjúság és az időbeli tapasztalatok közötti kapcsolatról készült legfrissebb olasz kutatások eredményeinek felhasználásával (amelyekben én is résztvettem, lásd. összefoglalva Crespi, 2005),² elemzek néhány olyan új módszert, amellyel a fiatalok terveket készítenek. Mint látni fogjuk, ezek a változások az ifjúság, mint felnőttkori átmeneti fázis és a jutalomkésletetés mechanizmusának alapjaiban bekövetkezett felfordulás következményei és ezzel párhuzamosan az élettrajzi konstrukció kortárs folyamatainak alapjául szolgáló „életmód-individualizáció” indikátorai (Beck & Beck-Gernsheim, 2003).

2 Az olasz Oktatási Minisztérium és egyes egyetemek által közösen finanszírozott kutatás különböző akadémiai intézményeket vont be: északon, a Milan-Bicocca Egyetemet és a Pavia Egyetemet; Közép-Olaszországban, Firenze és Perugia egyetemeit; és a szigeteken a Cagliari Egyetemet (Szardínia). Míg a Milan-Bicocca, a Pavia és a Perugia egyetemek figyelembe vették a fiatalok, biográfiai idő és a mindennapi idő közötti kapcsolatot, a cagliari és firenzei csak a napi időhasználatára és a tapasztalat megvizsgálására korlátozódott. A vizsgálat fő eszközei a mélyinterjúk. A Perugia Egyetem fókuszcsoportokat is felhasznált. A Cagliari és Firenzeni Egyetemek naplókat, valamint interjúkat is használtak (és elkerülték az idő költségvetéseket, amelyek a napi idő használatához kapcsolódó szubjektív ábrázolások tanulmányozásához alkalmatlanok). A fent felsorolt városokban 2002-ben elvégzett interjúkban kétszáz – 18 és 29 év közötti – fiatal vett részt mindkét nemből (diákok, fizikai és szellemi munkások, fiatalok, akik tanulnak és dolgoznak, és munkanélküli fiatalok és lemorzsolódók).

Második modernitás, globális kockázatok és jövőbeli válság

Beck (1999) analitikus javaslatával egyetértésben az első modernitást az ipari modernitással kezdődő időszakként definiálhatjuk, melyet a nemzetállam valósága dominált, és amelyben a győztes logika az előrehaladás összefonódása a kontroll ötletével (elsősorban a természet fölött). Ebben az identitás és a társadalmi szerepek szorosan összefonódtak. A második modernitás, a kortás modernitás, a sikeres modernizáció gyermeke, úgy tűnik, hogy egyre inkább a globalizáció és a globális piacok intenzívebbé válása, az értékek és a hatóságok pluralizmusa, valamint az intézményesített individualizmus folyamatainak irányítása alatt áll. A kulturális síkon a kompozit identitás olyan formáit részesíti előnyben, amelyekben a globális és a helyi vonások keverednek, magával vonva az egymásnak ellentétes, több önálló énkép együttélését („kozropolita identitások”, lásd Beck, 2006).

Közvetlen tapasztalatokból és nem csak elméleti gondolkodásból tudjuk, hogy ezt a modernitást a *globális kockázatok* dimenziója jellemzi (Beck, 2000): környezeti válságok; nemzetközi terrorizmus; planetáris ökológiai (emellett egészségügyi) fenyegetések; a társadalmi egyenlőtlenség új módjai az egyre nagyobb területre kiterjedő növekvő szegénységgel; és ezekkel összefonódva, az alulfoglalkoztatás új formái, pusztító egzisztenciális hatásokkal. Ebben a forgatókönyvben a jövő képe, mint vezérelhető és szabályozható idő, az első modernitás látomásával összhangban, csökken. Míg az utóbbi a felvilágosodás szemléletének tekinthető, amely a határok fogalmának leküzdésére irányul – kezdve a tudáshoz kötődőekkel – a kortárs modernitás arra kényszerít bennünket, hogy belássuk bármilyen kontroll megvalósítása lehetetlen (Leccardi, 1999). Ha az első modernitás által tapasztalt jövő a nyílt jövő, akkor a kortárs modernitás szerint a jövő *határozatlan és meghatározhatatlan*, amelyet az új kockázatok és az előre nem látható lehetőségek összefonódása irányít.

Ez utóbbi szempont stratégiai jelentőséggel bír a jövő értelmezésében és tapasztalásában bekövetkezett változások mértékének megértésében. Ebben a forgatókönyvben a kockázat inkább a szándék és az eredmény, valamint az instrumentális racionalitás és az ellenőrzés közötti kapcsolat, nem pedig (a közös tudományos értelemben) esemény és annak valószínűsége között fennálló kapcsolat megszűnésének eredménye. Míg az első modernitásban a *kockázat* fogalmát alapvetően az előre nem látható következmények kiszámításának módjára használták – lényegében a „kiszámíthatatlant kiszámíthatóvá tenni” a valószínűségek kiszámításával – a kortárs modernitásban a kockázatokról való gondolkodás más típusú fogalmi eszközöket igényel. Valójában ezek a kockázatok az instrumentális racionalitás módszereivel nem szabályozhatók; globálisan elterjedt kockázatok, és megakadályozásuk végső soron rendkívül nehézkes.

A sajátos bizonytalanság, melyet ezek a kockázatok kialakítanak, elsődlegesen az *emberileg előállított* mivoltukhoz kapcsolódik, amit a korunkra jellemző ismeretek növekedése okoz: éghajlati mutációk (az ózonlyukra gondolva), a nukleáris fegyverekkel és erőművekkel kapcsolatos kockázatok, valamint az olyan betegségek, mint szarvasmarhák szivacsos agyvelőbántalma („őrült tehén betegség”) és súlyos, akut respiratorikus szindróma vagy SARS. Ezért a globális kockázatok korában, mint a miénk, az első modernitás által megkezdett „jövő gyarmatosítása” megszakad. A jövő hajlamos az irányításunk alól elmenekülni, mélyreható következményekkel a

politikai és társadalmi szférában. A globális kockázatok elterjedése által generált új valóság átalakítja a jövőt, az „ígéret földjéről” egy olyan forgatókönyvre, amely bizonytalan, ha nem nyíltan fenyegeti a kollektív és egyéni létet.

Fontos hangsúlyozni, hogy szoros kapcsolat áll fenn a globális kockázati típusok terjedése és a jövő víziója között. A természetükből adódóan ezek a kockázatok valójában a jövőhöz való viszonyuk alapján épülnek és abból táplálkoznak, bár semmit sem mondanak arról, hogy mit kellene a jövőben követnünk. Ezek a kockázatok nem a jövő általi „jóról” beszélnek, hanem kizárólag a „rosszra” összpontosítanak. Tehát a jövő gondolata egyidejűleg meghatározatlan és tele diffúz riasztásérzettel és az impotencia érzésével.

Az idő fogalmának új formái

Az elsöprő kockázatok forgatókönyvei – többek között, hosszú időn keresztül képek magukat előre vetíteni. A „globális kockázat-társadalomban” a cselekmények és azok hatásai közötti időrés nagyon hosszú lehet (Adam, 1998). E fejlemények az idő felfogásának módjában eltéréseket hoznak, amin érdemes elgondolkozni. Ha időbeli szempontból azt a perspektívát értjük, amelyen keresztül a múlt, a jelen és a jövő, a memória, a tapasztalat és a várakozások állandóan és kölcsönösen összefüggenek és összehangolódnak, akkor a diffúz kockázatok korában az ideiglenes élet képessége válságon megy keresztül. A kockázati dimenzió által elfoglalt jövőbeli horizont akadályozza mind a biográfiai narratívák kialakítását, amelyben a folytonosság dimenziója (minden egyes esemény egy másikhoz kapcsolódik, és az egyén elhiszi, hogy befolyásolhatja azokat) stratégiai szerepet játszik, mind pedig egy olyan kép kialakítását, melyben a jelen, mint a jövőt előkészítő dimenzió szerepel.

Az idő (meg)tapasztalásának ezen porlasztása miatt, különös figyelem fordítódik a jelenre, mely „az idő egyetlen dimenziója, amely nyugtalanság nélkül látogatott, és amelyben a figyelem nehézség nélkül tartózkodik” (Tabboni, 1986: 123). A fiatalok barométerek, amelyek különösen érzékenyek ezekre az átalakulásokra. Már a nyolcvanas években a fiatalok idejének kutatása (Cavalli, 1985) feltárta, a jövőről a jelenre való átállást, különösen a „kiterjesztett jelen”, mint a társadalmi és az egyéni idő potenciális irányítására szolgáló területet. A *kiterjesztett jelen* kifejezés azt az időbeli területet jelenti, amelyet a jelen határol, egy olyan tér, amely új értéket szerez az időbeli gyorsulás növekedésével, melynek kedvez a technológiai idők sebessége és a rugalmasság szükségessége, mint azok következménye. Nowotny (1994) szerint miután megszűnt a jövőbeni kivitelezhetetlen kategória, szükségessé válik a jelen fogalmának átfogalmazása, ami a kortárs időbeli horizontok központi referenciaként szolgál. Ebből a szempontból már nem a jövő, hanem a kiterjesztett jelen – ami elég rövid ahhoz, hogy ne meneküljön el a társadalmi és emberi területekről, de elég hosszú ahhoz, hogy valamilyen előrejelzést biztosítson az időben – lesz az új cselekvési idő. A 20. század végi időkeretekben lényegében úgy tűnik, hogy a jelen a választások meghatározására rendelkezésre álló egyetlen időbeli dimenziója, egy autentikus egzisztenciális horizont, amely bizonyos értelemben *magában foglalja és helyettesíti* a jövőt és a múltat. Ebben a keretrendszerben egy projektre, mint szubjektíven kialakított, rendelkezésre álló „virtuális jövők” közötti választás elképzelésére vonatkozóan, is erőt is tapasztalhatunk. Kétségesse válik az elképzelés, miszerint képesek lehetünk leszűrni, a mögöttük álló fantáziákból és vágyakból követhető célokat, melyek egyértelmű időtartammal rendelkeznek.

De projekt hiányában beszélhetünk-e egyáltalán „életrajzról”? Az első modernitás egy olyan forгатókönyvet mutatott be, amelyben a két kifejezés nemcsak feltételezte egymást, hanem a kollektív és az individuális projektek ugyanazon érme két oldalát képviselték. A kollektív projekt célkitűzései – a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jólét – az egyedi projektek megvalósításának alapfeltételei. A biográfiai narratívák pedig e köré az egybeesés köré épültek. A második modernitás, az időbeli folytonossággal együtt, törli a projekt és az életrajz ötletét, amelyet a modernitás tetőpontja épített.

Az előrehaladás, ebben az összefüggésben a kísérletezésre való hajlam, nem összekeverendő a próba-hiba módszerével (trial and error method), amelynek célja a legmegfelelőbb út megtalálása az adott cél eléréséhez. A folyamat fordított. „Arra törekszünk, hogy különböző készségeket, adottságokat és egyéb erőforrásokat alkalmazzunk, amellyel – reméljük, hogy – rendelkezünk, és próbáljuk kideríteni, hogy melyik eredmény vezet nagyobb elégedettséghez” (Bauman & Tester, 2001: 90). Ez olyan tájékozódáshoz vezet, amely alapján „a siker titka az, hogy ne legyünk túlságosan konzervatívak, tartózkodjunk attól, hogy a (meg)szokások rabjai legyünk, mozgékonyak legyünk és álljunk állandóan készenlétben” (Bauman & Tester, 2001: 90).

Változások az ifjúság jelentésében

Hogy ezek a folyamatok hogyan tükröződnek a cselekvési tervekben, az életmódban és az identitás meghatározásának módjaiban, könnyen elképzelhető. Az itt tárgyalt témával összhangban különös figyelmet fordítok arra a szerepre, amelyet ezek a változások játszanak az ifjúsági életszakasz újragondolásában. A definíció alapján valójában ez a szakasz kettős kapcsolatban áll az idővel: egyrészt ideiglenes állapotnak tekinthető, amelynek rendeltetése az idő múlásával eltűnni; másrészt, amint azt hangsúlyoztuk, a fiataloktól társadalmilag elvárt a saját életidejük és a társadalmi idő közötti pozitív kapcsolat kialakítása. Néhány évtizeddel ezelőtt a fiatal férfiak esetében ez lineárisan, könnyen felismerhető biográfiai szakaszokban zajlott: először, a munkára való felkészülés az oktatáson keresztül; ezután a fizetett munka, az identitás központi forrása és a felnőttkor vitathatatlan jele; és végül a nyugdíjba vonulás.

Ma ez a biográfiai pálya, amely a felnőtt életbe való belépéshez előre látható utat biztosít, már nem a szabály, hanem a kivétel. A fiatalok számára az életút deinstitutionalizálása, a „normális életrajz” fogalmának vége, egy olyan szempont eltűnéséhez vezet, amely eddig meghatározó volt az ifjúság állapotának fogalmában. Az ifjúkor nem azonosítható többé társadalmilag szabványosított lépések sorozatával, amelyek fokozatosan a felnőtt világhoz vezetnek (Chisholm, Büchner, Krüger & du Bois-Reymond, 1995; Chisholm, 1999; Coté, 2000; du Bois-Reymond, 1998; Furlong & Cartmel, 1997; Leccardi és Ruspini, 2006; Wallace és Kovacheva, 1998; Wyn & White, 1997). Ezek a lépések, amelyeket általában az átmenet szóval foglalnak össze, az ifjúsági stádiumot egy olyan „kereszteződéssel” azonosították, amelyet az állapotok lépései vezérelnek, és amelyet az élettartam és a társadalmi idő közötti kölcsönhatás garantál egy könnyen felismerhető lineáris szekvencia alapján. Az egyén, akkor lett teljes értelemben felnőtt, ha azt az utat végigjárta, ami olyan – gyors egymásutániságban lévő lépéseket foglalt magába, mint a tanulmányok befejezése, a munka világához való csatlakozás, a szülői otthon elhagyása, önálló élet megkezdése, saját családi „mag” létrehozása és gyermekvállalás (Buzzi, Cavalli, &

de Lillo, 2002). Ma, habár ezek az események előbb-utóbb úgyis megtörténnek, a sorrendjük és visszafordíthatatlanságuk elveszett, a társadalmi keretrendszerrel együtt, amely garantálta azok általános jelentését.

Ez az értelmezési keret annak *szimbolikus értékéből származik*, amit ezek összességében a fiatal egyén életében képviseltek, vagyis több, mint az egyes lépések sorrendje, linearitása és gyors egymásutánisága. Ezeken keresztül valójában megerősíti az élet ifjúsági szakaszának „beállított idejét”, ami révén az autonómia (belső) és függetlenség (társadalmi) két pólusa pozitív kapcsolatba léphet. Egy szóval, az átmeneti fázisnak tekintett ifjúság lehetővé tette az egyéni identitás és a társadalmi identitás közötti kapcsolat olyanfajta megítélését, úgy, miszerint az két olyan dimenzió, melyek nemcsak komplementerek, hanem szinte tökéletesen illeszkednek. A belső autonómiát az egyre nagyobb fokú függetlenség progresszív áthaladásával sikerült elérni, amelyet a társadalmi intézményekkel való kellően hiteles és nem töredezett kapcsolat tett lehetővé.

Ez a forgatókönyv mára megváltozott. A társadalmi intézmények továbbra is diktálják a mindennapi iramot, de jelentősen gyengült azon képességük, hogy garantálják az egyéniség építésének alapvető dimenzióját: a biográfiai folytonosság érzését. Ahogy a felnőttkor felé mutató, társadalmilag szabványosított pálya lassan eltűnik, az életrajzi folytonosság az egyén azon képességének eredménye lesz, hogy a saját döntéseinek újfajta kereteit, hogyan építi fel és rekonstruálja a jelen-idejű időkeret ellenére.

Ennek következtében az életrajzok személyre szabásának kötelezettsége – a pillanat rendszeres ellentmondásainak megoldására jobban alkalmas biográfiai megoldások keresése – jellemzi a történelem fázisát, amelyben élünk (Beck & Beck-Gernsheim, 2003). Ez új hangsúlyt fektet az önrendelkezésre, az autonómiára és a választásra (anélkül, hogy nyilvánvalóan törölné az osztály, az etnikai csoport és a talán kevésbé nyilvánvaló, de nem kevésbé erős sík, a nemek közötti különbségeket). A fiatalok számára ez mind a szabadság és a kísérletezés új területeinek meghódítását, de a társadalmi időkeretekkel való pozitív kapcsolat – biztosra vett – jellegének elvesztését is jelenti.

Bár igaz, hogy az ifjúsági szakasz meghosszabbítása napjaink egyik legnyilvánvalóbb aspektusa, a döntő átalakulás azonban abból fakad, hogy elvesztjük azt a képességet, hogy a fiatalok a társadalmi és politikai intézmények világába jutó tapasztalatait rögzítsük. A jövő és a projekt válsága, amit megtárgyaltunk, e nehézség közvetlen megnyilvánulása.

A jövő újradefiniálása: ifjúsági életút konstrukciók a bizonytalanság idején

A fiatalok számára ennek a válságnak a középpontjában az életutak, a társadalmi szerepek és az intézmények világegyeteméhez kötődés közötti kapcsolat áll, amelyek képesek stabil identitást biztosítani. Így például az egyén a munkaerőpiacra beléphet, majd röviddel azután távozhat, majd újra beléphet anélkül, hogy képes lenne ezekben a kijáratokban és bejáratokban azonosítani az előrelépést a felnőtt szerepek között. Vagy az, hogy az egyetemi tanulmányokat be lehet fejezni fokozatszerzés nélkül, igazi mérföldkövet jelent biográfiai síkon, mert új egzisztenciális helyzetek megnyitására ad lehetőséget nemcsak a karrier, hanem például a mediterrán Európában a magánélet (egyedül vagy egy partnerrel élés, vagy saját család alapítása) te-

rén. Egyszóval az egzisztenciális autonómiát egyre inkább elválasztják a társadalmi és pénzügyi függetlenség megszerzésétől.

Mindazonáltal elengedhetetlen, hogy gondolkodásunkat ne kizárólag a veszteség aspektusaira korlátozzuk: kevesebb az esély a cselekvésre, amely összefügg az idő újradefiniálásának második modernitás alatt bekövetkezett folyamataival. Valójában van egy másik oldala is ezeknek a folyamatoknak, mely ugyanennyi figyelmet érdemel. Ezekre vonatkoznak azok a stratégiák, amelyeket az emberek hoznak az átalakulások kezelésére, és ahol lehetséges, azok irányítására. Amint azt a fent említett, közelmúltbeli kutatások – melyek a fiatalok időhöz való viszonyulását kutatták (Crespi, 2005) – is igazolták, a fiatalok közötti kapcsolat, a biográfiai idő és a társadalmi idő közötti szerkezetátalakítás fontos folyamatainak eredménye nem arról szól, hogy az azonnali jelent abszolúttá tegye, és dicsőítse az „itt és most” -ot. Az identitások nem kizárólag a jelenen alapulnak. Bár ez az opció több interjúból is kiderül, mindez nem zár ki más válaszokat. Néhány fiatal például részt vesz a személyes teremtés és teremtés folyamat (minden esetben a jövőhöz kapcsolódó) új módjainak keresésében, a bizonytalanság sajátos körülményei között, amelyekben a jövőt most élik át (Leccardi, 2005b).

A jövő tehát a potenciálisan kínálkozó lehetőségekhez van viszonyítva (a jövő a lehetőség tere, jobban, mint valaha), ugyanakkor a határozatlanság egyre inkább bizonytalanságnak érezteti magát. Más szavakkal, a virtuálitáson belül, amely a meghatározás szerint a jövőt jellemzi, a jövő „anarchizálása”, Grosz (1999) veszi át az álomprojekt helyét, a jövőt a (többé-kevésbé tudat alatti) bizonytalanság, a szorongás és a vágy közötti sajátos összefonódás jellemzi. A jövő egyre ambivalensebb vonásaival szemben, alapvető az egyén azon képessége, mely olyan kognitív stratégiák kidolgozására irányul, amelyek képesek garantálni az élet idejének ellenőrzését a kontingencia növekedése ellenére.

Egy közelmúltbeli francia és spanyol fiatalokkal végzett kutatásban szintén hasonló biográfiai orientáció mutatkozott meg, melyet *indeterminációs stratégia-ként* (*indetermination strategy*) határoztak meg (Lasen, 2001). Ez a kifejezés azt a célt szolgálja, hogy a nagyobb reflexív erőforrásokkal rendelkező fiatalok növekvő kapacitását hangsúlyozza, hogy a jövő bizonytalanságát, mint a virtuális lehetőségek sorozatát és az ehhez kapcsolódó kiszámíthatatlanságot kiegészítő potenciálként és ne cselekvési korlátként értelmezzék. Más szavakkal, olyan jövővel szembenézve, mely egyre kevésbé és kevésbé nyomon követhető a jelen számára, egy ideális vonalon át, amely egyesíti őket és kölcsönösen növeli ezek jelentését, számos fiatal – talán nem a többség, de minden bizonnyal a kulturálisan mobil – olyan válaszokkal állnak elő, amelyek képesek semlegesíteni a jövővel kapcsolatos megbénító félelmeket. Hasonlóképpen, a megkérdezett fiatalok egy része (fiatal férfiak és fiatal nők ugyanolyan mértékben) egyértelműen kifejezték, hogy a váratlan dolgokkal szemben pozitívan nyitottak, előzetesen figyelembe veszik a hirtelen változások lehetőségét, hogy a „valós időben” válaszokat adjanak, amint ezek az alkalmak megjelennek. Ebben az esetben a társadalmi ritmusok által bevezetett sebességtanulást legjobban kihasználva: a gyorsaság szükségszerűvé válik, lehetővé teszi, pozitív értelemben, hogy az egyén éljen a lehetőségekkel, elkezdje a kísérletezést, amely pozitív hatást gyakorolhat az egész életére.

Ezért ezeknek a fiataloknak a jövőbeni bizonytalanság a véletlenek, a váratlan megragadását jelenti: olyan lehetőséget, amelyet sok interjúalanyunk kedvezőnek tart. Itt nem azonosítható az életrajzi idő ellenőrzése azzal a képességgel, hogy konkrét

projekteket folytasson, semlegesítve az úton rá váró váratlan dolgokat. Inkább az ellenőrzés a kitűzött célok elérésének szándékával egyezik meg: a legtöbb fiatalnak, bár nincs megfelelő életprojektje, van egy két tágabb, munkára és magánéletre vonatkozó jövőbeli célja – más szóval: „gondoskodni önmagunkról” Foucault-szerűen (1987). Ennek az új életrajzi felépítésnek az innovatív aspektusa – amelynek közép-pontjában „a projekt nélküli”, de nem irányítás nélküli jövő áll – az a képesség, hogy elfogadjuk a töredezettséget és bizonytalanságot, mely körülvesz minket, mint egy visszafordíthatatlan valóságot, amelyet erőforrásokká alakítunk át, folyamatos tudatosság és reflexivitás gyakorlása által.

Hangsúlyozni kell, hogy ezt az időbeli stratégiát kifejező fiatalok kulturális, társadalmi és gazdasági erőforrásokban különösen gazdagok. Ha a mai elit megkülönböztethető annak képessége miatt, hogy hatalmi célból a gyorsaságot és a mobilitást jól tudja-e használni, úgy tűnik, hogy ezek a fiatalok közéjük tartoznak. Másrészt a szegény társadalmi és kulturális erőforrásokkal rendelkezők elsősorban az első modernitás progresszív jövőbeli és hagyományos projektalkotásának elvesztése miatt szenvednek. E fiatalok számára, az ellenőrzésen kívüli jövővel, csak annyit lehet tenni, hogy megsemmisítik vagy lemondanak róla, hogy teret adjanak egy nem éppen rokonszenves jelennek. Esetükben (amint azt Castel 2002 jól leírta, a kortárs individualizmusban tükröződik) alapértelmezés szerint szembesülünk az individualizmus egyik formájával: itt az egyének nem rendelkeznek a saját autonómiájuk megteremtéséhez szükséges támogatással, és belesznek egy olyan identitásba melyből hiányzik az időbeli következetesség. A társadalom felgyorsulása tehát nyilvánvalóan a társadalmi kirekesztés forrásává válik, amely szenvedő pangáshoz vezet.

A rendkívül bizonytalan és kockázatos társadalmi körülményekre válaszul a fiatalok többsége – férfiak és nők egyaránt – főleg rövid és nagyon rövid távú projektekben keres menedéket, a kiterjesztett jelent véve időbeli referenciaként. A felgyorsult társadalom rövid időkereteire reagálnak, a *sui generis* típusú projektalkotással, amely minimális időintervallumban fejeződik ki, emiatt igazán képlekenynek tűnik. Bizonyos esetekben úgy tűnik, hogy lényegében a nyugtalanságra adott reakció miatt van jelen, amit maga a jövő gondolata idéz elő; másokban azt feltételezi, hogy a konkrétan feltüntetett projektek jellemzői – amelyek többnyire a már megkezdett sikeres befejezéséhez kapcsolódnak – képesek reagálni mind a biográfiai idő elszámításának szükségességére a gyors léptékű és bizonytalan környezetben, mind a rövid távú eredményeket elváró társadalmi nyomásra. Ez utóbbi esetben a „rövid projekt” tipológia egyfajta középút azok számára, akik az első típusú körvonalazott biográfiai orientáció bonyolultságának kezelésére alkalmas különleges képességgel rendelkeznek (képes a jövőhöz viszonyulni projektek kialakítása nélkül) és a jelenre való kizárólagos hivatkozás azoknak, akik nem képesek a jövőbeni növekvő bizonytalanságra megfelelő reakciókat kialakítani.

Valójában az egy időre, korlátozott területre való összpontosítás lehetővé teszi, az idő egységes és folyamatos mezőként való megtapasztalását, amely szubjektíven vezérelhető. Viszont az élettartam felett uralkodó törekvés nem az időbeli távoli célok kidolgozása (egy irreális cél a bizonytalanság korában), hanem az abban itt és most történő részvétel. Ez a középutas stratégia különösen vonzóan tűnik, mivel nem teljesen akadályozza meg a projektek általi jövőbeli vetülést, összhangban van a rugalmas orientációval, amely szükséges egy olyan korszakban, amelyben a változások gyorsak és gyakran kiszámíthatatlanok.

Befejezés

Egy korszakban, amikor a közép- és hosszú távú jövőről nem lehet nyugtalanság vagy tényleges rettegés nélkül beszélni, akkor az esetenkénti értékelésen alapuló cselekvési módszer – „amikor az ajtók kinyílnak nekem, próbálom nem bezárni őket”, vagy a lehetőségek azonnali megragadása - racionális stratégia lehet a kiszámíthatatlan lehetőséggé alakításához, a jövő kapacitását a jelen esélyeire változtatni. Hajlamosak lehetünk ilyenné válni.

Habár ebben a forgatókönyvben a *jutalomkésleltetés* mechanizmus alkalmatlan arra, hogy a társadalom cselekvési referenciaszabványa legyen, ennek ellenére a fiatalok egyre növekvő számban képesek azt helyettesíteni, az időbeli fegyelem új formáira épülő cselekvési modellekkel, és a mindennapi időre tekintettel lévő tervezéssel és ellenőrzéssel például rövid és határozott idejű, de intenzív időszakokra. A jövőbeli válság történelmi időszakában (nem függetlenül és az ifjúság, felnőttkorba való átmenetként történő felfogásában bekövetkezett zavartól) az idő meghatározásának új módja van kialakulóban. A középpontjában az a szükség áll, miszerint nyugodtan kell hozzáállni az események felgyorsulásához, úgy irányítva a változásokat, hogy azonnali cselekvésre szánjuk el magunkat, ahelyett, hogy „sodródni az árral”, leküzdvé a bizonytalanság diffúz érzését. Még akkor is, ha az idő, melyben élünk rettenetesen bizonytalan, fontosnak tűnik mindenekelőtt a pályán maradni, és nem veszíteni el a belső irányt. Az idő feletti ellenőrzést már nem a hagyományosan értelmezett életcélok uralják (az élettartammal kapcsolatos célok, az iram diktálásának képessége, ez alapján rövid, közepes és hosszú távú időszakok, valamint a jelenlegi frusztráció elfogadásának képessége a jövőbeli célok eléréséhez). Inkább úgy tűnik, hogy ez a lehetőségek felé nyitottság képességének eredménye, megteremtve a feltételeket a cselekedetek prioritásainak felülvizsgálatához a közelgő változások fényében.

Ebben a forgatókönyvben nemcsak az idő és a jövő fogalma alakul át. A cselekvés és a stratégia egy másik fogalmának megszilárdulása is, egy olyan konstrukció, amely megköveteli, hogy az egyének autonóm központokként tekintsenek önmagukra, hogy tartós felelősséget vállaljanak önmagukért; hogy állandóan készen álljanak a harcra, és valós időben a potenciális kényszereket erőforrásokká átalakítsák át. Egy új szereplő tűnik fel a színen, aki összhangban van a jövő ezen újrafogalmazásával: a tartósan aktív egyén, aki aktivista módon képes alakítani személyes életrajzát, készen áll arra, hogy felfedezze a felgyorsult társadalom új határait.

Az európai ifjúságpolitika

Finn Yrjar Denstad

Ifjúságpolitika Európában

... és van-e mintaként követhető „európai” vagy „nemzetközi” ifjúságpolitika?

„Mi az európai ifjúságpolitikai sztenderd és mit kell tennünk ahhoz, hogy elérjük ezt a szintet?” Ezt a kérdést gyakran teszik fel ifjúságpolitikai aktivisták és a kormányzati tisztviselők, akik szeretnék, hogy országuk az Európai Unióhoz való csatlakozás útjára lépjen, vagy akik egyébként is törekednek arra, hogy növeljék nemzeti ifjúságpolitikájuk minőségét, és szeretnék az ifjúságpolitika „európai” vagy „nemzetközi” színvonalának eléréséhez szükséges követelmények listáját összeállítani.

Tehát, létezik-e olyan terv vagy minta, amely egyértelmű célokkal és célkitűzésekkel meghatározza mi is az európai vagy nemzetközi ifjúságpolitika, vagy azt, hogy milyennek kellene lennie? E kérdésre azonban nem adható rövid vagy egyszerű válasz. Az előző fejezetben említettek szerint a nemzeti ifjúságpolitika minden egyes ország kontextusától és valóságától függ. A prioritások és kihívások nyilvánvalóan különböznek Örményországban, Albániában és Ausztriában – három olyan országban, amelyek mind az Európa Tanács tagállamai. Mindezek ellenére az európai kormányközi intézmények (az Európa Tanács és az Európai Unió) erős támogatói lettek a nemzeti ifjúságpolitikák fejlődésének Európában – különösen az elmúlt évtizedben –, és számos döntést hoztak, állásfoglalást és dokumentumot fogadtak el, amelyek azt sugallják, van értelme beszélni az ifjúságpolitikában európai színvonalról. És bár ezek a dokumentumok, döntések és gyakorlatok nem vezetnek el a nemzeti ifjúságpolitika „mintájához”, javasolnak bizonyos kritériumokat, mutatókat és listákat azokról a területekről, amelyekre az ilyen politika kiterjed.

Nemzetközi szinten számos, az ifjúságpolitikával kapcsolatos dokumentumot fejlesztettek ki és/vagy fogadtak el az Egyesült Nemzetek rendszerén belül is, ami arra utal, hogy nemzetközi ifjúságpolitikát meghatározó nemzetközi sztenderd is létezik. Nézzük meg közelebbről a szóban forgó európai és nemzetközi szervezeteket, és vizsgáljuk meg, hogyan kezelik döntéseikkel és gyakorlataikkal az ifjúságpolitikai kérdéseket. Ezzel sokat tanulhatunk az ifjúságpolitika „európai” és „nemzetközi” sztenderdjeiről, és arról, hogy ezek miként lehetnek a nemzeti ifjúsági politika európai és azon kívüli irányadó alapelvei.

Az Európa Tanács

Az Európa Tanács 1949-ben jött létre, mint kormányközi szervezet, amely a demokráciát, a jogállamiságot és az emberi jogokat támogatja, Strasbourgi székhellyel Franciaországban. Abban az időben azonban megérezte a hidegháború hatásait, és az 1989-es berlini fal leomlásáig az Európa Tanács tagként csak a nyugat-európai-nak tekintett országokat foglalta magában. Mindez megváltozott a kommunizmus bukásával és a Szovjetunió és Jugoszlávia összeomlásával. Az 1989 utáni évtizedben a szervezet lett az első páneurópai kormányközi egyesület, amely a demokráciát és az emberi jogokat támogatta. A tanulmány születésének idején (2009 tavaszán) az Európa Tanácsnak 47 tagállama van.

A szervezet elsőként a nemzetközi intézmények között dolgozott ki egy olyan napirendet, amely a fiatalok érdekeire és részvételére összpontosít. Részben az 1968-as európai társadalmi zavargásokra adott válaszként, amelybe különösen a fiatalok kapcsolódtak be, és annak elismeréseként, hogy a fiatalok érdekeit és aggályait a határokon átnyúló együttműködés révén kellett megoldani, az Európa Tanács 1972-ben létrehozta az Európai Ifjúsági Központot, Strasbourgban. Ugyanebben az évben létrehozták az Európai Ifjúsági Alapítványt is, amely az európai önkéntes szektor előmozdításának eszköze, a nem kormányzati nemzeti és nemzetközi ifjúsági szervezetek által működtetett multinacionális tevékenységek pénzügyi támogatásával.

Míg 1968-re úgy tekinthetünk, mint az évre, amelyben fiatalok részvételére összpontosítás elindult, két másik évszám is fontos az Európa Tanács ifjúsági és emberi jogi metrendjének bizonyos területein. Az 1989-es év, amely Kelet-Európában a kommunizmus bukását szimbolizálja, az interkulturális tanulás fokozottabb hangsúlyozásához vezetett, a szervezeten belül elképzelt egyesült Európa elvéhez, mint közös kihíváshoz.

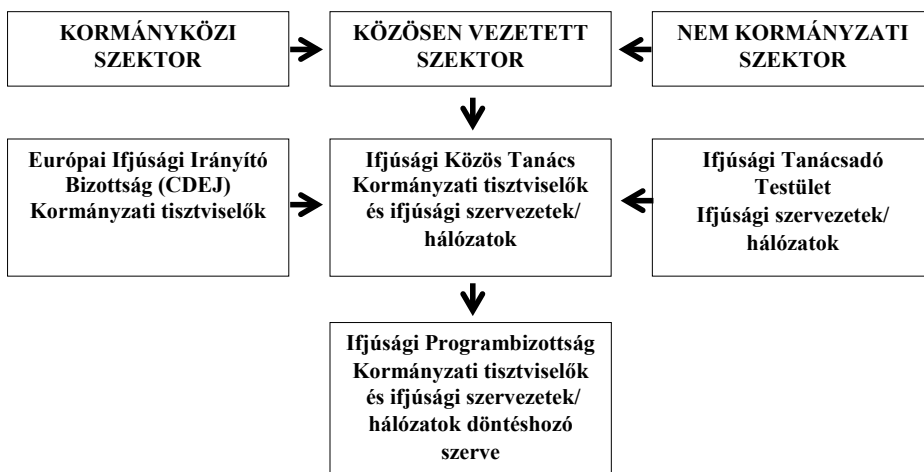
A másik pedig az Egyesült Államokban történt 2001. szeptemberi terrortámadás, mely a radikális iszlámtól való félelemhez és az arab származású emberekkel szembeni gyanúhoz vezetett Európa-szerte. Az Európa Tanács erre válaszként, fokozta a mobilitást, a nemzedékek közötti és az interkulturális együttműködést, a hitre összpontosítva az emberi jogok kontextusában.

Az Európa Tanács ifjúságért felelős minisztereinek 8. konferenciája, amely 2008 októberében zajlott Kijevben, elfogadta az Európa Tanács hosszú távú stratégiáját az európai ifjúságpolitika előmozdításában. Az *Európa Tanács ifjúságpolitikájának jövője: Az Agenda 2020* című dokumentum három olyan területet vázol fel, amelyeket a szervezet a következő évtizedben kiemelten kezel: az emberi jogokat és a demokráciát, a különböző társadalmak együttélését és a fiatalok társadalmi befogadását.

Az Európa Tanács ifjúsági szektorának döntéshozatali struktúrája

Felismerve a fiatalok bevonásának fontosságát az őket érintő kérdésekkel kapcsolatos döntések meghozatalában, az Európa Tanács meglehetősen egyedülálló döntéshozatali struktúrát alkalmazott, amelynek a „közösön vezetett” (angolul: co-management) nevet adta.

Az egyik oldalon az Európai Ifjúsági Irányító Bizottság (CDEJ), az Európai Kulturális Egyezmény valamennyi aláíró országának képviselőit (jelenleg 49 állam) egyesítő, vezető kormányzati képviselőkből álló kormányzati szerv, áll. Ösztönzi a kormányok közötti szorosabb együttműködést az ifjúsági kérdésekben, és fórumot biztosít számukra a nemzeti ifjúságpolitikák összehasonlítására és egymás tapasztalataiból való tanulásra. A CDEJ szervezi az európai ifjúsági miniszterek konferenciáit is. Az ellenkező oldalon az Ifjúsági Tanácsadó Testület áll, amely 30 európai, nem kormányzati ifjúsági szervezet képviselőiből áll. A tanácsadó testület számos kérdésben ad tájékoztatást és véleményt, és biztosítja, hogy a fiatalok részt vegyenek az Európa Tanács ifjúsági szektorával kapcsolatos valamennyi ügyben.

Eredeti ábra forrása: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Coe_youth/co_management_en.asp
(saját fordítás)

Amikor ez a két testület összeül, együttesen alkotják a Közös Tanácsot (angolul: Joint Council). A Közös Tanács dönt az Európa Tanács Ifjúsági és az Európai Ifjúsági Alapítvány munkaprogramjáról és költségvetéséről. A Közös Tanács különösen fontos, mivel magában foglalja a döntéshozatali hatáskörök egyenlő elosztását a kormányok és a nem kormányzati ifjúsági szervezetek képviselői között. Ezt nevezzük „közös vezetésnek” (co-management).

Az Ifjúsági Programbizottság a Közös Tanács kiegészítő testülete, amely a Tanácsadó Testület és a CDEJ nyolc-nyolc tagjából épül fel. Létrehozza, felügyeli és értékeli az Európai Ifjúsági Központok és az Európai Ifjúsági Alapítvány programjait.

Ez az együttműködési modell szélesebb jelentőséggel bír, mivel elismeri a fiatalok egyenlő részvételi jogát az őket érintő kérdések döntéshozatalában. Modellértékű, hogy egy nemzetközi kormányközi szervezet képes a fiatalokat ilyen mértékben – a tevékenységekkel és a költségvetéssel kapcsolatos kérdések megvitatásába – formálisan bevonni, számos fiatal aktivista (és néhány kormánytisztviselő is!) fel is tette a kérdést, hogy miért nem alkalmazható ugyanaz a modell nemzeti szinten is. Ezért ez a „közös vezetett” rendszer, valamint annak nemzeti vagy helyi szinten való alkalmazhatósága továbbra is egy vitatott modell

Ifjúsági miniszteri konferenciák Európában

Az Európa Tanács ifjúságpolitikai tevékenysége több éve elsősorban a nem kormányzati ifjúsági szektor elismerésére, a fiatalok részvételére és a civil társadalom előmozdítására irányult, az ifjúsági vezetők képzésén és oktatásán a nem kormányzati ifjúság szervezeteken keresztül – egész Európában. Idővel az Európa Tanács a fiatalok stratégiai politikájának fejlesztésére is összpontosított. Az első ifjúsági miniszteri konferenciát 1985-ben tartották, és az egymást követő ifjúsági miniszterek konferenciáit két-négyévente tartják meg azóta.³ Ezek a konferenciák, és végleges

3 Az Európa Tanács égisze alatt tartott ifjúsági miniszteri konferenciák helyszínei: Strasbourg (1985), Oslo (1988), Lisszabon (1990), Bécs (1993), Bukarest (1998), Thesszaloniki (2002), Budapest (2005) és Kijev (2008). Ezenkívül 1995-ben Luxemburgban került sor az ifjúsági miniszterek informális találkozására.

nyilatkozataik szerepet játszottak az ifjúsági kérdések azonosításában – transznacionális és határokon átnyúló politikai dimenzióként –, valamint az ifjúságpolitika közös elveinek kidolgozásához is hasznosnak bizonyultak.

Kivonatok az Európa Tanács ifjúsági miniszteri konferenciáinak végleges nyilatkozataiból

Az ötödik ifjúsági miniszterek Bukarestben tartott konferenciájáról, 1998:

„Felkérjük az Európa Tanács kormányait... arra, hogy ösztönözzék az esélyegyenlőséget azáltal, hogy elismerik az informális oktatás során szerzett képzést és készségeket, mint a szakképzés belső elemeit, és különböző módokat találnak az így szerzett tapasztalatok és képezések támogatására...”

A hatodik ifjúsági miniszterek Thesszalonikiben tartott konferenciájáról, 2002:

„Az ifjúságpolitikának... a pluralista demokrácia és az emberi jogok emberi értékeihez kellene kötődnie,... ágazatokon átfelölő dimenzióval kellene rendelkeznie... integrálnia kellene az oktatási dimenziót, figyelembe véve a fiatalok elkötelezettségét az önkéntes munka révén,... elő kellene, hogy segítse a fiatalok aktív részvételét az őket érintő döntésekben ... megkönnyíteni a fiatalok munkaerő-piaci hozzáférését,... elősegíteni a fiatalok, különösen a hátrányos helyzetű csoportok hozzáférését az őket érintő információkhoz,... előmozdítani a fiatalok mobilitását,... és elősegíteni a nem formális oktatást/tanulást a fiatalok számára, valamint biztosítani kellene az olyan tapasztalatok és készségek elismerésének megfelelő rendszerét, amelyeket különösen az egyesületek és az önkéntes részvétel egyéb formái keretében szereztek helyi, nemzeti és európai szinten.”

A hetedik ifjúsági miniszterek Budapesten tartott konferenciájáról, 2005:

„Tisztában vagyunk azzal, hogy az ifjúságpolitika és az ifjúságsegítés konkrét megközelítésein alapuló erőszakmegelőzési stratégiákat kell kidolgozni, különös tekintettel a nem formális oktatásra/tanulásra; ezzel összefüggésben az oktatás, az állampolgárság és a részvétel aktív előmozdításának fontossága... Emellett elismerjük, hogy az erőszak megelőzésével kapcsolatos politikákat a nem kormányzati ifjúsági szervezetek és hálózatok aktív részvételével kell végrehajtani, miközben ösztönözzük őket arra, hogy partnerségeket alakítsanak ki más civil társadalmi szereplőkkel...”

A nyolcadik ifjúsági miniszterek Kijevben tartott konferenciájáról, 2008:

„Mi, az Európa Tanács, Európai Kulturális Egyezményén 49 tagállamának ifjúsági miniszterei... elkötelezték magukat, hogy aktívan támogassuk... az ifjúságpolitikák fejlesztését, amelyek valószínűleg valamennyi fiatal sikeres integrációjához vezetnek. Ebben a tekintetben eltökélt szándékunk törekedni arra, hogy biztosítsuk a fiatalok számára a minőségi oktatáshoz és képzéshez, a tisztességes munkához és az életkörülményekhez való hozzáférést, valamint olyan feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy hozzájáruljanak a társadalom fejlődéséhez.”

Európai Charta a Fiatalok Részvételéről a Helyi Közösségek és Régiók Életében

Az Európa Tanács helyi és regionális önkormányzatainak kongresszusa (a Kongresszus), amely az Európa Tanács egyik pillére, 1992-ben lépett be az ifjúságpolitikai színtérbe, amikor elfogadta az Európai Chartát a Fiatalok Részvételéről a Helyi Közösségek és Régiók Életében (általában Európai Ifjúsági Charta néven utalva rá). Ezt a dokumentumot a Kongresszus 2003-ban ismét, javított változatában fogadta

el, de ezúttal ezt a Miniszteri Bizottság, az Európa Tanács legmagasabb döntéshozó testületének ajánlása kísérte. A charta hangsúlyozza, hogy a fiataloknak és a nem kormányzati ifjúsági szervezeteknek joguk van arra, hogy konzultáljanak és aktívan vegyenek részt a döntéshozatalban a fiatalokat helyi és regionális szinten érintő kérdésekben. Az európai ifjúsági charta ajánlásának státusza azt jelzi, hogy az Európa Tanács a fiatalok részvételét a politikai fejlődésben és döntéshozatalban európai szabványnak tekinti, amelyet minden tagállamnak be kell tartania.

Az Európai Ifjúsági Charta végrehajtása Bosznia-Hercegovinában

Az Európai Charta a Fiatalok Részvételéről a Helyi Közösségek és Régiók Életében elfogadása 2003-ban (Európa Tanács, 2003a) az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Bosznia-Hercegovinára Irányuló Missziója partnerséget kötött az Európa Tanács Szarajevói Területi Irodájával az Európai Ifjúsági Charta előmozdítása érdekében. Együtt társfinanszírozták a charta fordítását az állami nyelvre, és több mint 10.000 kézikönyvet nyomtattak ki, amelyeket minden szinten kiosztottak, a nem kormányzati ifjúsági szervezeteknek és kormányzati tisztviselőknek. Ezek az iskolai osztályok között is kiosztásra kerültek országszerte. Bosznia-Hercegovinában mintegy 30 EBESZ-helyszíni iroda szervezett – az ifjúsági nem kormányzati szervezetek képviselőivel – a chartáról szóló tájékoztató üléseket, és felvilágosították őket arról, hogyan használhatják a chartát lobbieszközeként a helyi politikusoknál és kormányzati tisztviselőknél.

Az Európai Ifjúsági Charta Bosznia-Hercegovinában történő előmozdítása felhívta a figyelmet a fiatalok részvételével kapcsolatos kérdésekre és azok jogaira, arra, hogy konzultáljanak velük az őket érintő kérdésekben. Emellett emlékeztette a kormánytisztviselőket 2002-ben országuk felelősségéről, az Európa Tanács tagállamává válásával. Nagyon konkrétan, a charta helyi ifjúsági szervezeteket segítette az önkormányzati tisztviselők megközelítésében, felszólította az önkormányzatokat költségvetési források biztosítására az ifjúsági civil szervezetek tevékenységeihez, segített a helyi önkormányzatok meggyőzésében, hogy ifjúsági klubokat hozzanak létre, és így tovább.

A felülvizsgált Európai Ifjúsági Charta hatékony eszköz lehet a fiatalok részvételének előmozdításában az ifjúságpolitika területén. A helyi önkormányzati tisztviselőknek és politikusoknak bemutathatja, hogy az ifjúsági részvétel valóban európai standard. És mivel Európa majdnem minden országa tagja a Szervezetnek, amely elfogadta a chartát, kötelességüknek kellene érezniük, hogy eleget tegyenek elveinek. Az Európa Tanács Ifjúsági és Sport Igazgatósága kifejlesztett egy kézikönyvet az ifjúsági chartáról, melynek neve: *Elmondhatod!* (Have Your Say!) amely részletesebben magyarázza, hogy milyen a fiatalok részvétele, és jó ötleteket és példákat mutat be arra vonatkozóan, hogy a chartát hogyan lehet felhasználni a fiatalok részvételének elősegítésére.⁴

Az Európai Ifjúsági Charta, valamint a chartával kapcsolatos állásfoglalások és azt követő dokumentumok az internetről letölthetők az Európa Tanács és az Európai Bizottság Ifjúsági Partnerségének honlapján (a címet lásd a dokumentum végén).

4 A Have Your Say! kiadvány az Európa Tanácstól rendelhető a <http://book.coe.int> címen.

Nemzeti ifjúságpolitikák értékelése

1997-ben az Európa Tanács kidolgozott egy mechanizmust illetve rendszert a tagállamok nemzeti ifjúságpolitikáinak felülvizsgálatára és értékelésére. A rendszert maguk, a tagállamok ajánlása alapján hozták létre, és egy adott tagállam hivatalos kérelmét követően kezdeményezték. Az egyes felmérendő országok nemzetközi felülvizsgálati csoportja általában elismert ifjúságkutatókból, az Európa Tanács tisztviselőjéből, valamint az Európa Tanács ifjúsági szektora törvényes szerveinek képviselőjéből áll (Williamson, 2002: 5). 2009 elején az Európa Tanács 16 tagállamában indult nemzetközi ifjúságpolitikai felülvizsgálat.⁵

Ez a mechanizmus az európai ifjúságpolitika értékelésének fontos eszközévé vált, és konstruktív ajánlásokat fogalmaz meg az ifjúságpolitika jövőbeli irányára vonatkozóan az adott országokban. Rengeteg értékes információt szolgáltatott nekünk az európai fiatalok helyzetéről. Természetes kérdés tehát, hogy „mit mondhatnak ezek a nemzeti ifjúságpolitikai felülvizsgálatok arról, hogy mit kell az ifjúságpolitika „európai színvonalának” tekinteni? Howard Williamson, az Európai Tanács első hét nemzetközi politikai áttekintésének összefoglaló jelentésében, *A fiatalok támogatása Európában* című tanulmányában (Williamson, 2002), számos olyan területet és kérdést nevez meg, amelyekkel véleménye szerint az ifjúságpolitika keretein belül kell foglalkozniuk:

Kulcsfontosságú irányelvek:

- oktatás (iskolai és nem formális tanulás/ifjúságsegítés);
- felsőoktatás és képzés;
- foglalkoztatás és a munkaerőpiac;
- egészség;
- lakhatás;
- szociális védelem és jövedelemtámogatás;
- jólét és család;
- büntető igazságszolgáltatás;
- szabadidő (beleértve a sportot és a művészetet);
- honvédelem és katonai szolgálat;
- értékek és vallás (az egyház)*.

Kulcsfontosságú szakpolitikai kérdések:

- a részvétel és az állampolgárság lehetőségei;
- biztonság és védelem;
- a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem és a befogadás elősegítése;
- az információ (beleértve az új információs technológiákat is) biztosítása és használata;
- mobilitás és nemzetköziség;
- multikulturalizmus;
- egyenlőségek;
- a fiatalkorúak szegmenseinek radikalizálódása/reakciója a beilleszkedésre*;
- helyi és globális nyomás*;
- központ – periféria*;
- városi és vidéki polarizáció*;
- elit és kívülállók*;

5 ABC sorrendben: Ciprus, Észtország, Finnország, Hollandia, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Moldova, Norvégia, Örményország, Románia, Spanyolország, Svédország és Szlovákia.

- környezetvédelmi kérdések*;
- a diaszpóra szerepe*

*Ezek kiegészítő pontként kerültek be az Európa Tanács nemzetközi ifjúságpolitikai felülvizsgálatainak második összefoglaló jelentésébe. (lásd Williamson, 2008b: 25-37).

Második összefoglaló jelentésében, amely a 2008 tavaszáig lefolytatott nemzetközi ifjúságpolitikai felülvizsgálatokat elemzi, Howard Williamson arról elmélkedik, vajon érdemes-e beszélni az ifjúságpolitika „európai” vagy „nemzetközi” standardjáról, és hogy mennyire alkalmas az értékelésre az újonnan kialakuló európai és más fejlődő országok ifjúsági politikája az ilyen standardok tükrében (Williamson, 2008b: 53). Azt állítja, hogy nem létezik olyan intézkedéscsomag, amelyet európai ifjúságpolitikának kellene tekinteni, és hogy nem lehetnek univerzális viszonyítási alapok az ifjúságpolitikai eredményekkel kapcsolatos gondolkodásról. Ugyanakkor egy további modellre vagy keretrendszerre hivatkozik, nevezetesen az Európa Tanács ifjúságpolitikai (2003b) mutatója, amelyet az ifjúságpolitikai kutatók egy csoportja dolgozott ki 2003-ban. Ezt a munkát más szakértők is kiemelték az ifjúságpolitika területén, annak közzététele óta, melyet érdemes kicsit közelebbről megvizsgálni.

Az ifjúságpolitika „európai sztenderdjének” kidolgozása az Európa Tanácsán belül

A 2000-es évtől kezdve Európában az ifjúságpolitika témája teljesen új lendületet vett. Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1998-ban tartotta meg az első Ifjúsági Miniszterek Konferenciáját Lisszabonban. A 2001-es Laekeni Európai Tanács⁶ nyilatkozatában külön utalást tettek a fiatalokra, és az Európai Bizottság még ugyanebben az évben, novemberben elindította az ifjúságról szóló *Fehér Könyvet*. Az ifjúságért felelős európai miniszterek 5. és 6. konferenciáját Romániában tartották 1998-ban, majd Görögországban 2002-ben, az Európa Tanács és az Európai Bizottság ugyanebben az időszakban új partnerséget indított az ifjúságpolitika területén. Továbbá az Európa Tanács kidolgozta a nemzeti ifjúságpolitika nemzetközi felülvizsgálatának mechanizmusát, amely egyre inkább elfogadottá vált. Délkelet-Európában 2000-ben jött létre az európai és nemzetközi szervezetekből és a nemzeti kormányokból álló Stabilitási Paktum Ifjúsági Munkacsoport. Napirendjének legerősebb pontja a nemzeti ifjúsági stratégiák fejlesztésének elősegítése a régióban. Ez hozzájárult a régióban az első országos ifjúsági cselekvési tervhez, 2001-ben, Romániában.

Ebben az összefüggésben egyre fontosabbá vált az ifjúságpolitika „európai színvonalának” meghatározásáról szóló vita. Az Európa Tanács ezért úgy döntött, hogy kutatási profilú szakértői csoportot hív össze, és politikai javaslatokat tesz az Európa Tanács ifjúsági szektorának törvényes szervei számára. Ez egy olyan jelentést eredményezett, amelyet azóta is sokan idéznek, mivel eddig a legjobb modellt nyújtja arról, hogy mit is kellene az ifjúságpolitika egyetemesebb standardjának tekinteni, legalábbis európai kontextusban (Európa Tanács, 2003b).

E szakértői csoport szerint az ifjúságpolitikának a következő célokat kell szolgálnia:

6 Az „Európai Tanács” az Európai Unió legmagasabb politikai testülete. Az Európai Unió tagállamainak állam- vagy kormányfőiből, valamint az Európai Bizottság elnökéből áll. Nem szabad összekeverni az Európa Tanáccsal. A „Laeken-nyilatkozat” különös jelentőséggel bír, mivel felvázolta az Európai Unió jövőjét és intézményeinek szükséges reformját.

- célzottan befektetni a fiatalokba egy koherens és kölcsönösen erősítő módon, ahol csak lehetséges, egy lehetőség-orientált, nem pedig probléma-orientált megközelítés révén;
- bevonni a fiatalokat az ifjúságpolitikák stratégiai megfogalmazásába, meghallgatva a szakpolitikai végrehajtás operatív hatékonyságával kapcsolatos nézeteiket;
- a tanulás, a lehetőség és a tapasztalat feltételeinek megteremtése, amelyek biztosítják és lehetővé teszik a fiatalok számára a tudás, a készségek és a kompetenciák fejlesztését, hogy teljes mértékben részt vehessenek mind a munkaerőpiacon, mind a civil társadalomban;
- az adatgyűjtés működő rendszereinek létrehozása mind az ifjúságpolitika hatékonyságának bemutatására, mind annak feltárására, hogy mennyiben állnak fenn „szakpolitikai hiányosságok”⁷ bizonyos társadalmi csoportokból származó fiatalok számára hatékony szolgáltatások nyújtása tekintetében, bizonyos területeken, vagy bizonyos feltételek mellett;
- elkötelezettségének bemutatása az olyan politikai hiányosságok csökkentésére, ahol azok bizonyíthatóan léteznek.

A csoport hangsúlyozta, hogy az ifjúságpolitika fejlesztését a lehetőségekre és tapasztalatokra épülő folyamatnak kell tekinteni, ismételten hangsúlyozva, hogy az ifjúságpolitikának elsősorban a fiatalok lehetőségeinek megteremtésére kell összpontosítania, a fiatalokra erőforrásként tekintve.

Az alábbi különböző területeket azonosították az ifjúságpolitika fontos elemeiként:

1. Tanulás (egész életen át tartó, formális és nem formális) oktatás és képzés, az informálisan megszerzett készségek és kompetenciák elismerése;
2. Hozzáférés az új technológiákhoz;
3. Speciális személyes tanácsadás és támogatás, karrier-tanácsadás;
4. Információ;
5. Az egészségügyi szolgáltatásokhoz és a szociális védelemhez való hozzáférés;
6. A lakhatáshoz való hozzáférés;
7. A fizetett munkához való hozzáférés;
8. Mobilitás;
9. Igazságügyi és ifjúsági jogok (például segítséghez);
10. A részvétel és az aktív polgári élet lehetőségei;
11. Szabadidő: kulturális és társadalmi;
12. Sport- és szabadidő tevékenységek;
13. Távol az otthontól: ifjúsági csereprogramok és a nemzetközi lehetőségek;
14. Biztonságos és nyugodt környezet.

Az Európa Tanács ifjúságpolitikai szakértői csoportja további három, több területre kiterjedő témát azonosított:

- információ;
- részvétel és aktív (állam)polgárság;
- hatalom (mind a fiatalok jogait és felelősségét szabályozó korhatárok, mind az egyes ifjúságpolitikai kérdésekben rendelkezésre álló költségvetések tekintetében).

⁷ Az általános feltételezés az, hogy az ifjúságpolitika teljesíti a fiatalok igényeit, és hogy minden fiatal felkészült lesz a felnőttkori kihívásokra. Ez utópisztikus feltételezés, és hiányosságok lesznek minden olyan politikában, amely ezeknek az igényeknek akar megfelelni. Ezek a „szakpolitikai hiányosságok”-nak nevezett, politikai hatékonyság „hiányosságai”.

Howard Williamson által, az Európa Tanács nemzetközi ifjúságpolitikai felülvizsgálatairól szóló két jelentésében feltüntetett pontokkal együtt, ezek a pontok értékes listát jelentenek azokról a témakörökről, amelyeket az európai ifjúsági politikának le kellene fednie.

Az Európa Tanács, az Európai Unió és az ENSZ szervezeteivel összehasonlítva, régebb óta dolgozik az ifjúságpolitika előmozdításán. Azonban nincs egyedül a munkában, mely az ifjúságpolitika európai sztenderdizálását jelenti. Nézzük meg, hogy mi történik az Európai Unió keretében az ifjúságpolitika előmozdítása érdekében, és hogyan járul hozzá annak munkája az ifjúságpolitika európai színvonalának megítéléséhez.

Az Európai Unió

Az Európai Unió mindennapi részvételét az ifjúságpolitikával kapcsolatos kérdésekben az Európai Bizottság, különösen az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság (DG EAC) kezeli. Az DG EAC főigazgatóság egy egysége felelős a „Cselekvő ifjúság” programért, míg a másik az ifjúságpolitika kérdéseivel foglalkozik. A Bizottság felelőssége mellett az Európai Unió ifjúsági politikáját az Európai Tanács és az Ifjúsági Miniszterek Tanácsának, valamint az Európai Parlamentnek a határozatai és állásfoglalásai alakítják.

Amíg nem született döntés az ifjúságról szóló *Fehér Könyv*⁸ kidolgozásáról (mely 2001-ben került elfogadásra), az Európai Unió ifjúságpolitikával kapcsolatos kérdésekben való részvétele elsősorban az Európai Bizottság ifjúsági mobilitási programjainak kezelésére korlátozódott, amelyek közül az első 1988-ban került megrendezésre. Az EU ifjúsági mobilitási programjai növelték a fiatalok önkéntes külföldi munkavégzésének lehetőségeit, csoportos cserét folytattak más országokkal, és finanszírozást kaptak az ifjúsági tevékenységekhez, amelyekben a különböző uniós tagállamok, más programországok és ún. partnerországok vettek részt.

Ma az Európai Unió széles körben részt vesz az ifjúságpolitika előmozdításában a tagállamokban. Ennek a részvételnek különböző alkotóelemei vannak.

- A fiatalok állampolgárságának és aktív részvételének előmozdítása a társadalom minden területén (a Bizottság politikai prioritásai, a Cselekvő Ifjúság program és az Európai Ifjúsági Portál révén; lásd az alábbi linkeket);
- Az oktatás, a fiatalok foglalkoztatása és a társadalmi befogadás előmozdítása, különös tekintettel az oktatásból a foglalkoztatásba való átmenetre, amely gyakran bizonytalan a fiatalok számára (az Európai Ifjúsági Paktum végrehajtása révén)⁹;
- Az ifjúsági dimenzió más ágazati politikákba való bevonásának támogatása.

2008 novemberében az Európai Tanács elfogadta az ifjúsági területre vonatkozó első javaslatot a fiatal önkéntesek mobilitásáról az Európai Unióban. A javaslat az Európai Unió tagállamaiban, az önkéntes tevékenységek szervezői közötti együttműködés fokozására törekszik. Ez jobban ráirányította a figyelmet az ifjúságpolitikára az EU napirendjében.

8 A Bizottság Fehér Könyvei olyan dokumentumok, amelyek az Európai Uniónak egy adott területen tett fellépésre vonatkozó javaslatokat tartalmaznak. Mindegyik részletes és jól megalapozott irányelvet mutat be a vita és a döntéshozatal számára, mely az érintett területen az Unió cselekvési programjához vezethet.

9 Az Európai Ifjúsági Paktumot a Lisszaboni Szerződésbe integrálták, amikor a szerződést 2005-ben felülvizsgálták, mely elsősorban az ifjúságpolitika szociális dimenziójára (oktatás és képzés, ifjúsági foglalkoztatás és családi élet) összpontosít.

Az uniós intézmények és a tagállamok közötti dinamikák

Az Európai Unió különböző intézményei szerepének megértése, az intézményeken belüli, illetve az intézmények és a tagállamok közötti dinamika valóban olyan dolog, amelynek elsajátítása időt vehet igénybe. Az ifjúságpolitika helyzete is bonyolult lehet. Ami az ifjúságpolitika Európai Unión belüli előmozdítását és fejlesztését illeti, elengedhetetlen a „*Nyitott koordinációs módszer*”¹⁰ (OMC, lásd alább) mechanizmusának megértése. E mechanizmus révén az Európai Bizottság és az Ifjúsági Miniszterek Tanácsa a domináns szereplők – természetesen a tagállamokkal együtt – melyek a Tanácson belül találkoznak.

A Bizottság szoros párbeszédet folytat a tagállamokkal, és felelős az általuk kapott visszajelzések koordinálásáért és feldolgozásáért. Javaslatokat tesz (melyet közleménynek hív) és jelentést tesz az ifjúsági miniszterek tanácsának. A Tanács, amely a tagállamok valamennyi ifjúsági miniszteréből, valamint az oktatásért, a képzésért, a kultúráért és az ifjúságért felelős biztostból áll, határozatokat fogad el (tanácsi határozat), amelyek mind az uniós tagállamokat, mind a Bizottságot felkérlik, hogy kezdeményezzenek cselekvést és készítsenek jelentést a Bizottságnak és a Tanácsnak. Az Európai Parlament nem játszik komoly formális szerepet az OMC-folyamatban, de megjegyzéseket fűzhet a Bizottság jelentéseihez, és saját jelentéseket készíthet, ha úgy ítéli meg, hogy az releváns. Az ifjúságpolitika területén is fogad el határozatokat.

Az Európai Bizottság ifjúsági Fehér Könyve

Az Európai Bizottság 2001 novemberében indította el az „Új lendület Európa fiataljai számára” című, ifjúságról szóló *Fehér Könyvet*. Ezt megelőzte egy konzultációs folyamat, amely messze a legátfogóbb volt az Európai Bizottság által elindított *Fehér Könyvek* között. Ez szemléltette a politikai döntéshozók határozott elkötelezettségét európai szinten, hogy konzultáljanak a fiatalokkal és bevonják őket a döntéshozatali folyamatokba azokban a kérdésekben, amelyek hatással vannak rájuk. Ez az elkötelezettség erőteljes jelzéseket küldött, különösen a közép-európai országoknak, amelyek ekkor szándékoztak csatlakozni az európai közösséghez.

A Fehér Könyv révén az Európai Bizottság elismerte, hogy az ifjúságpolitika területe nagyon változatos és elsősorban az egyes tagállamok felelőssége. A szakpolitikai dokumentum azonban négy különböző területet azonosított, ahol az EU-tagállamokat felkérték, hogy összehangolják politikáikat az ifjúságpolitika területén. Ezek a területek a részvétel, az információ, az önkéntesség/önkéntes tevékenységek és a fiatalok jobb megértése volt. A nyílt koordinációs módszer bevezetése a különböző tagállamok ifjúságpolitikájának szorosabb együttműködése érdekében történt.

Az Európai Unió jövőbeli ifjúságpolitikája

Az ifjúságpolitikai *Fehér Könyvben* vázolt ifjúságpolitikai együttműködési keret 2009-ben lejárt. Ezért természetes volt a meglévő keretrendszer felmérése és értékelése, valamint a felülvizsgált ifjúságpolitikai keret 2010-től hatályos javítása. Az új keretrendszert, az „*EU ifjúsági stratégia: befektetés és az érvényesülés*” címmel 2009 áprilisában fogadta el a biztosok testülete. A Bizottság közleményének időtartama kilenc év, 2010–2018.

10 A Tanács ajánlása még nagyobb súllyal bír, mint a Tanács állásfoglalása, és erős jelzést küld a tagállamoknak egy előnyben részesítendő intézkedésről vagy az elfogadandó politikáról.

A *Fehér Könyvhöz* vezető folyamathoz hasonlóan a közlemény kidolgozása előtt átfogó konzultációt folytattak a fiatalokkal és más érdekelt felekkel. A nem kormányzati ifjúsági szervezetek, ifjúsági kutatók, kormányzati tisztviselők és más ifjúsági szakértők bevonása mellett a Bizottság online konzultációt szervezett a fiatalokkal. Erre a konzultációra több mint 5000 válasz érkezett, az egész Európában élő fiatalok köréből, akik így (be)azonosították, hogy milyen jelentősebb kihívások állnak fenn Európában a fiatalok számára, és hogy tudnak saját országaik és az Európai Unió ezekben segítséget nyújtani. Ezzel az átfogó konzultációval a Bizottság ismét hangsúlyozta, hogy mennyire fontos a fiatalok bevonása a szakpolitikai fejlődésbe, minden szinten.

A kilencéves stratégia újdonsága az új prioritások és az ifjúságpolitika ágazatokon átívelő és transzverzális jellegére összpontosítás. A közlemény három hosszútávú célkitűzést javasol az Európai Unió javított ifjúságpolitikájának. Ezenkívül két vagy három „tevékenységi területet” javasol, amelyek az egyes célokhoz kapcsolódnak, és háromévente felülvizsgálatra kerülnek. Az új prioritások a következők:

- Több lehetőség teremtése az ifjúság számára az oktatásban és a foglalkoztatásban. Tevékenységi területek: oktatás, foglalkoztatás, kreativitás és vállalkozói szellem.
- A fiatalok hozzáféréseinek és teljes körű részvételének javítása a társadalomban. Tevékenységi területek: egészség és sport, valamint részvétel.
- A társadalom és a fiatalok közötti kölcsönös szolidaritás elősegítése. Tevékenységi területek: társadalmi befogadás, önkéntesség, fiatalok és a világ.

Az új keretrendszer értelmében a Bizottság leginkább ugyanazokkal az eszközökkel rendelkezik, mint korábban: a nyílt koordinációs módszer, az európai ifjúsági pakett, a „Cselekvő ifjúság” program és a „strukturált párbeszéd”.

A nyílt koordinációs módszer (OMC)

A nyílt koordinációs módszert számos olyan szakpolitikai területen használják, ahol az Európai Bizottság korlátozott hatáskörrel rendelkezik, ami azt jelenti, hogy a tagállamok határozzák meg saját nemzeti politikájukat, ahelyett, hogy jogilag előírt, az egész EU-ra kiterjedő politikát követnének. Az OMC keretében azonban a kormányok tanulnak egymástól, és megosztják egymással a legjobb gyakorlatokat, így téve lehetővé számukra, hogy saját belső politikájuk javítására összpontosítsanak.¹¹ Általánosságban az ifjúsági területen alkalmazott OMC így működik:

1. Az Európai Bizottság az ifjúságpolitika területén hosszú távú prioritásait egy szakpolitikai dokumentum (a fiatalokról szóló *Fehér Könyv* 2001-ben és az új ifjúságpolitikai keret 2009-es közleménye) révén határozza meg;
2. A tagállamokkal folytatott párbeszéd révén az Európai Bizottság közös célkitűzéseket javasol minden prioritás számára;
3. Az Ifjúsági Miniszterek Tanácsa ezt követően közös célokat fogad el a prioritások tekintetében;
4. A tagállamok ezután felelősek a közös célkitűzések végrehajtásáért. Rendszeresen jelentést tesznek a Bizottságnak arról, hogy mit tettek a végrehajtás érdekében;

¹¹ A közös gyakorlatok fejlesztése a koordináció, az együttműködés és a bevált gyakorlatok példái révén, melyet az OMC-módszertan alapvetően tartalmaz. Sokan az Európai Unión belüli politikai döntéshozatal jövőjének tekintik. Ez azért van, mert a tagállamok egyre növekvő száma megnehezíti az uniós jogszabályokról szóló egyhangú döntések meghozatalát.

5. E jelentések alapján a Bizottság előrehaladási elemzéseket készít, amelyeket az Ifjúsági Miniszterek Tanácsának nyújtanak be;
6. A Bizottság javaslatokat is tesz az Ifjúsági Miniszterek Tanácsának a prioritások további előmozdítására;
7. Az Ifjúsági Miniszterek Tanácsa ezután dönt a javasolt új nyomonkövetésről. Ily módon a folyamat folytatódik a 4. szakaszba való visszatéréssel, a „gördülő tervezés” néven.

Fontos megemlíteni, hogy annak ellenére, hogy nem volt formális minimumkövetelmény az egyes tagállamoknak a különböző prioritási területeken való eredmények eléréséhez, a tagállamok köteleessége, hogy jelentést tegyenek a Bizottságnak az elért eredményeikről, bizonyos mértékű kötelezettséget és felelősséget jelent. Az Ifjúsági Miniszterek Tanácsa által elfogadott határozatokat minden tagállamnak nyomon kell követnie. A tagállamok 2008-ban megállapodtak abban, hogy konkrét nemzeti intézkedéseket határoznak meg, és mechanizmusokat hoznak létre a közös célkitűzések végrehajtásának nyomon követésére, és elkötelezték magukat az ifjúságpolitikák különböző politikai területeken történő racionalizálása mellett.

Az OMC-n keresztül minden tagállam köteles konzultálni a fiatalokkal a nemzeti jelentések Bizottsághoz történő benyújtása előtt. Ez ismételten hangsúlyozza a fiatalok részvételének középpontba állítását, amely mellett a tagállamok elkötelezték maguknak.

Az Európai Ifjúsági Paktum

Az ifjúságpolitika „európai sztenderdjének” tekinthető elemek azonosítását illetően fontos az Európai Bizottság egy másik eszköze az ifjúságpolitika területén: az Európai Ifjúsági Paktum. Az Európai Ifjúsági Paktum a növekedés és a foglalkoztatás előmozdítására irányuló Lisszaboni Stratégia¹² szerves részét képezte, amikor a stratégiát 2005-ben felülvizsgálták. Ez, az ifjúságpolitika területét az Európai Unióban korábban nem látott szintre emelte. Az Európai Ifjúsági Paktum keretében számos politikai intézkedést vezettek be a következő három terület kezelésére:

- foglalkoztatás, integráció és társadalmi fejlődés;
- oktatás, képzés és mobilitás;
- a családi- és a munkásélet összeegyeztetése.

A stratégiában említett konkrét szakpolitikai prioritások közül kiemelt figyelmet kell fordítani a nem formális és informális tanulás elismerésére, valamint arra, hogy ezekre a területekre nagyobb hangsúlyt kell fektetni.

Az Európai Ifjúsági Paktum ismételten hangsúlyozza, hogy nemzeti szinten konzultálni kell a fiatalokkal és szervezeteikkel a paktum végrehajtásáról és nyomon követéséről, és hogy a nemzeti ifjúsági tanácsoknak a konzultációban résztvevők között kell szerepelniük. Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy a számos különböző szakpolitikai területnek integrált ifjúsági dimenzióval kell rendelkeznie.

Az Európai Unió tagállamai minden évben jelentést tesznek a Bizottságnak a Lisszaboni Stratégia végrehajtásában elért előrehaladásáról.

¹² A Lisszaboni Stratégia, más néven a Lisszaboni Agenda vagy a Lisszaboni Folyamat, az Európai Unió cselekvési és fejlesztési terve. Célja, hogy az EU „2010-ig a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb tudásalapú gazdasága legyen, amely több és jobb munkahelyet, nagyobb társadalmi kohéziót ér el, fenntartható gazdasági növekedés mellett, miközben tisztelőben tartja a környezetet”. Ezt az Európai Tanács 2000. márciusi Lisszaboni ülésén határozta meg (<http://www.wikipedia.com>).

A „Cselekvő ifjúság” program

A Cselekvő Ifjúság az Európai Bizottság ifjúsági mobilitási programjának neve, a 2007–2013-as időszakra. A program célja az aktív polgárságra, a szolidaritásra és a toleranciára való inspirálás a fiatal európaiak körében. A fő célcsoport a 15-28 év közötti fiatalok, néhány bővítési lehetőséggel a 13-30 éves korosztály számára. A program támogatja az ifjúsági tevékenységek öt különböző kategóriáját, az úgynevezett „cselekvéseket” (Cselekvés 1, Cselekvés 2, stb.), amelyet minden programországban nemzeti ügynökségek közvetítésével hajtanak végre.¹³

A jelenlegi program utódja a Bizottság korábbi, 1988-ig tartó mobilitási programjainak.¹⁴ Más szóval, a fiatalok mobilitási, cseréjének és együttműködésének előmozdítása több mint húsz éve prioritás az Európai Bizottság számára.

A „Cselekvő Ifjúság” program a Bizottság ifjúsági politikájának integrált eleme, amit már pusztán az a tény is jelez, hogy évente több tízezer európai fiatalnak nyújt lehetőséget az aktív (állam)polgárság fejlesztésére és a társadalomban való részvételre. A finanszírozott projektek nagy része a fiatalok részvételére is kitér, mint a fő céljainak egyikére. A program keretében finanszírozható öt ifjúsági tevékenység közül az egyik a Cselekvés 5, amely konkrét támogatást nyújt az európai ifjúságpolitika fejlesztéséhez. Az általános célkitűzések a következők: a bevált gyakorlatok cseréjének ösztönzése a döntéshozók és a fiatalok között; a fiatalok és a politikai döntéshozók közötti strukturált párbeszéd támogatása; a fiatalok jobb ismerete és megértése, valamint az ifjúságpolitika területén tevékenykedő nemzetközi szervezetekkel való együttműködés előmozdítása.

A „strukturált párbeszéd”

Annak hangsúlyozására, hogy az Európai Unió keretén belül szoros párbeszédet kell folytatni a fiatalokkal, az Ifjúsági Miniszterek Tanácsa 2005-ben határozatot fogadott el, amely mind a Bizottságot, mind a tagállamokat felkérte, hogy strukturált párbeszédet alakítsanak ki a fiatalokkal és azok szervezeteivel, az ifjúsági terület kutatóival és politikai döntéshozóival. A strukturált párbeszéd szükségességét a Tanács 2006. novemberi állásfoglalása és „Az oktatásban, a foglalkoztatásban és a társadalomban a fiatalok teljes körű részvételének elősegítése” című, 2007 szeptemberében elfogadott közlemény is támogatta.¹⁵

A „strukturált párbeszéd” olyan mechanizmus, amely biztosítja az Európai Unió minden szintjén a fiatalokkal folytatott átfogó párbeszédet. A kormányok és a közigazgatás, beleértve az uniós intézményeket is, megvitatják a kiválasztott témákat a fiatalokkal, annak érdekében, hogy olyan eredményeket kapjanak, amelyek hasznosak a politikai döntéshozatalban. A vita, a témák és az időzítés szempontjából strukturált,

13 Fontos különbséget tesznek a programországok és a partnerországok között. A Cselekvő Ifjúság programban 31 programország van; a 27 EU-tagállam, valamint a négy EU-n kívüli állam, Norvégia, Izland, Liechtenstein és Törökország. Jelenleg (2009 tavaszán) folyamatban van a nemzeti ügynökségek létrehozása Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságban és Horvátországban. A program minden intézkedése nyitva áll ezen országok számára. Az úgynevezett „partner” országoknak lehetőségük van részt venni a „Cselekvő ifjúság” programban, de lehetőségeik korlátozottabbak, és a programországokban részt vevő partnereknek kell meghívniuk őket.

14 Ezek közül az első a „Fiatalok Európáért” (1988-1991), majd az Fiatalok Európáért II. (1992-1995) és a Fiatalok Európáért III (1996-1999), az Európai Önkéntes Szolgálat, az EVS (1996-1991), majd később az egymást követő programok), az Ifjúság Program (2000-2006) és végül a jelenlegi „Cselekvő ifjúság” program (2007-2013).

15 Lásd a dokumentum végén található linkeket.

a rendezvények rendszeresen zajlanak, ahol a fiatalok egymás között és a helyi, nemzeti és uniós politikusokkal is megvitathatják a kiválasztott témákat.

Az ifjúsági szervezetek különösen fontos szerepet játszanak a strukturált párbeszédben, mivel sok fiatal nevében szólnak. Az uniós intézmények fő partnere tehát az Európai Ifjúsági Fórum. A strukturált párbeszéd azonban arra törekszik, hogy elérje a formálisan szervezett ifjúságot és a kevesebb lehetőséggel rendelkező fiatalokat is.

A megújított szociális agenda

Amikor áttekintést adunk arról, hogy az Európai Bizottság hogyan támogatja a fiatalok életkörülményeinek javítását és a fiatalok aktív részvételét a társadalomban, meg kell említeni a megújított szociális agendát is. A 2008. júliusi bizottsági közlemény révén javasolt napirend a gyermekeket és a fiatalokat hét fő prioritás közé sorolja, amikor a Bizottság által az európai szociális kihívások kezelése során prioritást élvező szakpolitikai területeket vázolja fel. A megújított szociális agenda három, egymással összefüggő, azonos fontosságú célkitűzésen alapul: lehetőségek teremtése, hozzáférés biztosítása és a szolidaritás szemléltetése. Megjegyzendő, hogy e három célt a 2009 áprilisában elfogadott *„Az EU ifjúsági stratégiája: Befektetés és érvényesülés”* című közleményében bemutatott, megújult uniós ifjúsági együttműködési keretrendszer is átvette.

Az Európai Bizottság és az Európa Tanács közötti ifjúsági partnerség

Az Európai Bizottság és az Európa Tanács először 1998-ban kötött hivatalos Ifjúsági Partnerséget az európai ifjúsági munkás képzés területén. Azóta ez az együttműködés kiterjedt az ifjúságkutatásra és az euro-mediterrán együttműködésre, s tíz évvel a létrehozását követően most öt különböző területet fed le: az európai polgárság; emberi jogi oktatás és a kultúrák közötti párbeszéd; az ifjúságsegítés és a képzés minősége és elismerése; a fiatalok jobb megértése és ismerete; és az ifjúságpolitika fejlesztése.

Az Ifjúsági Partnerség különösen a kelet-európai és a kaukázusi (EECA) és a délkelet-európai (SEE) ifjúságpolitikai fejlesztésekre összpontosított. Mindkét régióban konferenciák és szemináriumok hozták össze a kormányokat, a nem kormányzati ifjúsági szervezeteket és az ifjúságkutatók képviselőit. Ezeknek az eseményeknek a programja a szorosabb regionális együttműködésre, az információk megosztására és a bevált gyakorlatok példáira összpontosít, valamint partnerségek kialakítására az ifjúságpolitika továbbfejlesztése érdekében. Az eseményeket az EECA és a SEE a SALTO erőforrásközpontokkal együttműködésben szervezik.

Az ifjúsági vezetők, az ifjúságsegítők és az aktivisták képzése szintén kiemelt szerepet játszik az ifjúsági partnerség napirendjén. Minden évben több képzési szemináriumot és kapcsolódó rendezvényt szerveznek, sokat közülük a SALTO erőforrásközpontokkal és a helyi partnerekkel. A fő prioritási területek közül kettő: az európai polgárság képzése és az oktatók képzése. A múltbeli és a közelgő képzési eseményekről szóló információkat az Ifjúsági Partnerség internetes portálján találja (lásd a linket alább).

Az Ifjúsági Partnerség, internetes portálján kifejlesztett egy virtuális internetalapú európai tudásközpontot az ifjúságpolitika számára. Összefoglalja az európai intézmények politikai helyzetét számos különböző területen, mint a fiatalok részvétele,

tájékoztatása, társadalmi integrációja és a fiatalok egészsége. Ez magában foglal egy átfogó adatbázist is, amely az európai országok többségében az ifjúságpolitika státuszára vonatkozó információkat tartalmazza. Az ifjúságpolitikáról és az ifjúságpolitika különféle témáiról szóló országonkénti tájékoztató dokumentumokat az úgynevezett nemzeti kapcsolattartók állították össze, akik a kormányuk által kijelölt ifjúságkutatók vagy köztisztviselők. Az adatbázis átfogó mennyiségű információt és legjobb gyakorlati példákat tartalmazza, megfelelő fórumot biztosítva az európai ifjúságpolitika áttekintéséhez. A webportál az európai ifjúságpolitikai szakértők adatbázisát is tartalmazza.

Az Egyesült Nemzetek rendszere

Az ENSZ fő testületei a Közgyűlés, a Biztonsági Tanács, a Titkárság, a Gazdasági és Szociális Bizottság és a Nemzetközi Bíróság. Az ENSZ családja azonban sokkal nagyobb, több mint 15 ügynökségből és számos programból, küldetésből és projektből áll.

Ebben a rövid összefoglalóban, amely bemutatja, hogyan járult hozzá az Egyesült Nemzetek Szervezete az ifjúságpolitika úgynevezett „nemzetközi standardjának” fejlődéséhez, természetesen azonban, hogy csak a Közgyűlés által elfogadott legjelentősebb dokumentumokra és a Titkárság, valamint a különböző ENSZ-szervezetek/ügynökségek folyamatos erőfeszítéseire összpontosítunk.

A fiatalok kormányzati döntéshozatalban, és általában a társadalomban való részvételének elősegítése vitathatatlanul az ENSZ azon erőfeszítésének fő pillére, amely a különböző tagállamok nemzeti ifjúsági politikáját kívánja befolyásolni. Az 1989. évi Gyermekek jogairól szóló ENSZ-egyezmény 12. cikkében foglaltaknak megfelelően minden gyermek (18 éves korig) rendelkezésére kell bocsátani a társadalomban való részvételhez szükséges eszközöket, és konzultálni kell velük az őket érintő kérdésekben.

A globális ifjúsági cselekvési program és a Millenniumi fejlesztési célok

Az ENSZ Közgyűlése 1985-öt Nemzetközi Ifjúsági Évként tartotta számon, középpontba állítva az ifjúsági részvétel kérdését, mint eszközt az Egyesült Nemzetek Alapokmányának elérésére. Tíz évvel később, 1995-ben, a szervezet megerősítette a fiatalok iránti elkötelezettségét és a nemzeti ifjúsági politika előmozdítását a „Világ ifjúsági cselekvési programjának elfogadásával a 2000-es évre és azon túl” (angolul: World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond, *WPAY*). A *WPAY* egy, még mindig működő nemzetközi stratégia, és az ENSZ Titkársága felelős a program végrehajtásának felülvizsgálatáért és ellenőrzéséért. A *WPAY*-en keresztül az ENSZ-tagállamok elkötelezték magukat, hogy 10 kiemelt területet követnek nyomon, melyek prioritást élveznek:

1. az oktatás
2. a foglalkoztatás
3. éhség és szegénység
4. egészségügy
5. környezet
6. kábítószerrel való visszaélés
7. fiatalkori bűnözés
8. szabadidős tevékenységek

9. lányok és fiatal nők

10. a fiatalok teljes és hatékony részvétele a társadalom életében és a döntéshozatalban.

A WPAY-et 1998-ban a Világ Ifjúsági Fórum (Braga, Portugália) és az első Ifjúsági Minisztériumok Világkonferenciája követte (Lisszabon, Portugália). A konferencia hangsúlyozta a WPAY prioritásainak fontosságát, és kifejezetten hangsúlyozta az ifjúságpolitikákról és programokról szóló Lisszaboni Nyilatkozat elfogadásával az átfogó nemzeti ifjúságpolitikák és cselekvési tervek megfogalmazását.

A WPAY-stratégia iránti elkötelezettséget ismét megerősítette az ENSZ Közgyűlése 2005-ben, ahol öt további területet adtak a listához, 15-re emelve azoknak a területeknek a számát, mely mentén az ENSZ-tagállamok – a fiatalok helyzetének javítására irányuló erőfeszítéseiket – kiemelten kezelik.

11. globalizáció

12. információs és kommunikációs technológiák

13. A HIV/AIDS

14. fegyveres konfliktus

15. generációk közötti kapcsolatok.

2005-ben úgy döntöttek, hogy az ENSZ Titkárságát felhatalmazzák arra, miszerint ellenőrizhető mutatók széles körét hozza létre, amelyek felhasználhatók az e prioritási területeken elért haladás nyomonkövetésére. Ez a lista létrejött és elérhető az ENSZ internetes portálján (lásd az alábbi címet).

A Millenniumi Fejlesztési célok nyolc célt foglalnak magukba, amelyeket az Egyesült Nemzetek tagországai, a megállapodás szerint – az ENSZ millenniumi csúcstalálkozójáig – 2015-ig elérnek. A célok a következők:

- a szélsőséges szegénység és az éhség felszámolása;
- egyetemes alapfokú oktatás elérése;
- a nemek közötti egyenlőség előmozdítása és a nők megerősítése;
- a gyermekhalandóság csökkentése;
- az anyák egészségének javítása;
- a HIV/AIDS, a malária és más betegségek elleni küzdelem;
- a környezeti fenntarthatóság biztosítása;
- globális fejlesztési partnerség kialakítása.

A kormányok határozottan és nyilvánosan elkötelezték magukat e célok elérésében, és a kérdés az ENSZ napirendjén is kiemelt helyen szerepel. A 2005-ös New York-i csúcstalálkozón, amelyen az Egyesült Nemzetek valamennyi. 191 tagállamának vezetői részt vettek, megújították a Millenniumi Fejlesztési Célok iránti kötelezettségvállalásukat. E célból további forrásokat különítettek el különböző ENSZ-ügynökségeknek.

Felismerve, hogy az ifjúságpolitika transzverzális és ágazatokon átívelő politika, amely a Millenniumi Fejlesztési Célok fontos eleme, egy, a világ minden tájáról származó fiatalok, és ifjúsági szakértők független csoportja, vállalkozott egy kézikönyv kidolgozására, melynek célja az ifjúságpolitikát nemzeti szinten előmozdítani a Millenniumi Fejlesztési Célok alkalmazásával. Az *Ifjúság és a Millenniumi Fejlesztési Célok* című kézikönyvet 2005 tavaszán adták ki, és letölthető az internetről (lásd a címet alább).

Az ENSZ titkársága és a különböző ENSZ-ügynökségek

Az ifjúsági kérdésekkel foglalkozó ENSZ-titkárság fő pontja az Ifjúsági Program [...]. Az Ifjúsági Program az ENSZ Gazdasági és Szociális Minisztériuma (UNDESA), Szociálpolitikai és Fejlesztési Osztályán található. Honlapja értékes információkat nyújt a fiatalok részvételének különböző lehetőségeiről az ENSZ szintjén, valamint az ifjúságpolitika fejlesztésében. Nagyon korlátozott személyi állománya és erőforrásai miatt azonban az ENSZ Ifjúsági Program nem képes megfelelően együttműködni világsszerte az ifjúsági szervezetekkel. Az elmúlt évtizedben az Egyesült Nemzetek különböző szervei számos mechanizmust dolgoztak ki a fiatalok és az ifjúsági szervezetek bevonására munkájukba és politikai prioritásaikba. Ezek jellemzően speciális munkacsoportok vagy ifjúsági tanácsadó testületek. Például az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének (UNESCO) Ifjúság Koordinációs Osztálya problémákat céloz meg, tevékenységeket szervez a fiatalok számára a szervezet keretein belül, és két évente megszervezi az Ifjúsági Fórumot. Hasonlóképpen, az alábbi ENSZ-ügynökségek és -szervezetek különleges koordinációs testületekkel rendelkeznek az ifjúság területén (Ashton et al., 2005: 32): ENSZ Környezetvédelmi Program (UNEP), ENSZ Emberi Települések Program (UN-HABITAT), ENSZ Népesedési Alap (UNFPA, az ifjúságpolitikára összpontosítva), ENSZ Fejlesztési Program (UNDP), ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatal (UNDCP), valamint a gyermekekkel foglalkozó ügynökségek, mint például az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF) és az ENSZ-főtitkár gyermekek és fegyveres konfliktusok kapcsolatával foglalkozó különleges képviselőjének hivatala. Más szervezetek, mint például a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) és a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM), nem rendelkeznek ilyen ifjúsági tanácsadó testületekkel, de továbbra is aktívan foglalkoznak az ifjúsági kérdésekkel a politikai programjuk részeként. A felsorolt szervezetek közül sok rendelkezik nemzeti irodával vagy képviselővel különböző országokban, és támogató szerepet játszhat az ifjúsági stratégiák nemzeti szinten történő előmozdításában, fejlesztésében és végrehajtásában.

Internetes források

Európa Tanács:

The Council of Europe Directorate of Youth and Sport: <http://www.coe.int/youth>

Final declarations of the European Youth Ministers' Conferences: http://www.coe.int/t/dg4/youth/IG_Coop/ministers_conferences_en.asp

Council of Europe Experts on Youth Policy Indicators, Final Report (2003b): http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2003_YP_indicators_en.pdf

Information about the European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life and follow-up documents:

<http://www.youth-partnership.net/youth-partnership/ekcyp/BGKNGE/Participation>

Information about the co-management system: http://www.coe.int/t/dg4/youth/Coe_youth/co_management_en.asp

Európai Unió

The Youth Sector of the European Commission: <http://ec.europa.eu/youth>

The European Youth Portal (information portal for young people): <http://europa.eu/youth>

The European Commission White Paper "A new impetus for European youth" (2001a): http://ec.europa.eu/youth/youth-policies/doc26_en.htm

Overview of EU legislation in the youth field (communications from the Commission to the Council of Youth Ministers, resolutions by the Council): <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s19003.htm>

Commission Communication on the implementation of the European Youth Pact (COM(2005) 206): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0206:FIN:EN:PDF>

Commission Communication proposing common objectives for participation by and information for young people (COM(2003) 184):

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0184:FIN:EN:PDF>

Commission Communication proposing common objectives for voluntary activities among young people (COM(2004) 337):

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0337:FIN:EN:PDF>

Commission Communication proposing common objectives for a greater understanding and knowledge of youth (COM(2004) 336):

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0336:FIN:EN:PDF>

Council Resolution defining common objectives for the participation by and information for young people (November 2003):

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2003:295:0006:0008:EN:PDF>

Council Resolution defining common objectives for the participation by and information for young people (November 2006): <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st14/st14471.en06.pdf>

Council Resolution defining common objectives for voluntary activities for young people (October 2004): <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/04/st13/st13996.en04.pdf>

Council Resolution defining common objectives for voluntary activities for young people (November 2007): <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st14/st14425.en07.pdf>

Council Resolution defining common objectives for better knowledge and understanding of youth (November 2004): http://ec.europa.eu/youth/pdf/doc1052_en.pdf

Council Recommendation on mobility of young volunteers across Europe, (November 2008): <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st14/st14825.en08.pdf>

Information on the Renewed Social Agenda: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=547>

Ifjúsági partnerség (Európai Bizottság és Európa Tanács) :

The Council of Europe and European Commission Youth Partnership: <http://www.youth-partnership.net>

The European Knowledge Centre for Youth Policy: <http://www.youth-partnership.net/youth-partnership/ekcyp/index>

Egyesült Nemzetek:

Youth at the United Nations: <http://www.un.org/youth>

United National Convention on the Rights of the Child: <http://www.unicef.org/crc>

World Programme of Action for Youth: <http://www.un.org/events/youth98/backinfo/ywpa2000.htm>

Youth Development Indicators (for all 15 WPAY priority areas): <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/youthindicators1.htm>

Youth and the Millennium Development Goals: <http://www.takingitglobal.org/themes/mdg/youthinpolicy.html>

Howard Williamson

Egy összetett, de egyre koherensebb út? Az „ifjúságpolitika” kialakulása Európában¹

Az európai szintű „ifjúságpolitika” fejlődésének története összetett és inkonzisztens. A két fő európai intézmény, – az Európai Unió és az Európa Tanács – egyre inkább elkötelezettek az ifjúsági menetrend mellett, de korábban a hangsúly gyakran nagyon különböző prioritásokra helyeződött. Mindössze az ezredforduló után kezdtek együttműködni az ifjúságsegítés és képzés, az ifjúságkutatás és az ifjúságpolitika „ifjúsági gyakorlata” keretében. Ez a tanulmány a különböző kezdeményezéseket sorolja fel, amelyek lassan konvergáltak ebbe a keretrendszerbe – ami mára bizonyos legitimitásra tett szert, így Európa ifjúságpolitikai keretrendszerének tekinthető. Az Európai Unió és az Európa Tanács között létrejött új partnerség keretében kidolgozott megállapodások ígéretesek abból a szempontból, hogy egy ilyen keret kialakítható és fenntartható, bár ezek közül számos a tervezőasztalon marad [...].

Minden ország rendelkezik ifjúságpolitikával – legyen az jól körülhatárolt szándékok szerint kialakított, hiányos vagy egyenesen elhanyagolt. Bármit tesz, vagy éppen nem tesz az ország, az ifjúsági gyakorlatok és ellátás révén, elkerülhetetlenül hatással van rájuk, a jövőjükre és a lehetőségeikre. Néhány ország nagyon keveset tesz a fiatalokért: ez az elhanyagoló politika. Egyes országok csökkentik a fiatalokra irányuló aktív fókuszot: ez a hiányos politika. A legtöbb országban emlegetik azt a régi közhelyet, miszerint fiataljaik a jövőjük, és igyekeznek a politikák célirányos megfogalmazására a nevükben: ez a szándék-vezérelt szakpolitika. Ez a szándék azonban éppúgy irányulhat az elfogadhatatlan, deviáns vagy antiszociális viselkedés szabályozására, mint pozitív célok, így a részvétel és elkötelezettség ösztönzésére. Tehát még akkor is, ha kitapintható egy világos *szándék a szakpolitikai* keretek érvényesülésében, meg kell vizsgálni, hogy milyen mértékben hangsúlyozza a negatív kérdéseket, a fiatalok ellenőrzését és esetleg a megelőzést, szemben a fiatalok pozitívabb célok szerinti ösztönzésével és támogatásával. Az „ifjúságpolitika” a kormányzati (és néha nem kormányzati) tevékenységeknek a fiatalok felé irányuló átfogó kerete: róluk szól, értük jön létre és velük együtt alakul ki. Általában úgy tekintettek rá, mint amelynek befolyása csak a nemzetállamokra korlátozódik, de a globalizáció és a geopolitikai együttműködések kettős befolyása alatt láthatjuk, hogy az „ifjúságpolitika” jelenleg potenciálisan túllépi a nemzeti határokat. Valóban ez a helyzet az európai kontextusban, amelyben Európa sok sarkában élő fiataljainak „társadalmi állapota” és az európai országok társadalmi, gazdasági és politikai célkitűzései gyakran azonos irányt követnek, egy közös menetrendet létrehozva. Az ilyen konvergenciának

1 A tanulmány eredetileg megjelent Williamson, H. (2007). A complex but increasingly coherent journey? The emergence of 'youth policy' in Europe. *Youth and Policy*, 95, 57-72. A szerző és az eredeti kiadó engedélyével itt olvasható.

azonban nem szabadna háttérbe szorítania az ugyanolyan fontos kérdéseket, mint a fiatalok „társadalmi helyzetének” *különbségei* Európa különböző részein, és a *különböző* kérdések és prioritások azoknak az országoknak a társadalmi, politikai és gazdasági körülményei miatt, amelyekben élnek. Az ifjúság integrációja az európai közösségben ezért figyelembe veszi mind a közös vonásokat, tapasztalatot és szükségletet, mind pedig a tagállamokon belüli és a tagállamok között fennálló egyenlőtlenségeket és különbségeket.

Nem mintha, az embriószerű, háború utáni „Európa” mindig olyan aktívan elkötelezett lett volna a fiatalok iránt. Ehhez számos érvet és magyarázatot fogalmaztak meg, nem utolsósorban arról, hogy kevesebb volt a kihívás a sikeres átmenet és a fiatalok „felnőtt” életbe való beilleszkedése kapcsán, és hogy az európai intézményi keret maga is sokkal fiatalabb volt. Ezen túlmenően a nemzetállamok nagyrészt képesek és hatékonyak voltak a fiatalok „formálásában”, míg a későbbi globalizáció körülményei között, amint Lauritzen és Guidikova (2002) rámutattak, már nem tudták „formálni” és befolyásolni a fiatalokat. Valójában pont az ellenkezője kezd fennállni: a fiataloknak saját jövőjüket kell kialakítaniuk, számos sajátos következménnyel, mind a tanulás módja, mind az életük földrajzi és politikai határai tekintetében. Gyakran azzal érvelnek, hogy az európai ifjúságpolitika kialakításának kiindulópontja (ellentétben az egyes országok, különböző társadalmi, gazdasági vagy ideológiai céljaival) az 1968-as események – vagy „az események” – voltak, amelyek során a politika intézmények felismerték és elismerték, hogy valamit tenni kell a fiatalok törekvéseinek befogadására és beillesztésére a szélesebb kormányzati struktúrákba.

Röviddel az 1968-as események után mind az Európai Gazdasági Közösség, mind az Európa Tanács (akkoriban mindkettő – pár ország viszonylag kis létszámú „szövetsége” volt) elindult, egy végtelen és gyakran teljesen szétartó úton, hogy hosszú kövacsolás és formálás után létrehozzanak valamit, ami később „ifjúságpolitika” néven lett ismert. Az EGK ifjúsági kollokviumot tartott, és az Európa Tanács megnyitotta az Európai Ifjúsági Központot Strasbourgban. Az akkori „nyelv” a radikalizmus, a forradalom és a társadalmi változás volt, és a fiatalokra a mozgalom élharcosaként tekintettek.

Az 1980-as évek elejére a „nyelv” meglágyult, a fókusz megváltozott, és a fiatalokkal való európai kapcsolat kibővült. A fiatalok csak egyike voltak a társadalmi mozgalmaknak (például a nők, a békemozgalom és a környezetvédők mellett), akik az egyre összekapcsoltabb világban magasabb szintű részvételt, párbeszédet és befolyást szerettek volna. A fiatalok számára ez a Nemzetközi Ifjúsági Év (1985) idején egyre hangsúlyosabbá vált, amely elvezetett az első Ifjúsági Miniszterek Európai Konferenciához (Strasbourgban), emellett pedig növekvő érdeklődést és aggodalmat keltett az interkulturális tanulás és a tolerancia iránt. Az 1980-as években az ifjúsági szervezetek egyre nagyobb hangsúlyt kaptak és aktívan részt vettek az évtized végén végbemenő politikai átalakulásban. A változás szimbóluma a berlini fal leomlása, ami az Európa Tanács drámai és gyors terjeszkedéséhez és az Európai Unió taglétszámának állandó növekedéséhez vezetett a következő tizenöt évben. Ez pedig szisztematikusabb *európai* összpontosításához vezetett a fiatalokra és az ifjúságpolitikára nézve.

Háttér és kontextus

Ma a kibővült Európai Unió 27 tagállammal (2007 január óta), az Európa Tanács 47 tagállammal rendelkezik, mely Izlandtól egészen Japán határáig terjed. Több ország is EU-tagságra pályázik, míg mások az EU úgynevezett „szomszédságpolitika” előnyeit élvezik.

Néhány tekintetben azonban az „ifjúságpolitika” kialakulása és fejlődése nem önmagában az európai helyzet eredménye. Inkább a fiatalok életében lejátszódó szélesebb körű problémák következménye. Ezek nyilvánvalóan fennállnak és válaszra várnak az egyes országok társadalmi és gazdasági aggályait illetően, csakúgy, mint európai kontextusban, általánosságban.

Először is fennáll a „fiatalok átmenetének” kérdése, amely sok fiatal számára meghosszabbodott, jelentősen összetettebb és néha visszafordítható. Többé nem az a viszonylag egyszerű, lineáris folyamat, amely az oktatásból való kilépésből, munkakeresésből, az otthon elhagyásából és családalapításból áll. A munkaerő-piacon, a személyes kapcsolatokban és a lakhatásban való átmenetek sokkal kevésbé biztosak. És bár a fiatalok számára ma már sokkal jobb lehetőségek állnak rendelkezésre, mint a múltban, a kockázatok is jelentősen megnöttek, amelyekre különösen érzékenyek a sebezhetőbb fiatalok.

Másodszor, fennáll a probléma, amit „ifjúsági szakadéknak” neveztek (Jones, 2002). Sok hasonló, ám néha eltérő okok miatt Európa-szerte egyre több bizonyíték van arra vonatkozóan, hogy növekvő egyenlőtlenség tapasztalható a céltudatos és pozitív felnőttkori átmenetet megélő többség és a jelentős kisebbség között, akik a társadalom szélére sodródnak, és beletörődnek körülményeikbe, amelyek iskolai lemorzsolódáshoz, korai terhességhez, munkanélküliséghez, kábítószerrel való visszaéléshez és bűnözéshez kapcsolódnak.

Harmadszor, hatalmas vita folyik a „társadalmi kirekesztés” néven ismert jelenség jellemzőiről, meghatározásairól és okairól, bár mások továbbra is vitathatatlanul pontosabb kifejezéseket támogatnak, mint például a szegénység. Azonban egyetértés van abban, hogy az ilyen kirekesztés és a társadalmi marginalitás magában foglalja a hátrányok klaszterezését, amelyek hatásukban önmegvalósítóak lehetnek, mint egy ördögi kör, melynek minden fordulata kirekesztéssel jár nemzedékeken át. Az ilyen körülmények között csapdába esettek el vannak zárva a munkaerő-piactól és a szélesebb társadalomban való részvételtől.

Ez pedig a negyedik pontot eredményezi: mi szükséges az ilyen folyamatok és körülmények kezeléséhez és orvoslásához, hogy elősegítsük a foglalkoztathatóság és a polgári részvétel nagyobb valószínűségét? A vita az egyensúly és az autonómia és az egyéni felelősség nagyobb lehetőségeinek megteremtése, valamint a támogatáshoz és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés bővebb lehetőségének biztosítása felé fordul.

Ezek azok a háttérkérdések, amelyek a helyi, regionális, nemzeti és nemzetek feletti szinten – ideértve az európai közösséget is – megfelelő „ifjúságpolitika” átgondolására alkalmas környezetet teremtenek.

Fejlődés

Számos változatos fejlesztés ment végbe, amelyek mindegyikére úgy tekinthetünk, mint az „ifjúságpolitika” egységesebb és koherensebb elképzeléséhez való európai szintű hozzájárulásra. Az alábbiakban néhány „fő” hozzájárulást mutatunk be.

Lauritzen és Guidikova (2002) felhívják a figyelmet egy eseményre, amelyet ők csak az ifjúságpolitika „hivatalos” fejlesztéseinek neveznek, kezdve az Egyesült Nemzetek 1985-ös nyilatkozatával a nemzetközi ifjúsági évről és annak három irányadó témájáról, melyek a béke, részvétel és a fejlődés. Ezután tovább haladnak 1989-re, az Egyesült Nemzetek Gyermekjogi Egyezményére, majd 1992-re, az „Európai Charta a fiatalok részvételéről a helyi önkormányzatok és a régiók életében”, című dokumentumig, mely a Helyi és Regionális Közhatalások Európai Kongresszusának (CLRAE) kiadványa. Más anyagokat is érintenek, beleértve az Európa Tanácson belüli ifjúsági miniszterek tanácsának különböző állásfoglalásait és az ENSZ ifjúsági miniszterek első világkongresszusának végleges szövegét, amely 1998-ban Lisszabonban ült össze. Legfontosabb azonban a fejlesztések feltérképezését követően megfogalmazott megfigyelésük:

Ezek a szövegek annyit érnek, amennyit az emberek kihoznak belőlük. Még ha nem is áll mögöttük egy hadsereg, amely gondoskodik róla, hogy szóról-szóra kövessék a leírtakat, mégis, mi értelme volna annak, hogy az ifjúsági miniszterek és a hatóságok, a nem kormányzati szervezetek és a parlamentek elfogadják őket, ha előre eldöntötték, hogy később semmibe veszik őket? (Lauritzen és Guidikova, 2002: 373)

Más szóval, Lauritzen és Guidikova szerint azok, akik azt állítják, hogy az ilyen dokumentáció csupán üres beszéd az ifjúságpolitikát és a részvételt alátámasztó ötletekről, elsiklanak afelett, hogy még akkor is, ha nem feltétlenül nyomon követhető az ebből eredő közvetlen cselekvés, egy jelentős irányjelzőként szolgálnak a konkrét fejlesztésekhez.

Mindazonáltal fennáll a kísértés, hogy elfogadjuk a szkeptikusabb álláspontot, hiszen gyakorlatilag minden magas szintű találkozón szükségszerűen felmerülnek olyan törekvések, amelyek közül sok nem tűnik eredményesnek. Példa erre az Európa Tanács Ifjúsági Minisztereinek első 6 konferenciája, az elsőtől Strasbourgban 1985-ben, egészen a Thesszaloniki 2002-es ülésig. Ezekben az években minden szöveg az előre kiszámítható retorikai elemekből épült fel: a részvétel, az „átfogó” ifjúsági politika szükségessége, a nemek közötti egyenlőség, a veszélyeztetett fiatalok igényeinek kielégítése, a fiatalok mobilitásának előmozdítása, a vállalkozás ápolása, a képzés javítása, az ifjúsági jogok biztosítása, az információkhoz való hozzáférés stb. A bukaresti 1998-as találkozón egy állásfoglalás született, amely meghatározta az „Európa Tanács ifjúságpolitikáját”. Főbb pontjai:

- A fiatalok segítése az előttük álló kihívásokkal szembenézni, és törekvéseik elérésében
- A civil társadalom megerősítése az állampolgárok demokrácia-képzésével, nem formális oktatási környezetben
- A fiatalok társadalmi részvételének ösztönzése
- Az ifjúságpolitikák fejlesztésének támogatása
- A fiatalok mobilitási lehetőségeinek elősegítése Európában

Még a szkeptikusok is azonnal észreveszik, hogy ezek közül néhány dicséretes törekvést számos európai szintű kezdeményezés és tevékenység segített. Az Európai Unió 1992-ben hozta létre ifjúsági programjait, melyeknek a „Fiatalok Európáért”, az „Ifjúság”, 2006-2013 között pedig a „Fiatalok Lendületben” nevet adta. Ezek különböző, de egymásra épülő elemekből álltak. Magukban foglalják az ifjúsági csereprogramokat, az ifjúsági kezdeményezési projekteket, a szakértelem és a tudás átadását az ifjúságsegítők tanulmányi látogatásainak támogatásával, valamint az Európai

Önkéntes Szolgálat programját (EVS). Az Európa Tanács számos, transznacionális kérdésekkel foglalkozó képzést szervezett, melyeket az emberi jogok, a demokrácia és a tolerancia elvei, valamint az együttműködés gyakorlata vezérelnek. Az 1990-es évek közepén hatalmas rasszizmus elleni kampányt tartott Európa-szerte a „*Mindenki más, Mindenki egyenlő*” címszó alatt. Amikor elkezdjük felfedezni a mindkét európai intézmény égisze alatt létrehozott gyakorlat részleteit, sokkal nehezebb lesz fenntartani azt a nézetet, hogy a magas szintű európai találkozókról szóló nyilatkozatok és dokumentációk csak üresen beszélnek, még akkor is, ha a politika és a gyakorlat közötti szakadék szűkítése még mindig egyértelműen szükséges. Bizonyos mértékig ez a nemzeti minisztériumok ifjúsági ügyekért felelős vezető tisztségviselőinek találkozóival valósul meg. Az EU-n belül az ifjúsági főigazgatók évente kétszer üléseznek, minden Elnökség alatt. Az Európa Tanácson belül a kormány ifjúsági képviselői évente kétszer találkoznak a CDEJ keretében, (Európai Ifjúsági Irányítóbizottság) az ifjúságpolitika európai együttműködésének kormányközi irányítócsoportjaként. Feladataik a politikai kijelentések és törekvések értelmezése, valamint a döntések meghozatala a gyakorlati prioritások tekintetében. Ez a két (egymást átfedő²) magas rangú köztisztviselői csoport az, amely valójában a legfrissebb ifjúsági fejlemények motorjaként működik, amelyre indokoltan tekinthetünk úgy, mint egy koherensebb és integráltabb ifjúsági politika felé való elmozdulás Európában.

Úton az „ifjúságpolitika” felé

A fentiekben vázolt fejlemények azon építőelemek és irányjelzők egy részét tartalmazzák, amelyek lassan összeálltak az „ifjúságpolitika” átfogóbb nézetévé. Kezdetben külön – és meglehetősen különböző – utat követett a két európai intézmény (annak ellenére, hogy amint azt fentebb megjegyeztem, a résztvevő személyzet azonos volt!), de lassan ezek konvergálnak, és most egyre inkább egy közös napirendet követnek, különösen az Európai Bizottság és az Európa Tanács között 2005 májusától működő, integrált partnerségi megállapodás okán. Mindazonáltal az 1990-es évek végén a különböző ifjúságpolitikai fókuszok már igencsak különbözőek voltak.

Az Európai Unió (ifjúsági szervezeti egysége)

1999 decemberében az Európai Oktatási és Kulturális Biztos bejelentette, hogy későbbben van egy *Fehér Könyv* az ifjúságról. Ez egy sor konzultációt indított a kormányokkal, a fiatalokkal és – kiemelten – az ifjúságkutatókkal, valamint egy sor olyan konferenciával és eseménnyel járt, amely először ötleteket gyűjtött össze, mintha a *Fehér Könyv* egy nyitott könyv lenne, majd ezeket igyekezett gyakorlatiasabb javaslatokká formálni. Az európai „kompetencia” és a „szubszidiaritás” elveire vonatkozó szabályok valójában azt jelentették, hogy az ifjúságpolitikáról szóló *Fehér Könyv* hatálya erősen körülhatárolt. Nem tudott közvetlenül foglalkozni olyan kérdésekkel, mint például a formális oktatás vagy a foglalkoztatás, és nem is követelhetette meg a tagállamoktól, hogy azok ezekre javaslatokat tegyenek.

A *Fehér Könyvet* (Európai Bizottság, 2001a) 2001 novemberében adták ki. Néhányan meglehetősen félresikerült próbálkozásnak tekintették, eredménytelennek,

2 Az Európai Unió elnökségi ülésein az ifjúsági főigazgatók az EU 27 országának DG-jeit (Főigazgató), valamint az Európai Gazdasági Térség DG-jeit foglalják magukba, beleértve Izlandot, Svájcot és Norvégiát. A CDEJ tagjai általában az EU és az EGT-országok DG-i is, valamint az Európa Tanács 20 másik tagja. Esetenként nem (vagy már nem) kormányzati tisztviselők. Litvánia CDEJ tagja folytatta a CDEJ-t, miután megszüntette a kormányzati munkáját; ugyanez igaz az örmény CDEJ-tagra.

mert olyan kérdések foglalkoztatták, amelyek felszínesek voltak a fiatalok központi igényeihez képest az ezredfordulón. Mások számára azonban ez jelentős eredmény volt; nem volt olyan sok *Fehér Könyv* az Európai Bizottság történelmében, amely ekkora figyelmet fordított volna az „ifjúság” problémáira, ez pedig a politikai elkötelezettség jelentős szintjét tükrözte. Mindkét nézet valójában legitim álláspontot képvisel. A *Fehér Könyv* összehangolt politikai erőfeszítéseket tett, amelyek majdnem biztos, hogy nem valósultak volna meg ha nem létezne. Ám a *Fehér Könyv* négy olyan központi témára korlátozódott, amelyek – bár fontosak – talán nem a leginkább sürgető kérdések az európai fiatalok életében, különösen azokéban, akik hátrányosabb helyzetűek és elszigeteltek.

Ezek a témák a részvétel, az információ, az önkéntes szolgálatok, valamint a fiatalok ismerete és jobb megértése. A *Fehér Könyv* elindítása óta mindegyiket intenzív kétoldali konzultációnak vetették alá a tagállamokkal az úgynevezett „nyílt koordinációs módszer” keretében. Arra kérték a tagállamokat, hogy válaszoljanak az ezekre a témákra vonatkozó részletes kérdőívekre. Ezt követően minden ország kérdőíveit összegyűjtötték és elemezték, ami a Bizottság összetett jelentéséhez vezetett, amely viszont „közös célok” halmazát hozta létre, amelyekkel az ifjúsági miniszterek egyetértettek. Elfogadásuk után azok szerint kellett eljárni. Öt évvel később nem különösebben világos, hogy milyen nagy előrelépés történt e közös célkitűzések terén az Európai Unióban, és hogy az ilyen előrelépés nagyobb mértékű egyenletességet teremtet-e e témákkal kapcsolatos rendelkezésekben és gyakorlatokban, vagy esetleg egyszerűen megnövelte a szakadékokat.³

Ismét lehetséges, hogy az üveget félig üresnek vagy félig telinek lássuk. A folyamat gyengeségei és fenntartásai ellenére hasznos és fontos volt a fejlődésben. A fiatalok részvételével kapcsolatos kérdéseket megerősítették a különböző uniós elnökségek – Hollandia, Luxemburg és az Egyesült Királyság – további nyilatkozatai. Sőt, az Egyesült Királyságban a fiatalok azt állították, hogy a részvétel kulcsszerepet játszott a foglalkoztathatóság és az állampolgárság előmozdításában, valamint a kirekesztés elleni küzdelemben. Az Európa Tanáccsal való partnerség jelentős előrelépést eredményezett az „ifjúság jobb megértése” témakörben, nevezetesen egy sor kutatási szemináriumon keresztül.⁴ Az Európai Önkéntes Szolgálat programot megerősítették az EU „Cselekvő ifjúság” programjának Cselekvés 2 pontjában, tekintettel a *Fehér Könyvben* betöltött központi pozíciójára, és az azt követő vitára a fiatalok önkéntességének fontosságáról, a személyes átmenet és a társadalmi állampolgárság szempontjából (lásd Williamson & Hoskins, 2005).

A másik fontos „ifjúságpolitika” az Európai Unión belül az Európai Ifjúsági Paktum volt, amelyet 2005-ben a „Lisszaboni Stratégia” keretein belül hoztak létre Svédország, Németország, Franciaország és Spanyolország politikai vezetőinek kezdeményezésére. A 2000-es Lisszaboni Stratégia célja, hogy 2010-re az Európai Uniót a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává tegye. Az „Európai Ifjúsági Paktum, amely a lisszaboni stratégia féлдős felülvizsgálatából

3 A Nyitott Koordinációs Módszert (OMC) és a *Fehér Könyv* négy témájára vonatkozó közös célok értékelését jelenleg a Finn Ifjúsági Kutató Társaság végzi. Az Európai Ifjúsági Fórum erősen kritikus „árnyékjelentést” készített az OMC ifjúságpolitika első két prioritásának végrehajtásáról: a részvételről és az információról (Európai Ifjúsági Fórum, 2007).

4 Ez jellemzően magába foglalja CDEJ egyik tagját (aki a folyamatot vezeti), az Ifjúsági Igazgatóság tanácsadó testületének tagját, az ifjúsági szervezetek képviselőit, három ifjúságkutatót, akik közül az egyik a jegyzőkönyvvezető, mellettük pedig a titkár szerepét ellátó Ifjúsági Igazgatóság egy tagja. A CDEJ és a Tanácsadó Testület az Ifjúsági Igazgatóság munkáját irányító törvényes szervek.

eredeztethető, fokozza a fiatalokra való összpontosítást: sürgős fellépésre szólít fel a demográfiai változásokra (a „generációs szerződés”) válaszul; és hangsúlyozza, hogy a fiataloknak meg kell adni az első esélyt az életben a versenyképesség, a növekedés és a társadalmi kohézió elősegítéséhez szükséges készségek növekedéséhez. A Paktum hangsúlyozza azt a nézetet, hogy a Lisszaboni Stratégiának szüksége van a fiatalok támogatására a sikerhez – és ahhoz, hogy ez megvalósuljon, a tagállamoknak cselekvési terveket kell készíteniük annak bemutatására, hogyan tervezik a fiatalok támogatását.

A 2005-ös Európai Ifjúsági Paktum tehát lényegében az Európai Unió által a 2001-es *Fehér Könyv* formálisan kialakított ifjúságpolitikai fókuszából és annak szélesebb körű területeiből épül fel, amely kiterjed a „foglalkoztatás, a társadalmi kohézió, az oktatás, a képzés és a mobilitás a területei mellett a családi és szakmai életre is” (az Európai Unió Tanácsa, 2005). Valóban, a Paktumról szóló jelentésekben, az Európai Ifjúsági Portál (<http://www.europa.eu.int/youth>) megjegyzi, hogy „Ez az első alkalom, hogy az ifjúságpolitika az EU szintjén ilyen jól látható”.

Hiba lenne azonban azt gondolni, hogy az ifjúságról szóló *Fehér Könyv* és az Európai Ifjúsági Paktum az EU egyetlen hozzájárulása az európai ifjúsági politikához. Az EU tevékenységének számos más területe – nevezetesen a Európai Szakképzés-fejlesztési Központ (CEDEFOP) által támogatott különböző képzési és vállalkozói kezdeményezések, a Leonardo da Vinci szakképzési program, valamint a felsőoktatásban a Socrates és az Erasmus mobilitási programok – egyértelműen sokféle módon befolyásolják a fiatalok különböző alcsoportjait. A *Fehér Könyv* és a Paktum egyszerűen az Európai Uniónak a fiatalokra vonatkozó konkrét szakpolitikai fókusza leginkább elkötelezett és különálló megnyilvánulása.

Az Európa Tanács (Ifjúsági Igazgatósága)

Meglehet, hogy az Európa Tanács Ifjúsági Miniszteri konferenciája 1998-ban az Európa Tanács „ifjúságpolitikájáról” szóló állásfoglalást (lásd fent) tett, „ám a hús, azokra a csontokra már egy évvel korábban elkezdett termelődni”. 1996-ban Finnország kormánya azt javasolta, hogy az Európa Tanács a kulturális politikával kapcsolatban már létező modellt követve kezdje meg a nemzeti ifjúságpolitikák felülvizsgálatának a folyamatát. Finnország önként felajánlotta, hogy az első ország legyen az ilyen nemzetközi felülvizsgálatra, elindítva ezzel egy folyamatot. A folyamat részeként az érintett ország nemzeti ifjúságpolitikai jelentést készít, míg az Európa Tanács egy olyan felülvizsgálati csoportot állít össze, amely két alkalommal meglátogatja az országot, mielőtt megállapításai alapján nemzetközi jelentést készít. Ezt egy nemzetközi „meghallgatás” követi a CDEJ ülésén, ami megvizsgálja a következtetéseket. Ezt követően ezt a modellt továbbfejlesztették (finomították) és helyenként rosszabbá tették (a lépések sorrendjét nem követték), de a megközelítés lényege nem változott. Ennek a folyamatnak három célja volt: kritikus szemmel vizsgálni az érintett országot, hogy ötleteket és tanulságokat nyújtson az Európa Tanács más országai számára, és – ami lényeges e tanulmány szempontjából – néhány közös paraméter megalkotását szolgálta, amelyeken belül egy európai szintű „ifjúságpolitika” megfontolható. A finn felülvizsgálat 1997-ben zajlott le. Azóta további tizenegy befejezett felülvizsgálatra került sor, és mások még folyamatban vannak. Ez nagy mennyiségű olyan tudásanyagot hozott létre, amelyek számos, különböző kulturális és politikai környezetből, a fiatalokkal kapcsolatos elvekről, politikáról és gyakorlatról származnak, amelyeket először „az első hét vizsgálat után” szintetizáltak (Williamson, 2002). Je-

lenleg egy második szintézis-felülvizsgálat folyik, ami növelheti a Williamson által 2002-ben⁵ előterjesztett ifjúságpolitikai keretrendszer szerkezetét és tartalmát, valamint feltárja a felülvizsgálat módszertanát.

A nemzeti ifjúságpolitika nyilvános nemzetközi felülvizsgálata mellett (már folyamatban vannak a nemzeti meghallgatások a folyamat részeként), az Európa Tanács „tanácsadói misszióit” is folytatta, köztük Szlovénia (az első 2002-ben), Horvátország, Románia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, a Cseh Köztársaság és Ukrajna országokban. A konzultáció témáit a meghívó kormány határozza meg, és a nemzetközi csapat elkötelezett a titoktartás mellett, de általános gondolataikat és megjegyzéseiket, megfelelően anonimizáltan, megoszthatják (és meg is osztják) a szélesebb kontextusban folytatott megbeszéléseken. Ezért ez hozzájárult az ifjúságpolitika, Európa Tanácson belüli megvitatásához is.

Az Ifjúsági Igazgatóság olyan dokumentumot is készített, amely az „ifjúságpolitika mutatóit” veszi figyelembe, és a CDEJ dokumentumot tett közzé néhány olyan szabványról, amelyről úgy véli, hogy annak az Európa Tanács tagországait tájékoztatnia kell az ifjúságpolitika fejlesztéseiről. Mindkét munka különböző módon igyekezett hozzájárulni az Európa Tanácson belüli „ifjúságpolitika” fejlődéséhez (lásd az Európa Tanács Ifjúsági Igazgatósága, 2003 és az Európai Ifjúsági Irányító Bizottság, 2003).

Végül, az utóbbi időben az Európai Bizottság és az Európa Tanács közötti partnerségi megállapodások révén (lásd alább) sor került a Tanács Ifjúsági Igazgatóságának összehangolt kutatási szemináriumaira. Ezek a Bizottság számára aggodalomra okot adó kulcsfontosságú kérdésekre összpontosítottak, köztük az EU *Fehér Könyvének* témáira. Bármilyen legyen a szemináriumok fókuszja (például a fiatalok önkéntes tevékenységei vagy a fiatalok társadalmi kirekesztése), az egyetemi kutatók és a politikai elemzők hozzájárulása kétségtelenül segített abban, hogy előrehaladást érjen el a *Fehér Könyv* annak negyedik pillérében, amely a fiatalok jobb megértése és ismerete. Az alábbiakban az így elért további fejleményeket tárgyalom.

A „lehetőségek központú” ifjúságpolitikai megközelítés kialakulása

Az Európa Tanács nemzetközi ifjúságpolitikai felülvizsgálatából származó első hét anyag első kísérletet jelentett egy olyan ágazatokon átívelő ifjúságpolitikai keretrendszer létrehozására, amely alapján – talán – lehetne irányadó modellt alkotni egész Európában. Az első hét jelentésből készült szintézis (Williamson, 2002) teljes egészében a hét országos és a hét nemzetközi jelentésre épült, amelyek Finnországról, Hollandiáról, Svédországról, Romániáról, Spanyolországról, Észtországról és Luxemburgról készültek, s így különböző hagyományokkal, kultúrákkal és kontextusokkal rendelkező európai országok listáját foglalja magában. Az összegzés rámutatott néhány nagyon drámai különbségre (mint például a kábítószer-használat és a kábítószer-kultúra politikai megközelítései), de néhány nagyon erős hasonlóságot is kiemelt (például az oktatás és az egész életen át tartó tanulás politikai elkötelezettsége). Nem fogalmazott meg tervet az ifjúságpolitikát illetően, de utal az „ideálisra”

5 Finnország után: Hollandia, Svédország, Románia, Spanyolország, Észtország, Luxemburg, Litvánia, Málta, Norvégia, Ciprus, Szlovákia. Örményország felülvizsgálata (az első FÁK-állam, amely ebben a folyamatban szerepelni fog) jelenleg folyamatban van; Magyarországot és Lettországot 2007-ben vizsgálják felül.

az ifjúságpolitika, a strukturális kérdések, a főbb területek, a horizontális kérdések és a hatékony gyakorlatok alapkövei tekintetében. A modell szükségsszerűvé tenné, valójában megkövetelné, az alkalmazkodást, bizonyos körülmények között, de eddig kiállta az az idő próbáját, és információkkal látta el a később végbemenő nemzetközi felülvizsgálatokat (Litvániában, Máltán, Norvégiában, Cipruson, Szlovákiában és Örményországban).

A keretrendszer először arra kérdez rá, hogy egy ország hogyan fogalmazza meg az „ifjúság” fogalmát és az „ifjúságpolitikai” elképzelését. Ez önmagától értetődőnek tűnhet, de az „ifjúság” változó feltételei változó megfontolást igényelnek az „ifjúságpolitika” szempontjából, amely most sokkal szélesebb körű és mélyebben gyökerező prioritás, mint a tizenévesek szabadidős (ifjúságsegítés) ellátása, amelyet sokszor még mindig az ifjúságpolitika szinonímájának hisznek!

Másodszor – a fennálló ifjúságpolitika megvalósításához szükséges jogszabályokra, struktúrára és költségvetésekre összpontosít. Melyek azok a törvények, amelyek szabályozzák a fiatalokkal és a fiatalokkal kapcsolatos beavatkozásokat? Ezek felhatalmazó vagy korlátozó hatásúak? Mely minisztériumok felelősek az ifjúságpolitikáért? Hogyan kapcsolódnak egymáshoz? Van-e domináns vezetőjük? Hogyan kapcsolódik a központi közigazgatás a regionális és helyi kormányzáshoz, azaz, hogy a központi akarat, az igény vagy az előírás ténylegesen eljut-e a végpontokhoz? Milyen költségvetési források állnak rendelkezésre a szervezeti egységek és az adminisztráció különböző szintjei számára? Hogyan határozzák meg és osztják ki ezeket az erőforrásokat? És végül, hol jönnek a képbe az ifjúsági szervezetek? Van-e Országos Ifjúsági Tanács? Milyen mértékben vesz részt a politika és a prioritásokról és a finanszírozásról szóló döntésekben? Ezekre és más kérdésekre adott válaszok feltérképezik azt a terepet, amelyen az ifjúságpolitikát helyezik el, és néhány igazi információt biztosítanak ahhoz, hogy meglássák annak valószínűségét, mennyire tudják elérni azokat a fiatalokat, akikre szakpolitika különböző ágai irányulnak majd.

Ezek a szálak maguk is különböző szakpolitikai területeken találhatók, gyakran túlnyomórészt, de soha nem kizárólag a (formális és nem formális) oktatásban és a kapcsolódó képzési és foglalkoztatási területeken belül. Ezeken túl azonban ottvannak még az egészségügy, a lakhatás, a szociális védelem, a családpolitika és a gyermekjólét, a szabadidő és a kultúra, az ifjúsági igazságszolgáltatás, valamint a honvédelem és a katonai szolgálat területei. Mindegyik befolyásolja a fiatalok életét, és előmozdíthatja vagy korlátozhatja kilátásait és lehetőségeit.

Ráadásul számos olyan kérdés van, amely ezeket a szakpolitikai területeket áthidalja, vagy valóban átvág rajtuk. Ezek közé tartoznak a részvétel és az állampolgárság kérdése (a fiatalok részt vesznek a nyilvános döntéshozatalban?), a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem és az inkluzív gyakorlat előmozdítása, valamint az információk biztosítása az ifjúság számára. A multikulturalizmus és a kisebbségek, a mobilitás és a nemzetköziség, a biztonság és a védelem, valamint alapvetően az esélyegyenlőség kérdéseivel kapcsolatban további kapcsolódó, átfogó kérdések találhatók. Ezek a kérdések mind empirikus vizsgálatot, mind az ifjúságpolitika keretében több fogalmi vitát érdemelnek.

Végül vannak olyan alapkövek, amelyek jobb ifjúságpolitikát és gyakorlatot teremtenek. Ezek közé tartozik az ifjúságkutatás léte és használata (hogyan járul hozzá a kutatásból szerzett tudás a szakpolitika fejlesztéséhez?), a fiatalokkal foglalkozó szakemberek képzése (milyen képzésben részesülnek, és mi a tananyag tartalma?), és a bevált gyakorlatok terjesztése (vannak olyan konferenciák és kiadványok, amelyek

lehetővé teszik az emberek számára, hogy megtudják, mi történik jól?). E megközelítések nélkül az ifjúságpolitika kialakítása és végrehajtása sikertelennek bizonyulhat, és nagyobb valószínűséggel változhat a politikai szelek és a politikai szeszélyek zűrzavarainak kitéve. Ezen utóbbi pontok két az ifjúságpolitikával kapcsolatos újabb modellt jelentettek, amelyek egyszerűek koncepciójukban, de nagyon értékesnek tekinthetők a reflektív és reflexív viták ösztönzésében.

Fékek és ellensúlyok

Az Európa Tanács nemzetközi felülvizsgálatairól szóló összefoglaló jelentés írása során nyilvánvalóvá vált, hogy az „összetevők” ellenőrző listája, melyek szükségessé teszik az ifjúságpolitika a politikai retorika és törekvés irányából a megalapozott hatékonyság felé való elmozdulásához, viszonylag egyszerű. Emellett egy viszonylag egyszerű dinamika is volt, amely megmutatta, hogy az ifjúságpolitika eredményes és javíthatja az előrehaladást, vagy éppen ellenkezőleg, meg is állíthatja. Ezek az öt „K” (angolul: öt „C”) és négy (vagy nyolc) „D” európai ifjúsági politikai néven váltak ismertté. Mindkettő célja az ifjúságpolitika előrehaladásáról és a jelenlegi helyzetről szóló elmélkedés és viták ösztönzése, nem pedig végleges következtetések levonása.

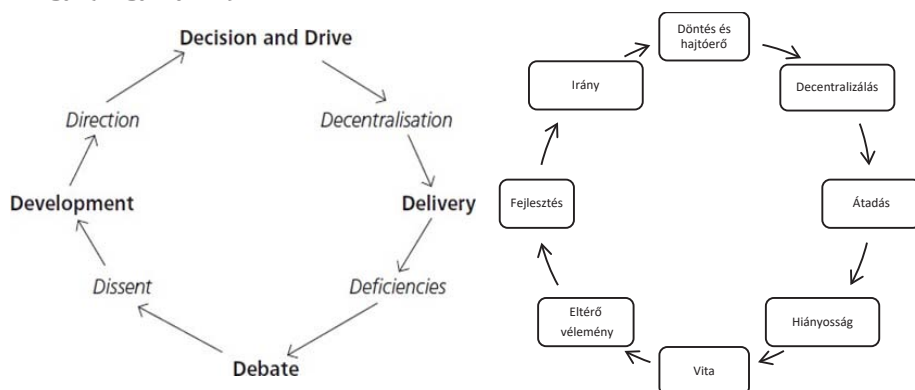
Az öt „K” (Eredetileg angolul: öt C)

1. Kiterjedés (COVERAGE) – Ez a „kiterjedés” három különböző dimenzióját érinti: a földrajzit, az érintett társadalmi csoportokat és a szakpolitikai kérdéseket. Először – térbeli szempontból milyen messze ér el az ifjúságpolitika a közigazgatási központtól? Különösen, hogy mennyire érik el a szétszórt vidéki területeket számos politikai lehetőséggel és eshetőséggel, vagy ezek inkább csak koncentráltabb lakossági területekre korlátozódnak, ahol a „méretgazdaságosság” nagyobb valószínűséggel érvényesül? Másodsor, vajon a politikai kezdeményezések és intézkedések ténylegesen elérik-e az összes fiatalt, akikre irányulnak, különösen, ha az egyes politikák alapvető célkitűzései a lehetőségek kiegyenlítésére vagy a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemre vonatkoznak? Esetleg az új kezdeményezéseket „felőrlik” a fiatalok más csoportjai, mielőtt még azok eljutnának olyan fiatalokhoz, akiknek a legjobban szüksége lenne rá? Harmadszor, mi az ifjúsági politika „terjedelme”? Ez viszonylag szűk paraméterek között van-e, vagy magában foglalja azokat a szakpolitikai területeket és szempontokat, amelyek a fiatalok életét érintik?
2. Kapacitás (CAPACITY) - Vannak-e olyan struktúrák, amelyek lehetővé teszik az „ifjúságpolitika megvalósítását”? Milyen kapcsolatok állnak fenn a központi közigazgatás, valamint a regionális és helyi szinten működő hatóságok között? Kinél van a hatalom? Megfelelő helyen van a hatékony fellépéshez? És mi a strukturális kapcsolat a kormányzati folyamatok és gyakorlatok, valamint a nem kormányzati tevékenység és az ifjúsági szervezetek között? Röviden, léteznek-e olyan intézkedések, amelyek lehetővé teszik a lehető legjobb körülmények rendelkezésre bocsátását?
3. Kompetencia (COMPETENCE) – Az ifjúságpolitika területén tevékenykedők megfelelően képzettek-e a hatékony szolgáltatások nyújtásához? Mi a kapcsolat a szakemberek és az „önkéntesek” között (egy bizonyos országban jól ismert fogalom egy másikban teljesen ismeretlen lehet)? Hogyan fejlesztik a fiatalokkal

és a fiatalokért dolgozók a tudásukat, készségeiket és attitűdjeiket, és azt nap-rakészen tartják-e?

4. Koordináció/Kooperáció/Kommunikáció (CO-ORDINATION/CO-OPERATION/COMMUNICATION) – Milyen jellegű a kapcsolat az adminisztráció különböző szintjei és az ifjúságpolitika különböző területei között? Egyszerűen fogalmazva, az emberek beszélnek egymással? Milyen hatással van ez a vita az ifjúságpolitikára? (Ha az emberek szűk „területeken” tevékenykednek, akkor komoly veszélye van annak, hogy az ifjúságpolitika fejlődésének különböző elemei egyáltalán nem viszonyulnak egymáshoz, és a legrosszabb esetben a teljesen ellentétes irányban dolgoznak (ami jellemzően a büntető igazságszolgáltatás és a foglalkoztatáspolitikai hibája).
5. Költség (COST) – Az ifjúságpolitika feladatainak teljesítéséhez rendelkezésre álló emberi és pénzügyi erőforrások egyértelműen nagyon fontosak, ha nem egyedüli tényezők a hatékony gyakorlat kialakításában. Az erőforrások elosztása és szétosztása, a kiemelt tevékenységek, valamint a központi- és a diszkrecionális költségvetések biztosítása kritikus referenciaértékű a többi „C” -en belüli kérdések feltárásához.

A négy (vagy nyolc) „D”

Ez a modell az ifjúságpolitika fejlesztésének és végrehajtásának dinamikájával foglalkozik - az ifjúságpolitika hogyan tudja megtapasztalni a fejlődés katalizátorait, valamint akadályait, amelyek néha a progresszív politikát is visszafordíthatják. A ciklus bármely ponton elkezdődhet és elakadhat, hiszen bár általában úgy *tűnik*, hogy a kezdeményezések a ciklus „legfelső” részéből származnak - a politikai döntés és lendület - néha a ciklus más részein „nőttek ki és lettek gondozva”: pl. szakmai megbeszélések vagy kísérleti gyakorlati projektek keretében.

A modell lényege, hogy az ifjúságpolitika politikai versenyt igényel, de a politikai retorika és a jogszabályok szolgáltatásnyújtásra való képessé tétele érdekében olyan struktúrákat kell kialakítani, amelyek lehetővé teszik a politikai törekvések decentralizálását. Ez a decentralizációs folyamat magában foglalja a kormányzás és az „átadás” kérdéseinek széles körét: a menedzsmentet, a monitoringot, a munkaerő-fejlesztést, a támogatások elosztását stb. Elkerülhetetlenül - bár minden szakpolitikai kezdeményezést gondosan átgondolva - előre nem látható és nem szándékos következmények, valamint programok és a gyakorlat hiányosságai biztosan fennállnak majd. Az ilyen hiányosságok kritikus mérlegelés és értékelés (vita) révén figyelmet

igényelnek. Ez viszont eltérő nézőpontokat, magyarázatokat és értelmezéseket eredményez. Bizonyos ponton azonban az ilyen „eltéréseknek (versengő álláspontoknak) összeegyeztethetőnek kell lennie, ha hasznos fejlesztési javaslatokat akarunk kialakítani. Ezek a fejlesztési ötletek esetleg új irányokat rejlhetnek magukban az ifjúságpolitikához, melyek természetesen kis fordulóponatok, amelyek politikai versenyt és lendületet igényelnek.

Az egész folyamatnak a politika (politikuskok és köztisztviselők), a kérdéssel foglalkozó szakemberek (beleértve az ifjúságkutatókat) és a fiatalok (nem csak az ifjúsági, nem kormányzati szervezeteket beleértve) kreatív kölcsönhatásának kell lennie. A legjobb gyakorlat csak e három testület „közötti kölcsönösség üllőjén kovácsolt” ifjúságpolitikából származhat. Az ifjúság részvétele és a fiatalok bevonása a nyilvános döntéshozatalba számos ok miatt ésszerű és előnyös: nemcsak megfelel az Egyesült Nemzetek Gyermekjogi Egyezményének 12. cikkében foglaltaknak, hanem platformot biztosít az állampolgárság aktív gyakorlásához, és kritikusan „a felhasználó szemszögéből” figyeli a vizsgált politikai kérdéseket. Lehet, hogy felmerül a kérdés a fiatalok részvételének *típusáról*, de ez egy másik kérdés. Hasonlóképpen az általános és konkrét ismeretekkel rendelkező ifjúságkutatók bevonása a vitatott témába még inkább elgondolkodtató és potenciálisan „bizonyítékalap”, még akkor is, ha más tényezők végül áthatják a jövőbeni irányzatokat. És bár a kutatók zárkózottabbak lehetnek, a szakemberek „gyakorlati” megértéssel rendelkeznek a szóban forgó kihívásokról. A kormányok és a politikuskok azonban, esetenként figyelmen kívül hagyják ezeket a testületeket, saját magukat veszélyeztetve ezzel, hiszen nélkülük bizonyosan gyenge és hatástalan politika lép életbe.

Előrelépés - partnerségek és protokollok

Az ifjúságpolitika Európában nyilvánvalóan nem statikus kérdés, akár önkormányzatok, tagállamok, az EU, vagy akár az Európa Tanács szintjén vizsgáljuk. Egy angliai község nemrég úgy döntött, hogy megszünteti törvényes ifjúsági szolgáltatásait (a nem formális oktatás biztosítását); Litvánia visszalépett az ifjúságpolitika „társmenedzsmentjére” épített, korábban nagyra értékelt rendszerétől, és a kormányba olvasztotta be az Ifjúsági Ügyek Állami Tanácsát. Wales hasonló lépéseket tett a kvázi-független Walesi Ifjúsági Ügynökség funkcióinak a Walesi Nemzetgyűlésbe történő áthelyezésével. Az EU elkötelezettségét fejezi ki a „strukturált párbeszéd” kiterjesztésére a kutatás, a politika és a gyakorlat közötti háromszög alakú kapcsolat keretében (lásd Milmeister & Williamson, 2006), míg 2006 szeptemberében az Európa Tanács elindította második nagy „*Mindenki más, Mindenki egyenlő*” címszavú rasszizmusellenes kampányát a sokszínűség, az emberi jogok és a részvétel zászlaja alatt.

Számos „pillér” került bevezetésre európai szinten, amelyhez felépítéséhez nemcsak az Európai Unió és az Európa Tanács legfontosabb intézményei, de azokon kívüli intézmények is hozzájárultak. A következők csak néhány a legjelentősebb példák közül. Fontos megjegyezni, hogy ezek nem „önálló” pályák; valóban, a legtöbb a történelmi fejlődés révén, az érintett személyzet vagy a közös napirenddel kapcsolatos kérdések miatt integráltan kapcsolódik egymáshoz.

A *képzés és a gyakorlat* területén jelentős előrehaladás történt az Európai Unió és az Európa Tanács közötti 1999. évi képzési megállapodás aláírása óta. Ez leginkább az európai szintű oktatók képzésének kétéves programját eredményezte, az euró-

pai polgárság kérdését megvitató ifjúságsegítők számára. Ez volt az ATTE tanfolyam (Oktatói továbbképzés Európában), amely 2001-2003-ban futott (lásd Európa Tanács, 2005; Chisholm és munkatársai, 2006). A résztvevők azóta számos multiplikátor tevékenységet folytattak. Ez idő alatt szerényebb transznacionális hozzájárulás volt az interkulturális tanulásról szóló hosszú távú „Madzinga” tanfolyam, amelyet számos európai intézmény finanszírozott, és amely intenzív külső megfigyelés és értékelés tárgyát képezte (lásd Williamson és Taylor, 2005).

Az ifjúságkutatás területén az Európai Unió és az Európa Tanács közötti partnerség egyre növekvő gyakorlata révén az Európa Tanács „téli álmot alvó” európai kutatói kapcsolattartói hálózatát feltámasztották. Minden országban egy kapcsolattartót jelölnek ki, és évente egyszer találkoznak, hogy megosszák egymás közt tudásukat a saját országukról, valamint, hogy megtekintsék a szélesebb körű európai ifjúsági kutatási kontextust és hozzájárulásukat a még szélesebb ifjúságpolitikai napirendhez. E csoporthoz szorosan kapcsolódik a „tudásközpont” kapcsolattartó hálózata (tagjai esetenként ugyanazok). Ezeket az egyéneket a kormányok nevezték ki, hogy hozzájáruljanak az Európai Ifjúságpolitikai Tudásközpont fejlesztéséhez (EKCY), amely az EU *Fehér Könyv* negyedik pillérének („nagyobb tudás és az ifjúság jobb megértése”) előmozdítására irányuló törekvés egyik fő eszköze, és hogy a kutatási eredményeket közelebb hozzák az „alkalmazott” világhoz, hozzáférést biztosítva az egyének számára az ifjúságpolitika számos kérdésével kapcsolatos összehasonlító és érdemi adatokhoz. Még mindig viszonylag korai az EKCY létrejötte, annak sikere egyértelműen a tagállamok közötti partnerségektől és együttműködésektől, valamint a tudásközpont energiájától és motivációjától függ. Ezen „ügyfélszolgálati” tevékenységek mögött, a kutatás területén ténykedik a Nemzetközi Szociológiai Szövetség Ifjúsági Kutatási Bizottsága, az RC34. A 34-es Kutatási Bizottságnak (Ifjúság) a világ minden táján vannak tagjai, ám egyik tevékenysége, hogy nemzetközi képzéseket tartson a fiatal kutatók számára az összehasonlító és interkulturális kutatásról. Ezek közül háromra Budapesten (az 1995-ben megnyílt Európai Ifjúsági Központban) került sor 1999 és 2001 között, egyre pedig Moszkvában, 2002-ben. (Egy másikra 2000-ben, Dél-Afrikában került sor). Bizonyos szempontból ezeket most az EU/Európa partnerség keretében szervezett kutatási szemináriumok váltották fel, de fontos látni azok helyét az ifjúságpolitikához való európai szintű kutatási hozzájárulás fejlődésében. Az is fontos, hogy az RC34 helyét egy globálisabb szinten említjük meg, amelynek európai tevékenysége mindössze csak egy alkotóeleme.

A *politika és az irányelvek* szintjén az Európai Ifjúsági Paktum világosan mutatja, hogy a fiatalok és az ifjúsági kérdések továbbra is az európai politika napirendjének fontos pontjai. Az EU ifjúsági főigazgatói ülésein, az Európa Tanács CDEJ ülésein, valamint az európai ifjúsági miniszterek körülbelül két évente tartott ülésein ismétlődő „magas szintű” konferenciák és szimpóziumok kerülnek megszervezésre, amelyek számos kérdést vetnek fel amelyek általában a három mai európai politikai kihívás köré csoportosulnak a fiatalokkal kapcsolatban: a munkaerő-piac és a foglalkoztathatóság; a civil társadalomban való részvétel és a demokratikus megújulás; valamint az integráció és a társadalmi befogadás előmozdítása. Ezek a kihívások magukban foglalják a globális gazdasági versenyképességgel, az emberi jogokkal, a generációk közötti szerződéssel, a mobilitással, a migrációval és az interkulturális tolerancia és a megértés előmozdításával kapcsolatos szélesebb politikai aggályokat. A fiatalok kulcsfontosságúak a demokráciával és a sokszínűséggel jellemzett Európa fenntartásában, szemben a versengő és kiegyenlítő tendenciákkal.

Az elmúlt évtizedben az ifjúságpolitika ezen jelentős fejleményei miatt az európai tagállamok különböző egyetemeinek különböző akadémikusai tervezik, hogy az ifjúsági tanulmányok területén egy mesterképzési **tanulmányi** programot dolgozzanak ki. Ez jelentősen kihasználja majd az ifjúságkutatás, a kormányzati és az európai ifjúsági kezdeményezések (politika) fejlődését, valamint az ifjúsági képzést és gyakorlatot. Valószínűleg 2008 őszén kezdődik, és reményeink szerint vonzó lesz majd a diákok számára a kutatás, a politika és a gyakorlat „mágikus háromszögének” nevezett három dimenzió mindegyike.

Ezeket az ifjúságpolitikai irányvonalakat, ezek az átfogó utak jelenleg az EU és az Európa Tanács közötti, ifjúságpolitikai kérdésekről szóló integrált partnerségi megállapodásban, és jelentősen kisebb mértékben az Európa Tanács nemzetközi ifjúságpolitikájának felülvizsgálatára irányuló második „szintézist” követő vitában erősítik majd meg. Az EU/Európa Tanács partnerséget 2005 májusában kötötték meg, mely három olyan partnerséget és szövetséget erősített meg, amelyek már korábban is léteztek – a képzés, illetve a kutatás területén és az Euro-Med együttműködés (ifjúságpolitikai együttműködés a Földközi-tengerrel határos országok között). Az Európa Tanács Ifjúsági Igazgatóságának vezető képviselője mindig jelen van a fiatalokat érintő különálló európai uniós eseményeken, és ez fordítva is érvényes. Az Európai Ifjúsági Miniszterek következő alkalommal 2008-ban találkoznak Kijevben.

Zárógondolatok

Úgy negyven évvel ezelőtt a (sokkal kisebb) Európában a diákok zavargása hívta fel a politikai figyelmet az ifjúságra, és váltotta ki azt a néhány korai páneurópai intézkedést, melyek a fiatalok bevonására és cseréjére irányultak. Úgy húsz évvel ezelőtt, egy hozzáférhető és legalább elméletileg demokratikus Európa hirtelen és drámai bővítésével, ez a napirend új kihívásokra tett szert, mind tartalmilag, mind pedig nagyságrendileg. Kezdetben a két jelentős európai intézmény – az Európai Bizottság és az Európa Tanács – igen eltérő álláspontot fogadott el az „ifjúságról”, amely nagyrészt a saját, különböző prioritásait tükrözi. A Bizottság olyan programokat támogatott, amelyek elősegítették a tanulást és a képesítést, amely idővel növelné az európai gazdasági versenyképességet; míg a Tanács előmozdította az emberi jogokkal és a demokráciával kapcsolatos prioritásaihoz szorosan kapcsolódó témákkal kapcsolatos képzéseket.

Az 1990-es években azonban, és különösen az ezredforduló óta, ezek a különböző tevékenységi körök nemcsak fejlődtek, de egyre inkább átfedték és kölcsönhatásba léptek egymással. Új folyamatok és gyakorlatok jöttek létre, és az „ifjúságpolitika” fogalma – egy ágazatközi, integrált megközelítés a fiatalok igényeinek kezelésére és a fiatalok igényeinek kielégítésére – lassan biztosította az európai elképzelést. Ennek az eredménynek a konkrét megnyilvánulása az EU ifjúságpolitikáról szóló *Fehér Könyvében* és az Európa Tanács nemzeti ifjúsági politikájának nemzetközi felülvizsgálati programjában rejlik. Ezeket a politikai, kutatási és gyakorlati tevékenységek egyre kifinomultabb hálóját támogatta és mozdította előre, amint azt az EU *Fehér Könyv* folyamatának nyílt koordinációs módszere, az ifjúságpolitika területén létrehozott Európai Tudásközpont, az Európa Tanács által összehívott kutatási szemináriumok olyan témákban, mint a kultúra és a befogadás, valamint az EU *Fehér Könyvének* témái, és a képzések és gyakorlatok, például az ATTE és a Madzinga beszámoló is mutatják. Minden ilyen intézkedésnek és kezdeményezésnek kettős

célja van: az eredmények és „muníció” biztosítása az ifjúságpolitika iránti politikai elkötelezettség fenntartása érdekében, és a fiatalok integrációjának biztosítása a bővülő Európában – foglalkoztathatóságuk, részvételük, tolerancia és megértésük előmozdításával. Az Európai Unió és az Európa Tanács között az ifjúságpolitika terén jelenleg létrejött partnerségi megállapodások tükrözik a jelen napirendre vonatkozó elkötelezettség konvergenciáját, és ahol lehetséges, a célok eléréséhez szükséges szakértelem és erőforrások megosztását.

Claire Wallace és René Bendit

Az ifjúságpolitika európaivá válására irányuló tendencia¹

ez a cikk az Európai Unió ifjúságpolitikáinak különféle dimenziók szerinti besorolására törekszik: az ifjúsági szektor szervezete, az ifjúságpolitikák célcsoportjai, az ifjúság meghatározása és az ifjúságpolitika fő céljai szerint. A feladat egyik nehézsége az, hogy az ifjúságpolitikák nemcsak az országok között nagyon különbözőek, de az országokon belül is változatosak, számos országban decentralizáltak a regionális/helyi szint felé haladva, valamint az önkéntes szektorban. A tanulmány tovább vizsgálja az ifjúságpolitikák „európaivá válásának” aspektusait.

Sok európai országban az ifjúságpolitika a szociálpolitika viszonylag marginális területe, és az elképzelés, miszerint az ifjúság a szociálpolitika tárgya, alig elismert. Európai szinten azonban az ifjúsági kérdéseknek talán nagyobb jelentősége van az EU-n és az Európa Tanácson keresztül, mint sok (de nem az összes), nemzeti kontextusban. Egy ifjúsági egység létezik az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság alegységében, és az ifjúság a célzott kutatási keretprogramok számos felhívásának középpontjában állt, amely jelentős kutatásokhoz vezetett az elmúlt húsz évben (lásd az Európai Bizottság, 2009a). Ebben a tanulmányban ezt a paradoxont vizsgáljuk meg először az Európában, különböző nemzeti kontextusokban, kialakult ifjúsági politikák típusainak megvizsgálásával, majd az ifjúságpolitikai kezdeményezések áttekintésével európai szinten.

Mivel az ifjúságpolitikák általános elismertsége Európában alacsony szintű, egy feltáró leíró tipológiával kezdünk, amelyben az ifjúságpolitikákat különböző dimenziók szerint próbáljuk osztályozni, az európai régiók közötti hasonlóságokon és különbségeken keresztül. Még az ifjúságról szóló legfrissebb könyvek és az ifjúság témáját Európában lefedő kiadványok is inkább csak bizonyos országokra, vagy bizonyos ország-perspektívákból fakadó kérdésekre összpontosítanak (lásd például Bradley & van Hoof, 2005; Leccardi & Ruspini, 2006). Nincs igazi szintézis vagy megközelítés az ifjúságra és ifjúságpolitikára. Ennek egyik oka az, hogy az Európai Unió ifjúsági politikája rendkívül változatos, a különböző jóléti rendszerekbe, az ifjúságpolitikák különböző hagyományaiba és a fiatalok különböző fogalmaiba van beleágyazva. Továbbá gyakran nincs egységes nemzeti ifjúságpolitika, mivel ez az állami szabályozási terület gyakran átruházódik a helyi vagy regionális szintre, nagymértékben függve a nem kormányzati szektor tevékenységétől (különböző nem kormányzati szervezetek, ifjúsági szervezetek vagy egyházak, amelyek mindegyike saját szabállyal rendelkezik) vagy különböző minisztériumok között oszlik meg, amelyek maguk is különböző célcsoportokkal, fogalmakkal és fogalommeghatározásokkal rendelkeznek, amelyek nem feltétlenül állnak összhangban egymással.

Ebben Európa különböző szereplői és intézményei is részt vesznek. Ezért nem meglepő, hogy az ifjúságpolitikák mintáit ugyanúgy próbálják elemezni, mint a jóléti

1 Ezt a dokumentumot főként a jelen tanulmánykötet számára módosították. Egy korábbi változatot Wallace, C. & Bendit, R. (2009). Youth policies in Europe: Towards a classification of different tendencies in youth policies in the European Union. Perspectives on European Politics and Society, 10(3), 441-458 címen publikálták.

rendszerek (Bonoli, 1997; Esping-Andersen, 1990; Korpi és Palme, 1998), munkaerő-piaci politikák (Crompton, Gallie És Purcell, 1996; Gallie & Paugam, 2000) vagy a családpolitikák esetében (Hantrais & Letablier, 1996; Lewis, 1993; Pfau-Effinger, 2003). Elemzésünk az IARD² által végzett tanulmányon (Schizzerotto & Gasperoni, 2001) alapul, mely a 2001-es „Új lendület Európa fiataljai számára” címen jelent meg, a *Fehér* Könyvhöz való hozzájárulásként (Európai Bizottság, 2001a). Annak ellenére, hogy néhány tagállamra vonatkozóan nem álltak rendelkezésre részletes információk, elegendő anyag gyűlt össze, hogy lehetővé tegye a vázlatelemzést, amelyből tipológiákat lehetett kidolgozni. Ebben a tanulmányban az ifjúságpolitika különböző rendszereit, azok jellemzőit és elveit írjuk le, amelyek megkülönböztetik őket egymástól. A tanulmány végén megvitatjuk az ifjúságpolitikák európaivá válását és annak lehetséges hatásait.

Kutatási módszerek

A tanulmány összefoglalja az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatóságának 2000-es jelentését (Schizzerotto & Gasperoni, 2001), amely 18 ország, köztük a 15 EU-tagállam (Írország, Egyesült Királyság, Dánia, Svédország, Finnország, Németország, Luxemburg, Belgium, Hollandia, Franciaország, Spanyolország, Portugália, Ausztria, Görögország, Olaszország) és az Európai Gazdasági Térség országai (Liechtenstein, Izland, Norvégia) által készített jelentéseken alapul. A tagállami szakértőket arra kérték fel, hogy a koordinációs bizottság által felvetett kérdések alapján vegyék fontolóra az ifjúságpolitikák szervezési elveit. Maguk a jelentések az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság tulajdonát képezik, de az Összefoglaló és összehasonlító jelentést az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság honlapján közzétették. Bár jelen tanulmány ezeken a jelentéseken alapszik, az kizárólag csak a szerzők véleményét tükrözi, nem pedig a Bizottság, vagy más, a jelentések írásában részt vevő kollégákét.

Elismerjük, hogy számos probléma merül fel ezzel a módszerrel kapcsolatban. Ennyire sok országot alapul véve, néha nehéz a teljes képet látni a részletek sokaságában (bár ez az összehasonlító kutatás általános problémája). A jelentéseket a nemzetközi kapcsolattartók a szerzők által megfogalmazott kérdések vagy fejezetek alapján írták, amelyek bizonyos mértékig tükrözik az ebben a tanulmányban meghatározott szervezési elveket. A sablont a nemzeti jelentések szerzőivel közösen többször is felülvizsgálták. A nemzeti jelentések azonban még mindig jelentősen eltérőek voltak, mivel az írók értelmezésétől és az ifjúságpolitika „tényeitől” függtek. A jelentésírók és a jelentések összegyűjtői közötti folyamatos párbeszéd során egyes rendellenességekre megoldás született, ám a jelentések értelmezése így is 18 országot érintett, s ez komoly kihívást jelentett. Az eredményeket széles körben bemutatták, de eddig még tanulmányként nem jelentek meg. Az összehasonlító szakpolitikai elemzés megvalósításának problémája akut az európai kontextusban, és ez a projekt minden olyan problémával szembesült, amely a feltételezések és kultúrák összehasonlíthatóságával jár.

Ennek a problémának a kezelésére megkíséreljük a politikai rendszerek tipológiai létrehozását. Az ifjúságpolitikai rendszerek Európa-szerte történő osztályozása hasznos lehet az európai szakpolitikák és társadalmak összehasonlításához.

2 A tanulmányt – számos csapattaggal, köztük a mostani szerzőkkel az IARD kutatóintézet, Milánó, koordinálta.

A tipológiákat a nemzetközi összehasonlítás szempontjából hasznos heurisztikus eszköznek kell tekinteni, nem pedig merev besorolásnak. Inkább Max Weber ideális típusok koncepciójának szellemében látjuk őket. Míg egyes országok jól-, mások kevésbé illeszkednek a kategóriákba, úgy tekinthetünk rájuk, mint zavaros történelmi és kulturális fejleményeken alapuló csoportkategóriák sokaságára, melyek olyan intézményi eltérésekből származnak, mint a civil társadalom szerepe a fiatalok mozgálmaiban, a család, az oktatás és a munkaerő-piaci intézkedések jellege, valamint a jóléti állam fejlődése. A kifejlesztett tipológiák az alapul szolgáló feltételezésektől és osztályozásoktól függenek. Törekedtünk arra, hogy egyértelművé tegyük ezeket a feltételezéseket, mielőtt megmutatnánk, hogyan lehet őket felhasználni az ifjúságpolitikák osztályozásának létrehozására.

A jóléti államok tipológiájának megteremtése számos kihívást jelentett az Esping-Andersen „Jóléti kapitalizmus három világa” 1990-es eredeti kiadása óta (Esping-Andersen, 1990; Gelissen, 2002). Ezeknek az osztályozásoknak a változatai inkább a besorolásban használt szervezeti elveket tükrözik – így eltérő fókusz esetén eltérő besorolás jelenik meg. Néha az országok több kategóriába is beleesnek az osztályozásban, vagy nem illeszkednek megfelelően a tipológiába, ahogy ez megfigyelhető az ifjúságpolitikák esetében. Ezért fontos tisztázni azokat az elveket, amelyekre a tipológia épül. Néhány vita zajlik arról, hogy valóban három, vagy több „világ” létezik-e. Sokan azzal érveltek, hogy egy déli- vagy „latin perem” országcsoport, valamint egy kelet-európai csoport is megkülönböztethető (Ferrera, 1996), az ifjúságpolitika tekintetében (Jones, 2005). Azonban később még maga Esping-Andersen is elutasította az országok déli csoportjának ötletét (az országok keleti csoportja pedig még annál is heterogénebb) (Esping-Andersen, 1999). Amint azonban látni fogjuk, az ifjúságpolitikák tekintetében ezek a déli országok határozottan különálló csoportot alkotnak, mivel a fiatalok számára kialakított családi minták és orientációk megkülönböztető jellegűek.

Három általános osztályozási elvet különböztetünk meg.

- A beavatkozás filozófiái, beleértve az ifjúság domináns fogalmát, a beavatkozás céljait és a fiatalokkal kapcsolatos problémákat.
- Célcsoportok, ideértve az ifjúságpolitikák középpontjában álló korcsoportokat és a fiatalok alcsoportjait.
- Az ifjúsági szektor szervezése a szociálpolitika területén.

Először a különböző dimenziók leírásával kezdjük, majd tovább lépünk a tipológiák kialakítására, megfigyelve, hogy hogyan illeszkednek egymáshoz. A különböző tényezőket táblázatban foglaljuk össze (1. táblázat), amelyre az alábbi ifjúságpolitikai rendszerek leírását használjuk. Míg a fiatalok helyzete az egyes európai országok között változik (Bradley & van Hoof, 2005; Iacovou, 2002), a hangsúly az ifjúságpolitikára összpontosít, nem pedig hatásukra vagy eredetükre.

Beavatkozási elvek

Az ifjúságpolitikában a beavatkozások elvi megfontolásai fontosak, mert befolyásolják azok irányát. A beavatkozási filozófiák minden országban történelmileg a különböző jóléti kontextusokból, valamint az ifjúsági mozgalmak különböző hagyományaiából és az ifjúság különböző intézményi történeteiből alakultak ki (Wallace & Kovacheva, 1998). Az ifjúságpolitikát Európa különböző részein megkülönböztető tényező maga az ifjúság fogalma – a fiatalokra *problémaként* vagy *erőforrásként* te-

kintő gondolkodásmód. Azokban az országokban, ahol *problémaként* tekintenek a fiatalokra, olyan kérdésekre összpontosítanak, mint a munkanélküliség, a hajléktalanság, az AIDS, a kábítószerrel való visszaélés és az ifjúsági bűnözés megelőzése. Ez nyilvánvalóan így van például az Egyesült Királyságban és Írországbban, ahol az ifjúságpolitikát – nemzeti szinten – a társadalmi kirekesztéssel összefüggésében tárgyalják. Helyi szinten gyakran ad okot aggodalomra a bűnözés megelőzésének problematikája.

Azokban az országokban, ahol a fiatalokra *erőforrásként* tekintenek, az olyan ifjúságpolitikákra összpontosítanak, amelyek segítik a fiatalok – saját erőforrásként vagy a társadalom egészének erőforrásaként történő – fejlesztését. Így ezekben az országokban nagy hangsúlyt fektetnek az oktatásra, a képzésre és különösen a fiatalok részvételének ösztönzésére. Ezért ezekben az országokban fontos szerepet játszik a fiatalok felelősségvállalása. Ennek a megközelítésnek a legjobb példája az északi országokban látható, így például Dániában és Svédországban a fiatalokat emberi és társadalmi erőforrásnak tekintik, amely a fiatalokat széles körben, egész ifjúsági generációként határozza meg.

Sok ország azonban könnyen írható le e két kategóriával. Így találhatunk olyan országokat, amelyek az ifjúságot mind erőforrásként, mind pedig problémaként kezelő modellekből is merítenek. Azok az országok, ahol az ifjúságot erőforrás és probléma keverékének tekintik, Németország, Hollandia és Görögország. Ezekben az országokban az alapcélcsoport mind az ifjúság általánosságban, mind pedig a fiatalok meghatározott csoportjai, akik problémaként azonosíthatók (vagy problémái vannak). Németországban és Hollandiában mindkét modellt megtaláljuk, mert a „fiatalok” nagyon széles korcsoportot ölelnek fel. Ezért hajlamosak a gyerekeket (amelyek az ifjúsághoz tartoznak) védelmet igénylő csoportként kezelni, míg az idősebb fiatalokra nagyobb valószínűséggel erőforrásként tekinteni, mivel idősebbé válásukkal a fókusz – a foglalkoztatási szempontoktól egyre távolodva – a lakhatás és a jólét felé irányul.

Ezen a téren az ifjúságpolitika fő céljai további differenciáló tényezők. Az ifjúságpolitika egyik fő célja mind az északi, mind a dél-európai országokban az *ifjúsági autonómia* előmozdítása. Az északi országokban a fiatalok viszonylag függetlenek a családjuktól, hiszen hajlamosak otthonukat elhagyni és eléggé fiatalon önállóan élni, más európai régiókhoz képest (Iacovou, 2002). Őket ténylegesen „fizetik, hogy fiatalok legyenek”, melyhez a jóléti állam megad minden támogatást. A dél-európai országokban azonban az ifjúsági autonómiával kapcsolatos aggályok más okból származnak. Ezekben az országokban a fiatalok hosszú ideig függnek a családtól, és a legtöbb fiatal otthon él. Az ifjúságpolitikák egyik módszere (különösen Spanyolországban) az utóbbi években, mellyel próbálták ellensúlyozni a fiatalok családotól való hosszú függőségét, a munkaerő-piac egyes szegmenseinek rugalmasabbá tétele és támogatása volt, a fiatalok munkanélküliségének csökkentése érdekében – segítve ezzel a fiatalok munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedését. Spanyolországban és Portugáliában olyan intézkedések is megvalósultak, amelyek megfizethető lakhatást biztosítanak a szülői otthonot elhagyó fiataloknak. Ennélfogva nőtt a fiatalok autonómiájának mértéke, ám hogy ez a gyakorlatban mit jelent, teljesen relatív, mivel nagyban függ attól, hogy Európa melyik részén próbálunk lábra állni, és mi az amit ott fontosnak tartunk.

Az ifjúságpolitikákat összehasonlító elemzés fő célja a *politikai és társadalmi részvétel* vizsgálata volt. Ez jellemzően minden európai régió céljának mondható, ám az

ifjúság politikai részvétele tényleges mértéke rendkívül változó, az északi országok nagyon magas, valamint a déli és a keleti országok nagyon alacsony szintű részvétele között ingadozva. Az, hogy milyen mértékben alakultak ki például az ifjúsági tanácsok, s hogy kik vesznek részt benne, meglehetősen változó. Míg a fiatalok – aktív polgárként való – részvétele a társadalomban általános politikai cél, a civil társadalom és a politikai pártok, amelyeken keresztül aktívak lehetnek, igen változatosak, akár csak a részvételük mértéke (Kovacheva, 2002; Spannring Wallace és Haerpfer, 2001). Míg egyes országokban az ifjúsági szervezeteknek (pl. Németország és Ausztria) jól megalapozott hagyománya van, más országokban ilyen szervezetek alig léteznek (mint például a dél-európai országokban). Még azokban az országokban is, ahol léteznek, csak kisszámú fiatal a tagjuk, míg sokan inkább távol maradnak. Az ifjúsági részvétel azonban sokkal szélesebb körű lehet, mint egyszerűen a szervezetekhez való csatlakozás. Az életmódot és az új társadalmi mozgalmakat is érintheti, mint például az állati jogok, az ökológiai mozgalmak, a fogyasztói aktivizmus formái és így tovább. Ez egyre inkább elektronikus hálózatépítést és mobilizálást jelenthet. Ezért a társadalmi és politikai részvétel fogalmát ki kell terjeszteni az ifjúsági aktivizmus sokféleségére.

Az ifjúságpolitikák másik célja a fiatalok *integrálása* a felnőtt társadalomba. Bár ez általánosságban az ifjúságpolitikák céljának tekinthető, a társadalmi és politikai kontextus függvényében ismét különböző formákat ölthet. Németországban és Ausztriában ahol az ifjúságpolitikák jól megalapozottak, az integráció eszméje az ifjúság meglehetősen paternalista szerepét tükrözi, mely olyan polgároknak tekinti őket, akiket védeni és támogatni kell. A közelmúltban azonban a dél-európai országok ifjúságpolitikájának részét is képezi, ahol a fiatalok nagy száma kizárásra kerül a rendszeres munkaerő-piacról, és nem tudja otthonát elhagyni.

A fontosnak tartott *kérdések és problémák* sorában az egyes országok beavatkozási filozófiáit is megvizsgáltuk. Az északi országokban a legfőbb kérdés az ifjúság részvétele a társadalomban, és az aktív polgárok társadalmi erőforrássá alakítása. A legtöbb országban aggodalomra ad okot az ifjúsági fázis elhúzódása, amelyhez az oktatás és a képzés szintjének növekedése, a munkanélküliség, az oktatás változó finanszírozása, az otthon elhagyásának növekvő költségei, a családi átmenet elhalasztása stb. vezetett. Ugyanezek a tendenciák máshol is láthatóak, de az Egyesült Királyságban ez a tendencia ellentétes a sok szülő (különösen a munkásosztályok) elvárásaival, amelyek családi feszültségekhez és néha hajléktalansághoz is vezetnek (Jones & Rouse, 2002). Az északi országokban a családok, az oktatás és a foglalkoztatás támogatására irányuló politikák integrálása azt jelenti, hogy ez már nem a családokat sújtó probléma, hanem állami támogatással megoldható kérdés. A családközpontú európai országokban, mint például Németországban, Ausztriában, Hollandiában, de beleértve a mediterrán térségeket is, a fiatalok családjuktól kapott folyamatos támogatása a tőlük való függés fokozódásához is vezet, de ez több problémát jelent az otthonukat el hagyni nem tudó fiataloknak, mint az őket támogató családjuknak. Ezzel szemben a délen a társadalmi kirekesztés nem feltétlenül csak a munkanélküliségre összpontosított, de a hajléktalanság, a problémás átmenetek stb. gondokra is (Leccardi & Ruspini, 2006). Alternatív megoldásként az olyan országokban, mint például Hollandia, ahol a jelentés elkészítésének ideje alatt többé-kevésbé volt csak érzékelhető ifjúsági munkanélküliség, az alkalmi foglalkoztatás gyakran olyan eszköz, melyet a diákok a tanulmányaik finanszírozására használnak fel, nem pedig társadalmi kirekesztéshez vezető munkaerő-piaci gettó (Bradley & van Hoof,

2005). A munkanélküli fiatalok társadalmi kirekesztése, a magas munkanélküliséggel együtt, fennálló probléma olyan országokban, mint Románia és Bulgária, valamint az új tagállamok többségében. Ezért, bár a munkanélküliség, az otthon élés, a munkaerő-piacra való belépés, az etnikai kisebbségek ifjúságának társadalmi kirekesztése stb. kisebb vagy nagyobb mértékben hasonló problémát jelentenek minden európai országban, a problémák kiterjedtsége és a politikai döntéshozók körében ráfordított figyelem országonként változó.

Célcsoportok

Az ifjúsági beavatkozás célcsoportjai részben az ifjúság korcsoportként történő fogalommeghatározásából származnak. Ez jelentősen eltér a különböző országokban, de itt is megkülönböztethetünk bizonyos mintákat. Különbséget kell tennünk a korosztály szerinti célcsoportok, és a szakpolitikák célja szerint meghatározott célcsoportok között.

Mivel az ifjúság nem meghatározott kategória, hanem a társadalmi felépítés történelmi folyamatait tükrözi (Wallace & Kovacheva, 1998), a beavatkozást igénylő korcsoport eléggé változó. Attól függően, hogy milyen széles vagy szűk az a korosztály, melyen belül az ifjúságot meghatározzák, eltérőek az országok. Azok az országok, ahol ez korhatár nagymértékű, a születés és 25 vagy 30 éves kor közötti kort tekintik ifjúsági korszaknak, ilyen pl. Ausztria, Belgium, Németország és Finnország. A közepes kiterjedésű ifjúsági korszak, melynek hossza a korai általános iskolától 25 évig terjed, Írországon, Hollandiában és Luxemburgban elfogadott. Azok az országok pedig, ahol az ifjúsági korszak korlátozott, azaz 11 vagy 13 évtől 25 évig terjed, többek között Franciaország, Izland, Norvégia és az Egyesült Királyság. Az ifjúsági korszakot nagyon szűken megfogalmazó, azaz azt a középfokú oktatás és a 25 vagy 30 év közötti időszakra Dánia, Spanyolország, Görögország, Portugália és Svédország teszi. Láthatjuk tehát, hogy az ifjúság kezdetére és végére sokféle meghatározás létezik.

Az ifjúság széles és szűk koncepciójának egy másik dimenziója a korcsoporton belüli konkrét célcsoportok – azaz, hogy az ifjúságpolitikák célja az ifjúság általános csoportjára érvényes (azaz az egész ifjúsági generációra) vagy csak bizonyos csoportokon belül. Például az Egyesült Királyságban és Írországon gyakrabban a problémás csoportok, vagy hátrányos helyzetű fiatalok válnak a beavatkozás célpontjává, míg Németországban, Ausztriában és Franciaországban a beavatkozások az egész ifjúságot célozzák – bár lehetnek speciális programok a hátrányos helyzetű fiatalok számára is. A Görögországban, Portugáliában és Spanyolországban jelenleg alkalmazott korlátozott ifjúságpolitikai modellben általában a fiatalok meghatározott csoportjait célozzák meg, mivel azok már felismert sajátos problémákkal rendelkeznek.

Azokban az országokban, ahol az ifjúsági korszak behatárolása szűk, valószínűbb, az ifjúságpolitika egységesebb modellje. Azokban az országokban, ahol az ifjúsági korszak meghatározása szélesebb, szükségszerűen sokkal heterogénebb politikák léteznek, mivel azok különböző alcsoportokra vonatkoznak. Például az Egyesült Királyságban és Írországon a fiatalok viszonylag szűk korosztálya 13 vagy 15 évtől 25-ig terjed, amely a beavatkozás fő célpontjának tekinthető (az 1980-as évekig a fiatalokat tizenéves korukban tekintették külön korosztálynak, ezt később az ifjúság elhúzódása és a szociálpolitikák újbóli kalibrálásának szükségessége miatt hosszabbították meg). A beavatkozás legfőbb célpontjai azonban a hátrányos helyzetű fia-

talok, akik az ifjúság, mint társadalmi probléma kategória elemei. A közép-európai országokban az ifjúságot a születéstől számított 25, 27 vagy 30 éves korig terjedő csoportokként határozzák meg. Ez az oka annak, hogy az ifjúságpolitikákban a fiatalokkal szemben sokkal inkább paternalista, védő orientáció áll fenn. Az ifjúsági beavatkozás célpontjai közé a fiatalok és a gyermekek tartoznak ezekben a korosztályokban, de a hátrányos helyzetű fiatalok bizonyos csoportjaira is összpontosítanak, mint például az etnikai kisebbségek, a lányok és a munkanélküliek. Az ifjúság ilyen sokféle meghatározásával az ifjúságpolitikák szükségszerűen heterogénebbek. A dél-európai országokban az ifjúság fogalma alatt a 15–25, 28 vagy 30 év közötti fiatalokat értik, és az ifjúságpolitika a fiatalok speciális csoportjaira összpontosít, mint például a korai iskolaelhagyók vagy az iskolai végzettség nélküliek, a munkanélküliek, a hajléktalanok stb., nem pedig az egész ifjúsági generációra. Az ifjúságpolitika ennél fogva homogénebb.

Az ifjúságpolitikák célcsoportjai a fiatalok széles- vagy szűk körei is lehetnek, mely általában a már előzőleg megtárgyalt beavatkozási filozófiákkal és az ifjúságról kialakított domináns képpel kapcsolatos. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy sok helyen, az állam különböző adminisztratív részei, különböző módon határozzák meg az ifjúságot – nem feltétlenül következetesen minden országban. Ezért fordulhat elő, hogy pl. az Igazságügyi Minisztériumban egy olyan ifjúság-definíciót találunk, amely nem biztos, hogy egybeesik az oktatási definíciókkal. Ezek a különböző részlegek eltérő képet kaphatnak az ifjúságról – vannak, akik „védelemre szorulónak”, mások „népszerűsítésre szoruló” vagy akár potenciálisan veszélyes csoportnak tekintik őket. Ez az egyik általános probléma az ifjúságpolitikák általános keretrendszerének kidolgozásában, amire most kísérletet teszünk: mindig sok a kivétel, mivel az ifjúságpolitika a legtöbb országban nem koherens célkitűzések halmaza. A nemek és az etnikai kisebbségek ügyét ritkán érintik az ifjúságpolitikák. Sok országban az etnikai kisebbségeket „külföldieknek” tekintik, ezért nem a nemzeti ifjúságpolitika egyik aspektusaként kezelik. Lehetséges, hogy ez a hozzáállás fokozatosan újraértékelődik.

Az ifjúsági szektor (meg)szervezése

Számos különbség létezik az ifjúsági szektor szervezési módjában is. Néhány országban van dedikált ifjúsági minisztérium vagy igazgatóság, míg más országokban az ifjúságpolitikák döntéshozatalai számos minisztérium vagy ügynökség között oszlanak meg – szétszórva, különösebb felelősségvállalás nélkül. Néhány országban az ifjúságpolitikák decentralizáltak, míg másokban centralizáltabbak. Európa országai megkülönböztethetők attól függően, hogy *nagyobb* vagy *kisebb ifjúsági ágazattal* rendelkeznek. Azok az országok, ahol jelentős ifjúsági szektor áll fenn, ahol az ifjúságpolitika elsősorban egy jól meghatározott és jól szervezett intézményekből álló körre koncentrálódik: Ausztria, Luxemburg, Liechtenstein, Németország, Spanyolország, Görögország és Portugália. Ausztriában például Ifjúsági Minisztérium (számos más jóléti terület mellett, mint pl. az „Ifjúság és Nemzedékek” is, amelyek a családokat is magukban foglalják) tevékenykedik. Továbbá van egy ifjúsági kutatóintézet, amely az ifjúságkutatás kivitelezéséért és egy olyan könyvtár fenntartásáért felelős, és amely felkérhető arra, hogy jelentéseket készítsen, vagy észrevételeket fogalmazzon meg a kormány számára az ifjúsági kérdésekről és politikákról. Emellett van egy ernyőszervezet, amely az összes ifjúsági szervezetet összeköti, az ifjúsági szektor nagy része pedig decentralizált a különböző szövetségi régiókban. Ebben nem kü-

lönbözik Németországtól, amely azonban még kiterjedtebb és jobb forrású struktúrával rendelkezik, beleértve egy nagy létszámú kutatóval rendelkező és rendszeres felméréseket készítő ifjúságkutató intézményt is. Azok az országok, ahol inkább ki-sebb az ifjúsági szektor, az részben hagyományos ágazatokban kerül szétszórásra, mint az oktatás, a foglalkoztatás, a várostervezés stb. Ilyen többek között Hollandia, Belgium, Írország, Finnország, Svédország és Norvégia. Ez azt jelenti, hogy az ifjúsági kérdésekkel kapcsolatos felelősség a különböző minisztériumokat és szervezeteket terheli, bár lehet, hogy valamiféle transzverzális ifjúsági koordináció fennál. Azok az országok, ahol egyáltalán nincs speciális ifjúsági szektor, de ahol az ifjúságpolitikát más, koordinációs központ nélküli közigazgatási ágazatokba osztják szét, az Egyesült Királyság, Izland és Dánia.

Az ifjúságpolitika szervezésének egyéb tényezői az ifjúságpolitikáért felelős állami intézmények. Ismét több mintát különböztethetünk meg. Először is vannak olyan országok, ahol speciális ifjúsági minisztérium és ifjúsági igazgatóság (vagy hasonló igazgatási struktúra) működik: ez a csoport Németország, Ausztria, Luxemburg és Liechtenstein. Másodszor, vannak olyan országok, ahol az ifjúságpolitika egy minisztériumhoz van rendelve, és ahol az ifjúsági ügyeket egy ifjúsági igazgatóság kezeli. Ez a csoport Svédország, Írország, Portugália, Görögország, Spanyolország, Belgium, Finnország és Norvégia. Harmadszor, vannak országok ifjúsági igazgatósággal, de ahol az ifjúsági ügyekben a felelősség több minisztérium között oszlik meg. Csak a Hollandia tartozik ebbe a körbe. Negyedszer, vannak olyan országok, ahol az ifjúságpolitikát több minisztérium koordinálja, de nincs ifjúsági igazgatóság (vagy hasonló hatóság). Ez a helyzet Dániában. Végül, vannak olyan országok, ahol nincs ifjúsági igazgatóság, és amelyekben az ifjúságpolitika sem koordinálódik a különböző minisztériumok között. Ez a helyzet az Egyesült Királyságban és Izlandon áll fenn.

Ifjúságpolitikai rendszerek?

Az ifjúságpolitikai rendszereket az Esping-Andersen (1990) által meghatározott jóléti rendszerek szerint csoportosíthatjuk, de van néhány fontos különbség is. Itt átnevezzük és újra definiáljuk ezeket az ifjúságpolitikákkal kapcsolatos csoportokat. A végső eredményeket az 1. táblázat foglalja össze.

Univerzalista ifjúságpolitikai rendszer

Az északi országok egy univerzalista ifjúságpolitikai rendszer részét képezik, amely jogokat és előnyöket kínál minden fiatal számára, és ahol a fiatalokat ténylegesen állami támogatásban részesítik. Célja, hogy a fiatalok önállóan éljenek, ami illeszkedik az adott országok családi modelljeihez. Az ifjúságpolitika azonban viszonylag új jelenség, és főként az elmúlt 10–25 évben került bevezetésre, részben a növekvő ifjúsági munkanélküliségre adott válaszként. Ezeket az országokat az állam által irányított politika jellemzi, de a civil társadalom szervezetei is nagy szerepet játszanak. A szakpolitikák az ifjúság szűk korhatárba való besorolásán alapulnak, azaz a korai tizenévesek és a 25 éves kor közötti fiatalokon, de ebbe a csoportba beletartozik az ifjúságpolitika tárgyát képező fiatalok egész generációja. Ezekben az országokban a fiatalokat olyan erőforrásnak tekintik, amelyet az ifjúságpolitikák révén kell fejleszteni – mind saját maguk, mind a társadalom egésze számára. A fiatalok részvétele a társadalomban fontos tényezőnek tekinthető, és ezekben az országokban az ifjúsági részvétel már jelenleg is magas szinten van.

		BEAVATKOZÁSI FILOZÓFIÁK			CÉLCSOPORTOK		
Az ifjúság-politika modellje	Országok	Az ifjúságról kialakított domináns kép	Fő célok	Fő problémák	Megcélzott társadalmi csoportok	Célkorostályok	Ifjúsági csoport
Univerzalista modell	Dánia Finnország (Ízland) Norvégia Svédország	ifjúság, mint erőforrás	autonómia függetlenség fejlődés politikai részvétel	ifjúsági részvétel	az ifjúság teljes generációja	13/15 éves kortól 25 éves korig	kicsi, vagy nem létező ifjúsági csoport
Közösség alapú modell	Írország Egyesült Királyság	ifjúság, mint probléma	társadalmi problémák megelőzése, politikai részvétel	a fiatalok társadalmi kirekesztésének meghoszszabbdása, ifjúsági részvétel	hátrányos helyzetű ifjúság	általános iskolától 25 éves korig	kicsi vagy nem létező ifjúsági csoport
Védelmező modell	Ausztria Belgium (Franciaország) Németország Liechtenstein Luxemburg Hollandia	sebezhető ifjúság, ifjúság mint, erőforrás, ifjúság, mint probléma	beilleszkedés, társadalmi problémák megelőzése, politikai részvétel	ifjúsági részvétel, társadalmi kirekesztés	az ifjúság teljes generációja, hátrányos helyzetű ifjúság	0 éves kortól 25/30 éves korig	széles kiterjedésű ifjúsági csoport
Központosított modell (Mediterrán modell)	Görögország (Olaszország) Portugália Spanyolország	ifjúság, mint erőforrás, ifjúság, mint probléma	autonómia, függetlenség, beilleszkedés, politikai részvétel	a fiatalok társadalmi kirekesztésének meghoszszabbdása	speciális ifjúsági csoportok	15 éves kortól 25/30 éves korig	Széles kiterjedésű ifjúsági csoport

1. táblázat: Az ifjúságpolitika tipológiája

Közösség alapú ifjúságpolitikai rendszerek

Az Esping Andersen által meghatározott liberális/minimális jóléti államrendszereknek megfelelő országok azok, ahol az ifjúságpolitikákat elsősorban a civil társadalom (az egyház, az önkéntesek) irányítják, nem pedig közvetlenül az állam. A helyi önkormányzatokat és közösségeket domináns szereplőknek tekintik. Az ifjúsági korcsoport meghatározása meglehetősen szűk, a fiatalokra úgy tekintenek, mint az általános iskolát elhagyó, és a 25 éves kor között álló tizenéves korosztály. Ezekben az országokban az ifjúságpolitika nem terjed ki az ifjúság egészére, sokkal inkább az olyan fiatalokkal foglalkozik, akiket problémaként kezelnek. Ezért az ifjúságpolitikák fő célpontjai a fiatal jogsértők, a potenciális jogsértők, az etnikai kisebbségek, a hajléktalanok és így tovább. Az ifjúságpolitikák célja a problémakezelés.

Védelmeső modell

Az ifjúságpolitika védelmeső modelljei megfelelnek a jóléti állam korporatív – foglalkoztatás alapú modelljének. Az érintett országok Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, Liechtenstein, Luxemburg és Hollandia. Ezekben az országokban az ifjúságpolitikának és az ifjúsági intézményeknek komoly hagyományai vannak. Ennek eredményeképpen bevezették a jól megalapozott ifjúsági minisztériumokat vagy igazgatóságokat, és néhány országban van egy ifjúsági intézet is, amely az érintett minisztériumok számára végez kutatásokat. Védelmesőnek nevezik őket, mert céljuk a fiatalok –születésüktől kezdődő – előmozdítása és támogatása, így az ifjúságot, mint széles kiterjedésű korszakot határozták meg, beleértve a gyermekeket és a fiatal családokat is. Ezek az ifjúsági minisztériumok olyan területeket foglalnak magukban, mint az örökbefogadás és a felnevelés, a fiatalok gondozása, a szabadidő stb. Ezért sokkal szélesebb hatáskörökkel rendelkeznek, mint például a közösségi alapú rendszerek, ahol az ilyen szolgáltatásokat a jóléti állam máshogy látja el. A fiatalokat érintő állami politikáknak ezért inkább viszonylag paternalista nézetei vannak. A célcsoportok az adott korosztályon belüli fiatalok, és a cél az, hogy az ifjúságot általánosságban „támogassák”, valamint foglalkozzanak a problémás fiatalokkal. Ezekben az országokban az ifjúságpolitika lehet központosított és decentralizált – a szövetségi régiók által képviselve, akiknek saját ifjúsági igazgatóságuk lehet, gyakran különböző intézkedéseket és még a fiatalokra vonatkozó törvényeket is kidolgozva. A civil társadalom egyházak, jóléti intézmények, ifjúsági szövetségek, nem kormányzati szervezetek és más szervezetek formájában nagymértékben részt vesz az ifjúsági szolgáltatások biztosításában, bár ezek a szervezetek többé-kevésbé beépülnek az állami struktúrába, mint intézményesített jóléti eszközök, nem pedig, mint attól független szervek.

Központosított modell (Mediterrán modell)

Ezek közé tartoznak a dél-európai, a mediterrán vagy „latin perem” jóléti államai. Az érintett országok Görögország, Portugália, Spanyolország és Olaszország. A jóléti állam nem nyújt általános lefedettséget, és néha „al-intézményinek” tekintik, mivel a szociálpolitika kiterjedése jóval szűkebb, mint Észak-Európában (Gallie & Paugam, 2000). Ezekben az országokban (Spanyolország kivételével) az ifjúságpolitikák viszonylag új keletűek, gyakran az európai kezdeményezésekre adott válaszként kerültek bevezetésre, amelyeket később tárgyalunk majd. Ezekben az országokban a központi állam számos olyan kezdeményezéssel állt elő bizonyos területeken, amely korábban az egyház vagy a család felelőssége volt, tehát magánügy, nem pedig az állam felelőssége. A múltban és még nagyrészt a jelenben is a fiatalok családjukkal éltek, amíg házasságot nem kötöttek (a férfiak esetében ez később, a nők esetében korábban történt), majd új családot alapítottak. Hagyományosan az állam ebben nem vett részt, bár ez mostanában változik. A bevezetett ifjúsági fogalom – a fiatalok elég szűk életkori definiálása (15–25 vagy 30 év). A civil társadalom kis mértékben vesz részt az ifjúságpolitikában, és a civil társadalom meglehetősen alulfejlett a többi országhoz képest, mely a tekintélyelvű uralom éveinek öröksége, bár bizonyíték van arra, hogy ebben a tekintetben tapasztalható némi dinamikus növekedés. Általában alacsony az ifjúsági szervezetekben való részvétel, és az ifjúságpolitikák célpontjai a speciális ifjúsági csoportok. Az ifjúságpolitika általános célja ezen országokban azonban a fiatalok szervezeti kötődésének előmozdítása annak érdekében, hogy hozzájáruljon a civil társadalom fejlődéséhez. Az ifjúságpolitikák kései kialaku-

lása ezekben az országokban azonban azt is jelenti, hogy meglehetősen dinamikus változásokon mennek keresztül.

Az 1. táblázatban összefoglalt különböző trendek és politikák az ismert jóléti tipológiai rendszerekbe tartoznak, de a különböző elemeiket újra kell címkéznünk. Az univerzalista modell olyan politikára utal, amely elősegíti a fiatalok függetlenségét és autonómiáját, valamint a társadalomhoz való hozzájárulását, de csak egy viszonylag szűk csoportot érint. Izland zárójelben van, mivel nem illeszkedik bele pontosan ebbe a csoportba, és a csoporton belül is jelentős belső különbségek vannak. A közösség alapú modell megfelel az angolszász liberális jóléti államok politikájának, mely országokban az ifjúságot érintő ügyeket közösségi szinten kezelik, míg ezen államok az ifjúságra főként problémaként vagy potenciális problémaként tekintenek. Emlékeznünk kell arra, hogy e csoporton belül is jelentős különbségek vannak. A védelmező modell a kontinentális jóléti rendszerek politikájának felel meg, melyek rendszerint központi szinten ifjúsági minisztériumokkal rendelkező országok, az ifjúságpolitikák hosszú hagyományaival – azok, amelyek széles kiterjedésű korosztályt-, ezáltal a problémák széles körét ölelik fel. Bár Franciaországot rendszerint ebbe a csoportba sorolják, az nem igazán illeszkedik e körbe. Németországban és Ausztriában számos regionális különbség van a fiatalokat érintő jogszabályokban. Központosított modellnek nevezzük a dél-európai országok ifjúságpolitikáját, bár a hagyományos jóléti viták során felmerül, hogy nem alkotnak külön csoportot az általuk alkalmazott ifjúságpolitikák tekintetében. Sok esetben az ifjúságpolitikát az utóbbi időben vezették be az EU által történő ösztönzés eredményeként, mivel a fiatalokat hagyományosan a család részeként, nem pedig az állami politika tárgyaként határozták meg. Ahol bevezetésre kerültek a szakpolitikák, ezek központosítottak, és a fiatalok sajátos problémáira összpontosítanak.

Az ifjúságpolitikák e különböző formái és hagyományai az európai országok különböző történelmi hagyományaiból származnak. Az utóbbi időben azonban az ifjúságpolitikák egységesebb felfogásának lehetünk tanúi, részben az ifjúságpolitikák elmúlt évtizedekben bekövetkezett európai integrációja miatt. Most ezt a kérdést vitatjuk meg.

Az ifjúságpolitikák európaivá válása

Az 1990-es évek vége óta számos kezdeményezés kezdeményezte az ifjúságpolitikák európai kialakítását. Az Európai Bizottság és az Európa Tanács is foglalkozott az ifjúsági kérdésekkel, gyakran, ezzel párhuzamosan, programokat fejlesztettek (Williamson, 2007). Az Európai Bizottság 1988-ban az ifjúsági minisztériumokkal folytatott konzultációkat követően, egy európai ifjúsági politika megvalósíthatóságát vizsgáló jegyzőkönyvet tett közzé, olyan célokkal, mint a kreativitás és az önálló kezdeményezés, a mobilitás és a cserék, az ifjúsági munkások képzése, az információhoz való hozzáférés, ifjúsági fórumok és társulások létrehozása valamint kapcsolatok kialakítása a nemzetközi szervezetekkel. Ez képezte az Európai Parlamentnek szóló jelentés alapját. Az európai ifjúsági miniszterek 1991-ben egy konferencia keretén belül találkoztak, amely jóváhagyta az ifjúsággal kapcsolatos elsőbbségi intézkedéseket, amelyek később „ifjúságpolitika” néven váltak ismertté. Az európai ifjúságpolitikák azonban csak kiegészítő intézkedéseket jelenthettek a nemzeti ifjúságpolitika mellett, a szubszidiaritás elvét pedig az 1997-es Amszterdami Szerződés is megerősítette, amely az európai ifjúsági cselekvési programok jogalapját is biztosítja.

Ezek a kezdeményezések a XXII. Főigazgatóság (Oktatás és kultúra) által 1988-ban végrehajtott „Fiatalok Európáért” programban jöttek létre, melyet 1995-ben egy második fázis követett. A program célja a formális oktatáson kívüli csereprogramok és ifjúsági kezdeményezések megvalósítása, a formális oktatással foglalkozó Leonardo és a Socrates programokat kiegészítő harmadik oktatási pillérként. Az Fiatalok Európáért program célja, amelyet az Ifjúság program követett, az interkulturális tapasztalatok és az interkulturális kompetenciák (például a tolerancia, a saját hiedelmek és fogalmak perspektívájába való betekintés, a nyelvi készségek) előmozdítása volt, amelyek az európai polgárság és az identitásépítés szükséges feltételeinek tekinthetők. Lehetővé tették továbbá, hogy a tagállamok megosszák az ifjúsággal kapcsolatos információkat és tapasztalatokat. A programokat azonban a tagállamok kritizálták, amiért átfedésbe kerültek helyi programokkal, s ezáltal az Európai Bizottság túljeszkedett saját határain. A tagállami integritás kérdése ismétlődő problémává vált az európai fiatalok szükségleteinek kezelése terén szinte minden európai országban. Az európai ifjúságpolitikáról szóló *Fehér Könyv* „Új lendület Európa fiataljai számára” (Európai Bizottság, 2001a) – egy széles körű konzultációs folyamat révén – a tagállamok és a Bizottság közötti együttműködés kereteinek meghatározására irányult. A *Fehér Könyv* olyan területekre terjedt ki, mint a részvétel, az önkéntes szolgálat, az információk és a fiatalok jobb megértése – a nemzeti ifjúságpolitika valamennyi hagyományos területén, folytonosságot mutatva a korábbi európai szintű programokkal. Annak ellenére, hogy a múltban megpróbálták összehasonlítani az ifjúságpolitikákat (Chisholm & Bergeret, 1991), a fiatalokról szóló *Fehér Könyv* jelentette a legambiciózusabb kísérletet az ifjúságpolitika európai szintű kidolgozására. A Nyitott Koordinációs Módszer elveit követve egy sor igen homályosan körvonalazott cél vagy referenciaérték került megfogalmazásra, például „ifjúsági részvétel”, amelyre az országoknak válaszlépéseket kellett tenniük. A Nyitott Koordinációs Módszer (OMC) azt jelenti, hogy az EU-tagállamok jelentést készítenek a Bizottság által meghatározott célokról és cselekvési irányokról, míg az érintett ország feladata, hogy annak megoldására megfelelő politikával álljon elő.

A *Fehér Könyv* további célja volt, hogy ösztönözze az ágazatközi vagy transzverzális együttműködést, és az ifjúság tudatosságát más szociálpolitikai területeken. Figyelembe véve az ifjúságpolitika tagállamokon belüli széles körét, ez jelentős kihívást jelent. A *Fehér Könyv* kiterjedt hatásköre azonban azzal is járt, hogy elkerülhetetlenül sokan csalódtak benne, és a Nyitott Koordinációs Módszer pedig azt, hogy nagyon különböző módon valósítható meg.

Az EU-n belüli társadalmi és gazdasági stratégiák konszolidációja a *Lisszaboni Stratégiát* eredményezte, melyhez az *Európai Ifjúsági Paktum* kapcsolódott. Erről mind a 25 (abban az időben) tagállam megállapodott, a 2005-ös Lisszaboni Stratégia felidős értékelésének keretében. Válaszként szolgált – a fiatalok néhány országban továbbra is magas szintű munkanélkülisége elleni – szakmai, munkaerő-piaci integráció elősegítésére, az európai intézkedések koherenciájának erősítésére (azaz a szakmai képzés, oktatás, kutatás, mobilitás, kultúra, vállalkozói szellem stb.), és új intézkedések kidolgozására a szakmai fejlődés és a családi élet összeegyeztethetőségének javítása érdekében. Ennek köszönhetően a „termékenyebb”, a munkaerő-piacot és a foglalkoztatást jobban érintő, a Lisszaboni Stratégia prioritásait tükröző szociális politikák felé történő elmozdulás látható, különösen 2005 után.

2004-2007-ben az EU bővítése, 12 további ország bevonásával – amelyek többsége kelet-európai ország –, ismét megváltoztatta a helyzetet. Ezekben az országokban

a kommunista évekre jellemző erős beavatkozás formáit (Wallace és Kovacheva, 1998) váltotta fel az ifjúság viszonylagos elhanyagolása, noha egyes országok, mint például Szlovákia, továbbra is erős, állami irányítású ifjúságpolitikát folytattak. Az ilyen politikák céljai azonban megváltoztak. Utóbbiak inkább a fiatalok részvételére és a civil társadalom intézményeinek bevonására összpontosítottak. Ezidáig azt mondhatnánk, hogy az ifjúságpolitika fejleményei inkább „előrelépést” jelentenek, bár nem nevezhetők a „szociális dömping” valamely formájának (Deacon, 2000), másrészt az olyan – ifjúságpolitikákkal nem rendelkező – országok, mint például Görögország próbáltak jobban alkalmazkodni az európai normához. Ezért az ifjúságpolitikák bizonyos mértékű összehangolása az európai kezdeményezésekkel történt, jó példákon keresztül. Az Európai Bizottság kezdeményezései előtt, mint amilyen alapján a jelen kutatási projekt, és ezáltal ez a tanulmány is született, az európai ifjúságpolitikai rendszerek nem kerültek összehasonlításra, és semmilyen adat nem állt rendelkezésünkre. Ennek így önmagában volt némi hatása.

2010-ben a *Lisszaboni Stratégiát az Európa 2020* stratégia váltotta fel. Ez a stratégia, a folyamatban lévő gazdasági válság és a fiatalok munkanélkülisége miatt, új gazdasági célkitűzéseket fogalmazott meg, amelyek közül kettő a korai iskolaelhagyók arányának 10% alá csökkentése és felsőoktatásban való részvétel 40% fölé emelése volt. 9 kiemelt kezdeményezést is lefektetett, amelyek közül az egyik a „Fiatalok lendületben” volt, hogy elősegítse a mobilitást, és ösztönözzön a képzésben és az oktatásban való részvételre, valamint saját vállalkozás elindítására. Azonban a részvétel és az interkulturális párbeszéd területe továbbra is a szakpolitikai fókusz része maradt. Ez egyértelműen rávilágít arra, hogy az EU a gazdasági recesszió leküzdésének módjaként látja a fiatalok gazdasági és oktatási szerepvállalását. Arra törekszik, hogy az ifjúságpolitika az európai napirend középpontjába kerüljön.

Fontos megjegyezni, hogy az Európai Bizottságnak nincs felhatalmazása arra, hogy egy olyan európai ifjúsági politikát hozzon létre, amely a nemzeti politikák helyébe lépne – csak kiegészítheti azokat. Az ifjúságpolitika alapvetően nemzeti feladat. Más szerződéses alapjául szolgál az EK számára, hogy közvetlenül vagy közvetve beavatkozzon az olyan területeken, mint az európai polgárság, a diszkrimináció, az oktatás és a foglalkoztatás. A 21. század elejéig az európai szintű ifjúságpolitika inkább a mobilitást, az interkulturális cserét, az együttműködést, az állampolgárságot és az önkéntes munkát ösztönző intézkedésekre összpontosított. Azonban felmerültek szakpolitikai aggályok és kifogások is érték e megközelítést, mivel nem ezek voltak a legsürgetőbbek a fiatalok körében, akik közül sokan nehezen tudják biztosítani helyüket a munkaerő-piacon, elhagyni otthonukat vagy lakóhelyet találni maguknak (Williamson, 2007). Azonban – pontosan a homályos mivoltuk lehet az oka annak, hogy – az európai politika középpontjában állnak, s nem valószínű, hogy komoly összeütközésekbe kerülnének a nemzeti politikai prioritásokkal. Újabbban a fiatalok gazdasági integrációja felé fordultunk, bár meglehetősen szűkös politikai célokkal. Az Európa Tanács ugyanebben az időszakban, párhuzamosan kidolgozta az európai politikai kezdeményezéseket. Az Európa Tanács az országok szélesebb körét képviseli, bár kevesebb jogalkotási hatalommal és sokkal kevesebb erőforrással rendelkezik, mint az Európai Bizottság. Tevékenységének középpontjában a demokrácia, az emberi jogok, a szolidaritás és a tolerancia népszerűsítésének témái állnak. A Miniszterek Tanácsa 1998-as konferenciáján úgy döntött, hogy kifejleszt egy ifjúságpolitikát. Az Európa Tanács ezért két európai ifjúsági központot hozott létre – elsősorban Strasbourgan és később Budapesten – egy Ifjúsági Igazgatóságon belül. 1996

óta számos véleményt készített a tagországok ifjúságpolitikáiról annak érdekében, hogy megértsék a különböző országokban élő fiatalokkal kapcsolatos elveket, politikákat és gyakorlatokat (Williamson, 2002). A cél az volt, hogy az ifjúságpolitika szabványait hozzák létre, és figyelemmel kíséjék a különböző országok előrehaladását. Azonban eddig nem minden országot vizsgáltak meg (az Európa Tanács 47 tagállamból áll, szemben az EU 27 tagállamával, így az összes ország felülvizsgálata elhúzódó folyamat).

Az Európa Tanács és az Európai Bizottság az utóbbi években egyre inkább együttműködik az ifjúsággal kapcsolatos cselekvéseikben, bár még mindig képviselnek párhuzamos tevékenységeket. Figyelemmel kísérjük, hogy a politikai stratégiájuk valóban illeszkedik-e végül. A fiatalok cseréjének és a fiatalok részvételének előmozdítása, valamint a fiatalok etnikai kisebbségeivel (például a romák) foglalkozó aggályok a programjaik közös elemei voltak. Megkérdezhetjük, hogy az európai ifjúsági politikák miért nem összpontosítanak a fiatalok előtt álló fő problémákra, mint például az állandó munkahelyekhez vagy a lakhatáshoz való hozzáférés hiányára? Az egyik válasz az, hogy ezeket a kérdéseket az Európai Bizottság más ágai kezelik, és nem tartoznak az Európa Tanács hatáskörébe. Egy másik válasz lehet, hogy az Európai Bizottság és az Európa Tanács a bizonytalan, de pozitív hangzású eszmék, mint például a „részvétel” és a „kommunikáció” előmozdításával elkerülhetik a hatásköreiken való túllépést és a nemzeti politikákba való beavatkozást.

Következtetések

Az ifjúságpolitikai rendszerek általában olyan csoportokba tartoznak, amelyek hasonlóak, de nem pontosan ugyanazok a jóléti rendszerek, mint amelyeket már más-hol azonosítottak. A különböző ifjúságpolitikai rendszerek megkülönböztetésének kritériumai elsősorban az, amit mi beavatkozási filozófiának nevezünk, beleértve az ifjúságról kialakított képeket, a beavatkozás céljait és a megállapított főbb problémákat. Másodszor, ott vannak a fiatalok célcsoportjai, amelyek az ifjúság definíciójához kapcsolódnak, és amelyeknél a politikákat attól függően különböztethetjük meg, hogy azok az ifjúság fogalmát szűk vagy széles csoportokként értelmezik-e (mind a kor, mind a társadalmi csoportok tekintetében). Harmadszor, ott van maga az ifjúsági szektor, amely magában foglalhat egy ifjúsági minisztériumot is, lehetnek ifjúságért felelős transzverzális ügynökségei, de az is lehet, hogy egyáltalán nem rendelkezik az ifjúságért felelős különleges politikai intézményekkel.

Míg heurisztikusan hasznos az ifjúságpolitikák ugyanolyan osztályozása, mint a jóléti politikák más aspektusai esetében, szem előtt kell tartanunk, hogy ezek sok szempontból nem illeszkednek a jóléti állam más modelljeihez. Az ifjúságpolitikákat különösen nehéz besorolni, mert gyakran szétszóródnak a különböző intézmények és minisztériumok körében, amelyeknek önmagukban nincsenek következetes ifjúsági modelljei, és gyakran decentralizáltak regionális vagy helyi szinten. Még az egyes országcsoportokon belül is jelentős különbségeket tapasztalunk – például Dánia és más északi országok között, amelyekkel együtt osztályozták.

Az ifjúságpolitikák *európaivá válásával* nagyobb homogenitást találunk, különösen, mivel a déli- és keleti-országok megpróbálnak „felzárkózni” a fejlett országokhoz, mint például a közép-európai és az északi országok, ahol erős az ifjúságot segítő intézkedések hagyománya és az ifjúság – beavatkozás tárgyaként való – kezelése. Két fő trendet azonosíthatunk ebben a folyamatban: az európaivá válás és a transzver-

zális (merőlegesen haladó) irány. Az előbbi tendencia tükrözi a szociálpolitikák európaivá váló, általánosabb irányú elmozdulását, az információcsere, a jó gyakorlatok és az Európai Bizottság iránymutatásainak és referenciaértékeinek felhasználásával. A második tendencia megpróbálja közelebb hozni az ifjúságot érintő kezdeményezéseket és politikákat a különböző minisztériumok és szakpolitikai területek, valamint a kormányzati szintek között. Ugyanakkor a gazdasági válság okán, és az Európai Unió bővítésével párhuzamosan, nagyobb hangsúlyt fektetettek a gazdasági célokra, mint a szociális célokra, és az ifjúság – az oktatásban, a képzésben és a mobilitásban tanúsított fokozottabb részvétele révén – eszközként szolgál a gazdasági válság kezelésére. A költségvetés csökkentése miatt megkérdőjelezhetővé vált, hogy a keleti és déli országok mennyi ideig tudják majd fenntartani az újonnan bevezetett ifjúsági politikákat.

Európai szinten az ifjúságot az Európai Bizottság és az Európa Tanács számos politikai kezdeményezésében azonosította. Ezek jobbára a munkaerő-piaci beavatkozásoktól, vagy a szociálpolitika egyéb aspektusaitól távol maradva, inkább az olyan eszmékre összpontosítanak, mint például a fiatalok részvételének elősegítése, kommunikáció és megértés „puha” politikai eszközökkel, például a Nyitott Koordinációs Módszeren keresztül történő jelentések és a különböző konzultációs gyakorlatok segítségével. Bár nem sért semmilyen érdeket, mindez azt is jelenti egyúttal, hogy az európai ifjúságpolitika továbbra sem specifikus és meglehetősen eredménytelen. Azonban az ifjúságot az európai szakpolitika központi elemének tekintik, mivel a „Fiatalok lendületben” a legújabb *Európa 2020* stratégia kiemelt kezdeményezése. Nem beszéltünk túl sokat az új tagállamok szerepéről, sem arról, hogyan illeszkednek e besoroláshoz. Ennek oka, hogy nem tartoztak az eredeti projekthez, és nem rendelkezünk elegendő információval ahhoz, hogy rájuk is hivatkozassunk. Reméljük, hogy ezeket a hiányosságokat más kutatók és más jelentések és az Európa Tanács számos, az ifjúságpolitikákról országonként végzett vizsgálatai pótolják majd. Itt csak kísérletet tettünk az ifjúságpolitikák összehangolására a jóléti politikák általános területén.

Manuela du Bois-Reymond

Integrált átmeneti politikák az európai fiatal felnőttek számára: ellentmondások és megoldások¹

Bevezetés

Hozzászoktunk, hogy az ifjúságról és a fiatalokról nem csak nemzeti kategóriákban – például fiatal angolok, fiatal lengyelek –, hanem európai kontextusban is gondolkodunk. A „Új lendület Európa fiataljai számára” című *Fehér Könyv* (Európai Bizottság, 2001a) meghatározó dokumentum egy átfogó politikai keret kidolgozására, a jelenleg huszonné EU-tagállamban élő, 75 millió fiatal európai számára. Mára az oktatás és ifjúságpolitika integrációjának kulcsaként utalnak rá, a részvétel és a társadalmi befogadás égisze alatt. Az Európai Unió (EU) egyre növekvő aggodalma az, miként lehetne legkésőbb 2010-re Európát a világ legversenyképesebb, tudásalapú gazdaságává tenni, amint azt a 2000. évi Lisszaboni Csúcstalálkozón felvázolták (Európai Bizottság, 2001a). Az EU oktatási és ifjúsági programjainak új generációja (2007–2013-as időszakra) és az erősen hangsúlyozott elkötelezettség – mindent megtenni az „Ifjúsági paktumban” megfogalmazott lisszaboni cél megvalósítása érdekében – tanúsítják mindezt.

Ebben a fejezetben – az épp átmenetben lévő – fiatalok három konstellációját, valamint az ifjúságpolitikára és a jövőbeli kutatásra gyakorolt hatásaikat tárgyalom (du Bois-Reymond & Chisholm, 2006). Az első konstelláció a fiatalok tanulási környezeteire vonatkozik, amelyek – bár a különböző EU-tagállamokban eltérőek – ugyanakkor közös vonásokkal is rendelkeznek, amelyek közül a legjelentősebb az iskolából a munkahelyre történő átmenet eróziója. A nemzeti és európai szintű oktatáspolitikák előmozdítják a formális és a nem formális tanulás-oktatás megközelítéseinek új kombinációit, hogy új hidakat építsenek, és javítsák a régiókat az oktatási rendszerek és a munkaerő-piacok között. Kérdés, hogy sikerül-e ezeknek a politikáknak megkönnyíteni az ifjúság számára az iskolából a munkába történő átmenetet, és közelebb hozni őket a tudásalapú társadalomhoz.

A második konstelláció arra a tényre vonatkozik, hogy noha az EU-tagállamok között nagy különbségek vannak, néhány európai országban csak egységes őslakos népesség él. Általában véve a nyugat-európai társadalmak etnikailag sokszínűbbé váltak. Főként a mediterrán, afrikai és egyre inkább más, nem európai országokból vándorolnak be; de vannak, és különösen az utóbbi időben, bevándorlók az új EU-tag-

1 Ez a cikk eredetileg megjelent: du Bois-Reymond, M. (2009). Integrated Transition Policies for European Young Adults: Contradictions and Solutions. In: I. Schoon & R.K. Silbereisen (eds), *Transitions from School to Work. Globalisation, Individualisation, and Pattern of Diversity* (pp. 331-351). Cambridge: Cambridge University Press. © Cambridge University Press, 2009, engedéllyel megjelentetve.

országokból, beleértve Lengyelországot, Romániát, Bulgáriát és a Balti államokat. Az újonnan érkezőket nem mindig fogadják örömmel a lakosok; az új félelmek és az idegengyűlölet problémát jelentenek a különféle társadalmi csoportok között. Az oktatási és a munkaerő-piaci politikák, akár nemzeti, akár európai szinten, nincsenek teljesen felkészülve a feszültségek enyhítésére, valamint az új generációk tanulási és munkapotenciáljának megállapítására. Mit tehetnek a fogadó országok annak érdekében, hogy a fiatal bevándorlók otthon érezzék magukat, és lehetővé tegyék számukra a munkaerő-piacon és a társadalomban való részvételt?

A harmadik konstelláció olyan fiatal családokra vonatkozik, akiknek nemcsak a foglalkozási karrierre való átmenettel kell szembenéznük, hanem a többszörös átmeneti követelményekkel is: megfelelő lakhatás megtalálása, társas viszonyaik fenntartása a gyermeknevelés közben, képesítésük fejlesztése, hálózataik és társadalmi kapcsolataik frissítése, szomszédságuk megismerése, a fogyasztói társadalom kulturális lehetőségeiben való részvétel. Röviden: a fiatal pároknak és a szülőknek kielégítő módon kell kialakítaniuk a munka, a tanulás és a családi élet összeegyeztethetőségét, miközben növekvő bizonytalansággal kell számolniuk – jövőbeli karrierjük és életük kilátásai tekintetében. Az idősödő európai társadalmak tudatában voltak a torz népességpiramisok okozta problémáknak, és aktívabb politikákat kezdtek kidolgozni a fiatal szülők számára.

Ebben a fejezetben kibővíttem a különféle ifjúsági átmeneteken belüli és a közöttük lévő ellentmondások listáját, és hozzászólók a meglévő ifjúságpolitikákhoz. Befejezésül következtetéseket vonok le egy jobban integrált európai átmeneti politikáról.

Új tanulók a régi iskolákban

Először hadd fűzzek magyarázatot az *új* és a *régi* jelzőkhöz. Ebben a fejezetben az új, a fiatalok három különböző szempontjára vonatkozik. Először, a diákokra utal, mint az új csapattagokra, akik belépnek az oktatási rendszerbe és elhagyják azt. Másodszor az *új*, különféle országok eltérő kulturális háttérrel rendelkező diákjaira vonatkozik, akik osztálytermekben és más tanulási helyszíneken találkoznak. Végül az *új*, az új tanulókra utal, ami azt jelenti, hogy a mai gyermekek és fiatalok új formában használják a formális és az informális tanulási környezeteket, és új módon viszonyulnak a tanárokhoz és a pedagógusokhoz.

Ezzel szemben a *réginek* alapvetően csak egy jelentése van, bár bonyolult, és messzeszemenő következményekkel jár a hallgatók számára: az Európai Unió legtöbb tagállamának oktatási rendszerei felkészültek a tudásgazdaság és a civil társadalom kihívásainak való megfelelésre. Az oktatásban dolgozó szakemberek és kutatók, valamint a politikusok egyre növekvő hányada számára közismert, hogy a kortárs iskolák már nem eredményesen és megfelelően viszonyulnak a diákok társadalmi és kulturális világához. A szakadék egyre jobban tágul az oktatási rendszer és a „digitális generáció” diákjainak új csoportjai között – új tanulási követelményekkel és képességekkel.²

2 Az UNICEF legfrissebb 2007. évi jelentése az OECD országok huszonöt országának PISA-adataival számolta ki a tizenöt éves gyermekek oktatási eredményeit az olvasás, a matematika és a tudományos írástudás területén. Finnország rendelkezik a legjobb eredménnyel, ám sok európai ország átlag alatti, köztük olyan fejlett és gazdag EU-tagállamok, mint Németország, Ausztria és Dánia. A dél-európai országok különösen alacsony pontszámot mutatnak (azaz Spanyolország, Olaszország, Portugália és Görögország).

Az EU legtöbb országában az iskolák oly módon vannak felépítve, hogy az oktatási pályájuk során elfojtják a hallgatók tanulási vágyát.³ Ez nyilvánvalóan a jelentős számú diák – a főként viszonylag alacsony osztályzatot elérő – kínosan magas arányú lemorzsolódásában és alacsony képzettségi szintjében nyilvánul meg.⁴ Ugyanakkor sokkal szerencsésebb sorsú tanulók is unalmasnak és érdektelennek tartják az iskolát, különösen, ha saját érdekeikről és hobbijukról van szó, amelyek valószínűbb, hogy az iskolán kívül valósulnak meg (Diepstraten, du Bois-Reymond és Vinken, 2006). Végül, annak ellenére, hogy az európai iskolákat több mint harminc éve látogatják bevándorló diákok is, az oktatási rendszerek nem bizonyították, hogy képesek meggyőző modelleket kidolgozni ezen fiatalok beilleszkedésének biztosítására, új hazájuk oktatási és társadalmi rendszerébe (Gazdasági Szervezet Együttműködés és Fejlesztés, 2006).⁵

A nemzetközi teljesítményértékelés széles körű elterjedése miatt az oktatási rendszerek, amelyek a kiválósági skálák alsó végén helyezkednek el, reformokra kényszerülnek. A nyomás két oldalról erősödik: felülről az EU és az OECD; alulról pedig az egymás között versengő nemzetállamok. A megoldás arra törekszik, hogy gazdagítsa a formális és a nem formális oktatást, amelynek az egész életen át tartó tanuláshoz kell vezetnie, és amelyet ezért a fiatalok számára a legígéretesebb stratégiaként hirdetnek a munkaerő-piaci esélyeik fokozására, és a modern életpályák destandardizációjára való reagálásra. Különösen az OECD támogatja az oktatási célok összekapcsolását a tudásalapú gazdaság követelményeivel, és ösztönzi a teljesítményértékelést (Rizvi és Lingard, 2006). Noha az ideológiai felépítmény terjeszti az optimizmust, a központi szereplők (azaz az iskolaigazgatók és a tanárok) továbbra is tartózkodnak a messzemenő oktatási reformoktól. Ehelyett a régi iskola szelektív korszerűsítése történik, a befogadás és a kirekesztés új formáinak és dinamikájának beindításával.⁶

A mai neoliberális ideológia és politikák általában az egyes diákok (és szüleik) vállára helyezik az iskolai sikerekkel (vagy kudarcokkal) járó felelősséget, ezáltal mentesítve az iskolát azon társadalmi feladatától, amely alapján mindenki számára megfelelő és demokratikus oktatást kellene garantálnia.⁷ A kevés társadalmi és kulturális tőkével rendelkező hallgatók még mindig beleesnek abba a csapdába, melyet Willis (1977) harminc évvel ezelőtt leírt, azzal a különbséggel, hogy a munka megszerzésének feltétele, függetlenül attól, hogy az egyén iskolai teljesítménye milyen rossz volt, már nem érvényes a posztfordista társadalmakban.⁸

A meglévő oktatási rendszereknek megoldandó problémája, hogy miként lehet motiválni a mai fiatalokat oly módon, hogy *mindannyian* többet tanuljanak – és mindent szélesebb körben, mint a régi osztályteremben és a jelenlegi iskolarendszerben. A gyengén teljesítőket rossz jegyekkel büntetése, és a tanulási pályafutásukért való

3 Lásd Lave és Wenger (1991); Evans (2003) és The Handbook of Experiential Learning (Silberman, 2007).

4 Lásd: OECD (2005c) - C. fejezet, Az oktatáshoz való hozzáférés, részvétel és fejlődés.

5 Hollandiában az összes marokkói 17–23 évesek 70% -a fejezi be „oktatását” anélkül, hogy megfelelő kezdőképessítést szerezne (NRC Handelsblad, 2007. április 5.).

6 A tudástermelés változásairól, és annak a tantervekre gyakorolt hatásáról, szóló gondolkodás-serkentő cikkben Young Apple-t idézi a „konzervatív modernizáció” fogalmával, amely arra utal, hogy az innováció semmiképpen sem mindig progresszív (Young, 2008: 9).

7 Az Egyesült Királyság New Deal-politikájának szociális elemzői a „felelős polgárról” beszélnek (lásd Clarke, 2005).

felelősség saját vállukra helyezése, hosszú távon nem elégíti ki a tudásalapú társadalmak vagy a hallgatók igényeit. A tudásalapú társadalmaknak olyan diákokra van szükségük, akik fiatal életük korai szakaszában elsajátítanak egy olyan tanulási szokást, amely mélyen gyökerezik a személyiségükben, és egész életen át tart. Más szavakkal: a tanulásnak nem szabad megállnia egy bizonyos pillanatban, hogy azt követően munkarutinná alakuljon; egész életen át aktívan kell tartani. Mivel a mai munka és a magánszféra általában kevésbé különböznek egymástól, a tanulási készség nemcsak a munkára, hanem más élethelyzetekre is vonatkozik.

A rugalmasabb munkaerő iránti növekvő gazdasági igényt a társadalomtudósok – köztük többek között Sennett (1998) (Edwards, 2002) –, izgatottan figyelik, azon politikusokkal együtt, akik félnek a közös értékek elvesztésétől és annak gyökerestől való kiirtásától. Az egész életen át tartó tanulásról és a nem formális oktatásról szóló uniós viták bekerülnek a nemzeti reformprogramokba (Nicoli, 2006), s az oktatási rendszer következő három pontját célozzák meg:

- óvodai nevelés bővítése (Oktatás mindenkinek [EFA] Globális Megfigyelő Jelentés 2007; EURYDICE, 2004),
- nem formális elemek bevezetése a formális tantervekbe (az EK először terjesztett elő erőteljesen, 2001),
- a szakképzésben részt vevő diákok jobb felkészítése a munkaerő-piacra és a diákok arányának növelése a felsőoktatásban, lehetőleg a természettudományokban (Nemzetközi hallgatói értékelési program (PISA); Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, 2005a; 2005b).

Az EU elkötelezett amellett, hogy 2010-ig elérje a következő fő oktatási célokat:

- A korai iskola elhagyó fiatalok átlagos aránya nem haladhatja meg a 10% -ot.
- A huszonegy éves fiatalok legalább 85% -ának rendelkeznie kell középiskolai végzettséggel (EURYDICE, 2004: 13).

Az oktatáspszichológusok, valamint a gyakorlati szakemberek és a politikusok jelenlegi érvei a több és jobb óvodai nevelés iránt, a korábbi évekhez képest, sürgetőbbek voltak. Először is fennál az a megújult látásmód, miszerint a tanulási hátrányok, amelyek az iskolai pályafutás sikertelenségéhez, és az egymást követő átmeneti problémákhoz vezetnek, már az iskola elején kezdődnek, ezért azokat korán szükséges kezelni. Ez különösen igaz a bevándorló családok gyermekeire – a nyelvtudás fejlesztése során. Másodszor, növekvő nyomás figyelhető meg az édesanyák oldaláról is, a munkaerő-piaci igényekkel párhuzamosan, a házon kívüli gyermekgondozás megkönnyítése érdekében (lásd a későbbi értekezést). Annak ellenére, hogy az iskolát megelőző oktatás javítását célzó konkrét uniós politikák nem különböznek egymástól és nincs nagy befolyásuk – a kisgyermekek a családhoz tartoznak, és a családpolitikák kívül esnek a közvetlen EU-beavatkozás körén –, a korai gyermekgondozás biztonsági hálójának létrehozására irányuló néhány kezdeményezés már sok európai országban zajlik nemzeti szinten; azonban ezek a minőségi ellátás költségeit semmiképpen sem fedezik.

Ami a formális és a nem formális oktatás kapcsolatát illeti, az EU politikái egyértelműbbek, és elősegítik a kettő jobb integrációját, mivel a PISA-tanulmányok számos európai oktatási rendszerben súlyos hiányosságokat mutattak. A régi iskola megreformálására tett kísérleteknek sokféle változata van – a formális tantervek nem formális elemekkel való gazdagításával. Sikeres változataiban az új általános iskola az aktív közösségi élet része; nemcsak a diákok, hanem a szülők és a közösség többi tagja számára is nyitva állnak, ahol eszmecserékre és civil tevékenységekben

való részvételre nyílik lehetőség. Hollandia és más országok sikeresen fejlesztenek ilyen iskolákat (du Bois-Reymond, 2008a; Wetzel, 2006). Ez azonban nem fedheti el a megújítások strukturális hiányosságaira vonatkozó képet: a szegregált oktatási pályafutások és a kárba vesztett tehetségek problémái továbbra is fennállnak, annak ellenére, hogy a nem formális tanulási lehetőségek bekerültek a „rég iskolába”.

Az EU oktatási politikájának harmadik célpontja a szakképzés korszerűsítése, és a felsőoktatásban résztvevő hallgatók jobb eredményei. A megtett intézkedések leginkább az átmeneteikben lévő fiatalok problémáival foglalkoznak, s ez azért domináns mind a nemzeti, mind az EU napirendjén, mivel a fiatal életút ezen pontján mutatkozik meg, hogy ki az, aki képes és ki az, aki nem tud a végzettségéhez kapcsolódó munkát találni.⁹

A JOJÓ projekt¹⁰ megmutatta, hogy milyen körülmények között lehet motiválni és biztatni a fiatalokat, hogy a széttartó iskolai- és munkakarriert olyan irányvonalakká alakítsák, amely nagyobb önelégedettséget és lehetőségeket kínál a társadalmi beilleszkedésre. A projekt megmutatta, hogy az esélyek inkább a formális oktatáson kívül, és nem azon belül esnek; azaz az ifjúsági foglalkoztatás és a részvételen alapuló átképzési intézkedések által nyújtott, nem formális oktatás összefüggésében. Ugyanakkor a formális szakképzés alkalmazhat – és esetenként alkalmaz is – olyan módszereket, amelyek hagyományosan az ifjúságsegítésben és más, nem formális megközelítésekben gyökereznek, figyelembe véve a hallgatók igényeit és képességeit. Kísérleteket folytatnak a helyi közösségek partnerségeivel is, összehozva az oktatási intézményeket, a helyi vállalkozásokat, a nem kormányzati szervezeteket és más társadalmi szereplőket. Ezek ígéretes kezdeményezések, amelyek egybevágóak az EU céljaival és elvárásaival. A társadalomtudósok és az ifjúságkutatók ezzel szemben rámutatnak arra, hogy a nem formális oktatással is vissza lehet élni és ez egyre növekvő tendencia, és mindez akadályozza az önkéntes tanulás hatásait (Bekerman, 2006; Colley, 2003c; Davies, 2000; Field, 2000).

Az EK állásfoglalása¹¹ utal az *Oktatás és Képzés Korszerűsítéséről* szóló Tanácsi és Bizottsági közös jelentésre, amely hangsúlyozza az oktatási és képzési politikák társadalmi és gazdasági célkitűzései közötti egyensúly elérésének, és a különféle tanulási partnerségek kialakításának fontosságát, ideértve mind a formális, mind a nem formális szektorban résztvevőket. Ugyanezen állásfoglalás ugyanakkor világossá teszi, hogy a formális és a nem formális oktatás közötti kapcsolatnak kiegészítőnek kell lennie, és nem teljes integráltnak; az általános és a szakmai rendszerek külön maradnak, és a fiatalok személyes igényeivel és érdekeivel elsősorban a nem formális, nem pedig a formális szektorban kell foglalkozni. Helyi szinten vannak kísérletek az általános és a szakoktatás integrációjára, de nincs olyan általános uniós politika, amely elősegítené az oktatási rendszerek hibridizációját.

Az EU ügynökségeinek kötelezően ragaszkodniuk kell a szubszidiaritás elvéhez, ezért a teljesítményértékelésen és a „nyílt koordináció módszerén” kívül más eszközök nincsenek, hogy befolyásolják a tagállamok oktatási politikáit. Egyre növekvő tendencia figyelhető meg a hallgatói csoportok további szétválasztására és alkategóriákba sorolására, valamint az oktatási létesítmények részbeni privatizációjára.

⁹ Az ifjúsági munkanélküliség az EU-ban körülbelül 20%-ot tesz ki – rövid ingadozásokkal és az országok közötti jelentős különbségekkel.

¹⁰ Lásd Walther et al. (2006) és Walther (2009).

¹¹ 2006. július 20-i 2006 / C 168/01 Resolution. Lásd: 21. Fórum, Az ifjúságpolitikáról szóló európai folyóirat, 7-8. Szám, 11/2006, 165–169.

Összefoglalva: a szelektív korszerűsítés elsősorban azt jelenti, hogy az EU tagállamainak oktatási rendszerei reagálnak a gazdasági és más rendszerszintű nyomásokra és igényekre, nem az óvodai alapoktól a szakképzésig és a felsőoktatásig történő teljes megújítással. Inkább a kiválasztott problémák megoldására összpontosítanak, például a tantervek megújítására – meghatározott tantárgyi területeken – a formális tanulási struktúrához nem formális elemek hozzáadásával. Ez ellentmond a tudásalapú társadalmakban a tanulási tőke szélesebb körű kiaknázására irányuló szükségleteknek.¹² A javasolt, és részben végrehajtott, reformok egyike sem eredményez demokratikus oktatást *minden* gyermek és diák számára, ami ellentmond a civil társadalmak legitimációs alapjának.

A diákok – vagy ebben az esetben a tanár – szempontjai nem érvényesülnek a reformok során. Úgy tűnik, hogy a nem formális oktatás lehetőségei akkor merülnek fel, ha a diákok és a tanárok/képzők szerepe nem merev módon van rögzítve, hanem inkább lehetővé teszi a szituációs kereszteződéseket; ahol több tér jut a releváns tanulási tapasztalatoknak, oly módon, hogy a formális oktatás hátrányai – azaz a diák és a tanár túl kevés tartós motivációja – áthidalhatók legyenek.

Összességében az európai oktatási és szakképzési rendszerek korszerűsítésére tett erőfeszítések nem akadályozzák meg a fiatalok pályáinak szétválását, és többet lehet elérni, ha a reformokat alaposabban teszteljük.

A megalapozottak és a kívülállók

Amikor Norbert Elias és angol kollégája, John Scotson (1965) több mint negyven évvel ezelőtt megírták könyvüket a megalapozottakról és a kívülállókról, egy kis angol város világát írták le. Manapság a megalapozottak és a kívülállók mindenféle formában és kombinációban lakják az európai társadalmakat. Nemrégiben az EU oktatási és munkaügyi politikája a migráns háttérrel rendelkező fiatalokra összpontosította a figyelmét – jöllehet ez a figyelem minimális.¹³

Az EU ügynökségei ugyanakkor erőfeszítéseket tesznek a migránsok élethelyzetére vonatkozó adatok gyűjtésére a tagállamokban. Az adatokkal az elsődleges probléma – az összehasonlíthatóság és a relevancia hiánya. Az összehasonlíthatóság az egyenértékű adatkészletektől függ, amelyeket nem minden ország tud biztosítani. A relevancia az adatok kontextualizálásának képességétől függ, ami ellentétben áll az adatok számszerűsítésével. Ugyanakkor fennáll az a probléma is, hogy országonként kevés a válaszadó, ami megakadályozza a népesség alcsoportjainak átfogó elemzését. Noha az olyan közismert tanulmányok, mint az Eurobarometer, nem veszik figyelembe a bevándorlókat, és az Európai Szociális Felmérés (ESS) túl alacsony elemszámmal rendelkezik, létezik két összekapcsolt projekt releváns összehasonlítások készítéséhez: a Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontja (EUMC) és az Európai Rasszizmus és Idegengyűlölet Információs Hálózat (RAXEN). Összességében ezek a projektek megbízható adatokkal szolgálnak az EU és az egyes tagállamok rasszizmusáról, és a külföldiekkel szembeni nyílt fellépéseinek minden

12 Ez nem azt jelenti, hogy a tudásalapú társadalmaknak nincs szükségük az alacsony iskolai végzettségű személyzetre a monoton munkához. Azonban az embereket, akiknek egész életük során abban az ágazatban kell maradniuk, átmeneti vagy tartós kirekesztés veszélye fenyegeti, amire Gallie (2002) és mások rámutattak.

13 Az EU bevándorlási politikáját általánosságban a 2000. évi Lisszaboni Csúcstalálkozó aspektusában is kell látni, amikor az EU a következő évtized célkitűzéséül, a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává válást választotta.

típusáról. Mindkettő megfigyelőrendszerként működik, és példákkal, modellekkel szolgál a „bevált gyakorlatokról” (Siegert, 2006), valamint információkat nyújt különösen a fiatal bevándorlók élethelyzetéről.

Az 1970-es évekig az európai oktatási rendszerek nem voltak hajlandóak befogadni nagyszámú migráns gyermeket, a használt tanítási nyelvben felmerülő, különféle szintű nyelvi hiányosságaik miatt. Ezek a diákok – az alacsony oktatási végzettséggel rendelkezőkkel együtt – kezdték elfoglalni az oktatási rendszer legalacsonyabb rétegeit. Lényegében ez a minta továbbra is megmarad, a migráns hallgatók növekvő oktatási eredményei ellenére (EURYDICE, 2004; Skrobanek, 2006; Vedder, Horenczyk, Liebkind és Nickmans, 2006). A többség továbbra is úgy lép be a munkaerőpiacra, hogy nincs elegendő mértékű ismerete ahhoz, hogy versenyezessen a jobban képzett munkaerővel. Az EU-ban, nemcsak a fiatalok körében következetesen magasabb a munkanélküliségi ráta, mint az egész dolgozó népességnél, hanem a migránsok esetében is, ez a szám a nem migráns fiatalok kétszerese.

Egy, a bevándorló hallgatók eredményességéről és motivációjáról szóló OECD-tanulmány érdekes eredményeket tárt fel: míg egyes EU-országokban a második generációs bevándorló diákok jobban teljesítettek a szülői generációnál – ami várható – más EU-országokban, köztük Dániában és Németországban, a második generációs hallgatók rosszabbul teljesítettek, mint a szülői generáció (PISA, 2006; Kalami, 2000). Ha semmi más, akkor ez megmutatja, hogy milyen hatalmas mértékben sebezhetők az országok összehasonlításai; annyira sok változó van jelen, hogy szinte lehetetlen ellenőrizni azokat, a nagyszámú ország mellett.

Az EURYDICE tanulmány (2004), amely felsorolja azokat az oktatási intézkedéseket, amelyeket az egyes EU-tagállamok kiadtak és bevezettek – a bevándorló gyermekek iskolai rendszerbe történő integrálása érdekében –, megmutatja a sok, nemzeti szintű különbséget, és azt, hogy mennyire másképp kezelik őket. Ugyanakkor az EU kifejezett célja közös mutatók, törvények és intézkedések kidolgozása – az oktatási rendszerek, és integrációs politikáik egységesebbé és összehasonlíthatóbbá tétele érdekében.

Az integrációs politikák eddig nagyrészt kudarcot vallottak, gyakorlatilag minden olyan európai országban, amelynek hatalmas és eltérő számú bevándorlóval kell megbirkóznia. A 2003. évi PISA-adatok (PISA, 2006) becslése szerint a tizenöt éves első és második generációs bevándorló diákok¹⁴ 25 és 40% közötti aránya teljesített a matematikai készségekben a kitűzött 2. alapszint alatt, bár ugyanaz a tanulmány megállapította, hogy a bevándorló diákoknál erősebb a tanulási hajlandóság, és magasabb a motivációs szint, mint az „öslakos” diákok esetében. „Ennek a megállapításnak a konzisztenciája szembeötlő, mivel az országok között jelentős különbségek vannak” (PISA, 2006: 8).

A korábban csendes kívülállók kettős identitást fejlesztettek ki, amely egyidejűleg „bent” és „kint” is érzik magukat, és kezdik hangjukat hallatni a többségi társadalomnak. Emellett önmagukban sokkal differenciáltabb csoporttá váltak, beleértve az első és a második generáció gyermekeit és unokáit, a nacionalizált vagy még nem nacionalizált csoportokat, az új tagállamok (NMS) EU bevándorlóit, a háború területeiről menekülő menedékkérőket, és ismeretlen számú illegális fiataalt, családjával, vagy anélkül.

14 Az első generációs diákok, mint szüleik, az értékelt országon kívül születtek; a második generációs diákok az értékelt országban születtek, szüleik pedig egy másik országban születtek.

Mindezek a különféle csoportok, és csoportokon belüli különbségek veszélyeztetik az integrációt: új politikai konstellációk, új azonosítások, a fogadó társadalom új reakciói a migránsokkal szemben, a munkaerő-piacon bekövetkező változások miatt – ezek az erők befolyásolják a külön- vagy az együttélés szféráját. Például Hollandiában: hét éven belül, 1999 és 2006 között, a fiatal törökök és marokkóiak (tizennyolc és harminc év közötti) elidegenedésének érzése a holland társadalomban inkább növekedett, mint csökkent, annak ellenére, hogy ezek a fiatalok jobban beszélték a nyelvet és sokkal műveltebbek voltak, mint elődjük 1999-ben. Enzinger és Dourleijn (2008) Rotterdamban, a jelentős számú bevándorló lakosságú négy nagyváros egyikeben készült tanulmánya szerint „az integráció előre halad, míg a kulturális távolság növekszik”.¹⁵ A 1970-es évek multikulturális optimizmusának gondolata – hogy a bevándorlók integrációja lineárisan és a nyugati értékekhez és gyakorlatokhoz való alkalmazkodás irányába halad majd – túlságosan egyszerűnek bizonyult a kortárs komplex európai társadalmak számára. A társadalomtudomány irodalmának egyre növekvő kiterjedése új fogalmakat¹⁶ hozott létre a komplexitás leírására (Berry, Phinney, Sani, & Vedder, 2006; Kymlicka, 2007; Laden & Owen, 2007).

A fiatal bevándorlók új identitásokat keresnek, és sokuk a vallásban találja ezt meg. Az elidegenedés érzése fokozódik, amikor a bevándorló háttérrel rendelkező fiatalok súlyos megkülönböztetést tapasztalnak a munkaerő-piacon – ami sokszor elő is fordul, mint azt az UP2YOUTH projekt is mutatja (du Bois-Reymond, 2008a). Nemcsak az alacsonyan képzett fiatal bevándorlóknak nehezebb képzési programokat és munkahelyeket találni, a jól képzett bevándorlók szintén „eléri az üvegplafont” (Heath & Cheung, 2007). A korábban említett projektek, az EUMC és a RAXEN hangsúlyozzák az oktatás és a munkaerő-piaci tényezők általános jelentőségét a bevándorlók beilleszkedése szempontjából, de nem utalnak a fiatal bevándorlók konkrét szükségleteire, és összesített szinten nem tesznek különbséget a nemek között. Nem veszik figyelembe a társacsoportok és más társadalmi kapcsolatok rendkívül releváns összefüggéseit sem, amelyek elősegítik vagy akadályozzák a társadalmi integrációt. Nemrégiben az EU tanulmányt készített a hátrányos helyzetű fiatalokkal kapcsolatos politikai intézkedésekről (Regionális Innovációs és Társadalomkutatási Intézet, 2006). Tizenhárom országban¹⁷ írják le és értékelik ezen fiatalok oktatási, szakmai és egyéb átmeneti politikáit. Két jellegzetesség merült fel: (1) a legtöbb ország nem tesz különbséget kifejezetten a hátrányos helyzetű bennszülött és a hátrányos helyzetű migráns csoportok között; és (2) implicit következményként a bevándorlókat ezért a „hátrányos helyzetűek”¹⁸ széles kategóriájába sorolják. Röviden kijelenthető, hogy a nem migráns diákoknál felmerülő összes probléma megduplázódik a bevándorló diákok esetében, így megnehezedik a munkaerő-piacra való átmenetük. Az átmenet során nagyobb kockázatnak vannak kitéve, mint a nem bevándorlók, mert nemcsak az oktatási hátrányokkal kell megküzdeniük, hanem a potenciális munkáltatók – nyílt vagy rejtett – hátrányos megkülönböztetésével is. A problémát tovább

15 Idézte NRC Handelsblad-ban, 2008. április 6.

16 A legfontosabb a „többszörös identitás” fogalma – ami önmagában is kétes fogalom, mivel utalhat egynél több identitásra (pl. Holland és török), de részleges identitásokra is (pl. Holland a munkaerő-piacon és török a partnerkapcsolatban).

17 Ausztria, Bulgária, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Görögország, Lengyelország, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Szlovákia, Szlovénia

18 A „tehetséges hátrányos helyzetűek”, köztük a tehetséges kisebbségi diákok kutatása során figyelmet fordítanak a diákok olyan csoportjára, akik nem képviseltetik magukat a nemzetközi oktatási összehasonlító tanulmányokban, mivel azok általában hiányossági perspektívát alkalmaznak (Wert és Pennel, 2003).

súlyosbítják a szegregált környékek és lakáspiacok tendenciája, amikor a jólétben élő családok elhagyják a „színes” belső városnegyedeket, és jobb lakhatást és oktatást találnak másutt.

Az IRIS tanulmányban a hátrányos helyzetű fiatalokat célzó EU-politikák jó példáit írják le, az összes vizsgált országban. A politikák alapvetően három célpontra vonatkoznak: az óvodai nevelésre, a formális/nem formális oktatásra és a szakmai intézkedésekre, külön-külön hangsúlyozva mindegyiket. Az óvodai intézkedéseket csak szórványosan említik, miközben a legnagyobb hangsúlyt a hiányos iskolai pályákat kezelő megközelítésekre, a kiegészítő képzés és tanácsadás, továbbá egyéb nem formális tanulási lehetőségek révén a munkaerő-piacra való belépés megkönnyítésére, valamint egyéb, nem formális tanulási lehetőségekre helyezik, ideértve a munkahelyi tapasztalatokat is. Az IRIS-tanulmányban bemutatott legmeggyőzőbb példák azok, amelyek holisztikus pedagógiai és politikai megközelítést dolgoznak ki, keresztmetszeti politikai perspektívával.¹⁹ Vagyis az oktatási rendszereket, külső intézkedések révén, erősen támogatni kell, annak érdekében, hogy felfedjék a tanulási tőkét – az elvesztett vagy soha nem kiaknázott célokra; mivel mára már nyilvánvalóan nem képes ezzel egyedül megbirkózni.

A sokszínű és multikulturális európai társadalmak problémájának „megoldása” továbbra is a szelektív társadalmi befogadás és kirekesztés marad az iskolában és a munkaerő-piacon azáltal, hogy a fogadó országok egyes intézményei: az iskolák, a képzés- és munkaközpontok növelik a nyomást az eredménystandardoknak való megfeleltetéssel. Azok a fiatal bevándorlók, akik képesek kihasználni az intézményi és informális támogatási rendszereket, befogadásra kerülnek; azok, akik nem tudják, továbbra is ki lesznek zárva.

Új családok az öregedő társadalmakban

Mióta nyilvánvalóvá vált, hogy az európai társadalmak a reprodukciós szint alatt vannak, a fiatalokat nemcsak leleményes vagy problémás csoportnak tekintik a jövőbeli karrierjük és a munkaerő-piaci integráció szempontjából, hanem potenciális szülőknek is, akik hozzájárulnak a jobb népesség-egyensúlyhoz.²⁰ Az a tény, hogy az összes európai országban a születési arány csökken, és az elsőszülő életkor nő, strukturális és egyéni változásokra utal (Bradshaw és Hatland, 2006; Lutz, Richter, és Wilson, 2006). Noha nem kizárólagos, a fiatalok többségének, és különösen a fiatal nőknek – a hosszabb oktatási pályáknak köszönhetően – a szülőkké válása általában késik. A legtöbb fiatal európai nő a húszas évei második felében, egyre inkább harmincas éveik elején válik anyává. A fiatal nők oktatási tőkéjüket karrierjük építésébe szeretnék átalakítani, amely kifizetődik, mielőtt gyermeket vállalnának. A gyermekvállalás ablaka tehát szűkül. Az ígéretes karrier húsz és harmincöt éves kor között alakul ki, pontosan a tipikus gyermekvállalási években.

19 Az Egyesült Királyság Connexion Service egy ilyen holisztikus, összefogott politikai perspektíva, amely túllép az oktatás, az ifjúságsegítés és a munkaerő-piaci politikák tradicionális határain, és amelyet elvileg alkalmazni lehet a teljes 13–19 éves korosztályra az általános karrier, oktatás és képzési információk biztosítása érdekében, konkrétabb beavatkozással a leginkább veszélyeztetettek számára. Részvételi eleme is van, mivel a projektek bevonják a fiatalokat az adott intézkedés megtervezésébe és megvalósításába.

20 MacKellar (2006) arra a következtetésre jutott, hogy csak a jelentős bevándorlás lassíthatja a születési arány csökkenésének tendenciáját.

Azok a fiatal nők, akik gyermeket akarnak, fenyegető karrier-hátrányoktól, fizetési különbségektől és szigorú munkatervektől szenvedhetnek. Emellett szembe kell nézniük azokkal, az egymással szembenálló elvárásokkal is, hogy egyrészt teljes munkaidős anyák legyenek, másrészt pedig a munkakereslet következményei szerint teljes munkaidőben foglalkoztatottak legyenek (Casey & Alach, 2004; McKie & Cunningham-Burley, 2005). Ezek a nehézségek és dilemmák kevésbé súlyosak azoknak a fiatal férfiaknak és apáknak, akik még mindig kevesebbet járulnak hozzá a házimunkához és a gyermekgondozáshoz. Ugyanakkor nyomás alatt állnak, és napjainkban (és női partnereik ösztönzése alapján) gyakrabban vesznek részt háztartási feladatokban és gyermekgondozásban. Egyre növekszik az szakirodalom erről az „új apa” modellről, annak erősségeiről és korlátairól (O'Brien, 2006).

A „generációk közötti szerződés”, amely által a fiatalabb generációk elég nagyok ahhoz, hogy fedezzék az idősebb generációk költségeit, megszakadni látszik; az európai társadalmak gyorsabban öregednek, mint ahogy gyerekeket termelnének. Ugyanakkor a nemzetközi migráció *szelektív* növekedést vált ki Európában, bár eltérő hatásokkal jár az EU huszonhét tagállama és helyzete²¹ között, amelyek eltérő migráncsoportokkal és bevándorlási politikával rendelkeznek. A tudásalapú társadalmak jövőbeli kilátásaira ez a fejlődés messzemenő következményekkel jár. Amint azt korábban megtárgyaltuk, az oktatási politikák nem a migráns hallgatók tanulási potenciáljának feltárására irányulnak; a többségük alacsonyabb iskolai végzettséggel, és bizonytalan munkával találja magát szemben. A népesség ezen részének növekedése, alacsonyan képzett munkaerő növekedését jelentheti – melyre a demográfusok sokkal hamarabb rámutattak, mint arra az oktatáspolitikusok rájöttek.²²

A csökkenő termékenységi arány és az öregedő népesség demográfiai dinamikája aktív családpolitikát indított el sok európai országban.²³ Két, egymással összekapcsolt stratégia megvitatására kerül sor a születési arány csökkenési tendenciájának megfordítása érdekében: (1) segíteni több (fiatal) nőnek belépni a munkaerő-piacra és (2) több gyermekgondozási lehetőséget biztosítani a családon kívül, így egyeztetve a munkaerő-piaci igényeket az egyéni élettervekkel (Pfau-Effinger és Geissler, 2005). Noha az európai országok eltérőek a preferált családi munkamodellek és a napközi gondozási lehetőségek elérhetősége tekintetében, a legtöbb országban megoszlik a hiányos részmunkaidős foglalkoztatás és az államilag finanszírozott létesítmények problémája annak érdekében, hogy mind a fiatal anyák, mind a fiatal apák számára kielégítő módon kombinálható legyen a munka és a család. Ugyanakkor politikai-ideológiai váltás történik azokban az országokban, amelyekben nincs gyermekgondozási lehetőség, például Hollandiában, Németországban, Ausztriában és Olaszországban. A változás, az erősen tartott tradicionális anyasági ideológiáktól a liberálisabb hozzáállásig és politikákig terjed a dolgozó anyákkal szemben, és ez olyan politikához vezet, amely több lehetőséget és hosszabb szülői szabadságot biztosít.

21 Hollandia három legnagyobb városában a migráns fiatalok már többségben vannak. Három migráns háttérrel rendelkező gyermekből csaknem kettő született a nagyvárosokban (SCP, 2004), és ez a tendencia sok más országban is.

22 Heinsohn (2003) a háborúk és a különböző születési arányok összefüggését mutatja be az idősebb és fiatal kontinenseken, ez utóbbiak esetében meghaladja a születési arányt, és nem képes az összes fiatal férfit „beilleszteni” jövedelmező társadalmi helyzetbe, azzal a következménnyel, hogy hatalmas többlet fiatal férfi áll készen militáns erőszakos cselekményekre, életképes alternatívák hiányában.

23 Az egész Európára kiterjedő demográfiai változások 2005-től 2050-ig a 65-79 éves népesség 44%-os növekedéséhez vezetnek, míg a fiatalok aránya 25%-kal csökkenni fog ugyanebben az időszakban (idézte Rappenglück, 2006); lásd még Van Nimegen & Beets (2005).

A szülőségre való átmenet ezen demográfiai változók, a munkaerő-piaci logika, a nemzeti politikák, a kultúrák és ideológiák, valamint a fiatalok, különösen a nők élettervein belül zajlik. Egy nemrégiben, az EU megbízásából készített projekt ezzel a témával foglalkozott.²⁴ A szülői átmenetre összpontosítva figyelmet fordítottunk a modern fiatalok összetett átmeneti mintáira. A szülői tervezés során az állapotátmenetek egyidejűsége befolyásolja leginkább a fiatalok életét. A megélhetésért munkát kell folytatniuk, esetleg továbbra is felsőoktatásban tanulnak és/vagy további képezésre van szükségük – karrierjük előmozdításához, lakást keresnek az újonnan indulók számára hátrányos piacon, állandó partnert keresnek, és elkezdnek a családalapításon gondolkodni (vagy már meg is tették azt), és tapasztalatlanok ezekkel az új feladatokkal és kötelezettségekkel szemben. A fiatal szülőkké váló átmenet demonstrálja a posztmodern életút komplexitását.

A „Fiatal szülőség” projekt (du Bois-Reymond, 2008b) célja a fiatal szülők egyedi stratégiáinak és a gyermekgondozási politikáknak – hat országban történő – összehasonlítása, különféle jóléti államrendszereket reprezentálva.²⁵ A kezdeti eredmények azt mutatják, hogy a kutatási országok közötti jelentős különbségek ellenére, a szülőkké válás előtt álló fiatal európaiak hasonló nehézségekkel szembesülnek: egyik ország sem oldotta meg – a fiatal szülők megelégedésére – a munka és a magánélet egyensúlyát. Túl kevés a részmunkaidős foglalkoztatás ahhoz, hogy a fiatal férfiak „új apákká” válhassanak, ezáltal kiegyensúlyozva a nemek közötti egyenlőtlen feladatmegosztást. Ezenkívül túl kicsi a részmunkaidőben és a teljes munkaidőben végzett munka rugalmassága ahhoz, hogy az ütemtervről tárgyalásokat lehessen folytatni a munkáltatók, a fiatal szülők és a munkahelyi kollégák között.

A demográfiai hanyatlás vitában a *munka-magánélet egyensúly* fogalma, a nemek közötti munkaerő-piacok és a rugalmas munkaidő, a közegészségügy és a családon belüli tárgyalások a munkaterhelések igazságosabb elosztása olyan átfogó frázissá vált, amit a megvitatott konkrét szempontok szerint részekre kell bontani. A kifejezés alapvető gondolata azonban az az ötlet, hogy a késő-modern társadalmakban a korábbi nemek közötti megosztás – a nők felveszik az anya és a háziasszony szerepeket, míg a férfiak teljes munkaidős családfenntartók – nyomás alatt áll. A korábban szépen elkülönített életszférák – a munka, a család, a magánélet és a közélet – közötti határok elmosódnak (Jurczyk és Lange, 2007). Ez előnyt jelenthet a fiatal szülők számára (például otthon dolgozhat, önálló munkarendet kialakítva), de valószínűleg hátrányt is jelenthet (például amikor a munka rugalmasságát a munkáltató kieroszakolja, és a munka behatol a magánéletbe).²⁶

Számos európai országban sokszereplős harc zajlik a munka, az élet és a család közötti egyensúly megteremtése érdekében. A harcosok fiatal anyák és apák, akik a családbarátabb munkahelyi politikáért küzdenek, a munkáltatók, akik ezeket a kívánásokat teljesítik vagy sem, valamint a politikusok, akik megoldásokat keresnek a csökkenő népességnövekedésre.

24 UP2YOUTH. Ifjúság – a társadalmi változások szereplője. A szerződés száma: 028317 (2006-2008). A projekt három összekapcsolt témával foglalkozik: részvétel, etnikai kisebbségi fiatalok és fiatal szülőség. Összesen tizenöt EU ország vett részt. Az EGRIS csoport ((European Group for Integrated Social Research) irányítja, amely az átmeneti kutatásokra szakosodott (lásd Walther, 2009; du Bois-Reymond & Chrisholm, 2006).

25 Egyesült Királyság, Bulgária, Hollandia, Németország, Olaszország, Szlovénia, (du Bois-Reymond, 2008b).

26 Lásd az EU „Átmenetek” projektjét a munka és a család határáról (Lewis & Smithson, 2006).

Új átmeneti politikák a fiatal európaiak számára

Ha az átmeneti politikák fényében tekintünk az oktatás/munkaerő-piac, a bevándorló fiatalok és a fiatal szülői helyzet hármass konstellációjára, akkor azt tapasztaljuk, hogy sem európai, sem nemzeti szinten nincs koherens politika e konstellációk összekapcsolására. Ugyanakkor egyre inkább felismerik annak szükségességét, hogy ezügyben tenni kéne valamit, amint ez az Ifjúsági Paktum és az EU legújabb dokumentumai szándékában nyilvánvalóvá válik. A 2001. évi *Fehér Könyv* óta az ifjúságot nem problémaként, hanem erőforrásként határozzák meg, és az európai kezdeményezések ezt folyamatosan megerősítik.

Az EGRIS UP2YOUTH projekt pontosan ebből – az ifjúság, mint erőforrás és a fiatalok, mint szereplők fogalmából – indul ki. A struktúra és az ügynökség közötti kapcsolat az ifjúságkutatás középpontjában áll: Milyen esélyek és akadályok vannak a fiatalok számára, ha életútjukat a posztindusztriális társadalmakban alakítják ki? Mit jelent a „részvétel” – az EU dokumentumainak és retorikájának kulcsszereplője – az átmenetekben? A kortárs európai társadalmak mindegyike feszültséget vált ki a neoliberális munkaerő-piacok és a jóléti politikák között, s igyekeznek enyhíteni ezt a feszültséget a népesség, különösen a fiatalok aktiválása révén. A fiatalokat nemcsak felelős és tehetséges munkavállalókként azonosítják, akiknek megfelelő neonormális életútja van, hanem polgároknak is, akiknek az életében és a társadalom egészében jelentést kell adni az aktív állampolgárságnak. Felmerül a kérdés, hogy az átmenetben lévő fiataloknak van-e elegendő erejük és erőforrásuk mindehhez. Itt lép színre az átmeneti politika; ezt a cselekvési lehetőség alapján kell megítélni, melyet a fiataloknak szolgáltat, vagy tőlük visszatart.

A fejezet első részét azzal fejeztem be, hogy az európai oktatási rendszerek szelektíven, nem pedig alaposan korszerűsödnek. Alig találunk meggyőző új tanterveket, amelyek szisztematikusan ötvözik a formális, a nem formális és az informális tanulást annak érdekében, hogy a lehető leghamarabb a – kihasználatlan vagy alulhasznosított – tanulási tőkét felfedjék. Nem úgy tűnik, hogy az ilyen integráció szándékos, az egész életen át tartó tanulással kapcsolatos aktív retorika ellenére sem. Az EU ifjúsági programjait a formális és az informális oktatók felhasználhatják – és fel is kellene használniuk – a nem formális tanulás modelljeinek továbbfejlesztésére, amelyeket szintén be lehet vezetni a formális oktatásba. Ez különösen előnyös lenne a bevándorló és a nem migráns fiatalok integrációja vonatkozásában²⁷ Kevés információ áll rendelkezésre az informálisan megszerzett ismeretek és a különféle csoportok integrációjával kapcsolatos programok a hosszú távú hatásairól és a többletértékről (Thomas & Chang, 2006). Kihasználatlanok az európai integrált ifjúságpolitika lehetőségei, valamint a kutatások eredményei.

A fejezet második témája – a bevándorló ifjúság – az európai szintű adatok hiányával, és a bevándorlókat befogadó társadalmakba való teljes integrációjuk elősegítését szolgáló, koherens politika hiányával foglalkozott. Az EK azonban nyilvánvalóan elkezdett a problémára összpontosítani. A fejezet a kívülállók és a bennfentesek közötti feszültségek növekedésének veszélyét is érintette. Kifejezetten hiányoznak az olyan oktatási és ifjúsági politikák, melyek célja helyek és helyzetek létrehozása a különböző származású és kultúrájú fiatalok számára, hogy találkozzanak és időt töltsenek el együtt. A részvétel és az állampolgárság fogalmát, amely annyira kiemelkedik az európai diskurzusokban (Lister, Middleton, & Smith, 2002), továbbra

²⁷ Sem a nemzeti, sem az EU által finanszírozott ifjúsági projekteket nem látogatják a migráns fiatalok a teljes lakosság százalékos arányával arányosan.

is át kell alakítani konkrét rendelkezésekbe és politikákba, a társadalmi kirekesztés fenyegetésének ellensúlyozása, és a társadalmi befogadás előmozdítása érdekében. Végül megvittattuk a fiatal szülők új feladatait és kötelezettségeit, amelyek új munka-, élet- és családi egyensúlyt igényelnek. Elmagyaráztuk, hogy mennyire sürgetik, nemzeti és uniós szinten is, az új egyensúly kialakítását, valamint, hogy hány különféle – és néha ellentmondásos – szereplő és cselekvés vesz részt az egyensúly megvalósításában.

Két erős koncepció veszi át a vezető szerepet, az integrált átmeneti politikák szempontjából releváns, nemzeti és európai diskurzusokban: az átmeneti munkaerő-piacok és azok „rugalmassága” (van Lieshout Wilthagen, 2003), valamint a munka és a magánélet egyensúlya (Flagan, 2003). Az átmeneti munkaerő-piacok és a rugalmasság mögött meghúzódó ötlet a munkaerő-piacok nagyobb átjárhatósága, hogy lehetővé tegyék a fizetett munkavégzés kombinációját más hasznos tevékenységekkel, például az önkéntesség és a szülői munka. Ily módon különféle jövedelemforrások kombinálódnak – például a munkabérek és az állami juttatások. Az átmeneti munkaerőpiacok azt jelentik, hogy a fiatalok jogilag érvényesíthető jogosultságokkal rendelkeznek arra, hogy igényeik szerint választhassanak a különböző lehetőségek közül; a költségvetési (fiskális) ösztönzőknek inkább a foglalkoztatást kell ösztönöznük, mint az államilag finanszírozott munkanélküliséget. Ezen alapelvek alkalmazásával különféle átmenetek válnak lehetővé, és a fiatalok élethelyzetüktől függően válhatnak közöttük. Ez magában foglalja a részmunkaidős és a teljes munkaidős foglalkoztatás közötti átmenetet, amely megkönnyítené a munkáltató kívánságait vagy igényeit a további képesítések megszerzéséhez; a családalapítás döntését a munka ideiglenes leállítása mellett; valamint a bérek és az önfoglalkoztatás közötti átmeneteket. Ebben az értelemben az átmeneti munkaerő-piacok erősítik a részvételt és az állampolgárságot, és hajlamosak a fiatalok különböző átmeneti státuszainak integrálására.

Az átmeneti munkaerő-piachoz kapcsolódik a rugalmas biztonság (angolul: flexicurity) fogalma, amely alapvető jövedelmet biztosít az átmenetben lévő fiatalok számára, akik szembesülnek a rugalmas munkahelyek bizonytalanságaival és akikről megtagadják az állandó szerződést (Stauber, Kovacheva & van Lieshout, 2003). Ez a szakpolitikai koncepció – amivel többek között Hollandia kísérletezett – nagy potenciállal rendelkezik a különféle átmeneti konstellációk integrálására. A rugalmas biztonság az átmeneti munkaerő-piacokkal kombinálva csökkenti az akadályokat az oktatás, a szakképzés és a munka között; megkönnyíti a migráns fiatalok munkaerő-piaci belépését, az alternatív útvonalak lehetővé tétele révén; és megoldás lenne azoknak a fiatal szülőknek, akik munkájukat a változó családi igényekhez akarják igazítani.

A munka és a magánélet közötti egyensúly politikája hasonló megoldásokra törekszik. A család és a nemek közötti kapcsolatokkal közvetlenül foglalkoznak, különös tekintettel a női munka és a női gyermekgondozás kapcsolataira, a férfi munka és a férfi gyermekgondozáshoz viszonyítva. A munka és a magánélet közötti egyensúly politikájának azonban nemcsak a gyermekgondozási feladatok és a munkakövetelmények közötti összefüggést és feszültséget kell hangsúlyoznia; a fiatal szülők más életterületeivel is foglalkozniuk kell, például a megfelelő és megfizethető lakhatás, valamint a rugalmasabb gyermekgondozási lehetőségek iránti igényekkel. Ami erőteljesen hiányzik az az, hogy hogyan működik a munka és a magánélet közötti egyensúly politikája a fiatal migráns szülők számára, akik gyakran nem nyugati kul-

turális normákat tartanak be, és ennek megfelelő értékeket vallanak, s elsősorban az alacsonyabb munkaerő-piaci szegmensekben helyezkednek el, kevésbé biztonságos munkaszerződésekkel.

Összességében úgy tűnik, hogy az EK-nak és a társult intézményeknek reflektív hozzáállást kell kialakítaniuk egy életképes európai társadalmi modell létrehozásához (Giddens, Diamond & Liddle, 2006), és intézkedéseiket tudatosabban kell kialakítaniuk az integráció és a részvétel szempontjából, különösen ott, ahol az átmenetben lévő fiatalok is érintettek.

Helen Colley

A társadalmi bevonást célzó európai szakpolitikák: folytonosság, változás és kihívás¹

Bevezetés

Csakúgy, mint az Ifjúságkutatási Partnerség szeminárium résztvevői és jelen tanulmánykötet fejezeteinek szerzői, számos ifjúságkutató és gyakorlati szakember tett erőfeszítést – az európai és nemzeti szakpolitikák által meghatározott keretek között – a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem támogatására. Azért dolgoznak, hogy előmozdítsák a *reálpolitikát*, amelyről Howard Williamson a 2. fejezetben beszél. De ahogy Williamson is rámutat, a mélyebb elméleti megértés (akár magától értetődően, akár hallgatólagosan) alapvetően a politika és a gyakorlat formálását szolgálja. A társadalmi befogadásról alkotott véleményünk formálja a hozzá kapcsolódó cselekvéseinket. Ezzel párhuzamosan szükség van olyan kutatásra, amely a fiatalok társadalmi befogadására vonatkozó szakpolitikák kritikus elemzését foglalja magába, pontosabban megkérdőjelezi az azokat alátámasztó feltételezéseket. Ha a társadalmi kirekesztés olyan problémának tekinthető, amelyben a fiatalok csapdába esnek, gondoskodnunk kell arról, hogy a társadalmi befogadási politikák ne váljanak másfajta problémák forrásává, amelyben ötleteink és megvalósításuk is csapdába kerülhetnek. El kell szakadnunk a hagyományos gondolkodási sémáktól a politikában is, és ehhez meg kell értenünk azt, ahogyan a probléma keletkezett.

Az Ifjúságkutatási Partnerség korábbi munkája (Lentin, 2004; Colley, 2005) azt mutatja, hogy ehhez történelmi perspektíva szükséges. Ez alatt nem csak azt értjük, hogy figyelembe kell veyük az idő múlását ezeknél a szakpolitikáknál, de azt is, hogy ellenállunk az olyan történelmi áttekintéseknek, amelyek megfosztanak a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális kontextusuktól, valamint azok fejlődésének összetettségétől és ellentmondásaitól. Ez egy kétirányú folyamat. Számos érdekelt fél az európai politikára támaszkodik, és természetesen a szubszidiaritás elve a tagállamok közötti megállapodást hangsúlyozza. Vannak azonban aggályok, hogy nem minden érintett fél hangja hallható, illetve nem minden fél vesz részt a politika megalkotásában. Ha az európai szintű politika megalkotása megtörtént, az nemzeti és helyi szinten fejt ki a hatását, különösen a finanszírozási mechanizmusok és ellenőrzött célok révén (Brine, 2003).

1 *A tanulmány eredetileg megjelent: Colley, H. (2007). European policies on social inclusion and youth: continuity, change and challenge. In: H. Colley, P. Boetzelen, B. Hoskins & T. Parveva (eds), Social inclusion for young people: breaking down the barriers (pp. 71-84). Strasbourg: Council of Europe Publishing. A szerző és az eredeti kiadó engedélyével újrapontatva: © Európa Tanács.

Ez a fejezet azokat a kérdéseket tárgyalja, amelyeket gyakran magától értetődőnek tartunk, amikor gyakorlatainkat a társadalmi befogadás politikájának problémáival szembesítjük. Azokat a kutatásokat vizsgálja, amelyek megpróbálták kicsomagolni ezt a kérdést, és a konstrukcióit átláthatóvá akarjuk tenni kritikus elemzések segítségével, amelyek a társadalmi igazságosság kérdéseit emelik ki. Remélem, hogy ezek a kritikák segítenek a hátrányos helyzetű fiatalokkal dolgozóknak azáltal, hogy rámutatnak az európai politika jelenlegi korlátaira és lehetőségeire. Írásom elkerülhetetlenül csak röviden képes összefoglalni néhány fontos kutatási területet, de remélem, hogy az olvasókat konkrétabb kutatási területek és aggodalmak, vonatkozó tanulságok irányába tereli. A mi feladatunk az lenne, hogy saját gyakorlatunk szerint „szakadjunk el a hagyományos gondolkodási sémáktól”, amikor a fiatalok társadalmi kirekesztett pozícióba való bejutásának tapasztalatát vizsgáljuk. Kezdjük tehát azszal, hogy részletesen megvizsgáljuk azokat a politikákat, amelyek az európai szintén először központi kérdésként kezelték a társadalmi befogadást.

Korai szakpolitikák: a társadalmi és gazdasági stratégiák közötti kapcsolat

Ruth Levitas (1996) áttekintést adott a társadalmi beilleszkedést célzó korai szakpolitikákról, amelyre itt lényegesen támaszkodni fogok. A két *Fehér Könyvet* – egyet a gazdaságról, egyet pedig a szociálpolitikáról – 1993-ban és 1994-ben tették közzé. Ezek, az európai kormányok számára a társadalmi kirekesztés kulcsfontosságú útjelzőként szolgálhatnak. Az „Európai szociálpolitika – az Európai Unió előremutató útja” (Európai Bizottság, 1994) a növekvő szociális válságra hívta fel a figyelmet:

A nagyobb társadalmi csoportok marginalizációja kihívást jelent az Unió társadalmi kohéziója számára... Jelenleg az Unióban több mint 52 millió ember él a szegénységi küszöb alatt, a társadalmi kirekesztés endémiás jelenség... Az Unió egyes tagállamainak, valamint az Unió egészének társadalmi kohézióját fenyegeti (Európai Bizottság, 1994: 36-37).

Ezzel párhuzamosan az említett aggályokat elválaszthatatlanul a gazdasági válság veszélyével kötötte össze:

Ez nem csak a társadalmi igazságosság kérdése; az Unió egyszerűen nem engedheti meg magának, hogy elveszítse a marginalizált csoportok hozzájárulását a társadalom egészéhez... az Uniónak biztosítania kell, hogy a legsebezhetőbbek ... ne legyenek kizárva az integrált Európa gazdasági erejéből származó előnyökből (Európai Bizottság, 1994: 37).

Ennek a kettős fenyegetésnek a magyarázatát olyan függő tényezőkben azonosították, melyek az 1973-as olajválságtól az utolsó 1991-es recesszióig tartottak, és amelyben az új technológiák kulcsszerepet játszottak.

Nyilvánvaló, hogy a mai gazdasági és társadalmi viszonyok bizonyos csoportokat kizárnak a lehetőségek köréből... a társadalmi kirekesztés a gazdaságainkat és társadalmainkat érintő szerkezeti változásokból ered (Európai Bizottság, 1994: 36-37).

Ennek megfelelően a javasolt válasz kettős, a „versenyképesség” és a „társadalmi fejlődés”, az „érme két oldalaként”, harmóniában mutatkozott meg (Európai Bizottság, 1994: 4):

A folyamatos társadalmi fejlődés csak a gazdasági jólétre és ennek következtében az európai gazdaság versenyképességére építhető... Míg a jólét megteremtése elengedhetetlen a társadalmi fejlődéshez, a társadalmi környezet is alapvető tényező a gazdasági növekedés meghatározásában. Az előrehaladás nem egyszerűen a gazdaságok versenyképességén alapul, hanem az egész európai társadalom közös hatékonyságán (Európai Bizottság, 1994: 4-5).

A politikai megoldások túlnyomó súlya egyértelmű volt. Az első megállapított alapelv a „Társadalmi és gazdasági integráció: a foglalkoztatás a kulcs” (Európai Bizottság, 1994: 4). Elsődlegesen a jóléti támogatások rendszerén kellett változtatni a foglalkoztatottak nemzedékénél, így a Fehér Könyv első teljes fejezete a „Foglalkoztatás: a legfontosabb prioritás” címet kapta.

Annak érdekében, hogy az Unió összeegyeztesse a magas szociális normákat a világgpiacokon való versenyképességgel, elsőbbséget kell biztosítani az új munkahelyek megteremtésének, lehetővé téve mindenki számára, hogy integrálódjon a gazdaságba és a társadalomba (Európai Bizottság, 1994: 4).

A Fehér Könyv a szociálpolitikáról a gazdasági versenyképesség és a társadalmi beilleszkedés megvalósításában észlelt kockázatokat, mivel a termelékenység és a hatékonyság növelése a munkahelyteremtés helyett munkahelyvesztést eredményezhet. Ennek ellenére a stratégia kulcsfontosságú alapja a munkaerő-piac kínálati oldalára irányuló humántőke fejlesztése volt:

Valamennyi tagállam kifejezte elkötelezettségét az oktatási és képzési rendszerek minőségének javítása érdekében, hogy jobban megfeleljen a hosszú távú versenyképesség kihívásainak, és biztosítsa a magasan képzett és alkalmazkodó munkaerő kínálatát. A versenyképes gazdaság sarokköve a képzett és jól motivált munkaerő. Ez létfontosságú, mivel az egyéneknek a jövőben gyakrabban kell megváltoztatniuk a karrierjüket vagy a munkahelyüket (Európai Bizottság, 1994: 15).

A Fehér Könyv itt tért ki a fiatalokra. Bár a fiatalokat nem a társadalom legkiszolgáltatottabb csoportjai közé sorolták, a dokumentum kimondta, hogy „az iskolai képzésből lemorzsolódók elkerülhetetlenül a tartós munkanélküliek kemény magját alkotják” (Európai Bizottság, 1994: 15). A prioritások ezért a szakképzés és a gyakornoki képzés kiterjesztésére és javítására összpontosítottak, valamint egyéb olyan intézkedésekre, mint például az írástudatlanság felszámolása, a szakmai tanácsadás, a felsőoktatás, az üzleti partnerségek kezelése, valamint a fiatalok figyelmének felhívása az idegen nyelv, a vállalkozói és technológiai ismeretek fontosságára.

A szociálpolitikai stratégiák ezért nagyban hozzájárultak a „Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatás” című Fehér Könyvhöz (Európai Bizottság, 1993). A probléma és a megoldások társadalmi és gazdasági szempontjai itt is elválaszthatatlanok voltak. Az európai jövőbeni jólét biztosításának központi célja:

... A társadalom által kitűzött célok új szintézisének (munka – a társadalmi integráció tényezőjeként, esélyegyenlőség) és a gazdaság követelményeinek feltárása (versenyképesség és munkahelyteremtés) (Európai Bizottság, 1993: 3).

Ezt a célt azonban veszélyeztette a globalizáció hatása, különösen az USA és Japán közötti fokozott verseny. A „tudásalapú gazdaság” és az informatikai technológiák megjelenése olyan kihívások, amelyeket az európai vállalkozásoknak meg kell ragadniuk a növekedés és a foglalkoztatás bővítése érdekében. Itt, még egyértelműbben, mint a szociálpolitikáról szóló Fehér Könyvben, a fiatalok készségeinek hiánya volt az, amelyet a társadalmi kirekesztés elsődleges okának tekintettek:

... túl sok fiatal hagyja el az iskolát az alapvető alapképzés nélkül... ez az oktatás kudarca... a marginalizáció, a gazdasági és társadalmi kirekesztés különösen fontos és egyre elterjedtebb tényezője. A Közösségben a fiatalok 25-30%-a, kudarc áldozatai, hiszen anélkül hagyják el az oktatási rendszert, hogy a munkahelyi életbe való beilleszkedés formáit elsajátították volna (Európai Bizottság, 1993: 118).

Ezt kettős társadalmi és gazdasági problémaként kellett kezelni, a szakképzettség szintjének emelésével:

Az alapvető ismeretek, amelyek nélkülözhetetlenek a társadalomba és a munka világába való integrációhoz, magukban foglalják az alapvető (nyelvi, tudományos és egyéb ismeretek), valamint a technológiai és társadalmi jellegű készségek elsajátítását, azaz a komplex fejlesztés és cselekvés képességét és különösen a technológiai környezetet, amelyet elsősorban az információs technológiák fontossága jellemez... Az emberek karrierje a készségek fokozatos kiterjesztése alapján alakul ki (Európai Bizottság, 1993: 120).

A Youthstart Kezdeményezés (ld. későbbiekben) központi szerepet játszott ebben a politikában, további oktatást, képzést, munkatapasztalatot vagy önkéntes tevékenységet garantálva minden 18 év alatti fiatal számára Európában. Milyen értelemben változott a politika ebben az időszakban, és mi az, ami állandó?

A társadalmi befogadás és az ifjúságpolitika mai helyzete: folytonosság és változás

Amennyiben az 1993-as és 1994-es *Fehér Könyvek* aggodalmait a gazdasági versenyképességgel és a társadalmi kohézióval kapcsolatban erősen megalapozottak voltak, úgy a legfrissebb európai politikai dokumentumok ezekről a kérdésekről leginkább vészjóslóak. 2000-ben, az Európai Tanács új stratégiájának elfogadásával Lisszabonban, az ET optimistán várt az „európai reneszánszra”, amelyben Európa „a világ többi részének gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődésének irányadójává válhat” (Európai Bizottság, 2005a: 4). A gazdasági környezetben bekövetkezett „eltolódás” fényében a Lisszaboni Stratégia célja, hogy az Európai Uniót „a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb tudásalapú gazdaságává tegye, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahellyel és nagyobb társadalmi kohézióval” (Európai Parlament, 2000: 11).

Mindazonáltal Nicole Fontaine, az Európai Unió elnöke 2000-ben komoly aggodalmát fejezte ki a Lisszaboni Stratégia eredeti elindításáról szóló beszédében. Azt állította, hogy az európaiakat:

... megbotránkoztatja az akadálytalan kapitalizmus, amelynek célja a tagállamok szociális és adójogszabályai közötti különbségek kegyetlen kiaknázása, és az állandó profithajhászás a dolgozó férfiak és nők rovására, közvetlen és traumás hatással van az életükre – közösségekként, és egyénekként egyaránt (Fontaine, 2000: 5).

Továbbá, nagyon más magyarázatot adott a társadalmi kirekesztés egyes okairól:

A szabályozatlan összeolvadások, amelyek pusztán a domináns kapitalista elveken alapulnak, pusztító hatást gyakorolnak az Unió társadalmi kohéziójára. Az Európai Uniónak ez a felfogása elfogadhatatlan azoknak a férfiaknak és nőknek, akik egy reggel arra ébrednek, hogy a munkájukért felelős vállalat tulajdo-

nosa megváltozott, ezáltal munkáltatóik kegyeinek, azok gazdasági, stratégiai lehetőségeinek vannak kiszolgáltatva. Ez, az érintetteknek, a családjaiknak és egész régiójuknak az életére traumatikus hatású, és valljuk be, embertelen (Fontaine, 2000: 7).

Ez a piac, mint a társadalmi beilleszkedés elősegítését gátló erő rendkívül nyers elutasítása. E felfogás a kapitalizmust jelöli meg, mint a társadalmi kirekesztés alapvető okát és komoly kihívást jelent azok számára, akik az emberi tőke fejlesztésére koncentrálnak, mely kulcsfontosságú mind a gazdasági-, mind pedig szociálpolitikában. 2005-ig azonban a stratégia újraindult a félúton elért haladással kapcsolatos mély aggodalmak miatt:

Ma úgy látjuk, hogy a haladás legfeljebb vegyesnek volt mondható... egyszerűen nem volt elegendő sem európai, sem nemzeti szinten. Ez nemcsak a nehéz gazdasági feltételek kérdése... hanem a hiányzó koordinációból és néha ellentmondásos prioritásokból is következik... Fogy az idő, nincs helye az önelégültségnek (Európai Bizottság, 2005a: 4-5).

A válasz a foglalkoztatási stratégiákról, mint a gazdasági és társadalmi problémák kezelésére szolgáló eszközökről megerősítésként szolgált a fentiekben tárgyalt *Fehér Könyvek*be foglalt prioritásokra:

... a megújult növekedés elengedhetetlen a jóléthez, visszaállíthatja a teljes foglalkoztatottságot, és a társadalmi igazságosság és minden lehetőség alapja... Dinamikus gazdaságra van szükségünk, hogy a szélesebb társadalmi és környezeti ambícióinkat tápláljuk. Ezért a megújult Lisszaboni Stratégia a növekedésre és a foglalkoztatásra összpontosít... (Európai Bizottság, 2005a: 5).

A növekedés és a munkahelyek a következő nagy európai projekt (Európai Bizottság, 2005a: 13).

Jelentős mértékű folytonosság áll fenn a közlemény és az 1993–1994-es *Fehér Könyvek* között, az élet társadalmi és gazdasági szféráinak feltételezett egységében, valamint a gazdasági válaszokat a szociális problémák megoldásaként prioritást élvező stratégiákban. Ennek megfelelően a javaslatok továbbra is erőteljesen a „jobb oktatás és készségek révén a humántőkébe való befektetésre” összpontosítanak (Európai Bizottság, 2005a: 10), és ez a fiatalok szempontjából kulcsfontosságú, ám továbbra is aggodalomra ad okot, különösen a magas lemorzsolódási arányok miatt.

A közelmúltban zajló szakpolitikai folyamatok és változások közül három különösen fontos a fiatalok társadalmi befogadásával kapcsolatban. Először is, a Lisszaboni Stratégia maga is sokkal nagyobb hangsúlyt fektet a „tudásalapú gazdaság” szerepére, mint az előző *Fehér Könyvek*. Fontossága elsősorban nem a vállalkozás technológiai megkönnyítésében merül ki, hanem a társadalmi befogadás alapvető fontosságú elemeiben, nemcsak „több”, hanem „jobb” munkahelyek biztosítása által (Európai Bizottság, 2005a: 26ff.). Ez, széles körben elterjedt és domináns diskurzusra támaszkodik a feldolgozóipar visszaesése óta a munka világában bekövetkezett változásokról. Ebben az új foratókönyvben a tudásalapú szolgáltatási szektor magasan képzett és magasabb fizetésű munkahelyeket ígér, amelyek vonzóak és társadalmilag befogadóak, mert kreatívak és ösztönzőek. Izgalmas és optimista fogalmakat használ, az „európai kalandot” kedvezőként jelölve meg a régi termelési formákhoz viszonyítva:

Az olyan fejlett gazdaságokban, mint az EU, a tudás, azaz a K + F [kutatás és fejlesztés], az innováció és az oktatás kulcsfontosságú tényezők a termelés növekedéséhez. A tudás kritikus tényező, amellyel Európa biztosítani képes a versenyképességet egy globális világban, ahol mások az olcsó munkaerővel vagy az elsődleges erőforrásokkal versenyeznek (Európai Bizottság, 2005a: 21).

Eszerint a forgatókönyv szerint a fiataloknak előnye származik az „új karrierlehetőségek” megnyitásával. (Európai Bizottság, 2005a: 27). Az 1990-es évek recessziójához képest a 21. század elején kedvezőbb gazdasági feltételek felé irányuló változás indult: „Az Unió a legjobb makrogazdasági kilátásait kínálja egy generáció számára” (Európai Parlament, 2000: 11).

Másodszor, a 2004. októberi Kock-jelentést követően összehangolt kísérletet tettek arra, hogy a munkanélküliséggel szembesülő fiatalok nehézségeit a Lisszaboni Stratégia központibb témájává tegyék, és koherensebben kezeljék. 2005 elején kezdeményezték az Európai Ifjúsági Paktum kidolgozását (Európai Bizottság, 2005b), amely előmozdítja a foglalkoztatás, a társadalmi kohézió, az oktatás, a képzés és a mobilitás javítására irányuló konkrét intézkedéseket, valamint a családi élet és a munka összehangolását. Az ifjúságpolitikát az Európai Foglalkoztatási Stratégia, a Társadalmi Befogadási Stratégia és az Oktatás és képzés 2010 munkaprogram keretében valósították meg.

Az Ifjúsági Paktum minden bizonnyal a legkorszerűbb ifjúságpolitikai fejlesztés Európában, és az első alkalom, hogy az ifjúságpolitika a fiatalok foglalkoztatására összpontosított, az aktív állampolgárság hagyományos hangsúlyozása mellett. Míg az ifjúságsegítésben és az informális oktatásban részt vevő szakemberek ezt a hangsúlyt hagyományos feladataiknak csökkentésének tekintik, lehetőséget teremt számukra, hogy az oktatási és képzési ágazatokban szaktudásukat példátlan mértékben kamatoztassák, a Beatrix Niemeyer és Andreas Walther által írt 7. és 8. fejezet a tanulmánykötetben bizonyítja e szinergia potenciálját. Mint ahogy azonban e könyv szerkesztői az 1. fejezetben rámutatnak, az Ifjúsági Paktum tartalma jelentős kérdéseket vet fel, különös tekintettel arra, hogy az az egyensúly, amit a dokumentum a gazdasági és az aktív állampolgárság stratégiai között javasol, valóban fennmarad-e a gyakorlatban is.

Harmadszor, a fiatalok körében folytatott széles körű konzultációt követően az ET 2001-ben közzétette a fiatalok sajátos témájáról szóló „Új lendület Európa fiataljai számára” című *Fehér Könyvet*. Ez egyrészt sokkal erőteljesebb és átfogóbb politikára összpontosít, mint az 1990-es években, másrészt kevésbé fest negatív képet a fiatalokról, mint azt a korai *Fehér Könyvek* vagy a legutóbbi Lisszaboni Stratégiai dokumentumok tették. Ezt négy kulcsfontosságú üzenet jelzi: a fiatalok aktív polgári szerepének elősegítése; a nem formális tanulás; az autonómia; valamint a mindenkire kiterjedő társadalmi befogadás és az emberi jogok tisztelete. Ezek hangsúlyozzák annak szükségességét, hogy elismerést és anyagi támogatást kell nyújtani a fiataloknak.

Míg a fiatalokról szóló *Fehér Könyv* elismeri, hogy a foglalkoztatás a társadalmi befogadás szempontjából kulcsfontosságú, hangsúlyozza, hogy a javuló gazdasági feltételek, és a – foglalkoztatáson keresztül a társadalmi befogadásra összpontosító – két évtizedes politika ellenére „a fiatalok dolgoznának, de a megfelelő munkahely megszerzése egyre nehezebbé válik” (Európai Bizottság, 2001a: 38):

... az oktatás, a képzés és a munkaerőpiac közötti átmenet... objektív módon romlott az elmúlt 20 évben... Az ifjúsági munkanélküliségi ráta továbbra is ma-

gas az általános foglalkoztatási rátákhoz képest... A bizonytalan foglalkoztatási formák elterjedtek. A bérek csökkentek a felnőtt munkavállalókéhoz képest... Még a jó iskolai végzettség sem nyújt garanciát automatikusan, hiszen a foglalkoztatásért folytatott verseny egyre ádázabb lett (Európai Bizottság, 2001a: 38-39).

További jelentős változás, hogy ez a Fehér Könyv a fiatalok politikai elégedetlenségét mind a nemzeti, mind az európai kormányzással és a gazdasági globalizációval kapcsolatban megjeleníti. Mindez eltérés a Lisszaboni víziótól és a korábbi társadalmi befogadási politikákban szereplő „európai értékek” kijelentésével szemben, amely a piacgazdaságot hangsúlyozta más tényezők mellett, a fiatalok elsőbbséget adnak a béke és a demokrácia eszményeinek:

Mindenki számára nyilvánvaló, hogy a jogok és szabadság területének egyértelmű megerősítése ma sokkal fontosabb, mint egy gazdasági Európa (Európai Bizottság, 2001a: 53).

Az ifjúsági Fehér Könyv a politika és a fiatalok nézetei közötti feszültségeket jelzi, különösen a gazdasági és társadalmi célok feltételezett harmóniájával kapcsolatban. Megjegyzi, hogy a fiatalok hagyományos demokratikus struktúrákkal és a kormányzati intézményekkel szembeni bizalmatlansága „még tiltakozást is ösztönözhet” (Európai Bizottság, 2001a: 10):

Európában a fiatalok olyan társadalmak részét képezik, amelyek nyitottak a külső kulturális és gazdasági hatásokra. A világ a referenciakeretük... Ugyanakkor vitatják a globalizáció egyes következményeit a társadalmi igazságosság, a nyitottság és a „fenntartható” fejlődés alapján... Ez a fiatalok és a globalizáció közötti rossz kapcsolat, a rossz közérzet jele, és nem szabad figyelmen kívül hagyni (Európai Bizottság, 2001a: 10–11).

Ezen feszültségek tükrében fontos tisztázni azt, ami egy a korábbi Ifjúsági Kutatási Partnerségi szemináriumon is felmerült: amikor egy adott téma (például a társadalmi befogadás) a politikai figyelem középpontjába kerül, mi az, ami látható és mi az ami láthatatlanná válik?

Társadalmi kirekesztés: problémás gondolkodás a társadalomról?

Ruth Levitas (1996) az 1993-as és 1994-es szociális és gazdasági Fehér Könyvek egyik legkorábbi kritikus elemzésével szolgált. Kifogásolta, ahogy ezek a dokumentumok a gazdasági hatékonyságot és a társadalmi kohéziót hangsúlyozták, különösen a társadalmi kirekesztés munkaerő-piacon kívüli meghatározására irányuló tendenciájukat, mely a társadalmi befogadást a fizetett munkahellyel vonta párhuzamba. Miközben a probléma bizonyos aspektusai jól láthatóvá váltak, a civil társadalom feloldódott, láthatatlanná vált a piaci kapcsolatok miatt:

Ez a diskurzus nem tud foglalkozni a társadalomban végzett fizetés nélküli munka kérdésével (elsősorban a nők által végzett munkával), vagy az alacsony fizetésért végzett munkával, és teljesen elrejt az egyenlőtlenségeket a termelési tulajdont birtoklók és a dolgozó lakosság nagy része között. A „társadalmat” úgy mutatja be – növekvő életszínvonalat megtapasztaló entitásként, hogy rámutat azokra, akiknek nem jutott ki belőle, akik szegényebbé váltak, akiket „kirekesztett a társadalom”, akik azt csak „kívülről” szemlélik (Levitas, 1996: 7).

Egyrészt Levitas kiemelte annak a veszélyét, hogy figyelmen kívül hagyjuk a szegénységet és a munkavállalók alacsony szintű, alacsony fizetésű munkájával járó társadalmi problémákat: nem feltételezhetjük, hogy a foglalkoztatásban minden „befogadás” előnyös, ahogy az Fahmy fejezetében is szerepel. Ezt, a munkaképes szegények iránti aggodalmat megerősítették a későbbi bizonyítékok. Öt évvel később az európai foglalkoztatási tendenciákról szóló éves jelentés (Európai Bizottság, 2001b) kimutatta, hogy a munkaerő egynegyede „zsákutcába” jutott, vagy „alacsony fizetés/produktivitás” arányú munkahelyen dolgozott, amely kategóriában a fiatalok egyenlőtlen arányban voltak jelen. A „zsákutca” munkahelyeken dolgozó fiatalok csak mintegy 13%-a váltott jobb munkahelyre egy évvel később, míg közel 30% lett inkább munkanélküli vagy inaktív. A „rossz” munkák valódi csapdát jelentenek (lásd még Capillari, 2002). Egy újabb Eurostat-jelentés (Bardone & Guio, 2005), amely 15 EU-tagállam adatait használja, 2003-ban, 11 millió szegénységben élő munkavállalót mutat, mely további 9 millió háztartásbelit érint. A fiatal munkavállalók ismét nagyobb kockázatnak vannak kitéve, mint a felnőttek. Bár Nicole Fontaine (2005) rámutatott a vagyon újraelosztásának szükségességére, a kapitalizmus ilyen „embertelen” vonatkozásainak leküzdése érdekében, a gazdasági és szociálpolitikai *Fehér Könyvek* által javasolt fő újraelosztás a jóléti segítségnyújtásra fordított kiadásokat érinti, a munkáltatók által kínált alacsony bérek ellensúlyozására.

Másrészről Levitas (1996) arra is figyelmeztetett, hogy a „társadalmilag kirekesztett” emberekre ne a „mainstream” -en kívüli osztályként tekintsünk, továbbá a társadalmi kirekesztést ne „mások” problémájaként, nem pedig egész társadalmat érintő központi kérdésként kezeljük (lásd még Jarl-Aberg, 2005). Bár gyakran kizárásra kerülnek a fizetett munkákból, a nők (egyenlőtlenül) integrálódnak a fizetés nélküli gondozásban végzett munkájuk révén. Habár gyakran nem jutnak jóléti juttatásokhoz, sok migráns munkavállaló – bizonytalan, alacsony fizetésű munka révén integrálódik a társadalomba (egyenlőtlenül). Bár a foglalkoztatás olyan területei, mint a pénzügyi és a „dot.com” szektorok, az új szolgáltatási gazdaság legfejlettebb kifejezéseit képviselhetik, ugyanakkor (egyenlőtlenül) integrálják a nagy számú, szegény és marginalizált tisztító, vendéglátó, szállítási és karbantartási személyzetet. Ők gyakran az európai egykori gyarmatok területeiről származnak. Fontos, hogy minden munkavállalót figyelembe kell vegyünk, ne csak a leginkább sikereseket (Sassen, 1996; Nolan, 2003). A sorozat egy korábbi tanulmánykötetében John Wrench (2004) megmutatta, hogy az alulreprezentált kisebbségi etnikai csoportok foglalkoztatásának növelését célzó, megkülönböztetés ellenes intézkedések hangoztatják ugyan a befogadást, ám elkerülik a rasszizmussal való szembenézést. Shahrzad Mojab (2006) és Jackie Brine (1998; 1999) munkája megmutatja, hogy a hátrányos helyzetű nőket, mind az őshonos, mind az európai bevándorlókat, gyakorlatilag inkább „gyakornokokként” kezelik, mint „tanulókként”, – és talán még az európai szakpolitikák és azok finanszírozási mechanizmusai által a szakképzésre és képzésre gyakorolt hatásai miatt – inkább csökkentik képességeiket, minthogy továbbképeznék őket. Ezeknek a kérdéseknek a figyelembevétele nélkül a társadalmi szolidaritás felhívása pusztán individualista erkölcsi ösztönzésre korlátozódik, nem pedig annak biztosítására, hogy a társadalmunk számára létrehozott struktúrák aktívan támogassák a szolidaritást (Levitas, 1996).

Byrne (1999) azzal érvelt, hogy ez a társadalmi szegregáció egyre inkább problémás valósággá válik, mivel a második világháború utáni gazdasági bővülés vége új

társadalmi-gazdasági feltételeket eredményezett. A káoszelmélet és a komplexitás nyelvén a társadalom eltolódott a „torus” (fánk) formából, amelyben a legtöbb ember képes volt hasznosítani a növekvő, felfelé irányuló mobilitás előnyeit. Ez most „pillangóvá” változott: eltűnt a társadalmi pozíciókkal való összefüggése, elvált egymástól a társadalmi befogadás és a kirekesztés. A kisebb változások az embereket szegénységbe taszíthatják; és nagyon nehéz talpra állni a keskeny határvonalon. Egy ilyen elemzés határozottan rezonál Kovacheva, Pohl és a Walther „jojó” átmenetekkel kapcsolatos tanulmányának megállapításaival.

Ez az elemzés azonban ellenáll azon előfeltevéseknek, miszerint ezek az állapotok valamilyen módon a társadalmi-gazdasági struktúrák elvont működésében rejlenek. Ahogy Gorman is kifejti a tanulmányában, a társadalmi kirekesztés „rendszerszintű” történelmietlen nézete figyelmen kívül hagyja az állami hatalom kapitalista osztály által történő használatát, és gyakorlásának minden szintjét, amellyel az emberek törvénybe iktatják az uralmi viszonyokat. Mind a munkásosztály egy részének fejlődése, mind a mások fejletlensége, a munkaerő tartalék kialakítása, egymást kiegészítő és aktív stratégiák a kapitalizmus számára. Ezek ugyanazt a hierarchikus felosztást képviselik Európában, mint a harmadik világban (Byrne, 1999). Mi is azonban a Lisszaboni vízió, amely azt ígéri, hogy a növekedés nemcsak több, hanem jobb munkahelyet hoz létre a társadalmi befogadás által? Milyen konkrétumokat kínál az utolsó évtized, hogy ez az ígéret megtartható legyen?

Társadalmi befogadás: megtartható-e a több és jobb munkahely ígérete?

A gazdasági növekedés és a társadalmi kohézió közötti politikai kapcsolat erősen függ a Lisszaboni Stratégia központi elemeitől, mely szerint a munka világában „paradigmaváltás” történt; hogy az új, poszt-fordista munkaszervezési formák és az információs szolgáltatások dominálnak jelenleg a gazdaságban; és hogy a „tudásalapú társadalom” előmozdítja az erőteljes, magas foglalkoztatottságú, magas készségű, magas fizetésű és nagy bizalomalapú gazdaságot (Brown & Lauder, 2003; Capillari, 2002). A paradigmaváltásról folytatott viták ellentétes próféciai polarizálták ezt a szélsőséget. Egy alacsony képzettségű gazdaság fogságában társadalmi ellentéteket és összeomló foglalkoztatást vetítenek előre. Mindazonáltal mindkét álláspontot kritizálták, a történelmietlenség és empirikus bizonyítékok hiánya és a globális tendenciák figyelmen kívül hagyása miatt – a „látnokok megalapozatlan jóslataként” (Nolan, 2003: 479, lásd még Thompson, 2003). A munka természetében bekövetkezett eltolódásokat sokkal árnyaltabban és részletesebben kell számba venni.

Akkor tehát mi a helyzet a tudásalapú gazdaság által ígért „jobb munkahelyekkel”? Először is, a „tudástársadalom” növekedésre vonatkozó előrejelzéseit szét kell bontani annak érdekében, hogy valódi képet kapjunk a helyzetről. Az európai országok, az Egyesült Államok és Ausztrália eredményei (Fleming et al., 2004; Felstead et al., 2002; Nolan 2003; Thompson és mtsai., 2001) azt mutatják, hogy a tudásalapú szolgáltatások legnagyobb arányú foglalkoztatási növekedésében az olyan munkahelyek dominálnak, amelyek elvárásai az alacsony minőségű, rutinszerű információkezelés – például a billentyűzet használata, adatok bevitele – gyakran magas szintű munkahelyi felügyelet és ellenőrzés mellett. Ezek messze elmaradnak a tudást felhalmozó, autonóm, kreatív munkáktól, amelyeket a „tudásalapú gazdaság” retorikája feltételez, de csak a szakmai és vezetői szintű alkalmazottak kisebbsége élvez. Még a

gyorsan növekvő „dot.com” szektorban is a legnagyobb foglalkoztatási növekedést a polcfeltöltők, raktárosok, járművezetők és telefonszolgáltatók alkalmazottai között találjuk, nevezetesen azokat, akik megkönnyítik az áruk szállítását az e-kereskedelem számára (Nolan, 2003). Az Egyesült Királyságban a további leggyorsabban növekvő foglalkozások közt olyanokat találunk, mint például az alacsony fizetésű személyi szolgáltatásokat nyújtók – a fodrászat, a gyermekek és az idősek gondozása, valamint a háztartásvezetés. Ezt a terjeszkedést az egyenlőtlen jövedelmek polarizációja hajtja: sok szegény ember a jobb helyzetűek személyes igényeinek kiszolgálására rendezkedik be.

Ha a jobb munkahelyek ígérete túlzó is lenne, legalább több munkában reménykedhetünk? Thompson (2003) azt állítja, hogy a gazdasági növekedés politikája, mint a társadalmi kohézió útja, a háború utáni Keynesi gazdasági stratégiák következtében fennálló társadalmi szerződés viszonyosságára utal. Ezt a mai napig egy újabb, és kevésbé elterjedt berendezkedés váltotta fel, amely az úgynevezett „tudás alapú munkához” kapcsolódik, és az egész életen át tartó tanulás révén, a humántőke fejlődésén alapul. A berendezkedés feszültségeit azonban a munkaerő-piac tényleges feltételei okozzák. A kapitalista piacok működése, és különösen a pénzügyi tőke dominanciája továbbra is túlerővel és leépítést eredményez, nem pedig a munkahelyek növekedését, vagy a munkavállalók foglalkoztatásának folytonosságát és stabilitását. Ugyanakkor a munka minősége hangsúlyosabbá vált, különösen az emocionális és esztétikai munka formájában a nagyobb munkavállalói elkötelezettség iránti igény miatt. Ám az ilyen elkötelezettséget nehéz fenntartani olyan körülmények között, ahol a munkaerő egyre jobban kihasználható. Ezek a terhelő tényezők még Németországban is nyilvánvalóak, ami vitathatatlanul ellentétben áll a magasán képzett/magas fizetésű stratégiákkal, például az Egyesült Királyságban. Thompson azt sugallja, hogy a munkáltatók szeretnék betartani a növekedési-kohéziós meg egyezés rájuk eső felét, de ezt egyre kevésbé tudják megtenni.

Az ilyen bizonyítékok és elemzések egy olyan kortárs kontextusra mutatnak, amelyben a globalizáció, a részvényesi érdekek és a szisztematikus racionalizálás megzavarja a gazdasági és társadalmi összefüggéseket, amelyekre az európai politika, a társadalmi befogadás épül. Ezek jobban rezonálnak a fiatalokról szóló *Fehér Könyvben* foglalt politikai figyelmeztetésekkel, mint a többi, itt tárgyalt, szakpolitikai dokumentummal. De az oktatás és az egész életen át tartó tanulás az a cement a foglalkoztathatóság szempontjából, amely e politikák társadalmi és gazdasági kötelességeit köti össze. Képesek lesznek-e újra összekapcsolni azt, amit előtte szétválasztottak?

Összekapcsolhatja-e a foglalkoztathatóság a gazdasági és társadalmi célokat?

A foglalkoztathatóság kulcsfontosságú elképzeléssé vált abban a helyzetben, amikor maga a foglalkoztatás nem garantálható. Az 1995 és 1999 közötti időszakban az Európai Bizottság által finanszírozott Youthstart Kezdeményezés központi eleme volt a fiatalok iskolai-munkahelyi átmenetének és társadalmi integrációjának javítása a munkaerő-piaci integráció révén. Az Youthstart megkülönböztető aspektusa – a komplex társadalmi és gazdasági hátrányok kiküszöbölése érdekében alkalmazott – „komplex útvonaltervek” és a „lépcsőfok” megközelítés voltak. A kezdeményezést felvázoló szakpolitikai dokumentumok középpontjában a fiatalok felhatalmazása, az egyéni célok ügyfélközpontú támogatása állt:

A felhatalmazási szakasz olyan tevékenységeket foglal magában, amelyek a fiataloknak eszközöket és bizalmat adnak arra, hogy irányítsák saját útjukat... A fiatalok felhatalmazása arra, hogy saját jövőjüket megtervezzék, és megértsék és hasznosítsák saját lehetőségeiket (Európai Bizottság, 1998: 12).

Az Youthstart projekt egyes kulcsfontosságú finanszírozási céljai azonban meghatározzák ezeket az utakat a foglalkoztatással kapcsolatos irányok és célállomások szempontjából, anélkül, hogy figyelembe vennék az alacsony színvonalú képzést és az alacsony fizetésű munkahelyeket, amelyek gyakran az egyetlen lehetőségként állnak rendelkezésre, sok hátrányos helyzetű fiatal számára. (Colley, 2003a). Ez aláássa a felhatalmazó hatásukról szóló kijelentések hitelességét.

Az Youthstart Kezdeményezés hivatalos dokumentumai kifejezték annak „holisztikus” megközelítését:

Az út minden egyes szakaszához kapcsolódik a fiatalok értékeinek és motivációjának jelentős változása, készségeik és képességeik, valamint a tágabb környezettel való kölcsönhatásuk. Az általános cél az, hogy a fiatalokat az elidegenítés és a társadalmi és gazdasági valóságtól való távolmaradástól, a társadalmi beilleszkedés és a produktív tevékenység irányába mozdítsa el (Európai Bizottság, 1998: 6)

A „felhatalmazó tevékenységeknek”, mint például a mentorálásnak „meg kell erősítenie az értékek elfogadását, és a fiatalok attitűdbeli változását” (Európai Bizottság, 1998: 12). Az Egyesült Királyságban „a mentorok elsődleges feladata, hogy befolyásolják a viselkedést és az attitűdöket” (Ford, 1999: 18). Egy ilyen megközelítés azonban megkérdőjelezhető normatív feltételezéseket tartalmaz (Colley, 2003a). Milyen értékeket és attitűdöket kell beiktatni? Kinek az érdekében? Milyen gazdasági és társadalmi realitásokkal szembesülnek ezek a fiatalok? Vagy a szegény közösségek melyeknek tagjai, valamilyen módon integráltak?

Néhányan azzal érveltek, hogy a foglalkoztathatóság ilyen nézete „inkább a szubjektivitás, a tisztelet és a viselkedés formálásával kapcsolatos, mint a készségfejlesztéssel és az állampolgársággal” (Gleeson, 1996: 97). Valójában ez a fiatalok átmenetének és tanulásának nagyon szűk eszköztára, mely élesen ellentétben áll az ifjúságról szóló *Fehér Könyv* aktív polgárságának hangsúlyozásával (Európai Bizottság, 2001a):

[...] manapság egyre gyakrabban a nemzetközi gazdasági versenyképesség követelményei redukcionista értelemben kifejezetten [az ifjúsági átmenet jelenlegi politikája] szinte kizárólag a jövőbeli, speciális készségekkel vagy diszpozíciókkal rendelkező munkavállalók termelésével foglalkoznak... a munkaetikai és emberi tőkeelmélet egy nagyon haszonelvű változata annak, hogy mit is jelent a fiatalnak lenni a kortárs társadalomban (Maguire et al., 2001: 199).

Feszültség áll fenn tehát a Youthstart kezdeményezés – a fiatalok holisztikus támogatásának előmozdítása, valamint az oktatás és képzés gazdasági szempontú, eszközszerű elképzelései között. A holizmus a személyt szerves és összetett egészként kezeli, dinamikus módon összekötve a környezetével. Ezzel ellentétben a „foglalkoztathatóság” törekvése úgy tűnik, hogy a fiatalok diszpozícióit atomizálja, és a más-más meghatározott, ideál-típusos alkalmazott tulajdonságokat erőlteti rájuk (Colley, 2003b). Amint azt már fentebb említettük, a foglalkoztathatóság egyre növekvő eleme a hajlandóság – a munka során – a nagyobb érzelmi és esztétikai önkifejezésre. Fennáll a veszély, hogy a szívek és az elmék a szakmai „támogatási” és „irányítási”

beavatkozások nyersanyagává válnak, amelyek célja, hogy a nyílt munkaerő-piacon rugalmasan formálható árucikkeké változtassák a fiatalokat.

Befejezés

Ha az ebben a fejezetben áttekintett kritikák igazak, a foglalkoztathatóság csak gyenge kapcsolatot jelenthet a munkaerő-piac és a társadalmi befogadás között. A foglalkoztathatóság középpontba állítása az egyének sajátosságai szempontjából káros, mert elzárja a fiatalokat a munkaerő-piac körülményeinek alakításától, a munkahelyszerzési esélyeik meghatározásától (Brown, Hesketh & Williams, 2002). Ahogy Niemeyer elmagyarázza a tanulmánykötetben található tanulmányában, ez a legjobb esetben egyszerően a sorban állók sorrendjét változtatja meg a gyárkapunál anélkül, hogy lényegesen csökkentené azt. A legrosszabb esetben ez a „társadalmi kirekesztés” súlyát az ifjúság vállára helyezi. Úgy tűnik, hogy a fiatalokról szóló *Fehér Könyv* lehetőséget ad arra, hogy szélesebb körű megbeszéléseket és különböző nézőpontokat nyújtson a társadalmi befogadáshoz. Ez utóbbi szempontjából a legfontosabb az, hogy a fiatalok szempontjából vizsgálja a problémákat (du Bois-Reymond, 2004). De az ifjúsági szektor szakpolitika-alkotási hierarchiában betöltött alacsony státusza miatt kevésbé valószínű, hogy ezt a potenciált teljes mértékben kihasználja a foglalkoztatás, illetve az oktatás viszonylatában is.

Az egyik dolog, amely az összes itt felsorolt kutatónál közös, az az, hogy kiemelik a társadalmi kirekesztéshez hozzájáruló gyakorlatokat. Ebbe beleértik a szakpolitikákban, struktúrákban, intézményekben és gyakorlatokban látenszen meglévő lehetőségeket is, amelyek elősegítik a társadalmi befogadást. Az európai politikát alátámasztó feltételezések jobb megértése és a kritikus gondolkodás révén jobban felkészülünk arra, hogy részt vegyünk a reálpolitikában, amely szükséges a politikák befolyásolása és olyan saját gyakorlatunk kialakítása érdekében, amely valóban lebontja a hátrányos helyzetű fiatalok előtt álló akadályokat.

Sofia Laine és Anu Gretschel

Kinek a küzdőtere az EU ifjúságpolitikája? A fiatalok részvétele és befolyása az EU ifjúságpolitikájában saját szemszögükből: az EU elnökség ifjúsági rendezvénye Hyvinkää városában, Finnországban

Bevezetés

Az Európai Unió (EU) ma – 27 országra kiterjedő, transznacionális demokrácia. Tagállamaiban, kivétel nélkül, nagyon eltérő a nemzeti demokrácia történelme és jelenlegi állapota, valamint a fiatalok részvételi lehetőségei a helyi és nemzeti döntéshozatalban. Richard Corbett és munkatársai (2005) szerint a nemzeti parlamentek az alapító szerződések ratifikálása során, a közös politikák és szabályok szükségességének elismerésével – korlátozott, de fontos területeken – jogalkotási hatáskörrel ruházták fel az EU-t. Kezdetben ezeket a hatásköröket a – nemzeti kormányokat képviselő miniszterekből álló – Európai Tanácsnak adták. Az Európai Tanács a Bizottság, vagyis a nemzeti kormányok által kinevezett ügyvezető testület javaslatára alapján jár el. Mellettük ott van a megválasztott Európai Parlament is, amely nagyrészt tanácsadó testületből fejlődött ki, s vált az EU valódi társjogalkotójává. A Parlament és a Tanács ma az EU kétkamarás törvényhozó testülete (Corbett et al., 2005: 2-3).

Napjainkban az uniós politikák hatálya kiterjed az ifjúsági területre is, és az európai ifjúságpolitika egyik legfontosabb szempontja, hogy a fiataloknak nagyobb szerepet kell vállalniuk annak érdekében, hogy aktív állampolgárságuk támogatott legyen nemcsak a tagországokban, hanem európai szinten is (Európai Bizottság, 2001a: 16; Európai Unióról szóló szerződés, 1992: 126. cikk; Európai Unióról szóló szerződés, 2008: 165. cikk). Hangsúlyoznunk kell az ifjúságpolitika különlegességét más uniós szakpolitikai ágazatokhoz képest: A tagállamok együttműködnek az ifjúsági szektorban, de nincs közös európai ifjúságpolitikájuk; nincsenek irányelvek, de a tagállamok megállapodhatnak a közös célokról. Vannak olyan eszközök, amelyek a fiatalok aktív állampolgárságának előmozdítására szolgálnak, mint például a Cselekvő Ifjúság program, az Ifjúsági portál és az Európai Ifjúságpolitikai Tudásközpont (Európai Községek Bizottsága, 2008). 2000 óta minden EU-elnökség szervezett olyan ifjúsági rendezvényt, mely politikai vitaterületként szolgált, ahol a jelenlegi uniós

ifjúságpolitikai témákat meg lehetett vitatni a fiatalokkal. Ebben a tanulmányban az EU-elnökség ifjúsági rendezvényét vizsgáljuk, mint az olyan kölcsönhatás eszközt, amely a fiatalok és a döntéshozók közötti konzultációs csatornának tekinthető. Olyan rendezvényt, amely a fiatalok számára lehetőséget biztosít a tényleges részvételre az EU-s politikai döntéshozatalban. Az EU és a fiatalok közötti együttműködés feltételezett módja a strukturált párbeszéd. Például az EU elnökségi ifjúsági rendezvényét is a strukturált párbeszéd egy meglévő eszközének nevezik (az Európai Unió Tanácsa 2007b: 6).

Az Európai Közösségek Bizottsága a következőképpen határozta meg a strukturált párbeszédet (2006: 3):

[A strukturált párbeszéd] nyitott, és az ifjúsággal közvetlenül vagy közvetve foglalkozó valamennyi szereplőt (azaz a politikai döntéshozókat, az ifjúsági szakembereket, a nem kormányzati szervezeteket, az ifjúságsegítőket, az oktatókat, az ifjúsági információs hálózatokat, a tanárokat, az ifjúsági szakértőket/kutatókat stb.) hozza össze. Együttal lehetővé kell tennie egy koherens, ágazatokon átívelő megközelítést az ifjúsági kérdésekben.

A strukturált párbeszédet hatékonyan kell megszervezni, és konkrét eredményekkel kell szolgálnia az „ifjúsági nyilatkozatok” vagy „cselekvési tervek” tekintetében. Az utóbbiakat komolyan kell venni, és közvetlen hatással kell lenniük az ifjúságpolitika kialakítására. Minden „hamis párbeszédet” vagy „tokenizmust” el kell kerülni, mivel ez aláássa az érintett hatóságok/uniós intézmények hitelességét, és frusztrációhoz vezet, különösen a fiatalok körében. [saját kiemelés]

Jelen tanulmányban a sikeres strukturált párbeszéd szociológiai és pedagógiai szempontjait vizsgáljuk. Ehhez igyekszünk a következő kutatási kérdésekre válaszolni: Úgy érezték-e a fiatalok, hogy kompetens szereplőként vettek részt a Hyvinkää-i EU-rendezvényen? Úgy érezték-e, hogy befolyásolták az EU ifjúsági politikáját? E kérdések megválaszolásához meg kell határoznunk, hogy milyen funkciókkal rendelkezik jelenleg az EU elnökség ifjúsági rendezvénye, és milyen funkciókkal kell rendelkeznie a jövőben.

A politikai részvétel kontextus- és probléma-alapú, ezért célszerű egy esettanulmányt használni annak tanulmányozására (Lappalainen, 2007: 192). Adatainkat háromszögeléssel gyűjtöttük össze. Eredményeink megbízhatóságának biztosítása érdekében a módszer (többnyire kvalitatív, de néhol kvantitatív), elmélet (befolyásoló eszköz és demokratikus miniatűr társadalom) és kutatás (két kutató) háromszögelését használtuk. Ezek mindegyike ciklusokban követte egymást (Laine et al., 2007: 24-27). A tanulmány részvételi megfigyeléssel kezdődött a hyvinkää-i EU ifjúsági rendezvényen. Mindkét szerző bennfentesként vizsgálta a folyamatot, hiszen Laine a találkozó koordinátoraként, Gretscher pedig a munkacsoport előadójaként dolgozott. Az esemény után interjúsorozat készült résztvevő fiatalokkal, mivel érdekelt a véleményük. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy az Európai Ifjúsági Parlament és az Európai Ifjúsági Fórum (YFJ) gondolatait is szükséges belefoglalni ebbe a tanulmányba, ezért megkérdeztük e két intézmény néhány kulcsszereplőjét. Ez a tanulmány elsősorban a fiatal résztvevők szemszögéből íródott, 11 egyéni interjú alapján. Ahhoz, hogy megértsük a hyvinkää-i találkozót különlegességét, meg kellett vizsgálnunk az EU ifjúsági rendezvényeinek szerepét általánosságban. A megkérdezett fiatalok sok információval szolgáltak, azok kiegészítéséhez további információt gyűjtöttünk a felnőtt érdekeltektől, valamint a témával kapcsolatos dokumentumokból és weboldalakról. Néhány adatot is felhasználtunk a hyvinkää-i találkozón végzett felmérésből.

A fenti kérdésekre két nézőpontból válaszolhatunk. A módszertan és a Hyvinkää- eset rövid ismertetése után először elemezzük, hogy az EU ifjúságpolitikájának kialakításában, az EU-elnökség ifjúsági rendezvényei hogyan működnek a politikai befolyás eszközeiként. Másodsor, megnézzük a hyvinkää-i ifjúsági rendezvényt, mint miniatűr demokratikus társadalmat. Ahhoz, hogy megmutassuk az ifjúság részvételét az EU különböző politikai arénáiban, elemzésünkhöz az YFJ és az EYP9 észrevételeit vesszük figyelembe.

Az írás során elemeztük a hétköznapi fiatalok szerepét az EU ifjúságpolitikai folyamataiban. Ezenkívül ezeket a résztvevőket „ifjú fiataloknak” nevezzük, hogy megkülönböztessük őket az úgynevezett „felnőtt-fiataloktól”, amely a fiatalok csoportjának azon képviselőire utal, akik különleges szerepet játszottak a Hyvinkää találkozón. A harmadik csoport, a „felnőttek”, mely a Hyvinkää találkozón résztvevő kutatókból és adminisztrátorokból áll. Itt merül fel a következő kérdés: Ha ezeknek az ifjúsági rendezvényeknek lehetővé kellene tenniük a résztvevők politikai szerepének növekedését, a három csoport közül melyiknek kellene ebből profitálnia?

Az EU elnökség ifjúsági eseményeinek logikája

A tanulmány kiindulási pontja a finn EU elnökség ifjúsági rendezvénye, a „Aktív ifjú polgárság – találkozás az EU-val” nevű program, amelyet Hyvinkää városában rendeztek 2006 júliusában. Az azt megelőző ifjúsági rendezvényt mindössze néhány hónappal korábban tartották Ausztriában, Bad Ischl városában, emellett pedig „Esélyegyenlőség és társadalmi részvétel valamennyi gyermekért és fiatalért” címmel került megrendezésre egy másik ifjúsági rendezvény 2007. október 13-16-án Kölnben, Németországban. Minden ifjúsági rendezvényen mintegy 100-200 fiatal résztvevő volt, akik a különböző EU-tagországokat, a csatlakozni kívánó országokat, az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) országait és néhány egyéb országot (például az Orosz Föderáció) képviselték. A találkozó finanszírozását az Európai Bizottság és az EU elnökségének az ifjúságpolitikáért felelős minisztériuma biztosította.

Jellemzően minden ország sajátosan szervezte meg az eseményt, de mindig egyeztetve az Európai Bizottsággal. 2005 júniusában Luxemburg elnöksége alatt a kutatás, a politika és a gyakorlat közötti ifjúságpolitika „varázslatos háromszögét” hangsúlyozták (Chisholm, 2006b; Bendit et al., 2006). Ezt követően azonban az események egészen radikálisan eltérőek voltak, attól függően, hogy az ifjúságpolitika különböző szereplőit hogyan integrálták. Az ilyen események szervezésekor minden ország szabadon határozhatja meg, hogy kiket kíván meghívni a rendezvényre. Hyvinkääben az ifjúsági résztvevők változatossága rendkívül széleskörű volt, mert a szervezők kétféle ifjúsági képviselőt hívtak meg az egyes országokból: Mivel a találkozó egyik célja a *fiatal, aktív állampolgárság* fogalmának meghatározása volt, az egyik oldalról a Nemzeti Ifjúsági Tanács, vagy más hagyományos ifjúsági – nem kormányzati szervezet képviselőjét hívták meg, a másik oldalról pedig egy csoporthoz vagy hálozathoz tartozó képviselőt, aki az új típusú, aktív, fiatal állampolgárságot képviseli.

Ez a felállás azonban nem működött úgy, ahogyan azt a szervezők szerették volna. Annak ellenére, hogy a kérdőív szerint az ifjúsági résztvevők 89 százaléka elsősorban ifjúsági, nem kormányzati szervezetben tevékenykedett, a Hyvinkää találkozón megtartott legszélesebb vita azzal a kérdéssel volt kapcsolatos, hogy milyen fiataloknak kellene ezeken az ifjúsági eseményeken részt venniük, és kik azok, akik képvi-

selni tudják az ifjúságot. Általában az EU elnökség ifjúsági rendezvényein részt vevő ifjúsági képviselők többségét a nemzeti ifjúsági tanácsok választják ki. A legtöbb résztvevő 18 év feletti.

*[Az EU Elnökségi eseményeinek egyszeri jellege és folytonosságának hiánya] olyan helyzethez vezetett, amelyben a nemzeti ifjúsági tanácsok úgy vélik, hogy az, mindössze a politikai viták egy jelentéktelen arénája. Így nem törődnek az-
zal, hogy a megfelelő embereket küldjék a vitákban való részvételre. Valójában az elnökségi országok általában nem őket kívánják meghívni. Finnország sem akarta meghívni őket. [az interjúalany arra a tényre utal, hogy Finnország olyan fiatalokat is meg szeretett volna hívni, akik nem tagjai az ifjúsági szervezeteknek] [...] ez azt a pszichológiai és politikai hatást eredményezi, amelyben a civil szervezetek úgy érzik, nem szívesen látják őket és nem akarják, hogy részt vegyenek a vitákban, emiatt nem is elkötelezettek az ülések során hozott döntések iránt. Ehhez kapcsolódik egy másik kérdés is – az, hogy a tagállamok nem túl szívesen ásnak mélyebbre az [európai] ifjúsági politikában. (YFJ11).*

Ahogy arról fiatal interjúalanyunk panaszkodik, az egyes tagállamok öntörvényűsége tekinthető az egyik legfőbb problémának. Az EU elnökség ifjúsági rendezvényei nem képeznek folyamatot, mindössze csak a politikai részvétel egyetlen eseményét jelentik. A Hyvinkää találkozón a cél az volt, hogy megerősítsék az ifjúsági ügyintézés, az ifjúságkutatás, és a fiatalok közötti háromoldalú együttműködést az európai döntéshozatalban. Az ifjúsági képviselők és a kutatók előzetes külön zajló üléseit követően, mindhárom fél egy kétnapos közös találkozóra ült össze. A majdnem 200 résztvevő, akiknek fele ifjúsági képviselő, 12 munkacsoportra oszlott. A találkozó olyan volt, mint egy munka-szeminárium azzal a céllal, hogy következtetésekkel álljon elő a következő kérdésről: „Melyek a fiatal aktív állampolgárság formái és mértéke, és hogyan lehet ezt elősegíteni az ifjúságpolitika háromoldalú együttműködésével helyi, nemzeti és európai szinten?” (további információkért lásd: Finnország EU Elnökségi ifjúsági rendezvény, 2007).

A háromoldalú együttműködés már a Hyvinkää találkozó tervezési folyamatában jelen volt, mivel a találkozót a Finn Oktatási Minisztérium, a finn Ifjúságkutatási Hálózat, a finn Nemzeti Ifjúsági Tanács (Allianssi), valamint Helsinki Város Ifjúsági Osztálya szervezte meg. Az YFJ két képviselője is részt vett a szervezőbizottság ülésein. A finn Ifjúságkutatási Hálózat volt felelős a koordinációért. A Hyvinkää találkozón a fiatalok, az ifjúsági, nem kormányzati szervezetek, a kutatók és a közigazgatás mellett néhány ifjúságsegítő és egy 4 fős ENSZ-ifjúsági delegáció vett részt. Az ifjúsági előzetes megbeszélések – a koordinátorok, azaz a különböző ifjúsági szervezeteket képviselő felnőttek felelősségi körébe tartoztak. Az ifjúsági előzetes találkozó célja az volt, hogy a fiatalok hangját felerősítsék – csapatépítéssel, és új információkkal szolgáljanak számukra a találkozó munkacsoportjainak témáiról. A résztvevőknek nem volt előzetes feladata, mielőtt megérkeztek a Hyvinkää találkozóra. Az ülések munkacsoportjaiban az elnökök és az előadó kutatók (12 fő), adminisztrátorok (6 fő) és az YFJ képviselői (6 fő) vettek részt. Felelősségük – a munkacsoport megbeszélésének elnöklése és összefoglalása volt.

A befolyás érzése és a fiatalok valódi hatása az EU ifjúsági politikájára

Ezen a ponton már világos, hogy az EU Elnökség ifjúsági rendezvényei nagyon kis politikai hatást gyakorolnak az uniós szintű ifjúsági politikára.

Ezek [az események] soha nem váltak olyan találkozókká, ahol valóban megvitattuk az irányvonal tartalmát és azt, hogy hogyan kellene azt fejleszteni. Jobban hasonlítottak a fiataloknak szánt általános nyitott eseményekre [...] (YFJ11).

Adataink azt mutatják, hogy ha a fiatal résztvevőket tájékoztatják arról, hogy az eseménynek lesz bármiféle hatása, legyen az bármennyire is kicsi, ez óriási hatással lesz a fiatal résztvevők politikai események iránti motivációjára.

Fontos lenne, hogy az események – a „fiatal, aktív EU polgárrá” növekedésében – a tanulás színterei legyenek. Fontos a fiatalok érdeklődésének növelése az EU jövőjével kapcsolatban. Néhány válaszadónk azonban kritizálta az ilyen jellegű érdekképviseleti projektet: Miért nyitja meg az EU a fiataloknak az ajtóit? Az EU elnökségi ifjúsági rendezvényei és az EYP csak az idősebb generáció stratégiáját foglalja magában, hogy az EU gazdasága még hatékonyabb legyen a jövőben (HEU2)? A válaszadók némelyike optimistább volt, úgy érezték, hogy az olyan események, mint az EU elnökségi ifjúsági rendezvényei, erősebb politikai és társadalmi kötődést hozhatnak létre Európához, a fiatalok körében. Ezek is alaposabb ismeretekkel szolgálhatnak az emberiség szerepéről a fiatalok számára, akik Fabienne Goux-Baudiment (2006: 83) szerint napjainkban a közösséghez fűződő minden joggal, ám nagyon kevés kötelességgel rendelkeznek. Az események arénákként szolgálhatnak a magasabb szintű személyes fejlődéshez. A polgár-orientált oktatásnak nemcsak a szabadságot kell tanítania, hanem azt is, hogy azt hogyan kell gyakorolni, a fiatalok hatékony polgárrá, tájékozott fogyasztókká válásához (Goux-Baudiment 2006: 83, 86).

A fiatalok befolyásának elemzéséhez Jan Teorell (2006) hármass koncepcióját fogjuk használni, melynek részei a politikai részvétel, mint befolyásolási kísérlet, a közvetlen döntéshozatal, valamint a politikai vita. A befolyásolási kísérletek a kormányzat befolyásolására irányulnak, befolyásolva akár a kormányzat választását, akár a kormányzat döntéseit: ezek lehetővé teszik a polgárok számára, hogy kifejezzék preferenciáikat a kormányzat kiválasztásakor (Teorell, 2006: 789). A közvetlen részvétel során, amikor személyesen vesznek részt a döntéshozatali folyamatban, az egyének hatásköre nem delegálódik néhány képviselőre, hanem közvetlenül gyakorolják azt (Teorell, 2006: 789-90). A politikai vitában való részvétel (ami több, mint a vita, mint tanácsadás, azaz a véleményalkotási folyamat) döntéshozatali eljárás, aminek révén rájövünk, mit is kell mondani (Teorell, 2006: 791), ez – álláspontunk szerint – fontos szerepet játszik a résztvevők önfejlesztésében. Teorell hármass koncepciójára alapozva, a „befolyásolási” és „részvételi” kísérletek mértéke és sikere nagyon könnyen felismerhető az interjúanyagból. Nehéz azonban megítélni a politikai vita szintjét.

A fiatalok nem vesznek részt az uniós szintű döntéshozatalban, úgyhogy ténylegesen a befolyásoló kísérleteiket és a politikai megbeszélésekben való részvételüket elemezzük. Európai szinten a Bizottság hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a fiatalok aktívabb részvételére törekedjenek az őket érintő vita- és döntéshozatali folyamatokban (az Európai Unió Tanácsa, 2007: 7). Az elnökség ifjúsági rendezvényei is hatékonyabb eszközei lehetnek az aktív részvételnek a jövőben, de erre politikai felhatalmazást kell biztosítani. Figyelembe véve Teorell politikai részvételének

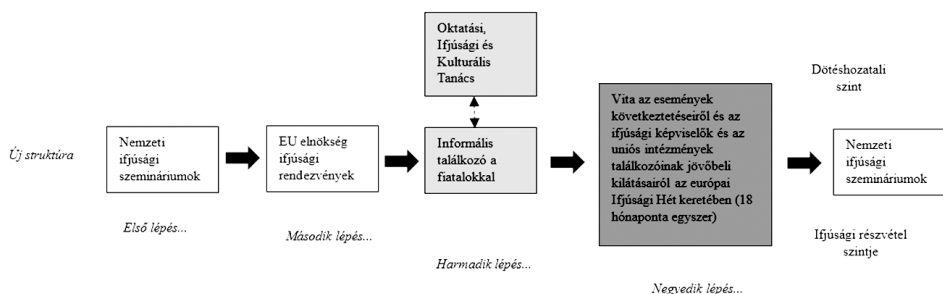
hármas fogalmát, feltételezzük, hogy az EU Elnökség ifjúsági rendezvényei politikai viták helyszínei, és a résztvevőknek is van egy bizonyos mértékű befolyása az EU ifjúságpolitikájára, az ilyen rendezvényeken való aktív részvétellel.

Ez, Hyvinkää esetében részben igaz. Hyvinkää után a találkozók következtetéseit közétették az esemény honlapján, és beiktatták azt az elnökség tényleges munkaformájába (azaz a Finn Oktatási Minisztérium munkájába) és az Európai Tanácsba. Az Európai Unió Tanácsa (2006d) állásfoglalásában az aktív állampolgárságnak egyértelmű fogalommeghatározásai vannak, amelyeket a Hyvinkää esemény tematikus következtetéseiben és háttérdokumentumaiban bemutattak. A megkérdezettek egyike örömmel ismerte fel az ismerős anyagot a Bizottság a Tanácshoz intézett javaslatának egyik szakaszában (YFJ7). Sajnos ez a fajta öröm tévesnek bizonyult. Az aktív állampolgárság fogalommeghatározásait a Bizottság a szervezőbizottság együttműködésével már jóval a Hyvinkää rendezvény előtt meghatározta, amint azt Seija Astala, a Finn Oktatási Minisztérium Ifjúságpolitikai Osztályának kulturális ügyekért felelős biztosa, 2007. június 14-én személyesen tisztázta:

Az ifjúsági rendezvények [...] nem hivatalosak, így nem küldhetünk tovább mindezt, amit közvetlenül a Miniszterek Tanácsának hoznak létre [...], bizonyos elemeket használtuk, és elkészítettük az aktív polgárságról szóló állásfoglalásunkat. Az EU elnöklő országaként akkoriban, emellett sikerült elérnünk, hogy ennek része legyen a felülről lefelé irányuló megközelítés. [Az ifjúsági rendezvények üzenetei] egyáltalán nem érik el a Miniszterek Tanácsát. Az valójában ideális eset, amikor odaérnek. [...] Valójában ez a legnagyobb kihívás, hogy hogyan lehetne az ifjúsági rendezvények ütemezését és [...] a Miniszterek Tanácsának ütemezését és napirendjét, amely másfél évvel előre rögzített, összeegyeztetetté tenni? [...]

A résztvevők szemszögéből a jelenlegi befolyásolási kísérletek egyik problémája az, hogy nincs visszajelzési eljárás arra, hogy az esemény résztvevőit személyesen (például e-mailben) tájékoztassák, hogy az esemény következtetései milyen hatással vannak az EU ifjúságpolitikájára. A visszacsatolást még problematikusabbá teszi, hogy az EU ifjúságpolitikai folyamatai meglehetősen lassúak. Kutatási adataink szerint a Hyvinkää találkozón részt vevő fiatalok közül csak kevesen ismerik a teljes politikai döntéshozatali folyamatot, melyben az EU elnökségi ifjúsági rendezvényei csak egyetlen lépést jelentenek. Különösen hiányoznak a saját hatásukra vonatkozó információk ebben a folyamatban (azaz milyen mértékben van jelen a fiatalok véleménye a záró dokumentumokban). Annak érdekében, hogy kialakítsák a fiatalokban a bevontság érzését, a jövőbeli rendezvényeket követően az esemény hatásvizsgálatát el kell végezni, és azt a résztvevőkhöz el kell juttatni.

A fiatalok folyamatos, hiteles és konstruktív párbeszédre való felhívásának alapjaként az Európai Unió Tanácsa (2006a) az európai ifjúságpolitika strukturált párbeszédének folyamatát az alábbi folyamatként írta le. Mind a négy lépésben politikai vita zajlik. Első lépésben a fiatalok politikai befolyást gyakorolhatnak a nemzeti ifjúsági politikára, míg a másik három lépésben EU-szinten is lehetséges a hatás (1. ábra).

1. ábra: Az európai ifjúságpolitikai strukturált párbeszéd négy lépése

Az első lépés – nemzeti szinten ifjúsági szemináriumok szervezése. Ezeket az eseményeket a nemzeti ifjúsági tanácsok szervezik, az ifjúsági, nem kormányzati szervezetekkel, az iskolákkal, az ifjúsági információs központokkal stb. együttműködve. A helyi, regionális, nemzeti és európai szintű párbeszédre szolgáló területek (például szemináriumok és rendezvények) nyitva állnak az olyan fiatalok előtt is, akik nem tartoznak semmilyen struktúrához, továbbá külön feladat, hogy hozzáférést biztosítsanak a kevésbé kiváltságos oktatási, társadalmi-gazdasági, kulturális és földrajzi háttérrel rendelkező fiataloknak. „Ezeket a strukturált tereket az európai politikai napirendnek megfelelően időzítették, időről időre a helyi szinttől kezdve, annak érdekében, hogy a fiatalok időben és hatékonyan hozzájáruljanak az EU vitáihoz” (az Európai Unió Tanácsa, 2006a: 8, 9, 11; 2007b: 3). E rendezvények kiválasztott képviselőit elvben meg kell hívni az európai szintű rendezvényeken való részvételre (Elnökség ifjúsági rendezvényei + Európai Ifjúsági Hét), amely lehetővé teszi számukra, hogy bemutassák nemzeti ifjúsági szemináriumuk eredményeit (az Európai Közösségek Bizottsága, 2006: 5-6).).

Az új struktúra második lépése az, hogy „a nemzeti ifjúsági szemináriumok eredményei az elnökség ifjúsági rendezvényein folytatott vitákhoz kapcsolódnak. Az Elnökség ifjúsági rendezvényeinek célja a nemzeti viták szintézisének előkészítése és közös következtetések levonása európai szinten [...]” (az Európai Közösségek Bizottsága, 2006: 6).

A harmadik lépés tartalmazza az elnökség ifjúsági rendezvényeinek következtetéseit, amelyeket „az informális fórumokon megvitatnák az Elnökségek, a Bizottság, az Európai Parlament és a korábbi, meglévő, és a következő EU Elnökségi ország ifjúsági képviselői, az ún. „trojka” között, mielőtt a Tanács elé kerülnek” (az Európai Unió Tanácsa, 2006a: 12). „Ebből a célból az Elnökség ifjúsági rendezvényei és az Európai Ifjúsági Fórum képviselőiből álló küldöttség kerülne meghívásra Brüsszelbe, hogy bemutassák munkájuk főbb eredményeit a minisztereknek. Ha lehetséges és helyénvaló, az Ifjúsági Miniszterek Tanácsa az ifjúsági rendezvény következtetéseit napirendre venné, megvitatná és biztosítaná a nyomon követését” (az Európai Közösségek Bizottsága, 2006: 6-7).

Ez a fajta informális fórum első alkalommal került megrendezésre a finn EU Elnökség végén. Az elnökség ifjúsági rendezvényeinek szervezőit és az YFJ képviselőiből álló küldöttséget 2006 novemberében felkérték Brüsszelben, hogy mutassák be munkájuk főbb eredményeit az ifjúsági minisztereknek. Az YFJ-nek különleges szerepe van az informális fórumokon, mivel mindig jelen kell lennie rajtuk. Az első informális fórumra meghívott fiatal válaszadók közül hármat nagyon meggyőzött ez a tapasztalat:

[Az informális fórumot] a legjobb befolyási csatornaként látom, mert természetesen az is. Volt ez a napirend, egy egy óráig tartó találkozó, ahol körülbelül tíz percig kellett beszélnem, az egyetlen voltam, aki hosszabb ideig beszélt... csak az elnökségi eseményt foglalta magában, majd megvitattuk ezt a strukturált párbeszéd ötletét, de még soha nem volt alkalmam beszélni ilyen fontos emberekkel ezekről a kérdésekről. (HEU3)

[Az informális fórum] biztosítja a folytonosságot, növeli a kölcsönös bizalmat [...], mert mindhárom elnökség ott volt, és a németek most foglalkoznak ezzel a kérdéssel, és hogy mi lesz a következő lépés, így ez mind strukturáltabb, folyamatosabb. [...] Mi, mint Ifjúsági Fórum néha úgy érezzük, mintha mantráznánk, amikor ugyanazokat a dolgokat ismétljük minden alkalommal, és most, amikor mindenki ugyanabban a szobában van, csak egyszer kell mondanod, és remélhetőleg mindenki megérti, vagy nem ért egyet, nem érdekes, de legalább nem kell külön-külön találkoznod velük. Ez komolyságot és elkötelezettséget mutat magas szinten [...] (YFJ6)

A trojka országainak nemzeti ifjúsági tanácsait meghívták, hogy részt vegyenek, így megvolt a háttér és az elkötelezettség. Valódi párbeszéd volt. Ez volt az első próbálkozás, de még így is fontos jel a polgári szervezeteknek, hogy a Tanács komolyan veszi őket. Például ez egy teljesen normális rutin a foglalkoztatás területén. Minden foglalkoztatási miniszteri tanács ülés előtt minden elnökségi trojka szervez ilyen jellegű ülést [...] (YFJ11)

Végül, a strukturált párbeszéd modellje a negyedik lépéssel fejeződik be, amelyet az ifjúsági képviselők és az EU-intézmények közötti közvetlen beszélgetésnek nevezhetünk. „Az elnökség ifjúsági rendezvényeinek következtetéseit az ifjúsági képviselők és az uniós intézmények közötti külön üléseken is megvitatják az Európai Ifjúsági Hét keretében. [...]” Ezeknek a vitáknak az eredményei hatással lehetnek az EU politikájának kialakítására irányuló vitákra. A következő ifjúsági szemináriumokon nemzeti szinten kerülnek bemutatásra, és az Elnökség ifjúsági rendezvényei során, a viták következő körébe kerülnek (az Európai Közösségek Bizottsága, 2006: 7).

E szakasz végén elmondható, hogy a Bizottság valóban megkezdte az ifjúságpolitika strukturált párbeszédének kidolgozását, mint az uniós szintű ifjúságpolitikai döntéshozatali folyamatot. Most úgy tűnik, hogy a kis befolyással bíró, egyetlen helyszínen tartott politikai vitát magukba foglaló ifjúsági rendezvények kora véget ért, és az Elnökség ifjúsági rendezvénye a jobb folytonosság és a strukturáltabb politikai folyamat felé fejlődik.

Hyvinkää, demokratikus társadalom kicsiben?

Ebben a részben jobban megvizsgáljuk a Hyvinkää esemény dinamikáját. Célunk, hogy megismerjük, milyen elemek fontosak a „*demokratikus miniatűr társadalom*” létrehozásában. Az IEA Civic Education Study szerint az állampolgárság megismerése magában foglalja a közösségben való részvételt, és az identitás kialakítását a csoporton belül. A „diskurzusok és gyakorlatok közösségeinek” olyan helyzetet kell biztosítaniuk, amelyben a fiatalok fokozatosan összetettebb fogalmakat és viselkedési módokat fejlesztenek ki (Torney-Purta és mtsai., 2001: 20). Véleményünk szerint egy demokratikus miniatűr társadalom akkor létezik, amikor az esemény résztvevői közösséget alkotnak, ahol egyenlő párbeszédet, különböző szerepeket és feladatokat látnak el. Iris Marion Young azzal érvelt, hogy a társadalmi hatalom, amely megakadályozza, hogy az emberek egyenlő mértékben szólaljanak

fel, nemcsak a gazdasági függőségre vagy a politikai uralomra vezethető vissza, hanem a belülről fakadó jog érzésére, vagy annak hiányára, mely szerint az embernek fel kell szólalnia. Ha egy politika kommunikatív demokráciának számít, tagjai elkötelezettek a kölcsönös tisztelet iránt, és meg kell állapodniuk a tisztességes vita és döntéshozatal eljárási szabályairól (Young, 1996: 120, 125-26). A szerepeket és feladatokat egyenlően meg kell osztani az összes résztvevő között – nem csak a felnőttekkel. A résztvevőknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy magukat is fejlesszék az eseményeken. Szintén fontos észrevenni a hálózatépítés és az előrehaladás lehetőségének fontosságát az aktív polgárok egyéni karrierjében. Hipotézisünk az, hogy a fiataloknak felajánlott szerepek változása (cselekedve tanulás) szélesíti az aktívabb polgárság lehetőségeit, amint azt a *Fehér Könyv* is igényli. A Hyvinkää esemény belső logikáját két okból értékeljük: először a fiatalok által a találkozók után adott kritika miatt, másodszor pedig azért, mert az Európai Ifjúsági Parlament (EYP) alternatív modellt adott a különböző szerepek elosztására a találkozókra (2. ábra).

2. ábra: Az EYP nemzetközi eseményeken és szekciókban felajánlott szerepei

A Hyvinkää találkozó után a válaszadók kritizálták a találkozó struktúráját, és a fiatalok szerepét a találkozón. Néhányan úgy érezték, hogy a munkacsoportok elnökei és előadói („felnőttek”) önállóan értelmezték a csoport által megvitatott anyagokat, és hogy a fiatalok véleményét nem sikerült megfelelően előterjeszteni. A megkérdezett fiatalok egy része úgy érezte, hogy a Hyvinkää találkozón a tudásukat és készségeiket alábecsülték, s nem voltak egyenlő résztvevői a párbeszédnek. Néhány ifjúsági képviselő úgy vélte, hogy az YFJ képviselői nem vették figyelembe a hétköznapi fiatalok hangját.

A [közös ülésű] munkacsoportban úgy éreztem, hogy az elnök és az előadó saját szempontjából értelmezte azokat a dolgokat, amelyekről a csoport beszélt... (HEU4)

A hyvinkää-i eseményen – az újságírók és a szerkesztők kivételével – a 2. ábrán bemutatott különböző szerepek voltak jelen. Az esemény irányítóbizottsága a háromoldalú együttműködés szerint próbálta szétosztani a szerepeket az ifjúságkutatók, a bürokrácia és a fiatalok között. Sajnos nem volt más reális alternatíva, minthogy a „résztvevő” szerepén kívül (ezt a fiatalok kapták meg) minden mást szisztematikusan a finn ifjúsági együttműködés – Allianssi (Finn nemzeti ifjúsági tanács) vagy az YFJ képviselőinek, azaz „felnőtt-fiataloknak” adni. Ezeket a fiatalokat „felnőtt-fiatalnak” nevezzük, mivel különleges szerepet játszottak a hyvinkää-i eseményen, akiket a „felnőttek”, érett, aktív EU-politikájú polgárokként fogadtak el. A „felnőttek” mel-

lett csak a „felnőtt-fiataloknak” volt lehetősége arra, hogy különleges szerepekben járjanak el. Az összes többi ifjúsági résztvevő – akiket mi is „közönséges fiataloknak” hívtunk – „fiatalok” voltak. Némelyikük korábban már részt vett az EU elnökségi ifjúsági rendezvényein, és némelyiküknek lehetett motivációja arra, hogy „aktív uniós ifjúsági politika polgárokká” nőjenek fel.

Másodszor, a szerepek elosztása során elfelejtették a társadalmi élet egyik alapvető körülményét: hogy a fiatalok és a felnőttek közötti kapcsolat mindig hatalmi kapcsolat. Ez még komolyabb hiba a háromoldalú együttműködésre összpontosítva, amely mindig a generációk közötti azonos időben történő kapcsolat. A Hyvinkää esemény hatalmi viszonyait egy általánosabb elképzelés alapján kezdjük vizsgálni, ugyanis a fiatalok véleménye szerint, a felnőttek szükségét érzik a kioktatásuknak.

De a fiatalok esetében ez az [egyenlő párbeszéd] nem következik be, mert a fiatalok és az érintett felnőttek közötti viszonyban mindig ott áll ez a nevelési étosz. (YFJ7)

Természetesen nem felnőttnek kellene ott lennie... mint elnök, mert ezáltal a hatalmi felépítés fejjel lefelé fordulna a jelenlegi helyzethez képest, amikor egy fiatal személy az elnök... az tény, hogy a felnőtteket nem szabad automatikusan vezető pozíciókra választani ... Az egy teljesen más helyzet, ha [a felnőtt] ott ül [a bizottságban] mellettem, hogy megvitassa a kérdéseket... saját véleményét kifejezve, és egy fiatalunk van az elnöki székben. Akkor minden rendben van. (EYP9)

Amikor a közigazgatás és a kutatás képviselői, azaz a „felnőttek” és a „felnőtt fiatalok” elnöki és előadói pozíciókat vesznek fel, a folyamat irányítása is a kezükbe kerül. A fiatalok a hyvinkää-i esemény hangulatát úgy jellemezték, hogy a „fiatal fiatalok” szerepét minimálisra csökkentették, az idősebbek leckéinek passzív befogadóivá. Fontos megjegyezni, hogy a torzított hatalmi viszonyok gyakran a hagyományok, és a reflektálásra irányuló túlságosan kis erőfeszítés miatt, egyik eseményről a másikra újra és újra megújulnak (lásd még Kiilakoski, Tomperi és Vuorikoski, 2005). A fiatalok újra megtanulják a leckét.

[...] figyelembe kell venni, hogy az ilyen típusú politika modell-események gyakran informális tanulási helyzetek a fiatalok számára, akik részt vesznek rajta, egyfajta lehetőség arra, hogy megtanulják, hogyan kell a társadalomra befolyással lenni és fenntartani azt, valamint tanulnak a a társadalmi döntéshozatali folyamatokról. Tehát a képnek, hogy hogyan, és mit kell tenni, pontosnak kell lennie. Nem adhatunk hibás házi feladatot az informális tanuláshoz. (YFJ7)

A fiatalok „atyáskodó” légkörről alkotott érzésein kívül, az egész közösség számára még mindig nem volt világos, hogy a közigazgatás képviselői és a kutatók mivel tudnak hozzájárulni a folyamathoz. Válaszadóink úgy érezték, hogy a felnőttek versenytársak voltak a fiatalok számára, a hatalmi szerepek elérésében.

[...] a kutatók bevonásával reméljük, hogy több tudásalapú politikai döntés születik, ebben az értelemben ezt sokra értékeljük. Azt hiszem, nem volt mindig világos, hogy mik a különböző szerepek. Számunkra fontos, hogy mi is szakértők vagyunk, mert a fiatalokkal dolgozunk, a helyi szinten vagyunk, néha – vagy egyszer vagy kétszer – kifejezték, hogy a kutatók és az akadémiai munka több, mint a gyakorlati tapasztalat. Kicsit, ez volt az érzés, nehéz lenne konkrét eseményeket kiemelni, inkább az attitűdök miatt van, úgy érződött, hogy a kutatás többet ér, mint egy projekt. (YFJ6)

Az interjúk során azt is felvetődött, hogy a hyvinkää-i találkozón részt vevő kutatók miért csak „ifjúságkutatók” voltak, akiknek a fiatalokat kell tanulmányozni. Miért nem voltak olyanok, mint például a politikai tudományokkal foglalkozó kutatók, akik segíthetnék a fiatalokat, hogy jobban megértsék az EU politikáját?

... a fiatalok úgy érzik olyanok, mint a kísérleti alanyok, hogy itt vannak, a politikusok meghallgatják őket, aztán itt vannak azok a kutatók, akik tanulmányozzák őket, és aztán elmondják a politikusoknak, hogy ezen a fiatalon miért van fordítva a sapka... nem lehetnének itt olyan politikai tudósok, akik megmagyarázhatnák a fiataloknak, hogy miért is vannak itt a politikusok, valóban sokkal jobb lenne...? (EYP10)

Ezután szeretnénk néhány alternatívát javasolni az EU elnökségi eseményeinek a jövőben, a rendezvényeken felajánlott szerepek tekintetében. Alternatív modellünk az EYP munkamódszeréből alakult ki. Az EYP üléseken és az EU elnökségi ifjúsági rendezvényein már sok közös elem van. Ám az egyik különbség az, hogy a hétköznapi fiatalok számára, miután egyszer már részt vettek az EYP üléseken, az EYP felelősségi köröket biztosít, és lehetőséget ad arra, hogy a 25 éves korukig folytassák a hálózatépítést. Másodsor, a bizottsági elnökök maguk is tapasztalt EYP-résztvevők (a továbbiakban: EYPerek), és az elnökök csoportját egy „bizottság” vezeti, amelyet általában egy elnök és két alelnök, valamint egykori EYPer alkot. Ez a helyzet a szerkesztő által irányított újságírók csoportjával is. Harmadszor, az egyes ülések szervezői csapata (amely jelen esetben hasonlítható a Hyvinkää találkozó munkacsoportjaihoz) azokból a fiatalokból áll, akik már tapasztalattal rendelkeznek a korábbi ülések szerepeiből, gyakran „felnőttek” csoportja, általában az ország nemzeti EYP bizottságának tagjai. Negyedszer, az EYP-üléseken a bizottságok a határozataikat maguk írják, és a hyvinkää-i találkozóval ellentétben ők invitálják a felnőtteket az írási folyamatba. A fiatal interjúalanyok, akik részt vettek az EYP üléseken, hangsúlyozták a fiatalok fontosságát a határozatok írásában (amelyek itt összehasonlíthatók a Hyvinkää találkozó következtetéseivel). A folyamatot nagyon fontos és politikai lépésnek tekintették. Az EYPerek is meg voltak győződve arról, hogy a közönséges fiatalok – legalábbis azok, akik korábban egy hasonló találkozón résztvettek – egy előkészítő képzés után munkacsoportokként dolgozhatnak. Úgy tűnik, hogy amikor a fiatalok vállalnak felelősséget a folyamatért, elkerülhető az „atyáskodó” légkör.

A fiataloknak megvan a kompetenciájuk, hogy az elnöki székben legyenek, és ezzel a felelősséget is átadják nekik, tudják, hogy ők irányítanak, és felkérhetik a felnőtteket, hogy adjon [másnak is] a szót. Ez rögtön teljesen más érzés. (EYP9)

... igen, az ülések olyan módon vannak felépítve, hogy rögtön tudod kik [melyik fiatalok] vettek már részt ilyenkor korábban, és ezért egyfajta komoly légkör uralkodik [senki sem akarja elviccelni a dolgot vagy ilyesmi]. (EYP8)

Mind a hyvinkää-i EU-találkozó, mind az EYP-ülések megfelelő hálózatot biztosítanak a fiatalok számára. A hálózatépítés gyakran a hivatalos programon kívül történik, a szabadidőben vagy a társadalmi eseményeken. Annak érdekében, hogy a hétköznapi fiatalok „aktív uniós politika polgárai” legyenek, fontos, hogy ugyanazok az egyének több alkalommal is részt vegyenek az eseményeken. Az EYP-ben, még ha nem is érdekeltek a felelősségvállalásban, a fiatalok mindig visszatérhetnek: a nemzetközi nyári ülések nyitva állnak minden résztvevő számára, akik már részt

vettek egy nemzetközi ülésen.¹ A nemzeti szinten való részvétel mellett, a fiatalok a nemzeti bizottság vagy szövetség tagjaivá válhatnak (például az EYP Finnország). Az EU Elnökség ifjúsági rendezvényének „folyamatában” nincs ilyen eljárás, és a visszatérés teljesen a véletlen kérdése.

Adataink arra utalnak, hogy legkésőbb a második rendezvényen sok fiatal arra törekszik, hogy más résztvevőkkel találkozzon. Ezt követően lehetséges, hogy tartják is a kapcsolatot. Előfordulhat, hogy azok a találkozó is előnyben részesülnek számára, ahol a másik személy is részt vesz. Az ilyen jellegű hálózatépítésből új befolyásoló kísérletek és projektek alakulnak ki. Az EYP megkérdezett fiataljai elmondták, hogy mind a hagyományos (például a millenniumi célok lobbizása), mind az új cselekvési formákkal (például politikai munkacsoport létrehozása) kapcsolatos projektek elindításában részt vettek.

Különböző szerepek szempontjából (a 2. ábrán bemutatva) a hyvinkää-i esemény vesztesei különösen azok a hétköznapi fiatalok voltak, akik korábban részt vettek az EU elnökségi eseményein, és akik nem voltak a finn nemzeti ifjúsági tanács vagy az YFJ képviselői. Nem jutott felelősségteljes szerep a számukra² és nem engedték meg, hogy megmutassák tapasztalataikat – az esetlegesen felhalmozott egyedi „aktív uniós polgári tőkéiket” – ebben az esetben. A hyvinkää-i esemény szervezőbizottsága tudatosan ezt választotta, hogy az ifjúsági résztvevők közötti egyenlőséget megteremtse. Az egyenlőség eszménye azonban olyan helyzetet teremtett, amikor a tapasztaltabb fiatalok nem tudtak felelősséget vállalni a közösség, vagy a jó következtetéseken alapuló dokumentumok készítéséért, a folyamat háttérébe szorultak (mert nem volt hely a számukra), és mindössze bírálói szerepben használták őket. Valójában az első alkalommal résztvevők ugyanolyan jól bírálták az eseményt, mint a tapasztaltabbak:

A fiatalok részvételének módja frusztráló volt. A kezdeti találkozó során folytatott megbeszélések nem voltak hasznosak a tényleges munkacsoportokban. A munkacsoportokban felmerült kérdések nem voltak megfelelőek; ha konkrét javaslatokat szeretnél, konkrét kérdésekre van szükség. A legrosszabb az volt, hogy mindazt, amit sikerült megbeszélnünk a munkacsoportokban, valahogy az uniós nyelvre fordították, így amit a fiatalok mondani akartak, valahogy elvesztett a fordításban. Azt hiszem sok frusztrációt okozott, hogy sokan álltak elő ötletekkel amelyekben előrelépést akartak, de ezek fokozatosan halványultak, amíg úgy nem érezted mintha semmi sem maradt volna ezekről a javaslatokból a záródokumentumokban. Az ülésen a fiatalokat alábecsülték, és programunk túlságosan strukturált volt. (HEU1)

Gyakorlati okok, rendben, de több információra van szükség az EU-ról és a fiatalokról. És további információra arról, hogy mi a célunk! Mindezek, és a folyamat lényege nem volt világos... Igazán szűken volt, hogy nem volt búcsúparti, és magunknak kellett megszerveznünk. A hálózatépítés kulcsfontosságú ezek-

1 Az előző részben bemutatottak szerint, ez közel áll ahhoz, amit az Európai Közösségek Bizottsága javasol az ifjúságpolitika strukturált párbeszédéről: azok a fiatalok, akik először a nemzeti üléseken vesznek részt, előnyben részesülnek az EU elnökségi ifjúsági rendezvényein való részvétellel. A különbség az, hogy az EYP-ben minden évben van egy „extra” nemzetközi találkozó mindenki számára, aki korábban részt vett.

2 A kérdőívre válaszolók 24,4 százaléka azt mondta, hogy korábban már részt vettek egy elnökségi ifjúsági rendezvényen, sőt egyikük mindegyiken részt vett. Ezen fiataloknak kevesebb, mint 10 százaléka volt felelős szerepe, és a résztvevők fennmaradó 15 százalékát, akinek a tapasztalata hatással lett volna az eseményre, nem használták.

nél az értekezleteknél, és szükség van hozzá egy helyre. (Egy fiatal résztvevő kérdőíves válaszána rész, az EU Elnökségi ifjúsági rendezvényén, Hyvinkää, Finnország 2006. július 4.)

A jövőben fontos, hogy a rendezvényszervezők elismerjék, hogy az egyéni „aktív uniós polgár tőke” ott van a korábbi évek résztvevőinek fejében és lelkében. Biztosítani kell, hogy ezek a fiatalok a tapasztalatuk, tehetségük és a folyamatra való felkészültségük alapján fejlődhessenek. Ebből a szempontból az YFJ szerepe egy olyan közvetítő lehet, ami támogatná a fiatalokat, hogy „aktív uniós politikai polgárként” nőjenek fel. Ezen túlmenően az YFJ ifjúsági szerepe továbbra is az „fordítás” (Gretschel, 2002) az EU Elnökség ifjúsági rendezvényei és a Bizottság között. Az YFJ-nek meg kell próbálnia biztosítani az EU Elnökség eseményeinek folyamatosságát.

Akkor mi lenne az igazgatás és a kutatás képviselőinek a legmegfelelőbb szerepe az eseményekben? Most már tudjuk, hogy a „felnőtteknek” ott kellene ülniük a munkacsoportokban lévő fiatalok mellett, hogy szükség esetén információval, tapasztalattal lássák el őket. A rendezvényt követően a szakértelmüket kellene használniuk, hogy erősítsék az esemény befolyását az EU ifjúságpolitikájára. Az adminisztrációnak és a döntéshozóknak az YFJ-vel együtt biztosítani kellene a résztvevőket arról, hogy az esemény javaslatait, következtetéseit komolyan veszik. A kutatóknak több rendezvényen kellene részt venniük annak érdekében, hogy mélyreható perspektívát lássanak a folyamatról, s hogy hosszú távú értékelést végezhesenek az EU elnökségi ifjúsági rendezvényekről. A kutatóknak azt is értékelniük kellene, hogy a (különböző) fiatalokat hogyan hallgatják meg a folyamatban, és hogyan haladnak előre az események, mint miniatűr demokratikus társadalmak.

HEU5: Olyan találkozók, mint a hyvinkää-i EU-találkozó egy jó alkalom lehet az emberek számára, hogy előmozdítsanak egy ügyet és megvitassák a kérdéseket. De meg kell győződnie arról is, hogy a döntéshozók valóban közreműködnek, és elkötelezettek e célok iránt, és hogy tényleg meghallgatják, [a fiatalok] amit mondanak, mert ez nem történt meg itt. Ez inkább egy fiatalok vitatkozó klubja volt. Jóllehet érdemes megbeszélni a kérdéseket, mégis úgy gondolom, hogy egy ilyen szinten szervezett találkozó sokkal hasznosabb lett volna, ha a döntéshozókat valóban meghívnák, és azok valóban részt vettek volna a vitában.

Int: Igen, most az egyetlen döntéshozó Saarela miniszter és Figel biztos.

HEU5: Csak meglátogatták. És az esemény során a fiatalok felszólalásai nagyon rövidek voltak a plenáris üléseken. [...]

Int: Ha hasonló találkozót tervezhetne, mit fejlesztené?

HEU5: Nos, először is meghívnám a bizottság tisztviselőit, hogy vegyenek részt. [...] Több európai parlamenti képviselőnek is részt kellene vennie. [...] És véleményem szerint megfelelő jelentést kell készíteni a munkacsoportokban tárgyalt kérdésekről, és a Bizottságnak meg kellene osztania észrevételeit, és válaszolnia kellene a kérdésekre és így tovább, mint a normális politikai vitában.

... a nemzetközi ülések során, hogy jobban elhatározzuk magunk, és többet megtudjunk a Bizottság munkájáról, olyan ún. szakértőknek is jelen kellene lenni, akik órákig tudnának beszélni egy kérdéstről ... valamit a gazdaságpolitikáról és az ilyen dolgokról... ha volna egy kutató, aki beszél veled, rengeteg információt kaphatsz ... és ha egy politikussal vagy hivatalnokkal beszélsz, akkor arról van szó, amit megpróbálsz csinálni. (EYP8)

De ha a kutatókra gondolunk, akkor inkább tudományos, mivel a fiatalok és a politikusok jobban a dolgok gyakorlati részében vesznek részt. És talán egy kutató még inkább tudományos, de részletes és nyelvi megközelítést nyújt. Természetesen remélhetőleg néhány posztmodernista is lesz. (EYP10)

Fontos hangsúlyozni, hogy az ifjúságkutatók nem csupán kutatási szakértelmük okán kapnak meghívást, hanem a meghívott kutatók szerepe az esemény témáitól és igényeitől függően változhat. Az ifjúságkutatóknak emlékezniük kell arra is, hogy elmondják a fiataloknak, hogy a fiatalok és az EU-politikusok (és más érintett felnőttek) közötti kapcsolatok vizsgálata során a „felnőttek” szintén nagyító alatt vannak. Bendit és munkatársai szerint: „A kutatóközösség is segíthet az ifjúsági szektor szereplői és érdekei közötti információ- és tudáscsere minőségében: a szakmai kutatási készségek és tapasztalatok megkönnyítik a diskurzusok és álláspontok mérséklését” (2006: 2). A háromoldalú együttműködést az Európai Unió Tanácsának dokumentumai is említik.

A Tanács (14965/06) hangsúlyozza, hogy az ifjúságpolitikák fejlesztéséhez elengedhetetlen a fiatalok, az ifjúságsegítésben és az ifjúsági szervezetekben tevékenykedők, valamint az ifjúságkutatók bevonása – a saját hatásköreiket elismerve – a politikai döntéshozatali vitákban a fiatalokat érintő kérdésekben [...] A Tanács egyetért azzal is, hogy a fiatalokkal, az ifjúságsegítésben és az ifjúsági szervezetekben tevékenykedőkkel és az ifjúságkutatókkal folytatott vita és párbeszéd fórumai jobban strukturálhatók és továbbfejleszthetők a helyi szintről az európai szintre. [...] A Tanács felkéri a tagállamokat, hogy hozzanak létre előkészítő és nyomon követési mechanizmusokat a közös célkitűzések hatékony végrehajtásának biztosítására az érintett szereplőkkel, többek között a fiatalokkal, az ifjúsági szervezetekkel, az ifjúságkutatókkal, illetve a helyi és regionális hatóságokkal együttműködve [...] (Az Európai Unió Tanácsa, 2006b: 42-43).

Emellett van más jó példa is a fiatalok jelenlétének erősítő szerepére az Egyesült Nemzetek Világszervezete 2003-as jelentésében (Egyesült Nemzetek, 2004), különösen a Globális Ifjúsági Prioritások Szakértői Csoport Találkozásán.

A fejezet következtetéseként elmondható, hogy a hyvinkää-i rendezvényen a feladatok és szerepek megosztásának fő hangsúlya a háromoldalú együttműködés gyakorlati megvalósítása volt. Most, két évvel Hyvinkää után, ez a választás három okból kifogásolható. Az első pont nagyon nyilvánvaló, de szem előtt kell tartani, hogy a háromoldalú diskurzus kétharmada mindig felnőttekből áll, így az ifjúsági résztvevők között könnyen kialakul a paternalizmus érzése. Másodszor, a hyvinkää-i rendezvény idején még mindig nem volt ismert a közigazgatás és a kutatás képviselőinek megfelelő szerepe (azaz, hogy hogyan tudják a lehető legjobban elősegíteni a folyamatot). Harmadszor, most bölcsebbek vagyunk, mert követhetjük az EYP példáját a szerepek fiatalok közti elosztásában. Figyelembe kell venni, hogy az EU ifjúsági politikájában a jövőben valószínűleg megváltozik a felajánlott szerepek teljes dinamikája, a strukturált párbeszéd négy lépése miatt, amelyet a Bizottság indított. E tanulmány szerint a miniatűr demokratikus társadalmakban a cselekedve tanulás fontos elemei a feladatok és szerepek – és sajnos ez a kettő, amelyek a személyes fejlődés erőforrásaként is tekinthető –, az EU elnökségének ifjúsági rendezvényein a mai napig elhanyagolt.

Befejezés

Milyen funkciókkal rendelkezik az EU elnökség ifjúsági rendezvénye, és milyenekkel kell rendelkeznie a jövőben? Először is, egy olyan közösségi tér funkciójával, amely demokratikusan működik. Az EU Elnökség ifjúsági rendezvényeinek értékelése során még fontosabb annak megállapítása, hogy a résztvevők úgy érezték-e, a rendezvényen demokratikus módon vettek-e részt. Nem elsősorban annak politikai befolyására kell összpontosítani. A miniatűr demokratikus társadalom kritériumai közé tartozik a fiataloknak nyújtott szerepek változása, az aktív polgárság növekedésének lehetőségei, a többi fiatal tiszteletben tartása, az előrehaladás lehetőségei, valamint az események sorában való részvétel és az egyenlő párbeszéd a fiatalok, az adminisztráció és a kutatók között. Amint az ebben a tanulmányban kifejtésre került, a Hyvinkää uniós találkozó nem volt teljesen miniatűr demokratikus társadalom sem a „fiatal fiatalok”, sem a „felnőtt fiatalok” számára (az YFJ-től és a Finn nemzeti ifjúsági tanácsból). Tanulmányunk eredményeként új elveket javasolunk az EU Elnökség ifjúsági rendezvényeinek szervezésére a jövőben. Először is, azoknak a hétköznapi fiataloknak, akik korábban hasonló eseményeken vettek részt, nagyobb, felelősségteljes szerepet kell kapniuk, mint „puszta résztvevő” annak érdekében, hogy könnyebb legyen a felnövésük. A rendezvények szervezésének új módjában a „felnőtt-fiatal” embereknek ki kell képezniük a „fiatal fiatalokat”, és lehetővé kell tenniük, hogy „aktív uniós politikai polgárként”³ nőjenek fel, valamint a felnőtteknek (a közigazgatás képviselői és a kutatók képviselői) meg kell könnyítenie ezt a folyamatot (például a szakterületükről szóló előadások biztosításával).

Másodszor, az EU Elnökség ifjúsági rendezvényének van azért bizonyos befolyása, s ennek a befolyásnak valódinak kell lennie. A fiatalok számára fontos, hogy az EU ajtaja nyitva áll az ötleteik, s az értelemes erőfeszítéseik előtt. Egyre növekvő igény mutatkozik a fiatalok uniós közösségbe történő integrálására, ezért az EU-t át kell alakítani. A fiatalok nélküli világ eltér az olyan világtól, ahol a fiatalok is jelen vannak. A fiatalokat csak akkor lehet integrálni, ha gondolataikat viszontlátják az EU cselekvési dokumentumaiban és nyilatkozataiban. A hyvinkää-i EU találkozó sikerebb volt, mint az Elnökség ifjúsági rendezvényei általában, mivel néhány tételt az Európai Unió Tanácsa (az Európai Unió Tanácsa, 2006d) is elfogadott határozatában. Továbbá, amikor politikai befolyásról beszélünk, fontos, hogy azok a fiatalok, akik részt vettek az eseményen, egyéni visszajelzést kaphassanak az EU ifjúsági politikájára gyakorolt hatásokról. Fontos ez azért is, mert az EU ifjúságpolitikájának folyamata meglehetősen lassú és nehezen követhető. Még akkor is, ha a résztvevők egyéni visszajelzést kapnak az elért hatásról, az EU-ban még mindig több millió fiatal marad az EU politikát illető bármilyen befolyásolási lehetőség nélkül. Minden fiatal európai polgár számára világossá kell tenni, hogy némelyikük már befolyásolta a politikát, és most terület arra vár, hogy a fiatalok következő generációja lépjen fel, hogy felfedezze, mit adhat az EU közösségének és mi az, amit az EU fel tud ajánlani cserébe.

A tanulmány írása során (2006 őszétől 2007 tavaszáig) az EU már kidolgozott egy keretet a strukturált párbeszédhez az EU ifjúságpolitikai folyamataiban, ahol az EU Elnökség ifjúsági rendezvényei nemcsak egyedi történések, hanem jelentős lépést jelentenek az EU ifjúságpolitikájának különböző szereplői közötti strukturált párbeszéd négylépcsős folyamatában, különösen a „felnőttek” és a fiatalok között.

Néhány interjúalanyunk egyértelmű meghatározásokat fogalmazott meg a struktu-

3 Ez volt a Hyvinkää finn EU Elnökség ifjúsági rendezvényének előzetes találkozásának központi témaja is, de sajnos nem úgy alakult végül, ahogy tervezték.

rált párbeszédre az uniós ifjúságpolitika területén. Itt is kiemelték az YFJ-t, mint az EU-intézmények hivatalos partnerét az ifjúság és a döntéshozók közötti párbeszédben:

[...] a strukturált párbeszéd nem olyan valami, amely évente egyszer két órán keresztül történik, hanem folyamatos együttműködés, leginkább egy módja annak, hogy hogyan kezeljük egymást és hogyan dolgozzunk egymással. (YFJ6)

Azonban egy olyan csoport [Ifjúsági Fórum] tényleg könnyebbé teszi a dolgokat, mert nem lehet csak úgy odamasírozni a bizottsághoz és elkezdni sorolni az igazságokat, valahol szükséges egy közvetítő, és az általa hozott üzenetnek is jól strukturálnak kell lennie, különben nem lesz jelentősége. És tényleg, úgy érzem, hogy például a Cselekvő Ifjúság Fórum valóban érintette ezt, és ez nagyszerű, mert ez minden fiatalat érint, és minden fiatal számára elérhetőnek kellene lennie... (HEU4)

Sok minden történt Hyvinkää után – papíron. A strukturált párbeszéd négy lépcsős modelljének a gyakorlatban történő nyomon követéséhez további kutatásokra van szükség. Az ebben a tanulmányban szereplő kritikákat lehetetlen lett volna elkerülni, a Hyvinkää EU Elnökségi ifjúsági rendezvény gondosabb tervezésével sem. Az eseményt gondosan tervezték meg, és mind a Bizottság, mind a finn oktatási minisztérium elégedett volt az üléssel. A cselekedve tanulás a rendezvények szervezésében is szerepet játszik. Ezért lenne fontos, hogy hosszú távú értékelés álljon rendelkezésre az EU Elnökségi ifjúsági rendezvényfolyamatáról és annak különböző funkcióiról és perspektíváiról. Mi ezt ajánlanánk a kutató kollégáinknak.

Azt javasoljuk, hogy a jövőben az EU Elnökségi ifjúsági rendezvényei fontos és sokoldalú „cselekedve tanulás” színterekként működjenek, amelyek lehetővé teszik a „fiatalok aktív uniós polgáraivá” fejlődését. Ez a fajta növekedés nem következik be, ha az EU oldalán a fiatalok számára biztosított politikai részvétel egyetlen jele vagy visszajelzése az, hogy minden ötödik évben érkezik a postafiókba egy EU-szavazati jegy.

„Meghallgatunk, rendszeresen.”

(Pierre Mairesse, az Európai Bizottság ifjúsági, sport- és kapcsolattartásért felelős igazgatója, az Európai Bizottság Elnökségének ifjúsági rendezvénye, Hyvinkää, Finnország 2006. július 4.)

Interjúadatok

- HEU1 = a Hyvinkää találkozó finn résztvevője, nő, 22 éves (e-mail interjú)
- HEU2 = a Hyvinkää találkozó finn résztvevője, nő, 26 éves (e-mail interjú)
- HEU3 = a Hyvinkää találkozó finn résztvevője, férfi, 26 éves
- HEU4 = a Hyvinkää találkozó finn résztvevője, nő, 24 éves
- HEU5 = a Hyvinkää találkozó finn résztvevője, nő, 26 éves
- YFJ6 = a Hyvinkää találkozó osztrák résztvevője, 26 éves nő, az Európai Ifjúsági Fórum képviselője
- YFJ7 = a Hyvinkää találkozó finn résztvevője, az ülés szervezőbizottságának tagja, férfi, 24 éves, az Európai Ifjúsági Fórum képviselője
- EYP8 = finn, részt vett az Európai Ifjúsági Parlament számos nemzetközi ülésén a 2005-2007-es években, férfi, 19 éves
- EYP9 = finn, részt vett az Európai Ifjúsági Parlament egyik nemzetközi ülésén, nő, 22 éves
- EYP10 = finn, részt vett az Európai Ifjúsági Parlament több nemzetközi ülésén a 2005-2007-es években, férfi, 23 éves
- YFJ11 = a Hyvinkää találkozó finn résztvevője, az ülés irányítóbizottságának tagja, férfi, 27 éves, az Európai Ifjúsági Fórum képviselője.

Kódmagyarázat

- HEU = „fiatal fiatal”, a Hyvinkää találkozóon résztvevő hétköznapi fiatalok és az európai és nemzeti ifjúsági szervezetek vagy más ifjúsági szervezetek képviselői.
- YFJ = „felnőtt-fiatalok”, akik különleges szerepet játszottak a Hyvinkää rendezvényen, és az YFJ képviselői voltak.
- EYP = a nemzetközi EYP ülések résztvevője.

Tények az Európai Ifjúsági Fórumról (YFJ)

Az Európai Ifjúsági Fórumot (YFJ) 1996-ban az ifjúsági szervezetek önállóan hozták létre. Ahogyan azt a „Cselekvő Ifjúság” program 2007-2013 között meghatározta, az YFJ az Európai Bizottság finanszírozásának 80%-át kapja (legalább 2 millió euró évente). Ezzel a finanszírozással a Bizottság elvárja, hogy „a fórum aktívan hozzájáruljon az európai szintű ifjúságpolitikai folyamatokhoz, különösen az európai intézmények civil társadalommal folytatott konzultációja során, elmagyarázva ezen intézmények által elfogadott álláspontokat azok tagjainak” (Európai Parlament és Tanács 2006a). Az YFJ-t több mint 90 nemzeti ifjúsági tanács és nemzetközi, nem kormányzati ifjúsági szervezet alkotja, amelyek önmagukban is ifjúsági szervezeteket tömörítenek. Ezen túlmenően az YFJ hozzájárul az ifjúságsegítés fejlődéséhez a világ más régióiban, különösen az ENSZ-en keresztül. Az Európai Ifjúsági Fórum feladata, hogy a lehető legtöbb európai fiatalt képviselje. A határozatokat évente kétszer, a Közgyűlés, vagy a Tagok Tanácsa hozza meg. A döntéshozatal előtt széles körű konzultációs folyamat folyik, azaz az YFJ munkatársai konzultálnak a tagszervezetekkel a témákról. Nem meglepő, hogy a korábbi Ifjúsági Fórum munkatársainak némelyike karrierjét a Bizottságban vagy a Parlamentben folytatta. További információért lásd: Európai Ifjúsági Fórum, 2007.

Tények az Európai Ifjúsági Parlamentről (EYP)

Az Európai Ifjúsági Parlamentet (EYP) 1987-ben alapították egy fontainebleau-i (Franciaország) iskola projektjeként. A nemzeti EYP-üléseken, valamint a nemzet-

közi munkafolyamatokban az Európai Parlament szimulációja a fiatalokra szabott, beleértve a csapatépítés elemeit is. Minden ülésen több bizottság működik, amelyek mindegyike egy-egy kiemelt témát kezel, például klónozás vagy a határvédelem. A résztvevőket arra ösztönzik, hogy előzetesen tanulmányozzák az általuk feldolgozandó témát. Az EYP olyan oktatási projekt, amely aktívan bevonja a fiatalokat jövőbeli társadalmuk formálásába azáltal, hogy felhívja a figyelmet az európai kérdésekre és a kultúrák közötti párbeszédre, és hozzájárul az európai fiatalok személyes fejlődéséhez, kulcsfontosságú interkulturális kompetenciák megszerzésével (kommunikáció, nyelv, teammunka képessége egy nemzetközi csapatban stb.). Napjainkban 34 európai országban vannak nemzeti EYP bizottságok. 2005-ben, mintegy 20 000 középiskolás diák vett részt a 16-20 éves korcsoportból a nemzeti és nemzetközi üléseken. A tevékenységeket az Európai Bizottság, az Európai Parlament és az Európa Tanács, valamint egyes EU-tagállamok, vállalatok és alapítványok finanszírozzák. A megbeszélést követően a Bizottság egy állásfoglalást ír, amelyet megvitatnak, és esetleg jóváhagynak a Közgyűlésen, ám a hyvinkää-i találkozóval ellentétben, a felnőtteket nem kéri fel az írási folyamat irányítására. A nemzetközi találkozókról az állásfoglalásokat az Európai Bizottsághoz küldik, de az elért hatásokat nem követik szisztematikusan, és a továbbiakban nem is osztják meg a résztvevőkkel. További információkért lásd: Európai Ifjúsági Parlament, 2007.

